

PANDÉMIA & DEMOKRACIA

BUDÚCNOSŤ DEMOKRACIE

V POST-COVIDOVEJ DOBE

Zborník príspevkov z X. ročníka Medzinárodnej vedeckej konferencie študentov a mladých vedeckých pracovníkov organizovanou 1. októbra 2021 Katedrou politológie Filozofickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, v spolupráci s Inštitútom politických vied a verejnej správy Fakulty politológie a žurnalistiky Univerzity Marie Curie-Sklodowskej v Lubline, Ústavom sociálnych štúdií Fakulty regionálneho rozvoja a medzinárodných štúdií Mendelovej univerzity v Brne, Katedrou politológie Filozofickej fakulty Univerzity v Miškovci a OZ Res Publica

Barbora LINHARTOVÁ

Peter DUBÓCZI

Dávid GAJDOŠČÍK

(eds.)

Košice 2022

Publikácia vychádza ako výstup grantového projektu KEGA 014UPJŠ - 4 / 2020 Inovatívny model vzdelávania vedúceho k aktívnemu občianstvu ako prevencii pred nárastom politického extrémizmu u študentov.

VEDECKÍ REDAKTORI A ZOSTAVOVATELIA:

Mgr. Barbora LINHARTOVÁ

Mgr. Peter DUBÓCZI

Mgr. Dávid GAJDOŠČÍK

VÝKONNÝ REDAKTOR:

Mgr. Barbora LINHARTOVÁ

REDAKČNÁ RADA:

Dr. h. c. prof. PhDr. Marcela
Gbürová, CSc.

prof. PhDr. Ján Lidák CSc.

prof. PhDr. Svetozár Krno, CSc.

prof. PhDr. Jozef Lysý, CSc.

doc. PhDr. Marta Goňcová, CSc.

doc. PhDr. Jana Šutajová, PhD.

doc. Mgr. Gabriel Eštok, PhD.

doc. Mgr. Alexander Onufrák,
PhD.

doc. PhDr. Daniel Dobiaš, PhD.

doc. Mgr. Peter Juza, PhD., CSc.

doc. PhDr. Josef Smolík, Ph.D.,
MBA, LL.M.

Dr. Ewelina Kancik-Koltun, PhD.

Dr. Sándor Fekete

Mgr. Ján Ruman, PhD.

Mgr. Tomáš Dvorský, PhD.

Mgr. Renáta Dulinová Bzdilová,
PhD.

RECENZENTI:

prof. PhDr. Jozef Lysý, CSc.

doc. PhDr. Tatiana Tökölyová, PhD.

Tento text je publikovaný pod licenciou Creative Commons 4.0 - Attribution CC BY NC ND („Uveďte pôvod - Nepoužívajte komerčne - Nespracováajte“)

Za odbornú a jazykovú stránku tejto publikácie zodpovedajú autori.

Umiestnenie: www.unibook.upjs.sk

Dostupné od: 20.5.2022

ISBN 978-80-574-0102-5 (e-publikácia)

OBSAH

Slovo na úvod	5
Covid-19 a skupinová polarizace	
Josef SMOLÍK.....	7
Boj proti koronavírusu a demokratické vládnutie: Plošné testovanie na Slovensku	
Martin KOVANIČ.....	21
Politici a média nielen v čase volieb	
Daniel ŠÁROVEC.....	43
The new model of social security of the post-pandemic of the world is a challenge for the science of international relations. The holistic framework of the COVID-19 pandemic	
Božena KONECKA-SZYDELKO.....	57
The impact of the pandemic on the hungarian local government system	
Sándor FEKETE.....	83
Pandémia v zlyhávajúcich štátoch	
Lukáš JAKABOVIČ.....	114
Politická stabilita štátov Balkánu v tieni pandémie koronavírusu	
Lucia GRIEGER.....	134
Klimatická zmena ako cieľ dezinformácií	
Michaela RUŽIČKOVÁ.....	169
Čína na západnom Balkáne. Koronavírus ako súčasť regionálnej a globálnej krízy demokracie	
Barbora LINHARTOVÁ.....	192
Approaching the pandemic: Sweden's freedom or New Zealand's lockdown?	
Bence M. CSABAI.....	211
Slobodou proti slobode - protivládny protest 17.11.2020	
Dávid GAJDOŠČÍK.....	228
Zlyhanie britskej vlády v reakcii na pandémiu	
Jana GREGOVÁ.....	250

Government over reach during the Covid-19 pandemic: Is the state of emergency a threat to democracy?	
Daniel KISS.....	262
Globalizmus a liberálna demokracia v post covidovej ére	
Martin ŠOMAN.....	280
Potrebuje volebný systém do Národnej rady Slovenskej republiky reformu?	
Martina HURČALOVÁ.....	298

Slovo na úvod

Zborník *Pandémia & demokracia: Budúcnosť demokracie v post-covidovej dobe*, je výstupom jubilejného X. ročníka konferencie určenej študentom a mladým vedeckým pracovníkom v rámci tradičného cyklu Košických politologických dialógov. Táto konferencia bola špecifická zvýšenou účasťou zahraničných participantov z Českej republiky, Poľska a Maďarska.

Ústrednou témou príspevkov bola pandémia Covid-19, ktorá spôsobila vo svete závažnú zdravotnícku, ekonomickú, ale aj sociálno-politickú krízu. Jej dôsledky v rôznych štátoch sú mementom a zároveň skúškou funkčnosti jednotlivých politických systémov a inštitúcií. Podľa kolektívu zostavovateľov si práve globálny charakter tejto krízy vyžaduje konštruktívnu diskusiu na všetkých úrovniach spoločnosti, a to vrátane akademickej obce.

Príspevky diskutujúcich boli rozdelené do štyroch tematických okruhov reflektujúcich dopady koronavírusu nie len na Slovensku, v Českej republike, Poľsku a Maďarsku, ale v rôznych kútoch sveta. Cieľom už tradičného cyklu konferencií zameraných na aktuálne témy je v prvom rade reagovať na výzvy, ktorým spoločnosť čelí a odbornými výstupmi, kde participantí prepájajú teóriu a prax politických vied, prispievať do vedeckého a spoločenského diskurzu.

Pre potreby diskusie o budúcnosti demokracie v post-covidovej dobe zorganizovala 1. októbra 2021 *Katedra politológie Filozofickej fakulty UPJŠ v Košiciach* spolu s partnermi – občianskym združením *Res Publica*, *Inštitútom politických vied a verejnej správy Fakulty politológie a žurnalistiky Univerzity Marie Curie-Sklodowskej v Lubline*, *Ústavom sociálnych štúdií Fakulty regionálneho rozvoja a medzinárodných štúdií Mendelovej univerzity v Brne* a *Katedrou politológie Filozofickej fakulty Univerzity v Miškovci* – online konferenciu určenú pre študentov a mladých vedeckých pracovníkov, ktorej výsledkom je tento zborník.

Veríme, že príspevky autorov budú pre čitateľov podnetným zdrojom myšlienok do ďalších diskusií.

Košice, 29. marec 2022

zostavovatelia

Covid-19 a skupinová polarizace

Josef Smolík

The paper will focus on the phenomenon of group polarization in the context of the Covid-19 pandemic. Group polarization as a phenomenon is reflected, among others, in political and public debates concerning the Covid-19 disease itself, but also as a result of vaccination or refusal of vaccination. The paper will focus on the introduction of the phenomenon of group polarization, will be based on the findings of political psychology, and will focus on individual aspects of this phenomenon.

Úvod

Pandemie Covid-19 (SARS-CoV-2) je tématem, které poutá pozornost nejenom epidemiologů, lékařů, právníků, ekonomů, statistiků, ale i mnoha sociologů, politologů, pedagogů, psychologů či bezpečnostních analytiků. Tento článek se pokusí představit fenomén skupinové polarizace (*group polarization*) v kontextu pandemie Covid-19. Text bude vycházet především z poznatků politické a sociální psychologie, představena bude základní terminologie, ale i mechanismy, které se podílejí na vzniku skupinové polarizace.

Skupinová polarizace je fenomén, který se může za jistých okolností podílet i na vzniku tzv. kolektivního násilí, například v podobě násilných střetů (demonstrací, žhářských útoků na vakcinační centra atp.). Pandemie Covid-19 je dynamickým jevem (z hlediska mutací a dopadů na nejrůznější segmenty jednotlivých společností), který v mnoha státech vedl k výrazné skupinové polarizaci. Na základě jasných kritérií se tak objevují vždy dvě velké skupiny, které se liší v názorech, postojích a hodnotách (Covid-19 existuje/neexistuje, zastánci/odpůrci očkování atp.). Na základě takto vytvořené skupinové polarizace, která je často podporována mediální oblastí, se utváří virtuální, ale i reálné konflikty.

Tento text se ve stručnosti zaměří na vybrané aspekty pandemie Covid-19, především pak v kontextu probíhajících procesů skupinové polarizace.

Skupinová polarizace: definice

Celosvětová pandemie Covid-19 přinesla do života na lokální i globální úrovni bezprecedentní situace, a vyžádala si opatření takového typu a rozsahu, s jakými jsme v moderní historii ještě nebyli jako lidstvo konfrontováni.¹ Jednotlivé vlády, instituce, policejní složky, ale i konkrétní politické strany či politici se tak řečeno „učili za pochodu“. Konkrétní opatření, postupy, instituce i procesy se utvářely na základě vývoje pandemie Covid-19. I na základě konkrétních zákonů, vyhlášek a konkrétních postupů se v kontextu pandemie také začal významně projevovat fenomén tzv. skupinové polarizace.

Polarizaci lze obecně definovat jako vyhranění, vyhocení či vymezení se vůči jiné velké sociální skupině. Jedná se o určitou dichotomii přesně definovaných – názorově odlišných – skupin.²

Skupinová polarizace je významným tématem politické a sociální psychologie. Jedná se o jeden z „nejlépe ověřených fenoménů v psychologii vůbec“.³

Skupinovou polarizaci představili *Serge Moscovici* a *Marisa Zavalloni* v článku „*The Group as a Polarizer of Attitudes*“ z roku 1969. Konstatovali, že skupinová polarizace se projevuje v obtížném hledání konsensu, přičemž vyhocené názory jsou silnější, pokud jsou rozhodnutí závazná, a na úrovni jedince má skupinová polarizace vliv

¹HIRTLOVÁ, P.: *Pandémia Covid-19 a neologizmy v českém jazyku*. In: Štefančík, R. (ed.): *Jazyk a politika. Na pomezí lingvistiky a politologie V*. Bratislava: Ekonóm, 2020, s. 92.

²LACKO, D.: *Proč hlupák zůstává hlupákem? A další psychologické fenomény*. Brno: CERM, 2019, s. 111.

³LACKO, D.: *Proč hlupák zůstává hlupákem? A další psychologické fenomény*. Brno: CERM, 2019, s. 111.

na přesvědčení jedince, který názory skupiny přijímá za své (ztotožňuje se s nimi).⁴

V některých případech dochází k takzvanému *risky shift* fenoménu, což znamená, že rozhodnutí skupiny je riskantnější než individuálně zastávané názory před diskusí či přijetím rozhodnutí.⁵

Skupinová polarizace má významný vliv nejenom na rozhodování jedince, ale i na společenské klima (kohezivitu či radikalizaci společnosti) konkrétního státu, regionu či lokality.⁶

Skupinovou polarizaci lze definovat jako systematické rozšiřování politického a sociálního prostoru mezi soupeřícími stranami v nějakém sporu a přitahování dříve neangažovaných či umírněných aktérů k jednomu či druhému extrému.⁷

Skupinová polarizace vede k posílení názorů (hodnot, postojů, předpokladů) jedince, které jsou vyvolány jeho působením ve skupině či komunitě. To se realizuje v důsledku tzv. *autosegregace*, kdy se jedinci stýkají pouze s lidmi s podobnými (politickými, náboženskými, sociálními) názory, které jsou vzájemně upevňovány, případně i zesilovány. Jelikož jejich vzájemná komunikace probíhá v izolaci od umírněných vlivů, jejich postoje se postupně stávají extrémnějšími.⁸

Tato komunikace se může odehrávat jak v reálném, tak i virtuálním prostředí. V současnosti se skupinová polarizace nejvíce objevuje ve veřejném diskursu sociálních sítí či internetových

⁴Viz MOSCOVICI, S., ZAVALLONI, M.: *The Group as a Polarizer of Attitudes*. In: *Journal of Personality and Social Psychology*, 2/1969, s. 134.

⁵SHIRAEV, E. B., LEVY, D. A.: *Mezikulturní psychologie. Kriticky a aplikovaně*. Praha: Academia, 2020, s. 460.

⁶Srov. COTTAM, M. L. (et al.): *Introduction to Political Psychology*. New York: Psychology Press, 2 ed., s. 89; SMOLÍK, J.: *Psychologie terorismu a radikalizace: jak se z beránek stávají vlci*. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2020, s. 57.

⁷TILLY, CH.: *Politika kolektivního násilí*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006, s. 30-31.

⁸Srov. MYERS, D. G.: *Sociální psychologie*. Brno: Edika, 2016, s. 251-254.

diskusních fór (například v podobě diskusí pod jednotlivými články masových on-line médií).

Termín *skupinová polarizace* tedy odkazuje na případy, ve kterých se názory uvnitř skupiny stávají extrémnějšími. V tom může hrát roli řada procesů, a některé z těchto procesů mohou nastat, i pokud skupina není v žádném ohrožení.

Skupinová polarizace může nastat jednoduše jako výsledek sdílení určitých informací. Výměna informací sama o sobě může být dostačující pro snížení počtu „pochybovačů“ a pro vytvoření jasnějších názorů mezi členy. Řada studií se také zabývala tendencí skupin činit radikálnější rozhodnutí než jedinci. Tyto výzkumy ukázaly, že podobně smýšlející skupiny mohou mít polarizující účinek na názory a rozhodnutí svých členů.

Skupinová polarizace tohoto typu nejčastěji nastává v situaci, kdy většina členů určité skupiny sdílí určitý názor a má přijmout jednoznačné stanovisko. Pokud se tak stane, „průměrný“ názor v rámci skupiny se pravděpodobně posune extrémnějším směrem. Procesy sociálního srovnávání mohou prohloubit polarizaci; pokud se členové skupiny vzájemně srovnávají, výzkumy ukázaly, že ti s radikálnějšími názory měli větší vliv. Tyto účinky se ještě zvyšují, pokud je přítomna nějaká hrozba, neboť se zvětšuje koheze skupiny a zvyšuje se vzájemný vliv. V rámci radikálních hnutí můžeme vypořádat, že jsou to často ti s nejradičálnějšími názory, kdo dosahují nejvyššího statusu ve skupině. Názoroví vůdci těchto skupin mohou dokonce radikalizovat i relativně umírněnou skupinu.⁹

Alex P. Schmid také upozorňuje, že v případech politické polarizace selhávají tradiční postupy dialogu a kompromisního řešení,

⁹KOOMEN, W., PLIGT, J. Van Der.: *The Psychology of Radicalization and Terrorism*. London: Routledge, 2016, s. 174-175.

příčemž se u obou stran konfliktů objevují především konfrontační taktiky (včetně nátlakových aktivit a politického násilí).¹⁰

Skupinová polarizace: internet a politika

Skupinová polarizace se projevuje nejčastěji v prostředí internetu, sociálních sítí či internetových diskusí. Diskuse ohledně snah eliminovat pandemii Covid-19 probíhaly i v médiích, kdy svá stanoviska prezentovaly jednotlivé politické strany, konkrétní politici, ale i odborníci. Debaty se týkaly především projednávaných zákonů, nařízení a opatření, které se dotýkaly celé společnosti. To v realitě vyvolalo rozdělení společnosti do dvou skupin.

U těchto procesů se již projevovaly situace, které známe z oblasti sociální psychologie. Jedná se například o zjištění, že skupiny stejně smýšlejících lidí se vzájemně ovlivňují víc, než jsou si jejich členové ochotni připustit.¹¹ Tyto skupiny postupem času „vymezují hranice“, mají podobné hodnoty, postoje, názory, ale i nepřítelé, například v podobě tzv. *obětních beránek*. Na skupiny „obětních beránek“ jsou přenášeny viny za nejrůznější problémy, konflikty a obtížnosti ve společnosti.¹²

Polarizace může nabýt extrémních forem, pokud myšlení „my versus oni“ vyústí ve stav, kdy je vnější skupina nazírána jako homogenní masa osob, které nejsou pouze odlišné, ale dokonce podřadné („my“ očkovaní versus „oni“, „odmítači očkovaní“). Toto

¹⁰SCHMID, A. P.: *Radicalisation, De-Radicalisation and Counter-Radicalisation: A Conceptual Discussion and Literature Review*. Hague: International Centre for Counter-Terrorism, ICCT Papers, 2013, s. 1.

¹¹NUTIL, P.: *Média, lži a příliš rychlý mozek. Průvodce postpravdivým světem*. Praha: GradaPublishing, 2018, s. 51.

¹²Podrobněji viz SMOLÍK, J.: *Psychologie terorismu a radikalizace: jak se z beránek stávají vlci*. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2020, s. 93.

v kombinaci s dehumanizací představuje vážnou hrozbu pro společnost.¹³

Nejextrémnějším důsledkem skupinové polarizace může být (z hlediska politických a bezpečnostních aspektů) kolektivní násilí velkých sociálních skupin (například v podobě násilných demonstrací, nepokojů či přímo občanské války).

Již výše zmíněné sociální sítě mohou být určitým katalyzátorem těchto vypjatých situací. Ke konfrontacím mohou přispívat podle *Charlese Tillyho* i tzv. specialisté na násilí (policejní jednotky, zpravodajské služby atp.).¹⁴ *Tilly* v tomto kontextu konstatoval, že „čím silnější je důraz na jedinou hranici mezi ‚my‘ a ‚oni‘, tím větší je významnost poškození ve všech interakcích, a tím rozsáhlejší je koordinace mezi všemi násilnými aktéry“.¹⁵

Hranice, které se objevily ve společnosti v souvislosti s pandemií Covid-19, lze charakterizovat následovně:

- lidé, kteří si jsou vědomi dopadů onemocnění (věří, že Covid-19 může mít závažný průběh) versus lidé, kteří onemocnění bagatelizují (nevěří v závažnost onemocnění, případně Covid-19 označují jako „chřipečku“ či „rýmičku“);
- lidé, kteří se nechali očkovat (bez ohledu na typ vakcíny) versus lidé odmítající očkování.

Na základě výše uvedeného členění se ustanovily hranice skupinové polarizace a rozdělení „my“ versus „oni“. Zajímavý je

¹³KOOMEN, W; PLIGT, J. Van Der.: *The Psychology of Radicalization and Terrorism*. London: Routledge, 2016, s. 139.

¹⁴TILLY, CH.: *Politika kolektivního násilí*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006, s. 225.

¹⁵TILLY, CH.: *Politika kolektivního násilí*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006, s. 82.

postřeh *Samuela Huntingtona*, který konstatoval, že rozdělení na „my“ a „oni“ je konstantou lidských dějin.¹⁶

Zároveň Huntington konstatuje, že při vzniku struktury „oni“ proti „nám“ roste míra skupinové soudržnosti a oddanosti. Roste také míra skupinové solidarity, která v členech skupiny může posilovat komplex výlučnosti či výjimečnosti. Tyto pocity zároveň vedou ke skupinové polarizaci.¹⁷

„My“ věříme naší pravdě a vy jste pod vlivem lží, propagandy, hoaxů, dezinformací, fake-news, farmaceutické lobby, zájmových skupin, masových médií atp. Poznatky politické psychologie také potvrdily, že lidé patřící do nějaké skupiny (například „odmítači očkování“) o ní smýšlejí lépe. Je tomu tak proto, že se lidé snaží tímto způsobem zachovat si své sebehodnocení, přesněji řečeno pozitivní obraz o sobě.¹⁸ Skupinová polarizace se objevuje snadněji v případech společenských krizí či ohrožení zdraví v podobě pandemie. To se do jisté míry děje od roku 2020, kdy se skupinová polarizace projevuje i v mediálním prostoru. Nejrůznější skupiny laiků i odborníků (v ČR například *Jaroslav Flegr, Roman Prymula, Petr Smejkal, Jiří Beran* a další) vedou diskuse, které se týkají pandemie Covid-19. Jejich vyjádření často posiluje skupinovou polarizaci.

Vyjádření poskytují i veřejně známé osobnosti či celebrity. Názorové střety se odehrávají v diskusích u článků elektronických médií, ale i na sociálních sítích, přičemž tyto diskuse utváří hranice pomyslných skupin „my“ versus „oni“.

¹⁶Huntington, S. P.: *Střet civilizací. Boj kultur a proměna světového řádu*. Praha: Rybka Publishers, 2001, s. 144.

¹⁷Srov. Huntington, S. P.: *Střet civilizací. Boj kultur a proměna světového řádu*. Praha: Rybka Publishers, 2001; Čeněk, J.; Smolík, J.; Vykoukalová, Z.: *Interkulturní psychologie. Vybrané kapitoly*. Praha: Grada Publishing, 2016.

¹⁸KREJČÍ, O.: *Politická psychologie*. Praha: Ekopress, 2004, s. 272.

Na mikroúrovni se objevují interpersonální konflikty, kdy je jedinec názorově odlišný od jiného diskutujícího či jiné názorové skupiny. Na makroúrovni se projevuje skupinová (politická) polarizace, přičemž dochází k rozšiřování politického a sociálního prostoru mezi nárokujícími stranami sporu a k přitahování původně neangažovaných nebo umírněných aktérů k jednomu, druhému nebo oběma (názorovým) extrémům.¹⁹ Ve fázi skupinové polarizace, kdy neexistují objektivní názory a neutrální názorové proudy, se již projevují stereotypy, osočování, dezinformace. I z těchto důvodů již racionální diskuse není možná.

Z důvodu pandemické situace (omezení v podobě lockdownu) se diskuse přenesly do prostředí internetu, což vedlo i k zvýšenému využívání sociálních sítí (Facebook, Instagram, Twitter, VKontakte, TikTok apod.) a elektronických médií. Zároveň veřejnost v prostředí internetu získávala velkou část informací o pandemické situaci a jednotlivých protipandemických opatřeních. Z toho důvodu je možné konstatovat, že i sociální sítě se podílejí výrazným způsobem na prohloubení skupinové polarizace. V prostředí sociálních sítí se utvářely sociální bubliny spřízněných názorů, v nichž se dařilo skupinovému myšlení a emocionalitě. V těchto bublinách absentovala argumentace, racionalita či smysluplná diskuse. Skupinovou polarizaci také usnadňuje pocit anonymity jednotlivých diskutujících.²⁰

Obliba internetu jakožto zdroje zpráv překonala v roce 2020 dokonce i televizi, jež byla do té doby dominantním zdrojem zpráv.²¹ Především v diskusích na sociálních sítích se projevovala skupinová

¹⁹TILLY, CH.: *Politika kolektivního násilí*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006, s. 225.

²⁰NUTIL, P.: *Média, lži a příliš rychlý mozek. Průvodce postpravdivým světem*. Praha: GradaPublishing, 2018, s. 55.

²¹MACKOVÁ, A. (et al.): *Češi na sítích, důvěra a polarizace v době pandemie (výzkumná zpráva)*. Brno: Masarykova univerzita, 2021, s. 4.

polarizace, diskuse byly hodnoceny jako nekonstruktivní, agresivní, neslušné a vyhrocené.²²

Skupinová (politická) polarizace se v mediálním prostředí projevila i nedůvěrou vůči novinářům, expertům, ale i politikům či politickým stranám.

Skupinová polarizace, kolektivní násilí a demokracie

Skupinová polarizace není pouze diskusi, schopnost rozumného kompromisu či konsensu. Má potenciál rozšířit se do celospolečenské debaty, ohrozit demokracii a v nejextrémnějším důsledku také zabít.²³

Animozity mezi jednotlivými sociálními skupinami jsou založeny na silné identifikaci a negativních vztazích k jiným skupinám (například pohled zkorumpované elity podporující farmaceutický průmysl versus občané, kteří jsou nuceni se podrobit očkování).

Silnější míra k „polarizaci“ se projevuje především u skupin, které lze označit jako ohrožené turbulentním vývojem společnosti (například jednotlivci/voliči spadající do nižší sociální třídy).²⁴

Skupinová polarizace je ovlivňována sociální identitou jednotlivých skupin, kdy jednotlivci z těchto skupin reflektují svoji příslušnost, ať již subjektivně, či některými objektivními aspekty (například etnicita, sociální třída atp.).²⁵

²²Bliže k tomu MACKOVÁ, A. (et al.): *Češi na sítích, důvěra a polarizace v době pandemie (výzkumná zpráva)*. Brno: Masarykova univerzita, 2021, s. 11.

²³LACKO, D.: *Proč hlupák zůstává hlupákem? A další psychologické fenomény*. Brno: CERM, 2019, s. 115; NUTIL, P.: *Média, lži a příliš rychlý mozek. Průvodce postpravdivým světem*. Praha: Grada Publishing, 2018, s. 51.

²⁴Srov. JUNGKUNZ, S.: *Political Polarization During the COVID-19 Pandemic*. In: *Frontiers in Political Science*. 2/2021, s. 1.

²⁵Srov. VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I.: *Sociální psychologie*. Praha: ISV, 1997, s. 415.

Skupinová polarizace je přítomna i v kontextu pandemie Covid-19, kdy se společnost rozdělila podle výše uvedeného klíče vztahující se k vymezení hranic mezi velkými sociálními skupinami. Obecně bylo možné vysledovat nejenom radikální názory, ale i konkrétní (politické) aktivity například v podobě demonstrací či ojedinělých fyzických útoků, které v zahraničí přerostly i do kolektivního násilí (v Německu, Austrálii, Francii, Itálii, Slovensku, Anglii atd.).

Skupinová polarizace, jak bylo poznamenáno výše, může vést i ke kolektivnímu násilí, které je charakteristické vysokou mírou agrese obou skupin. Projevy nepřátelství v podobě kolektivního násilí jsou namířeny vůči určitému (symbolickému) objektu či lidským bytostem.²⁶

Silným motivem pro realizaci kolektivního násilí je i (skutečná/domnělá) nespravedlnost. Z hlediska jednotlivce je při hodnocení spravedlnosti důležité jeho osobní stanovisko, jeho celkový pohled na situaci. Proto je hodnocení a prožívání spravedlnosti a nespravedlnosti subjektivní. Hodnocení spravedlnosti se týká velmi široké škály sociálních situací. Postupné poukazování na to, co všechno je, případně může být hodnocené jako spravedlivé či nespravedlivé, vedlo k odlišení třech typů spravedlnosti, které jsou označeny jako distributivní, procedurální a interaktivní spravedlnost.²⁷ Právě domnělá nespravedlnost se ukázala být hnacím motorem kolektivního násilí v některých případech.²⁸

Ukázalo se, že pandemie Covid-19 má velký potenciál změnit vnímání občanů ve vztahu k demokratickým principům, resp. k demokracii vůbec. Reakce veřejnosti s opatřeními (například

²⁶SMOLÍK, J.; TVRDÁ, K.: *Kolektivní násilí: teorie a praxe*. In: *Bezpečnostní teorie a praxe*. 3/2012, s. 90.

²⁷LOVAŠ, A.: *Agresia a násilie*. Bratislava: Ikar, 2010, s. 43.

²⁸SMOLÍK, J.; TVRDÁ, K.: *Kolektivní násilí: teorie a praxe*. In: *Bezpečnostní teorie a praxe*. 3/2012, s. 95.

v podobě opakujících se lockdownů) proti pandemii vyvolaly nedůvěru vůči politickým stranám, konkrétním politikům, ale i expertům.

Pandemie Covid-19 má také potenciál posílit sociální a politickou polarizaci ze dvou důvodů. Prvním z těchto důvodů je pravděpodobné zvětšení sociálních rozdílů, protože Covid-19 ovlivňuje především nižší sociální třídy, což se projevilo například zkracováním pracovní doby či ztrátě zaměstnání. Ekonomický dopad pandemie také zasáhl různé segmenty společnosti rozdílně. Osoby s vyšším zaměstnáním, jejichž pracovní náplň se týká administrativy a výkonu práce, kterou lze nahradit ve formě *homeoffice* (práce z domova) byla odlišná od zaměstnanců, kteří pracují manuálně (například v turistickém ruchu, pohostinství, těžkém průmyslu atp.).

Kromě toho pandemická krize měla fatální dopad na chudší regiony, protože v nich byl pravděpodobně menší podíl pracovníků, kteří mohou vykonávat práci z domova. Pandemie také významně ovlivnila polarizaci veřejného mínění, které se štípilo do již výše naznačených kategorií. Toto štěpení bylo podporováno nejenom masovými médii, ale i konkrétními politickými a zdravotnickými opatřeními.²⁹

Na základě těchto opatření vznikaly také jednotlivé „štěpící linie“, které vedly ke skupinové polarizaci. Skupinová polarizace i v prostředí České republiky (stejně jako v mnoha jiných evropských zemích) vedla k protestům či násilným demonstracím. Tato polarizace vedla následně k radikalizaci, kdy v mnoha případech docházelo ke střetům s bezpečnostními složkami, případně mezi jednotlivými znesvářenými skupinami demonstrantů. Nepřekvapí, že tyto

²⁹Srov. JUNGKUNZ, S.: *Political Polarization During the COVID-19 Pandemic*. In: *Frontiers in Political Science*. 2/2021, s. 2.

demonstrace se odehrávaly na tradičních či symbolických místech (například před Poslaneckou sněmovnou Parlamentu ČR na Malostranském náměstí, na Václavském náměstí atd.).

Před českými volbami v roce 2021 bylo téma pandemie Covid-19 jedním z podstatných, což reflektovaly i nově vznikající politické strany (Aliance národních sil, Volný blok), občanská uskupení (Chcíp PES) či celebrity (*Daniel Landa, Michal Suchánek*). Významným tématem však Covid-19 byl od jara 2020 i pro parlamentní politické strany. Téma je také jedním z podstatných před říjnovými volbami do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR v roce 2021. Covid-19 jednoznačně ovlivňuje i vnímání demokracie v ČR, což se odvíjí nejenom od jednotlivých nařízení Ministerstva zdravotnictví, ale i od jejich následného rušení ze strany Nejvyššího správního soudu ČR.

Závěr

Tento příspěvek se zaměřil na fenomén skupinové polarizace v kontextu pandemie Covid-19. Text se pokusil představit teoretické poznatky mapující jednotlivé aspekty a procesy mající vliv na skupinovou polarizaci. Často se jedná o procesy, které jsou poměrně odolné vůči racionalitě, protože vychází z lidské psychiky, souvisí s postoji, názory, předsudky, emocionalitou (strachem, obavami), socializací, identitou atp.

Do jisté míry polarizaci formují i masová média a sociální sítě, resp. sociální bubliny, které v tomto prostředí existují. Skupinová polarizace může mít vliv na jedince, který se pod vlivem okolí rozhoduje (například zda se nechat očkovat či očkování odmítne), chová (účastní se protestů), komunikuje (nejenom v reálním, ale i virtuálním prostředí, atp.

Tento text se zaměřil pouze na vybrané aspekty související s pandemií Covid-19. Diskutována byla i otázka kolektivního násilí, ale i vliv pandemie na důvěru v demokratické principy. Konstatovat lze, že Covid-19 není téma pouze zdravotnické, politické, ekonomické

nebo právnícké, ale zasahuje do všech oblastí fungování společnosti a jak můžeme sledovat, je to téma globální, celosvětové.

Literatúra:

COTTAM, M. L. (et al.): *Introduction to Political Psychology*. New York: Psycology Press, 2 ed., s. 404.

ČENĚK, J., SMOLÍK, J., VYKOUKALOVÁ, Z.: *Interkulturní psychologie: Vybrané kapitoly*. Praha: Grada Publishing, 2016, s. 312.

HIRTLOVÁ, P.: *Pandémia Covid-19 a neologizmy v českom jazyku*. In: Štefančík, R. (ed.): *Jazyk a politika. Na pomedzí lingvistiky a politológie V*. Bratislava: Ekonóm, 2020, s. 92-100.

JUNGKUNZ, S.: *Political Polarization During the COVID-19 Pandemic*. In: *Frontiers in Political Science*. 2/2021, s. 1-8.

KOOMEN, W., PLIGT, J. Van Der.: *The Psychology of Radicalization and Terrorism*. London: Routledge, 2016, s. 274.

KREJČÍ, O.: *Politická psychologie*. Praha: Ekopress, 2004, s. 319.

LACKO, D.: *Proč hlupák zůstává hlupákem? A další psychologické fenomény*. Brno: CERM, 2019, s. 152.

LOVAŠ, A.: *Agresia a násilie*. Bratislava: Ikar, 2010, s. 197.

MACKOVÁ, A. (et al.): *Češi na sítích, důvěra a polarizace v době pandemie (výzkumná zpráva)*. Brno: Masarykova univerzita, 2021, s. 20.

MOSCOVICI, S., ZAVALLONI, M.: *The Group as a Polarizer of Attitudes*. In: *Journal of Personality and Social Psychology*. 2/1969, s. 125-135.

MYERS, D. G.: *Sociální psychologie*. Brno: Edika, 2016, s. 536.

NUTIL, P.: *Média, lži a příliš rychlý mozek. Průvodce postpravdivým světem*. Praha: Grada Publishing, 2018, s. 192.

SHIRAEV, E. B., LEVY, D. A.: *Mezikulturní psychologie. Kriticky a aplikovaně*. Praha: Academia, 2020, s. 612.

SCHMID, A. P.: *Radicalisation, De-Radicalisation and Counter-Radicalisation: A Conceptual Discussion and Literature Review*. Hague: International Centre for Counter-Terrorism, ICCT Papers, 2013, s. 97.

SMOLÍK, J.: *Psychologie terorismu a radikalizace: jak se z beránek stávají vlci*. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2020, s. 173.

SMOLÍK, J., TVRDÁ, K.: *Kolekční násilí: teorie a praxe*. In: *Bezpečnostní teorie a praxe*. 3/2012, s. 89-102.

TILLY, CH.: *Politika kolekčního násilí*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006, s. 278.

VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I.: *Sociální psychologie*. Praha: ISV, 1997, s. 453.

Boj proti koronavírusu a demokratické vládnutie: Plošné testovanie na Slovensku¹

Martin Kovanič

The coronavirus pandemic is not only a public health crisis, but also a challenge for governance in accordance with the democratic principles such as the rule of law, separation of powers and respect for fundamental rights and freedoms. The organization of mass testing in Slovakia, which happened in several rounds during the second wave of infections between September 2020 and May 2021, brought with it several challenges for democratic governance. This paper presents an explorative case study of the decision of the central government to carry out mass testing, it describes the individual rounds of mass testing and analyzes how its practical implementation interfered with fundamental rights and freedoms. Moreover, the implementation of mass testing resulted in the clashes between central government and local self-government and demonstrated institutional weakness in the protection of basic rights.

Úvod

Pandémia nového koronavírusu (COVID-19) predstavuje najväčšiu globálnu hrozbu za posledné dekády, ktorá zasiahla celý svet. Nepredstavuje len zdravotnú hrozbu, ale pre demokratické spoločnosti je aj výzvou pre demokratické vládnutie v intenciách vlády zákona, keďže na boj proti šíreniu vírusu sú prijímané rôzne opatrenia, ktoré zasahujú do základných práv a slobôd.

V snahe nachádzať efektívne riešenia krízy, ktoré by sa vyhli zatváraniu ekonomiky, sa vláda Slovenskej republiky (SR) rozhodla prijať unikátnu stratégiu a na jeseň 2020, v čase nástupu druhej vlny

¹Príspevok bol spracovaný v rámci grantu Interní grantové agentury Fakulty regionálneho rozvoje a mezinárodných štúdií Mendelovy univerzity v Brně, č. FRRMS_IGA 2021/012.

pandémie, sa rozhodla zorganizovať tzv. plošné testovanie obyvateľstva. Plošné testovanie, čiže masové pretestovanie celého obyvateľstva krajiny tzv. antigénovými testami, bolo zvolené ako alternatíva pre tzv. striktný lockdown, čiže uzavretie ekonomiky a zavedenie rozsiahleho zákazu vychádzania. Toto rozhodnutie Slovensko prijalo ako prvá krajina v Európe v plnom rozsahu. Počas druhej vlny pandémie (približne september 2020 až máj 2021) sa uskutočnili dve kolá takéhoto masového testovania, a s následným prijatím tzv. Covid automatubola uzákonená povinnosť pravidelného antigénového testovania pre veľkú časť populácie.

Zorganizovanie plošného testovania predstavovalo náročnú logistickú operáciu, ktorú mali na starosti Ozbrojené sily SR v spolupráci s Policajným zborom SR, vládou a orgánmi regionálnej a miestnej samosprávy. Veľká časť zodpovedností, vrátane výberu vhodných miestností a nábora zdravotného personálu a dobrovoľníkov, bola delegovaná na samosprávy. Masové testovanie obyvateľstva sa konalo v podmienkach núdzového stavu a bolo sprevádzané obmedzeniami viacerých základných práv a slobôd – ako napr. obmedzenie voľného pohybu osôb za cieľom zníženia mobility obyvateľstva a šírenia vírusu.

Cieľom tohto príspevku je predstaviť jednotlivé fázy masového testovania na Slovensku a ilustrovať, akým spôsobom prinášalo výzvy pre demokratické vládnutie, predovšetkým v otázke zásahu do demokratických práv a slobôd. Budeme sa venovať dvom kolám plošného testovania (Október-November 2020 a Marec 2021) a následne aj povinnosti pravidelného antigénového testovania v rámci tzv. Covid automatu. Výskum predstavuje exploratívnu prípadovú štúdiu, ktorá je založená na analýze primárnych dokumentov (uznesenia vlády, vyhlášky, tlačové správy štátnych inštitúcií) a mediálnych správ publikovaných v súvislosti s organizáciou jednotlivých masových testovaní a s nimi spojených problémov demokratického vládnutia.

Boj proti pandémiei a demokratické vládnutie

Nástup pandémie COVID-19 so sebou priniesol nutnosť uplatňovania mimoriadnych opatrení v boji proti šíreniu vírusu a vytvorili situáciu, v ktorých vlády musia vyvažovať vyvážiť záujmy verejného zdravia s demokratickými princípmi. Rozsah uplatňovania mimoriadnych opatrení do veľkej miery závisí od sily demokratických inštitúcií a existencie demokratických záruk. Krajiny, ktoré majú slabšie inštitúcie počas prvej vlny infekcií pristúpili k reštriktívnejším opatreniam, ktoré zasahovali do demokratických práv vo väčšej miere.² K týmto krajinám patrili aj post-komunistické krajiny, vrátane Slovenskej republiky, ktoré sú charakteristické „slabou“ výkonnosťou politických inštitúcií (angl. state weakness).³

Pandemická situácia zároveň vytvorila podmienky, v rámci ktorých sa neliberálnym aktérom alebo aktérom s neliberálnymi tendenciami otvorila možnosť centralizovať a upevniť svoju moc.⁴ Neprimeraná koncentrácia moci v rámci exekutívy (angl. executive overreach)⁵ predstavuje jednu z výrazných hrozieb pre kvalitu demokracie v rámci manažovania pandémie, a aj v prípade Slovenska to bol problém, na ktorý upozorňovali opozičné strany, ale

²ENGLER, S. (et al.): *Democracy in times of the pandemic: explaining the variation of COVID-19 policies across European democracies*. In: *West European Politics*, Vol. 44, No. 5-6, 2021, s. 1077-1102. DOI: <https://doi.org/10.1080/01402382.2021.1900669>.

³GANEV, V.: *Post-communism as an Episode of State Building: A Reversed Tilly an Perspective*. In: *Communist and Post-Communist Studies*, Vol. 38, No. 4, 2005, s. 425-445. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.postcomstud.2005.09.008>.

⁴DRINÓCZI, T.; BIEN-KACALA, A.: *COVID-19 in Hungary and Poland: extraordinary situation and illiberal constitutionalism*. In: *The Theory and Practice of Legislation*, Vol. 8, No. 1-2, 2020, s. 171-192. DOI: <https://doi.org/10.1080/20508840.2020.1782109>.

⁵LANE SCHEPPELE, K.; POZEN, D.: *Executive Over reach and Under reach in the Pandemic*. In: MADURO, M. P.; KAHN, W. P. (eds.): *Democracy in Times of Pandemic. Different Futures Imagined*. Cambridge: Cambridge University Press, 2020, s. 38-53.

aj ďalší aktéri občianskej spoločnosti v rámci boja proti pandémie a aplikácii niektorých problematických opatrení, medzi ktoré patrila štátna karanténa alebo práve plošné testovanie. Tu treba však upriamiť pozornosť na to, že žiadne z týchto opatrení nebolo do novembra 2021 (čas písania príspevku) označené ako protiústavné.⁶

Bušťíková a Baboš argumentujú, že v boji proti pandémie bola uprednostňovaná odbornosť pred demokratickou deliberáciou a to umožnilo zaviesť priamočiare a ambiciózne opatrenia, ktoré si nevyžadujú doladovanie a demokratický súlad s právami a slobodami jednotlivca.⁷ K týmto opatreniam patrilo aj masové testovanie obyvateľstva. Slovenská vláda preto nebola schopná vytvoriť robustný systém prevencie a zvládania pandémie⁸, čo sa ukázalo najmä počas druhej vlny infekcií.

Plošné testovanie

Uskutočnenie plošného testovania obyvateľstva tzv. antigénovými testami prvý krát oznámil premiér *Igor Matovič* na tlačovej konferencii 17. októbra 2020 a táto operácia dostala názov Spoločná zodpovednosť. Oficiálne o organizácii plošného testovania rozhodla

⁶Ústavný súd sa vo svojom náleze (PL. ÚS 2/2021-80) z 21. 3. 2021 k návrhu súvisiacemu s predĺžením núdzového stavu vyjadril aj k námietke Generálneho prokurátora, ktorá smerovala k proti-pandemickým opatreniam a k zákazu vychádzania a výnimke z tohto zákazu pre obyvateľov, ktorí mali platný negatívny certifikát z plošného testovania. Súd konštatoval, že vláda mala právo schváliť aj úplný zákaz vychádzania a určenie tejto výnimky nie je preto obmedzením práv, ale zmiernením daného zákazu.

⁷BUŠŤÍKOVÁ, L.; BABOŠ, P.: *Best in Covid: Populists in the Time of Pandemic. Politics and Governance*, Vol. 8, No. 4, 2020, s. 496–508. DOI: <http://dx.doi.org/10.17645/pag.v8i4.3424>.

⁸GUASTI, P.: *The Impact of the COVID-19 Pandemic in Central and Eastern Europe. The Rise of Autocracy and Democratic Resilience*. In: *Democratic Theory*, Vol. 7, No. 2, 2020, s. 47–60. DOI: <https://doi.org/10.3167/dt.2020.070207>.

Vláda SR vo svojom uznesení č. 665 z 18. októbra 2020 k návrhu na prípravu a vykonanie celoštátneho testovania obyvateľstva na území Slovenskej republiky na prítomnosť ochorenia COVID-19 v čase núdzového stavu. Týmto uznesením boli organizáciou testovania poverené Ozbrojené sily SR, ale zároveň bola vládou uložená povinnosť „plniť na svojom území úlohy vyžadované orgánmi štátnej správy v súvislosti s prípravou a vykonaním celoštátneho testovania obyvateľstva na území Slovenskej republiky na prítomnosť ochorenia COVID-19 v čase núdzového stavu“ starostom obcí a primátorom miest.

Úkolovanie územnej samosprávy sa odvolávalo na zákon č. 387/2002 Z. z. o riadení štátu v krízových situáciách mimo času vojny a vojnového stavu, podľa ktorého aj obce a vyššie územné celky patria k orgánom krízového riadenia a ktoré má vláda podľa paragrafu 4 právomoc riadiť „pri príprave na krízové situácie a pri ich riešení.“ V praxi to znamenalo, že samosprávy dostali za úlohu zriadenie a organizáciu odborných miest, ale aj nábor zdravotníckych pracovníkov zodpovedných za odber vzoriek a civilný podporný personál. Z dôvodu relatívne krátkeho času na organizáciu boli najväčšie problémy s náborm zdravotníkov, ale ako problematické sa ukázala aj právna úprava pracovnoprávných vzťahov viacerých členov odborných tímov.⁹

Plošné testovanie sa začalo tzv. pilotným testovaním v regiónoch najviac zasiahnutých pandémiou, t.j. v okresoch Bardejov, Dolný Kubín, Námestovo a Tvrdošín v dňoch 23. až 25. októbra. V pilotnom testovaní sa otestovalo 140 945 osôb a antigénové testy preukázali infekčnosť u 5 594 z nich, čo predstavovalo 3,97 percenta. Účasť na

⁹KRIŽAN, V.: *Pracovnoprávne aspekty plošného testovania na ochorenie COVID-19 v Slovenskej republike (z pohľadu člena testovacieho tímu)*. In: *Societas et iuris prudentia*, Vol. 8, No. 4, 2020, s. 67-84. DOI:10.31262/1339-5467/2020/8/4/67-84.

testovaní dosiahla takmer 91 percent obyvateľov daných okresov.¹⁰ Vysoká účasť súvisí s faktom, že napriek tomu, že účasť na plošnom testovaní bola oficiálne na dobrovoľnej báze, v skutočnosti osvedčenie o negatívnom teste predstavovalo jednu z výnimiek zo zákazu vychádzania, a to aj pre potreby cesty do zamestnania a výkonu podnikateľskej činnosti.¹¹

Prvé kolo plošného testovania prebehlo od 31. októbra do 1. novembra a vládou bolo označené za veľký úspech, keďže napriek určitým pochybnostiam ohľadom organizácie a dostupnosti personálu prebehlo bez väčších problémov. Výnimku predstavovali len dlhšie čakacie lehoty v niektorých odborných miestach v sobotu 31. 10. V rámci prvého kola bolo otestovaných 3 625 332 ľudí, z ktorých bolo 38 359 testovaných ako pozitívnych, čo predstavovalo 1,06 percenta.¹² Po prvom kole prebehla odborná aj politická debata o tom, v ktorých okresoch má zmysel organizácia ďalšieho kola testovania. Konzílium odborníkov vláde odporučilo, aby sa testovalo už len v okresoch s pozitivitou vyššou ako 1,5 percenta. Vláda sa rozhodla stanoviť hranicu na 0,7 percenta, čo predstavovalo 45 okresov a niečo vyše polovice obyvateľstva krajiny.¹³

¹⁰MV SR. (2020a): *Pilotné testovanie na Orave a v Bardejove: účasť takmer 91 %, najviac obyvateľov sa testovalo v Bardejove, najviac infekčných je v Tvrdošíne*. [online], [cit. 7/11/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.minv.sk/?tlacove-spravy&sprava=pilotne-testovanie-na-orave-a-v-bardejove-ucast-takmer-91-najviac-obyvatelov-sa-testovalo-v-bardejove-najviac-infekcnnych-je-v-tvrdosine>>.

¹¹UZNESENIE VLÁDY SLOVENSKEJ REPUBLIKY č. 678. [online], [cit. 11/11/2021]. Dostupné na internete: <https://korona.gov.sk/wp-content/uploads/2020/10/zakaz-vychadzania-678_2020.pdf>.

¹²MV SR. (2020b): *Prvé kolo celoplošného testovania bolo úspešnou operáciou*. [online], [cit. 7/11/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.minv.sk/?tlacove-spravy&sprava=prve-kolo-celoplosneho-testovania-bolo-uspesnou-operaciou>>.

¹³MV SR. (2020c): *Druhé kolo plošného prebehne cez víkend v 45 okresoch, na hraničných priechodoch budú kontroly*. [online], [cit. 7/11/2021]. Dostupné na internete:

Druhé kolo plošného testovania sa uskutočnilo 7. a 8. novembra 2020. Výnimka zo zákazu vychádzania v týchto okresoch bola podmienená osvedčením o negatívnom teste. Testovania sa zúčastnilo 2 044 855 obyvateľov, z toho pozitívne testovaných bolo 13 509 (miera pozitivity bola na úrovni 0,66 percenta).¹⁴ Následne Ústredný krízový štáb rozhodol o konaní tretieho kola plošného testovania, ktoré sa uskutočnilo v 458 obciach s incidenciou vyššou ako 1 percento. Toto kolo prebehlo 21. a 22. novembra. Napriek tomu, že toto kolo bolo stále oficiálne súčasťou plošného testovania, tak sa nedá považovať za plošné ani masívne. Zúčastnilo sa ho už len 110 609 obyvateľov, čo predstavuje len približne 19 percent obyvateľov dotknutých obcí. Takýto výrazný prepád účasti bol spôsobený tým, že toto kolo bolo už naozaj dobrovoľné a výnimka zo zákazu vychádzania nebola v daných obciach podmienená negatívnym testom. Pozitívne bolo testovaných 2 501, čo predstavuje pozitívitu na úrovni 2,26 percenta.¹⁵

Prezentovaný úspech plošného testovania povzbudil predovšetkým stranu Obyčajní ľudia a nezávislé osobnosti (OĽaNO) a jej predstaviteľov (premiér *Matovič* a minister zdravotníctva *Marek Krejčí*) k presadzovaniu ďalších kôl plošného testovania v určitých intervaloch, napríklad pred vianočnými sviatkami.¹⁶ Tu treba

<<https://www.minv.sk/?tlacove-spravy&sprava=druhe-kolo-plosneho-prebehne-cez- vikend-v-45-okresoch-na-hranicnych-priechodoch-budu-kontroly>>.

¹⁴SLADKOVSKÁ, I.: *Na druhé kolo testovania prišlo 2 044 855 ľudí, pozitívnych bolo 13 509*. Startitup.sk, 9. november 2020. [online]. [cit. 4/11/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.startitup.sk/aktualne-na-druhe-kolo-testovania-prislo-2-044-855-ludi-pozitivnych-bolo-13-509/>>.

¹⁵*Výsledky víkendového testovania: Účasť sa výrazne prepadla, pozitívita stúpila*. Hospodárske Noviny, 23. november 2020. [online], [cit. 10/11/2021]. Dostupné na internete: <<https://slovensko.hnonline.sk/2252728-vysledky-vikendoveho-testovania-ucast-sa-vyrazne-prepadla-pozitivita-stupla>>.

¹⁶FOLENTOVÁ, V.: *Ďalšie plošné testovanie môže byť pred Vianocami, regionálne opatrenia premiér nechce*. Denník N, 7. november 2020. [online], [cit. 4/11/2021]. Dostupné na

poznamenať, že v tejto dobe na Slovensku stále neexistoval žiaden mechanizmus, ktorý by automaticky určoval akým spôsobom sa s ohľadom na epidemiologickú situáciu bude otvárať a uzatvárať ekonomika a pohyb. Plošné testovanie bolo považované za ultimátny nástroj kontroly pandemickej situácie. Toto vnímanie, ako aj osobné spory medzi stranou Sloboda a Solidarita (SaS) a jej predsedom *Richardom Sulíkom* a premiérom a stranou OĽaNO, ktoré sa prejavili aj v niekoľkomesačnom spore o nákup antigénových testov¹⁷, viedli k tomu, že do konca roku 2020 už žiadne plošné testovanie zorganizované nebolo a koncom roka bol zavedený aj relatívne prísny zákaz vychádzania¹⁸, ktorý s určitými úpravami trval až do mája 2021.

Plošné testovanie prinieslo aj inštitucionálny konflikt medzi vládou a Úradom na ochranu osobných údajov (ÚOOÚ). Tesne pred začiatkom prvého kola plošného testovania ÚOOÚ zverejnil na svojej webstránke stanovisko, v ktorom konštatoval, že vyhláška upravujúca plošné testovanie neobsahuje dostatočný právny základ na kontrolu certifikátov. Vyhláška dostatočne nešpecifikovala, kto mal mať právo certifikáty kontrolovať a dokedy a za akým účelom malo byť preukazovanie vykonávané.¹⁹ Zverejnenie toho stanoviska vyvolalo

internete: <<https://dennikn.sk/2132466/dalsie-plosne-testovanie-moze-byt-pred-vianocami-regionalne-opatrenia-premier-nechce/>>.

¹⁷BARIAK, L.: *Koaličná bitka o (ne)obstaranie testov. Krajčí tvrdí, že Sulík obštruoval celý proces.* Aktuality.sk, 23. december 2020. [online], [cit. 07/11/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.aktuality.sk/clanok/850916/koalicna-bitka-o-ne-obstaranie-testov-krajci-tvrdi-ze-sulik-obstruoval-cely-proces/>>.

¹⁸VYHLÁŠKA ÚVZ č. 77/2020. *Vyhláška Úradu verejného zdravotníctva Slovenskej republiky, ktorou sa nariaďujú opatrenia pri ohrození verejného zdravia k obmedzeniam prevaďzok a hromadných podujatí.* [online], [cit. 11/11/2021]. Dostupné na internete: <https://www.minv.sk/swift_data/source/verejna_sprava/vestnik_vlady_sr_2020/ciastka_38_2020.pdf>.

¹⁹Celé znenie stanoviska je dostupné na: <<https://www.vssr.sk/clanok-ztitulky/stanovisko-uradu-k-preukazovaniu-sa-negativnym-vysledkom-testu.htm>>.

kritiku úradu zo strany vtedajšieho premiéra *Matoviča*, ktorý sa vyjadril, že úrad „*nielen ukazuje svoju neodbornosť, ale aj prekračuje právomoci.*“²⁰Po tejto kritike sa už ÚOOÚ problematike legálnosti preukazovania sa certifikátmi ďalej nevenoval, čo naznačuje slabú výkonnosť tejto inštitúcie v oblasti ochrany práv.

Plošný skrining

Rapídne zhoršenie epidemiologickej situácie po vianočných sviatkoch prinieslo opäť aj snahu o zorganizovanie ďalších plošných testovaní, ktoré by priniesli zlepšenie.²¹ Opierajúc sa o kritiku časti vedeckej obce, ktorá argumentovala, že antigénové testovanie má zmysel skôr v ohniskách nákazy, proti jeho organizácii vystúpila koaličná strana *Za ľudí*, ako aj SaS, ktorej predseda ho označil za „*mrhanie personálnymi, organizačnými a materiálnymi zdrojmi.*“²²Napriek tejto kritike bolo začiatkom januára rozhodnuté o ďalšom plošnom testovaní, ktorého prvé kolo sa uskutočnilo od pondelka 18.1. do utorka 26.1. 2021. Toto testovanie bolo nazvané ako tzv. skrining obyvateľstva a uskutočnilo sa na celom území SR. Podobne ako

²⁰*Spochybnili kontrolu certifikátov, Matovičov úrad ich označil za babrákov.* Pravda, 31. október 2020. [online], [cit. 25/11/2021]. Dostupné na internete: <<https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/567431-vladna-vyhlasaka-nestaci-aby-sa-mohli-kontrolovat-certifikaty/>>.

²¹Medzitým prebehlo v prvej polovici januára tzv. plošné testovanie niektorých mestách, v ktorých bola najhoršia epidemiologická situácia – povinné testovanie prebehlo v okrese Nitra, dobrovoľné v Košiciach a Púchove. Ešte v decembri 2020 prebehlo dobrovoľné plošné testovanie v meste Trenčín.

²²*Sulík sa pridal ku kritikom celoplošného testovania.* SME, 12. január 2021. [online], [cit. 4/11/2021]. Dostupné na internete: <<https://domov.sme.sk/c/22571980/koronavirus-plosne-testovanie-sulik-pellegrini-covid.html>>.

v prípade plošného testovania, malo osvedčenie o negatívnom teste slúžiť ako jedna z podmienok pre výnimku zo zákazu vychádzania.²³

Otvorenie testovacích miest pre obyvateľstvo malo v uznesení vlády tento krát už len formu odporúčania a antigénové testovanie začalo prebiehať aj v rámci veľkých firiem a zamestnávateľov. Publikovaný Manuál pre testovanie zamestnancov definoval firmy s viac ako 250 zamestnancami. Zamestnávateľom poskytol testy štát, ale ďalšie náklady už museli znášať samotné podniky.²⁴ Časť testovania prebiehala aj v tzv. mobilných odberových miestach (MOM), ktoré zriadil štát a ktoré prevádzkujú buď obce a mestské časti, ale predovšetkým súkromní prevádzkovatelia.²⁵

Vyhodnocovanie výsledkov plošného skríningu prinieslo určité problémy, keďže testy vykonávalo väčšie množstvo rozličných aktérov.²⁶ Výsledky testov boli dôležité aj pre potreby uskutočnenia druhého kola plošného skríningu, keďže uznesenie vlády definovalo, že po prvom kole skríningu sa Slovensko rozdelí podľa výsledkov na

²³UZNESENIE VLÁDY SLOVENSKEJ REPUBLIKY č. 30. [online], [cit. 11/11/2021]. Dostupné na internete: <<https://rokovania.gov.sk/download.dat?id=B725ACA138954DD786C85C9E28A5CB12-5F78E67694D206FAE9BB9A713D5CBAA8>>.

²⁴ONUFEROVÁ, M.: *Firmy dostanú antigénové testy od štátu, ochranné pomôcky aj likvidáciu odpadu si majú zabezpečiť samy*. Denník E, 20. január 2021. [online], [cit. 4/11/2021]. Dostupné na internete: <<https://e.dennikn.sk/2233053/firmy-dostanu-antigenove-testy-od-statu-ochranne-pomocky-aj-likvidaciju-odpadu-si-maju-zabezpecit-samy/>>.

²⁵Fungovanie MOMiek vyvolalo určitú kritiku, keďže ich prevádzka bola financovaná odlišným a menej finančne rentabilným spôsobom v prípade samospráv, a na druhej strane sa stali výnosným podnikom pre súkromných prevádzkovateľov (Madro, 2021).

²⁶Problémy so zrážaním testov z jednotlivých odberných miest v rámci okresov spôsobili, že Bratislava a Nitra, v ktorých sa na základe zhodnotenia výsledkov z 26.1. druhé kolo testovania konať nemalo, sa po finálnom prepočítaní dostali medzi horšiu polovicu. Napriek tomu v týchto okresoch druhé kolo povinné nebolo a vláda prijala doplnenie k predchádzajúcemu uzneseniu, v ktorom explicitne menovala všetky okresy, v ktorých sa malo druhé kolo konať (Uznesenie č. 64/2021).

37 horších a 36 lepších okresov a v horších sa bude skrining opakovať. V rámci prvého kola sa otestovalo 2 949 017 ľudí, pozitívny výsledok malo 36 547 z nich, čo predstavovalo 1,24 percenta.²⁷

Druhé kolo skriningu pokračovalo od 27. januára do 2. februára v tzv. „červených“ okresoch. Dobrovoľne sa však zapojili aj niektoré mestá, ktoré skončili ako „zelené okresy.“ V tých platil negatívny výsledok testu ako výnimka zo zákazu vychádzania až do 7. februára. Skriningové testovanie prinieslo kritiku zo strany niektorých samospráv, ktoré vládu kritizovali, že celá organizácia zase spadá na ne a že pravidlá sa menia príliš chaoticky a nie sú so samosprávami dostatočne komunikované. Táto kritika sa ešte zintenzívnila počas konania druhého kola, kedy niektoré menšie obce dokonca vládou „vypovedali poslušnosť“ a rozhodli sa druhé kolo nezorganizovať. To vyvolalo protireakciu zo strany premiéra Matoviča, ktorý im odkázal, že „samosprávy sú podriadené vláde“ a že odmietnutím organizácie druhého kola môžu „riskovať kriminál.“²⁸

Výsledky druhého kola skriningového testovania už neboli vládou centrálné komunikované, zverejňovali ich len samotné mestá a obce. Dňa 6. februára bolo rozhodnuté o „zapnutí“ tzv. Covid automatu, ktorého súčasťou sa stala aj povinnosť pravidelného testovania obyvateľstva.

²⁷MV SR. (2021). *Definitívne výsledky skriningu: z 2,9 milióna ľudí malo pozitívny test 1,24 percenta.* [online], [cit. 4/11/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.minv.sk/?tlacove-spravy&sprava=definitivne-vysledky-skriningu-z-2-9-milionu-ludi-malo-pozitivny-test-1-24-percenta>>.

²⁸OSVALDOVÁ, L.: *Nevyhrazajte sa nám kriminálom, odkazujú mestá a obce premiérovi.* Denník N, 8. február 2021. [online], [cit. 4/11/2021]. Dostupné na internete: <<https://dennikn.sk/2261436/nevyhrazajte-sa-nam-kriminalom-odkazuju-mesta-a-obce-premierovi/>>.

Covid automat – neustále plošné testovanie?

Rozhovory o aplikácii určitého automatického mechanizmu na sprísňovanie a uvoľňovanie opatrení prebiehali minimálne od konca roku 2020, kedy sa aj vytvorenie Covid automatu stalo predmetom politického konfliktu medzi stranami OĽaNO a SaS. Do platnosti sa Covid automat, celým názvom Alert systém pre monitorovanie vývoja epidémie a prijímanie protiepidemických opatrení v závislosti od intenzity šírenia SARS-CoV-2 (Covid-19), dostal po viacerých úpravách až 8.2.2021.²⁹

Spustenie Covid automatu oficiálne znamenalo ukončenie plošného skríningu, ale v praxi zaviedlo povinnosť neustáleho pravidelného testovania. Rozdelenie okresov podľa epidemiologickej situácie prinieslo povinnosť testovania obyvateľstva v okresoch ktoré spadali pod I.-IV. stupeň varovania – čo boli v období od začiatku februára do konca marca kontinuálne všetky okresy. Pri okresoch v rámci III. a IV. stupňa bola výnimka zo zákazu vychádzania podmienená najmenej 7 dňovým negatívnym testom, u II. stupňa 14 dňovým a I. stupňa 21 dňovým. Napriek tomu, že plošné testovanie obyvateľstva skončilo, predsa dochádzalo k pravidelnému pretestovaniu veľkých častí obyvateľstva, ktoré chceli zostať aktívne a ekonomicky činné (bez negatívneho testu bola výnimka zo zákazu vychádzania limitovaná len na veľmi malé množstvo aktivít, ako napr. nákup potravín alebo návšteva lekára).

Od druhého februárového týždňa tým pádom vznikla povinnosť pravidelného testovania obyvateľstva a bremeno organizácie

²⁹UZNESENIE VLÁDY SLOVENSKEJ REPUBLIKY č. 77. [online], [cit. 11/11/2021]. Dostupné na internete: <<https://rokovania.gov.sk/download.dat?id=5F71BDC9443840BE97B69662DA705A8C-E30EE560B61F32FCA4D5A1FF058B6EA6>>.

testovacích miest spadlo do veľkej miery na samosprávy, aj keď časť testovania vykonávali aj súkromné MOMky, ktoré však boli zriadené najmä vo väčších sídlach. Už začiatkom februára viaceré mestá a obce avizovali, že nedokážu finančne a organizačne zabezpečiť neustále testovanie v rámci dočasných odberných miest (organizovaných samosprávami) a vyzývali vládu na rozšírenie počtu MOMiek.³⁰ Už koncom februára sa viaceré samosprávy rozhodli ukončiť organizovanie testovacích miest, argumentujúc, že odberné miesta by mal zabezpečiť štát (Ministerstvo zdravotníctva SR).³¹ Každotýždňová organizácia antigénového testovania predstavovalo pre samosprávy veľkú finančnú a organizačnú záťaž, okrem ktorej museli plniť aj svoje ďalšie povinnosti – v súvislosti s otváraním škôl to bolo napr. aj testovanie učiteľov a žiakov.³² Aj z toho dôvodu sa plošné testovanie stávalo zdrojom sporov medzi ich predstaviteľmi a centrálnou vládou.

Nutnosť pravidelného antigénového testovania sa skončila 17. mája 2021. Deň predtým bol na Slovensku ukončený núdzový stav a prestali platiť všetky obmedzenia pohybu. Nové pravidlá, platiace od 17.5. už pravidelné testovanie nezahŕňali a negatívne testy boli

³⁰OSVALDOVÁ, L.; BARCÍKOVÁ, M.: *Nevládeme neustále testovať, odkazujú vláde mestá a obce. Žiadajú viac trvalých odberných miest*. Denník N, 9. február 2021. [online], [cit. 11/11/2021]. Dostupné na internete: <<https://dennikn.sk/2262923/nevladzeme-neustale-testovat-odkazuju-vlade-mesta-a-obce-ziadaju-viac-trvalych-odbernych-miest/>>.

³¹Okres Hlohovec po najbližšom víkende skončí s testovaním. Denník N, 23. február 2021. [online], [cit. 8/11/2021]. Dostupné na internete: <<https://dennikn.sk/minuta/2282784/>>.

³²VARGOVÁ, J.; MICHALKOVÁ, T.; MIKULÍKOVÁ, Ž.: *Anketa: Zvládnu mestá a obce testovanie? Otvoria školy?*. Pravda, 5. február 2021. [online], [cit. 11/11/2021]. Dostupné na internete: <<https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/576995-anketa-zvladnu-mesta-a-obce-testovanie-otvoria-skoly/>>.

vyžadované len pri špecifických aktivitách, ktoré boli označené ako rizikové.

Spory o interpretáciu výsledkov testovania

Plošné testovanie antigénovými testami sa postupne stalo jedným z hlavných nástrojov boja proti pandémie Covid-19 na Slovensku. Napriek tomu medzi vedcami neprevláda konsenzus, či je tento spôsob ten najefektívnejší. Postoj vlády, a najmä hnutia OĽaNO, ktorá plošné testovanie presadzovala a ktorá ho považuje za efektívny nástroj potvrdila nedávna štúdia v *Science*, podľa ktorej plošné testovanie z konca roku 2020 znížilo prevalenciu infekcií o 56 percent a v prípade okresov, v ktorých sa konali až dve kolá testovania, až o 81 percent.³³ Aj táto štúdia však konštatuje, že dôležitým faktorom boli aj ďalšie opatrenia na znižovanie mobility obyvateľstva. Tie by však sami o sebe až taký veľký efekt nepriniesli.

Časť vedeckej obce spochybňuje efektivity používania antigénových testov na celoplošné testovania a preferuje ich využívanie v ohniskách nákazy, v ktorých dokáže signifikantne znížiť prenos vírusu. Dôvodom je relatívne nízka kredibilita testov, ktorá môže viesť k výskytu falošne pozitívnych obyvateľov a na druhej strane nezachytí nákazu až tak dobre, ako tzv. PCR testy. Plošné testovanie preto hodnotia ako neefektívne v oblastiach, kde bola pozitívita relatívne nízka a navrhujú skôr masívnejšie investície do PCR testovania a dohľadávania kontaktov pozitívne testovaných.³⁴

³³PAVELKA, M. (et al.): *The impact of population-wide rapid antigen testing on SARS-CoV-2 prevalence in Slovakia*. In: *Science*, Vol. 372, No. 6542, 2021, s. 635-641. DOI: 10.1126/science.abf9648.

³⁴FRNDA, J.; DURICA, M.: *On Pilot Massive COVID-19 Testing by Antigen Tests in Europe. Case Study: Slovakia*. In: *Infectious Disease Reports*, Vol. 13, No. 1, 2021, s. 45-57. DOI: 10.3390/idr13010007.

Navyše problémom antigénového testovania nie je len schopnosť identifikácie nakazených, ale aj ich efekt na správanie obyvateľstva. Prieskum verejnej mienky z druhej polovice februára ukázal, že negatívny antigénový test viedol k zníženiu dodržiavania obmedzení u takmer 20 percent respondentov (Gehrerová a Kerekes, 2021). To sa dialo aj napriek výzvam zo strany autorít, že ani negatívny antigénový test neznamená, že jeho držiteľ nie je infikovaný vírusom COVID-19.

Záver

Slovensko sa stalo prvou a zatiaľ jedinou krajinou, ktorá pristúpila k prakticky povinnému plošnému antigénovému testovaniu všetkých občanov, prípadne neskôr veľkých častí ekonomicky aktívneho obyvateľstva. *Flinders* varuje, že riešenie pandémie a prijímanie rozličných protipandemických opatrení netreba chápať len v intenciách epidemiológie a verejného zdravia, ale treba sa sústrediť aj na socio-ekonomické dopady a dopady na demokratické politické štruktúry.³⁵ Organizácia masového antigénového testovania na Slovensku priniesla v kontexte demokratického vládnutia niekoľko problémov.

Organizácia opakujúcich sa masových testovaní sa dá považovať za manifestáciu technokratického populizmu, ktorý sa sústreďuje na „jednoduché“ riešenia komplexných problémov. Tieto riešenia majú za cieľ vyriešiť krízovú situáciu relatívne jednoduchým spôsobom, ktorý si nevyžaduje dôslednú prípravu a neustále zdokonaľovanie,

³⁵FLINDERS, M.: *Democracy and the Politics of Coronavirus: Trust, Blame and Understanding*. In: *Parliamentary Affairs*, Vol. 74, No. 2, 2021, s. 483–502. DOI: <https://doi.org/10.1093/pa/gsaa013>.

ale na druhej strane sa stále tvári ako expertné riešenie.³⁶ Plošné testovanie, a neskôr aj plošný skrining, mali byť práve takýmito nástrojmi, ktoré vyriešia nepriaznivú epidemiologickú situáciu bez nutnosti prijímania tvrdých opatrení a každodennej drobnej práce epidemiológov v trasovaní a testovaní kontaktov pozitívnych.

V praktickej rovine sa pri organizácii rôznych foriem masového testovania, predovšetkým až pri plošnom skriningu a permanentnom testovaní v rámci prijatého Covid automatu prejavili spory medzi centrálnou vládou a samosprávami. Napriek jasnému rozdeleniu kompetencií medzi centrálnu štátnu správu a samosprávy centrálna vláda ukladala samosprávam viaceré úlohy súvisiace s organizáciou testovania (neskôr vo forme odporúčaní), ale tieto úlohy neboli jasne komunikované, boli prijímané s nedostatočným predstihom a na samosprávy uložili veľké finančné³⁷ a organizačné bremeno.

Pri organizácii plošného testovania sa ukázala aj slabosť inštitúcií, ktorých poslaním je ochrana základných práv a slobôd. Úrad na ochranu osobných údajov sa po kritike od vlády stiahol z verejného diskurzu ohľadom legálnosti vyžadovania kontroly negatívnych certifikátov z testovania. Takéto správanie je v súlade s určitou tradíciou politizácie tohto úradu³⁸ a zároveň aj širším kontextom

³⁶BUŠTÍKOVÁ, L.; BABOŠ, P.: *Best in Covid: Populists in the Time of Pandemic. Politics and Governance*, Vol. 8, No. 4, 2020, s. 496–508. DOI:<http://dx.doi.org/10.17645/pag.v8i4.3424>.

³⁷Napriek deklarácii, že náklady spojené s organizáciou plošného testovania a neskôr aj skriningu budú samosprávam preplatené, sa v procese refundácie vyskytlo viacero problémov (napr. Košice Online, 2020).

³⁸KOVANIČ, M.: *Office for Personal Data Protection and its politicization in Slovakia*. In: *V4 Human Rights Review*, Vol. 2, No. 3, 2020, s. 43-45.

nedostatočnej legitimacy pri zavádzaní rozličných mechanizmov sledovania zo strany štátu.³⁹

Masové testovanie, ako technokratické a výlučne epidemiologické riešenie komplexného problému pandémie, preto do určitej miery prispievalo k podkopávaniu demokratickej legitimacy a zúčtovateľnosti (rozhodnutia len na úrovni vlády, často vo forme odporúčaní) a definitívne zhodnotenie, či bolo proporčné svojim prínosom v boji proti pandémie, zostáva do budúca ešte otvorené.

Literatúra

BARIAK, L.: *Koaličná bitka o (ne)obstaranie testov. Krajčí tvrdí, že Sulík obštruoval celý proces*. Aktuality.sk, 23. december 2020. [online], [cit. 07/11/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.aktuality.sk/clanok/850916/koalicna-bitka-o-ne-obstaranie-testov-krajci-tvrdi-ze-sulik-obstruoval-cely-proces/>>.

BUŠTÍKOVÁ, L.; BABOŠ, P.: *Best in Covid: Populists in the Time of Pandemic. Politics and Governance*, Vol. 8, No. 4, 2020, s. 496–508. DOI:<http://dx.doi.org/10.17645/pag.v8i4.3424>.

DRINÓCZI, T.; BIEŇ-KACALA, A.: *COVID-19 in Hungary and Poland: extraordinary situation and illiberal constitutionalism*. In: *The Theory and Practice of Legislation*, Vol. 8, No. 1-2, 2020, s. 171-192. DOI:<https://doi.org/10.1080/20508840.2020.1782109>.

ENGLER, S. (et al.): *Democracy in times of the pandemic: explaining the variation of COVID-19 policies across European democracies*. In: *West European Politics*, Vol. 44, No. 5-6, 2021, s. 1077-1102. DOI: <https://doi.org/10.1080/01402382.2021.1900669>.

³⁹KOVANIČ, M.; COUFALOVÁ, A.: *The legitimacy of intelligence surveillance: the fight against terrorism in the Czech Republic and Slovakia*. In: *Intelligence and National Security*, Vol. 35, No. 1, 2020, s. 115-130. DOI: <https://doi.org/10.1080/02684527.2019.1634389>.

FOLENTOVÁ, V.: *Ďalšie plošné testovanie môže byť pred Vianocami, regionálne opatrenia premiér nechce*. Denník N, 7. november 2020. [online], [cit. 4/11/2021]. Dostupné na internete: <https://dennikn.sk/2132466/dalsie-plosne-testovanie-moze-byt-pred-vianocami-regionalne-opatrenia-premier-nechce/>.

FLINDERS, M.: *Democracy and the Politics of Coronavirus: Trust, Blame and Understanding*. In: *Parliamentary Affairs*, Vol. 74, No. 2, 2021, s. 483-502. DOI: <https://doi.org/10.1093/pa/gsaa013>.

FRNDA, J.; DURICA, M.: *On Pilot Massive COVID-19 Testing by Antigen Tests in Europe. Case Study: Slovakia*. In: *Infectious Disease Reports*, Vol. 13, No. 1, 2021, s. 45-57. DOI: 10.3390/idr13010007.

GANEV, V.: *Post-communism as an Episode of State Building: A Reversed Tilly an Perspective*. In: *Communist and Post-Communist Studies*, Vol. 38, No. 4, 2005, s. 425-445. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.postcomstud.2005.09.008>.

GEHREROVÁ, R.; KEREKES, D.: *Prieskum: Plošnému testovaniu veria len voliči OĽaNO. Ľudia priznávajú, že s negatívnym testom vyrazili na návštevy*. Denník N, 4. marec 2021. [online], [cit. 11/11/2021]. Dostupné na internete: <https://dennikn.sk/2295317/prieskum-plosnemu-testovaniu-veria-len-volici-olano-zrejme-statisice-ludi-vyrazili-s-negativnym-testom-na-navstevy/>.

GUASTI, P.: *The Impact of the COVID-19 Pandemic in Central and Eastern Europe. The Rise of Autocracy and Democratic Resilience*. In: *Democratic Theory*, Vol. 7, No. 2, 2020, s. 47-60. DOI: <https://doi.org/10.3167/dt.2020.070207>.

KOVANIČ, M.: *Office for Personal Data Protection and its politicization in Slovakia*. In: *V4 Human Rights Review*, Vol. 2, No. 3, 2020, s. 43-45.

KOVANIČ, M.; COUFALOVÁ, A.: *The legitimacy of intelligence surveillance: the fight against terrorism in the Czech Republic and Slovakia*. In: *Intelligence and National Security*, Vol. 35, No. 1, 2020, s. 115-130. DOI: <https://doi.org/10.1080/02684527.2019.1634389>.

KRIŽAN, V.: *Pracovnoprávne aspekty plošného testovania na ochorenie COVID-19 v Slovenskej republike (z pohľadu člena testovacieho tímu)*. In: *Societas et iurisprudencia*, Vol. 8, No. 4, 2020, s. 67-84. DOI:10.31262/1339-5467/2020/8/4/67-84.

LANE SCHEPPELE, K.; POZEN, D.: *Executive Over reach and Under reach in the Pandemic*. In: MADURO, M. P.; KAHN, W. P. (eds.): *Democracy in Times of Pandemic. Different Futures Imagined*. Cambridge: Cambridge University Press, 2020, s. 38-53.

MADRO, P.: *Mobilné odberové miesta: zo služby sa stáva biznis*. Pravda, 23. február 2021. [online], [cit. 4/11/2021]. Dostupné na internete: <<https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/578970-mobilne-odberove-miesta-zo-sluzby-sa-stava-biznis/>>.

MV SR. (2020a): *Pilotné testovanie na Orave a v Bardejove: účasť takmer 91 %, najviac obyvateľov sa testovalo v Bardejove, najviac infekčných je v Tvrdošíne*. [online], [cit. 7/11/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.minv.sk/?tlacove-spravy&sprava=pilotne-testovanie-na-orave-a-v-bardejove-ucast-takmer-91-najviac-obyvatelov-sa-testovalo-v-bardejove-najviac-infekcnych-je-v-tvrdosine>>.

MV SR. (2020b): *Prvé kolo celoplošného testovania bolo úspešnou operáciou*. [online], [cit. 7/11/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.minv.sk/?tlacove-spravy&sprava=prve-kolo-celoplosneho-testovania-bolo-uspesnou-operaciou>>.

MV SR. (2020c): *Druhé kolo plošného prebehne cez víkend v 45 okresoch, na hraničných priechodoch budú kontroly*. [online], [cit. 7/11/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.minv.sk/?tlacove-spravy&sprava=druhe-kolo-plosneho-prebehne-cez-vikend-v-45-okresoch-na-hranicnych-priechodoch-budu-kontroly>>.

MV SR. (2021): *Definitívne výsledky skriningu: z 2,9 milióna ľudí malo pozitívny test 1,24 percenta*. [online], [cit. 4/11/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.minv.sk/?tlacove-spravy&sprava=definitivne-vysledky-skriningu-z-2-9-miliona-ludi-malo-pozitivny-test-1-24-percenta>>.

Okres Hlohovec po najbližšom víkende skončí s testovaním. Denník N, 23. február 2021. [online], [cit. 8/11/2021]. Dostupné na internete: <<https://dennikn.sk/minuta/2282784/>>.

ONUFEROVÁ, M.: *Firmy dostanú antigénové testy od štátu, ochranné pomôcky aj likvidáciu odpadu si majú zabezpečiť samy*. Denník E, 20. január 2021. [online], [cit. 4/11/2021]. Dostupné na internete: <<https://e.dennikn.sk/2233053/firmy-dostanu-antigenove-testy-od-statu-ochranne-pomocky-aj-likvidaciju-odpadu-si-maju-zabezpecit-samy/>>.

OSVALDOVÁ, L.: *Nevyhrážajte sa nám kriminálom, odkazujú mestá a obce premiérovi*. Denník N, 8. február 2021. [online], [cit. 4/11/2021]. Dostupné na internete: <<https://dennikn.sk/2261436/nevyhradzajte-sa-nam-kriminalom-odkazuju-mesta-a-obce-premierovi/>>.

OSVALDOVÁ, L.; BARCÍKOVÁ, M.: *Nevládžeme neustále testovať, odkazujú vláde mestá a obce. Žiadajú viac trvalých odberných miest*. Denník N, 9. február 2021. [online], [cit. 11/11/2021]. Dostupné na internete: <<https://dennikn.sk/2262923/nevladzeme-neustale-testovat-odkazuju-vlade-mesta-a-obce-ziadaju-viac-trvalych-odbernych-miest/>>.

PAVELKA, M. (et al.): *The impact of population-wide rapid antigen testing on SARS-CoV-2 prevalence in Slovakia*. In: *Science*, Vol. 372, No. 6542, 2021, s. 635-641. DOI: 10.1126/science.abf9648.

SLADKOVSKÁ, I.: *Na druhé kolo testovania prišlo 2 044 855 ľudí, pozitívnych bolo 13 509*. Startitup.sk, 9. november 2020. [online]. [cit. 4/11/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.startitup.sk/aktualne-na-druhe-kolo-testovania-prislo-2-044-855-ludi-pozitivnych-bolo-13-509/>>.

Spochybnili kontrolu certifikátov, Matovičov úrad ich označil za babrákov. Pravda, 31. október 2020. [online], [cit. 25/11/2021]. Dostupné na internete: <<https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/567431-vladna-vyhlasaka-destaci-aby-sa-mohli-kontrolovat-certifikaty/>>.

Sulík sa pridal ku kritikom celoplošného testovania.SME, 12. január 2021. [online], [cit. 4/11/2021]. Dostupné na internete:<<https://domov.sme.sk/c/22571980/koronavirus-plosne-testovanie-sulik-pellegrini-covid.html>>.

Štát nepreplatil samosprávam všetky výdavky spojené s celoplošným testovaním. Košice Online, 11. december 2020. [online], [cit. 4/11/2021]. Dostupné na internete:<<https://www.kosiceonline.sk/stat-nepreplatil-samospravam-vsetky-vydavky-spojene-s-celoplosnym-testovanim>>.

UZNESENIE VLÁDY SLOVENSKEJ REPUBLIKY č. 30: *Uznesenie Vlády Slovenskej Republiky č. 30 zo 17. januára 2021 k návrhu na prijatie opatrení na pokles ochorení COVID-19 na území Slovenskej republiky a na zmenu prijatých opatrení podľa čl. 5 ods. 4 ústavného zákona č. 227/2002 Z. z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu v znení neskorších predpisov.* [online], [cit. 11/11/2021].Dostupné na internete:<<https://rokovania.gov.sk/download.dat?id=B725ACA138954DD786C85C9E28A5CB12-5F78E67694D206FAE9BB9A713D5CBAA8>>.

UZNESENIE VLÁDY SLOVENSKEJ REPUBLIKY č. 64: *Uznesenie Vlády Slovenskej Republiky č. 64 z 1. februára 2021 k návrhu na zmenu uznesenia vlády SR č. 30 zo 17. januára 2021.* [online], [cit. 11/11/2021]. Dostupné na internete:<<https://rokovania.gov.sk/download.dat?id=B8D3CE1C82574913BC7A8FA625AEEBE4-835405C377A87048B024E1A3EF4152E9>>.

UZNESENIE VLÁDY SLOVENSKEJ REPUBLIKY č. 77: *Uznesenie Vlády Slovenskej Republiky č. 77 z 5. februára 2021 k návrhu na opakované predĺženie času trvania núdzového stavu podľa čl. 5 ods. 2 ústavného zákona č. 227/2002 Z. z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu v znení neskorších predpisov vyhláseného uznesením vlády Slovenskej republiky č. 587 z 30. septembra 2020 a na prijatie opatrení podľa čl. 5 ods. 4 ústavného zákona č. 227/2002 Z. z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a*

núdzového stavu v znení neskorších predpisov. [online], [cit. 11/11/2021]. Dostupné na internete: <<https://rokovania.gov.sk/download.dat?id=5F71BDC9443840BE97B69662DA705A8C-E30EE560B61F32FCA4D5A1FF058B6EA6>>.

UZNESENIE VLÁDY SLOVENSKEJ REPUBLIKY č. 678: Uznesenie Vlády Slovenskej Republiky č. 678 z 22. októbra 2020 k návrhu na rozšírenie opatrení v rámci vyhláseného núdzového stavu podľa čl. 5 ústavného zákona č. 227/2002 Z. z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu v znení neskorších predpisov vyhláseného uznesením vlády Slovenskej republiky č. 587 z 30. septembra 2020. [online], [cit. 11/11/2021]. Dostupné na internete: <https://korona.gov.sk/wp-content/uploads/2020/10/zakaz-vychadzania-678_2020.pdf>.

VARGOVÁ, J.; MICHALKOVÁ, T.; MIKULÍKOVÁ, Ž.: *Anketa: Zoládnú mestá a obce testovanie? Otvoria školy? Pravda*, 5. február 2021. [online], [cit. 11/11/2021]. Dostupné na internete: <<https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/576995-anketa-zvladnu-mesta-a-obce-testovanie-otvoria-skoly/>>.

VYHLÁŠKA ÚVZ č. 77/2020. *Vyhláška Úradu verejného zdravotníctva Slovenskej republiky, ktorou sa nariaďujú opatrenia pri ohrození verejného zdravia k obmedzeniam prevaďok a hromadných podujatí*. [online], [cit. 11/11/2021]. Dostupné na internete: <https://www.minv.sk/swift_data/source/verejna_sprava/vestnik_vlady_sr_2020/ciastka_38_2020.pdf>.

Výsledky víkendového testovania: Účasť sa výrazne prepadla, pozitivita stúpila. *Hospodárske Noviny*, 23. november 2020. [online], [cit. 10/11/2021]. Dostupné na internete: <<https://slovensko.hnonline.sk/2252728-vysledky-vikendoveho-testovania-ucast-sa-vyrazne-prepadla-pozitivita-stupla>>.

Digitalizace a stranické akce: případová studie české republiky¹

Daniel Šárovec²

The COVID-19 pandemic has impacted many areas of human activity, including the political sphere. Political parties had to respond to this situation, especially with restrictions limiting significant actions. One integral part of intra-party life is party congresses, postponed or started online. The pandemic situation has thus accelerated modernization and digitization trends in this area. In the first half of 2021, three parties had an online congress in the Czech Republic: Pirates, Greens, and ČSSD. Although they are variously advanced parties in terms of digitization, online congresses have been similar in many ways.

Úvod

Pandemie, demokracie, a především „pandemokracie“. Dva pojmy a neologismus jsou ústředními tématy tohoto sborníku a dotýká se jich i tento text. Byla to totiž právě pandemie virové choroby COVID-19³, která ovlivnila a stále ovlivňuje životy jednotlivců, chod států i fungování dalších aktérů v různých ohledech, což reflektovaly i některé odborné texty (např. *Hartikainen* 2021; *Jágr* 2021 nebo *Naxera a Stulík* 2021).

Pokud pro účely odborné politologické analýzy odhlédneme od faktu, že tento pandemický stav měl výrazný vliv na ztráty lidských životů, ekonomické a společenské škody, pak je lze sledovat a

¹Text vznikl v rámci programu Progres Univerzity Karlovy Q18 – *Společenské vědy: od víceborovosti k mezioborovosti*.

²PhDr. Daniel Šárovec je interním doktorandem na Katedře politologie, Institutu politologických studií, Fakulty sociálních věd, Univerzity Karlovy, Praha, Česká republika. E-mail daniel.sarovec@fsv.cuni.cz, <https://orcid.org/0000-0003-2491-538X>.

³ Onemocnění COVID-19 je způsobeno novým typem koronaviru s odborným označením SARS-CoV-2.

analyzovat „výhody“ a změny, které situace okolo COVID-19 přinesla. Jak jednotlivci, tak skupiny byli nuceni se v kontextu nejrůznějších restrikcí a preventivních opatření adaptovat na inovativní či zcela nová řešení. To se přirozeně dotklo i politického života.

Tento příspěvek se blíže zaměřuje na problematiku digitalizace jedné z významných částí stranického života – tedy na stranické akce. Případová studie komparuje tři české politické strany, které v první polovině roku 2021 přešly v rámci svých pravidelných a tradičních stranických akcí do on-line prostředí: jde o *Českou pirátskou stranu* (Piráti), *Stranu zelených* (Zelení) a *Českou stranu sociálně demokratickou* (ČSSD).

Digitalizace politických stran

Téma digitalizace politických stran není v politologicky orientovaném výzkumu vázáno pouze na dobu pandemickou, počátky zaměřující se na význam technologií ve spojitosti s politickými stranami se objevují již o desítky let dříve.

Ať už se jedná o široce diskutovanou problematiku internetových voleb⁴, proměny vzorců politické komunikace od stran směrem k voličům⁵ či využívání nových médií a sociálních sítí,⁶ pak vždy hovoříme o určité úrovni digitalizace stran či stranictví.

Koncepty, přístupy, analýzy a debaty však vzhledem k mimořádně dynamickému vývoji digitalizace a nových technologií jako takových

⁴BRUNCLÍK, M.; NOVÁK, M. (et al.): *Internetové volby. Budoucnost, nebo slepá ulička demokracie?* Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2014, 290 s.

⁵Alena Macková poukazuje na zaužívané pojmy politické komunikace jako *postmoderní kampaně*, *pátý informační věk* či *digitální věk*, které jsou postupně relevantní již od konce 20. století. MACKOVÁ, A.: *Nová média v politické komunikaci. Politici, občané a online sociální sítě*. Brno: MUNI Press, 2017, s. 18.

⁶PAVLÍČEK, A.: *Nová média a sociální sítě*. Praha: Oeconomica, 2010, 181 s.

doznávají významných inovací a redefinic (srov. s *Lachapelle, Maarek* 2015; *Lupač* 2015; *Lindner, Aichholzer, Hennen* (eds.) 2016; *Musiak-Karg, Luengo* (eds.) 2021 nebo *Šaradín a kol.* 2021). Tyto proměny a obohacování dosavadního stavu poznání byly ještě umocněny a akcelerovány právě globální pandemickou situací, v důsledku které se mnoho politických aktérů muselo k on-line a digitálním nástrojům přiklonit více, než by za standardních podmínek plánovalo.

Jedním z prvních a nejvíce citovaných příspěvků do odborné debaty je definice tzv. *kyberstrany* od *Helen Margetts*,⁷ organizačním inovacím ve vztahu od strany ke členům strany, a to včetně používání internetu, se zase věnovali *Knut Heidar* a *Jo Saglie*.⁸ Určitou typologizaci ve svém přehledovém příspěvku přinesli *Rachel Gibson* a *Stephen Ward*,⁹ když hovořili o třech dimenzích, jde o: (1) intra-party úroveň, v rámci které se strany (ne)propojují se svými členy prostřednictvím informačních technologií, dále (2) inter-party úroveň, která cílí na on-line kampaň a externí vztahy s voliči, a také o (3) systémovou úroveň, která sleduje dopad adaptace strany na nové technologie v kontextu demokratické politiky.

⁷Jde spíše o organizace než instituce, do kterých se voliči zapojují podle kontextu. Vyznačují se tím, že disponují technologicky podporovanými vztahy mezi stranou samotnou a voliči. Naopak je upozaděno formální členství tak, jak je známo u běžných subjektů. MARGETTS, H.: *The Cyber Party. Paper to workshop 'The Causes and Consequences of Organisational Innovation in European Political Parties'*. [online], [cit. 30/12/2021]. Dostupné na internetu: <https://ora.ox.ac.uk/catalog/uuid:2a695381-8a0a-423f-8a16-9bf4a7261b07/download_file?file_format=pdf&safe_filename=Cyber_party_paper.pdf&type>.

⁸HEIDAR, K.; SAGLIE, J.: *Predestined Parties? Organizational Change in Norwegian Political Parties*. In: *Party Politics*, 9, 2003, 219-239.

⁹GIBSON, R.; WARD, S.: *Parties In the Digital Age - A Review Article*. In: *Representation*, 45, 1: 87-100, 2009.

Z dalších přístupů potom lze poukázat na fenomén tzv. *anti-elitist cyber parties*, který analyzoval Florian Hartleb.¹⁰ Jedním z nejnovějších příspěvků je potom kolektivní monografie editorů Oscara Barbery, Giulie Sandri, Patricie Correy a Juana Rodríguez-Teruela zaměřující se na reflexi nejnovějších trendů v oblasti digitálního stranictví, především na možnosti a organizaci digitálních stranických platforem v Evropě.¹¹

Z nastíněného teoretického základu je zřejmé, že tematika digitálních stran a analýzy používání on-line nástrojů postupně více a více nabývala na důležitosti, a to v kontextu stále se rozšiřující dostupnosti internetu, jakož i nových komunikačních platforem. Problematika tzv. *digitalparties* se tak stala zcela legitimním a relevantním objektem zájmu mnoha odborných studií.

Výzkumné výzvy a metodologie

Tato případová studie si klade za cíl navázat na výše představené teoretické a empirické výstupy. Hlavním úkolem je na základě komparativního přístupu analyzovat on-line stranické akce tří českých politických stran, které tyto významné události vnitrostranického života v první polovině roku 2021 převedly do virtuálního prostředí.

Text hledá odpovědi na následující výzkumné otázky:

- *Do jaké míry COVID-19 ovlivnil stranické akce, jakožto tradiční a pravidelnou součást vnitrostranického života a fungování?*
- *Lze definovat etapy vývoje?*

¹⁰V tomto kontextu jsou srovnány *Piraten partei Deutschland* (Pirátská strana Německa, zkratka PIRATEN) a italské *Movimento 5 Stelle* (Five Star Movement, neboli Hnutí pěti hvězd, zkratka M5S). HARTLEB, F.: *Anti-elitist cyber parties?* In: *Journal of Public Affairs*, 13, 4: 355-369, 2013.

¹¹BARBERÀ, O.; SANDRI, G.; CORREA, P.; RODRÍGUEZ-TERUEL, J. (eds.): *Digital Parties. The Challenges of Online Organisation and Participation*. Cham: Springer, 2021, 304 s.

▪ *Dá se v této chvíli hovořit o komplexní transformaci stran dodigitální sféry olivem situace okolo COVID-19?*

Kvalitativní případová studie komparuje on-line sjezdy Pirátů, Zelených a ČSSD realizovaných v období od ledna do dubna 2021. Tyto případy byly vybrány jako jednoznačně inovativní, v kontextu obvyklé organizace stranických akcí je lze identifikovat jako zcela nové přístupy.

Zásadní pro takto designovaný výzkum je metoda tzv. zúčastněného pozorování, a to „jako proces vstupu do skupiny lidí se sdílenou identitou za účelem pochopení jejich komunity.“¹² Dalšími zdroji jsou pak analýza stranických dokumentů a práce s výstupy z monitoringu médií.

Kongres, sjezd, sněm, fórum...

...aneb se všemi těmito pojmy se lze v případě českých politických stran setkat, ty analyzované samozřejmě nevyjímaje. Zpravidla a obecně platí, že se takto označuje klíčová událost v dimenzi intraparty demokracie. Zároveň se jedná o nejvyšší orgán politické strany, což vždy přesně definují stanovy.

Jedná se o určité „zhmotnění“ reálné stranické politiky, a to zejména v ohledu hlasování a jeho způsobu, interakcí členů či delegátů, jejich role a celkové akceschopnosti. Významným prvkem je pak sociální identita.¹³ Jinými slovy dochází k prezentaci vlastního

¹²ALLEN, M. (ed.): *Participant Observation*. In: *The SAGE Encyclopedia of Communication Research Methods*. [online], [cit. 30/12/2021]. Dostupné na internetu: <<https://methods.sagepub.com/reference/the-sage-encyclopedia-of-communication-research-methods/i10297.xml>>.

¹³PEROTTINO, M.: *Czech Political Parties and their Congresses*. [online], [cit. 30/12/2021]. Dostupné na internetu: <<https://ecpr.eu/Events/Event/PaperDetails/30196>>.

světa strany, a to jak dovnitř, tak ven, což může být spjato i s eskalací některých rozporů.¹⁴

Ze srovnání v Tabulce 1 vyplývá, že Sjezd v případě ČSSD a Zelených, a Celostátní fórum v případě Pirátů, jsou nejvýše postavenými orgány. Piráti a Zelení vrcholný orgán svolávají jednou ročně, ČSSD alespoň jednou za dva roky.¹⁵

Tabulka 1: Srovnání litery stanov zkoumaných subjektů

Strana	Označení	Vymezení nejvyššího orgánu dle stanov
ČSSD	Sjezd	<i>„Sjezd je nejvyšším orgánem ČSSD. Sjezd se koná nejméně jednou za dva roky.“</i>
Piráti	Celostátní fórum	<i>„Celostátní fórum je nejvyšším orgánem strany. Je příslušné k projednávání všech otázek činnosti strany; přitom respektuje oprávnění orgánů strany a oblastních sdružení dle stanov. Zasedání celostátního fóra svolává předseda strany nejméně jednou za rok.“</i>
Zelení	Sjezd	<i>„Je nejvyšším orgánem SZ. Sjezd svolává PSZ¹⁶ nejméně jednou za rok.“</i>

Zdroj: Vlastní zpracování dle Ccssd.cz 2021, Pirati.cz 2021aa Zeleni.cz 2021a.

Článek 11 stanov ČSSD explicitně hovoří o elektronickém hlasování a volbách.¹⁷ V případě Zelených podrobnosti organizace

¹⁴PEROTTINO, M.: *Czech Party Congresses: Insuring Democracy or Reinforcing Leadership?* [online], [cit. 30/12/2021]. Dostupné na internetu: <<https://ecpr.eu/Events/Event/PaperDetails/36555>>.

¹⁵ Litera stanov připouští i konání mimořádného sjezdu, a to dle předem vymezených pravidel.

¹⁶ Předsednictvo Strany zelených.

sjezdu stanoví jednací řád.¹⁸ Ten připouští jednání on-line, přičemž tento pojem je zmiňován jak na vícero místech dokumentu, tak se mu věnuje specificky i § 10 Jednání online.¹⁹ Piráti pak dle článku 6 stanov Obecné zásady definují, že hlasování má probíhat, pokud možno, elektronicky, korespondenčně a s prodlouženou dobou hlasování. Jednací řád následně připouští jak zasedání na internetu, tak jednání a hlasování na internetu (Pirati.cz 2021a, Pirati.cz 2021b, srov. s Jääsaari; Šárovec 2021).

Vnitřní předpisy zkoumaných stran tedy definují nejen své konkrétní orgány a jejich pravomoci, ale vždy určitým způsobem, byť rozdílně, zakotvují využití on-line nástrojů a platforem, zároveň jsou doplněny dalšími vnitřními předpisy, především jde o jednací řády.

Stranické akce v on-line dimenzi

Každá stranická akce má své konkrétní parametry. Do období začátku platnosti pandemických restrikcí v rámci jednotlivých stranických akcí již byly přítomné určité prvky modernizace a digitalizace.²⁰ Klíčovým prvkem však bylo konání těchto akcí on-site.²¹

¹⁷CSSD.CZ 2021: *Stanovy České strany sociálně demokratické*. [online], [cit. 30/12/2021]. Dostupné na internetu: <https://www.cssd.cz/data/files/registrovane-stanovy-19_1.pdf>.

¹⁸ZELENI.CZ 2021a: *Stanovy Strany zelených*. [online], [cit. 30/12/2021]. Dostupné na internetu: <<https://i.zeleni.cz/doc/stranicky-predpis/stanovy-strany-zelenych>>.

¹⁹ZELENI.CZ 2021b: *Jednací řád Strany zelených*. [online], [cit. 30/12/2021]. Dostupné na internetu:

<https://i.zeleni.cz/sites/default/files/pp_pub_at/jednaci_rad_strany_zelenych_2021_12_21_ke_stazeni.pdf>.

²⁰Příkladem může být tajná elektronická volba na místě prostřednictvím tabletů, jak tomu bylo na 9. volebním sněmu hnutí Starostové a nezávislí (STAN) dne 25. března 2017 v Praze. Toto know-how bylo STAN přejato od TOP 09 (viz Perottino 2016 a 2017).

²¹Neboli face-to-face, akce v místě konání. On-site eventy zpravidla vyžadují přítomnost delegátů či členů na stejném (nevirtuálním) místě a ve stejný čas. Lze však nalézt i

V případě klasického konání je velmi zásadní rozlišovat dění na místě a přenesené dění v podobě živého streamu či živých vstupů zpravodajských stanic. Tato distinkce je při čistě on-line formě konání akce potlačena a hlavní pozornost je možné upřít pouze na živý stream.

Tabulka 2 přináší srovnání základních parametrů on-line stranických akcí Pirátů, Zelených a ČSSD. Každá akce různě programaticky orientovaných stran nese svůj oficiální název. Významné z hlediska organizačního je datum konání, které tradičně i v případě on-site akcí vychází na závěr pracovního týdne či víkend.

Z hlediska technického zajištění je pak zřejmé, že Zelení a ČSSD volili jako platformu Zoom všeobecně využívaný i v běžném on-line provozu. Piráti zprovoznili zcela novou aplikaci CF 2021, která vznikla právě za účelem konání celostátního fóra strany. Jedná se o nástroj umožňující participaci řečníků a publika on-line, a do jisté míry je tak alternativou k jiným komerčním nástrojům.

Standardem je, že streamy jsou uloženy a jsou k dispozici v podobě záznamů k pozdějšímu zhlédnutí. Jsou využity různé platformy jako YouTube či Facebook, které jsou opět velmi dobře známé i z doby před převedením tohoto typu akcí do on-line podoby. Záznamy jsou buď rozdělené na vícero částí jako v případě Zelených a ČSSD, anebo jsou vcelku jako v případě Pirátů.

Tabulka 2: On-line stranické akce během Covid-19 – srovnání

	Piráti	Zelení	ČSSD
Ideová orientace	liberální progresivismus, pirátská politika,	zelená politika, environmentalis mus, sociální	sociální demokracie

výjimky, například u Pirátů v kontextu jejich elektronického hlasování prostřednictvím systému Helios i v případě on-siteeventu (Jääsaari, Šárovec 2021: 214, 217 a 219).

	participativní demokracie	liberalismus	
Oficiální název akce	Celostátní fórum České pirátské strany	Celostátní sjezd Strany zelených	42. sjezd ČSSD
Termín konání	9. 1. 2021 (sobota)	30. 1. 2021 (sobota)	9. a 10. 4. 2021 (pátek a sobota)
Platforma	CF 2021 ²²	Zoom	Zoom
Dostupný stream	Ano - Facebook - YouTube	Ano - YouTube - umístěno na webu	Ano - Facebook - YouTube
Celková délka záznamu	8:00:08 (na Facebooku) 9:46:15 (na YouTube)	2:52:17 3:04:50 2:14:15 (3 části)	8:35:33 (9. 4., 1. část) 3:41:13 (9. 4., 2. část) 5:51:38 (10. 4., 3. část)

Zdroj: Vlastní zpracování dle Celostátní fórum Piráti 2021, Sjezd Zelení 2021 a Sjezd ČSSD 2021.

Ve všech třech případech se jednalo historicky o čistě první on-linestranickou akci tohoto typu. Důvodem pro přechod do on-line prostředí byla pandemická situace a s ní spojená omezení pro konání velkých akcí. Ačkoliv se organizace jednotlivých stranických akcí v organizačních a formálních parametrech liší, v principu on-line akce vykazují určitou míru podobnosti.

²²Jedná se o vlastní nástroj strany.

(Předběžné) závěry

V kontextu pandemie COVID-19 byly politické strany nuceny buď vyčkávat a stranické akce odložit, anebo inkorporovat do svých obvyklých postupů (srov. S *Bardovič* 2016 nebo *Scarrow; Webb; Poguntke* 2017 či *Jágr* 2020) a mechanismů užívání nových digitálních a on-line nástrojů. Piráti, Zelení a ČSSD se zařadili mezi subjekty, které své stranické akce zrealizovaly kompletně v on-line prostředí. Vliv COVID-19 na stranické akce je proto prokazatelný.

Ačkoliv se ukázalo, že formální i obsahové jádro stranické akce zůstává stejné v případě on-line i on-site konání, pak v případě on-line akce odpadá možnost osobních interakcí a intenzivnějšího kontaktu v rámci nejvyššího orgánu strany. Stranická akce tzv. „z tepla domova“ může mít své výhody, ale není plnohodnotnou alternativou klasického typu on-site akce, byť oba přístupy mají své výhody a nevýhody. On-site akce jsou v případě vnitrostranického života zaužívanější.

Ze třech analyzovaných stran měli nejlépe připravenou infrastrukturu Piráti, kteří celou řadu on-line nástrojů ve svém fungování používali i dříve (srov. *Šárovec* 2019 a *Jääsaari; Šárovec* 2021). O tomto závěru svědčí i vlastní aplikace, naopak Zelení a ČSSD využili komerční platformy a jejich on-line sjezdy proběhly bez potíží.

Co do etapizace vývoje lze konstatovat, že do vypuknutí pandemie COVID-19 stranické akce probíhaly on-site s různými dimenzemi digitálních inovací. Pandemie v letech 2020 a 2021 přinesla buď vyčkávací taktiku, odkládání stranických akcí či jejich konání on-line. Už ve druhé polovině roku však docházelo ke změně a ke konání akcí on-site za zvýšených hygienických opatření. Je proto výzvou pro další výzkum přinést srovnání následného vývoje od druhé poloviny roku 2021 a dále k roku 2022 z hlediska příklonu k pokračování v on-line prostředí, anebo konání akcí face-to-face.

I proto se zatím nedá hovořit o komplexní transformaci stran do digitální sféry, přičemž zůstává otevřenou otázkou, zda toto je či není

cílem zainteresovaných aktérů. Dalšími otázkami a výzkumnými výzvami jsou potom témata demokratické legitimacy, digitální propasti, zabezpečení on-line akcí tohoto typu či problematiky GDPR. Také jsou v tomto směru velmi validní otázky technické podpory, stability jednotlivých on-line platforem, digitální gramotnost straníků či delegátů, dodatečné náklady, anebo využívání umělé inteligence (*artificial intelligence, AI*).

V závislosti na vývoji pandemické situace a hygienických opatření lze proto předběžně uvažovat tři různé scénáře vývoje: a) pokračování stranických akcí tohoto typu v on-line prostředí, případně hybridní forma konání, b) přechod zpět do on-site režimu, avšak se zapojením vyšší míry digitalizace, či c) návrat ke starým pořádkům a tradičním formám on-site stranických akcí s původní či nízkou formou digitalizace. Ucelenější obraz na tuto problematiku poskytne až budoucí analýza delšího časového úseku, a zejména pak komparace vyššího množství případů.

Literatura:

ALLEN, M. (ed.): *Participant Observation*. In: *The SAGE Encyclopedia of Communication Research Methods*. [online], [cit. 30/12/2021]. Dostupné na internetu: <<https://methods.sagepub.com/reference/the-sage-encyclopedia-of-communication-research-methods/i10297.xml>>.

BARBERÀ, O.; SANDRI, G.; CORREA, P.; RODRÍGUEZ-TERUEL, J. (eds.): *Digital Parties. The Challenges of Online Organisation and Participation*. Cham: Springer, 2021, 304 s.

BARDOVIČ, J.: *Politické strany – pragmatický aktér v procese tvorby politiky?* In: *Slovenská revue pre verejnú politiku a verejnú správu/Slovak Journal of Public Policy and Public Administration*, 3, 2016, 99-110.

BRUNCLÍK, M.; NOVÁK, M. (et al.): *Internetové volby. Budoucnost, nebo slepá ulička demokracie?* Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2014, 290 s.

CELOSTÁTNÍ FÓRUM PIRÁTI 2021. *Zúčastněné pozorování*, 9. 1. 2021.

CSSD.CZ 2021: *Stanovy České strany sociálně demokratické*. [online], [cit. 30/12/2021]. Dostupné na internetu: <https://www.cssd.cz/data/files/registrovane-standovy-19_1.pdf>.

GIBSON, R.; WARD, S.: *Parties In the Digital Age – A Review Article*. In: *Representation*, 45, 1: 87-100, 2009.

HARTIKAINEN, I.: *Authentic Expertise: Andrej Babiš and the Technocratic Populist Performance During the COVID-19 Crisis*. In: *Frontiers in Political Science*, 3:734093, 2021.

HARTLEB, F.: *Anti-elitist cyber parties?* In: *Journal of Public Affairs*, 13, 4: 355-369, 2013.

HEIDAR, K.; SAGLIE, J.: *Predestined Parties? Organizational Change in Norwegian Political Parties*. In: *Party Politics*, 9, 2003, 219-239.

JÄÄSAARI, J.; ŠÁROVEC, D.: *Pirate Parties: The Original Digital Party Family*. In: BARBERÀ, O.; SANDRI, G.; CORREA, P.; RODRÍGUEZ-TERUEL, J. (eds.): *Digital Parties. The Challenges of Online Organisation and Participation*. Cham: Springer, 2021, s. 205-226.

JÁGR, D.: *Parliamentary research services as expert resource of law makers. The Czech way*. In: *The Journal of Legislative Studies, On-line First*, 2020.

JÁGR, D.: *Das tschechische Parlament in der Pandemie: Zum Krisenmanagement einer Minderheitsregierung*. In: *ParlZeitschrift für Parlamentsfragen*, 52, 4: 860-877, 2021.

LACHAPELLE, G.; MAAREK, P.: *Political Parties in the Digital Age. The Impact of New Technologies in Politics*. Oldenbourg: De Gruyter, 2015, 180 s.

LINDNER, R.; AICHHOLZER, G.; HENNEN, L. (eds.): *Electronic democracy in Europe: prospects and challenges of e-publics, e-participation and e-voting*. Cham: Springer, 2016, 195 s.

LUPAČ, P.: *Za hranice digitální propasti: nerovnost v informační společnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2015, 260 s.

MACKOVÁ, A.: *Nová média v politické komunikaci. Politci, občané a online sociální síť*. Brno: MUNI Press, 2017, 242 s.

MARGETTS, H.: *The Cyber Party. Paper to workshop 'The Causes and Consequences of Organisational Innovation in European Political Parties'*. [online], [cit. 30/12/2021]. Dostupné na internetu: <https://ora.ox.ac.uk/catalog/uuid:2a695381-8a0a-423f-8a16-9bf4a7261b07/download_file?file_format=pdf&safe_filename=Cyber_party_paper.pdf&type>.

MUSIAŁ-KARG, M.; LUENGO, Ó. G. (eds.): *Digitalization of Democratic Processes in Europe. Southern and Central Europe in Comparative Perspective*. Cham: Springer, 2021, 188 s.

NAXERA, V.; STULÍK, O.: *'I will handle it personally': The neo-patrimonial rhetoric of the Czech Prime Minister in the times of COVID-19*. In: *Journal of Contemporary European Studies*, Online First, 2021.

PAVLÍČEK, A.: *Nová média a sociální sítě*. Praha: Oeconomica, 2010, 181 s.

PEROTTINO, M.: *Czech Political Parties and their Congresses*. [online], [cit. 30/12/2021]. Dostupné na internetu: <<https://ecpr.eu/Events/Event/PaperDetails/30196>>.

PEROTTINO, M.: *Czech Party Congresses: Insuring Democracy or Reinforcing Leadership?* [online], [cit. 30/12/2021]. Dostupné na internetu: <<https://ecpr.eu/Events/Event/PaperDetails/36555>>.

PIRATI.CZ 2021a: *Stanovy České pirátské strany*. [online], [cit. 30/12/2021]. Dostupné na internetu: <<https://wiki.pirati.cz/rules/st>>.

PIRATI.CZ 2021b: *Jednací řád celostátního fóra*. [online], [cit. 30/12/2021]. Dostupné na internetu: <<https://wiki.pirati.cz/rules/jdr>>.

SCARROW, S. E.; WEBB, P.; POGUNTKE, T.: *Organizing political parties: representation, participation, and power*. New York: Oxford University Press, 2017, s. 345.

SJEZD ČSSD 2021. Zúčastněné pozorování 9. a 10. 4. 2021.

SJEZD ZELENÍ 2021. Zúčastněné pozorování 30. 1. 2021.

ŠARADÍN, P. (et al.): *Češi a demokracie v digitální době*. Brno: CDK, 2021, s. 143.

ŠÁROVEC, D.: *Assured Newcomers on a Squally Sea? The Czech Pirate Party before and after the 2017 Elections*. In: *Acta Fakulty filozofické Západočeské univerzity v Plzni/The Faculty of Philosophy and Arts Review*, 11, 2: 1-21, 2019.

ZELENI.CZ 2021a. *Stanovy Strany zelených*. [online], [cit. 30/12/2021]. Dostupné na internetu: <<https://i.zeleni.cz/doc/stranicky-predpis/stanovy-strany-zelenych>>.

ZELENI.CZ 2021b. *Jednací řád Strany zelených*. [online], [cit. 30/12/2021]. Dostupné na internetu:

<https://i.zeleni.cz/sites/default/files/pp_pub_at/jednaci_rad_strany_zelenych_2021_12_21_ke_stazeni.pdf>.

The new model of social security of the post-pandemic of the world is a challenge for the science of international relations

The holistic framework of the COVID-19 pandemic

*Bożena Konecka-Szydełko*¹

The extent of the impact and the effects make COVID-19 a global and impacting problem importantly for the future of international relations, the system on the global arena, the system of international security, as well as the position and functioning of individual states. The crisis related to the coronavirus pandemic appeared at a turning point in the evolution of the international order. For over a year, we have been observing an increase in tension and elements of competition in relations between superpowers and the erosion of a number of international norms and institutions. In the face of weak health systems and weak economies, the relations hip between the state and society has been severely strained. There is a lack of strategic, operational and logistical capacity to respond to social and economic shocks and coronavirus-induced biopsychosocial stress.

Introduction

COVID-19 tends to act as a threat multiplier and a source of instability. The pandemic changed the face of contemporary relations and the conditions of international security. The range of impact and effects make COVID-19 a problem of global importance, significantly affecting the future of international relations, the system on the global

¹Bożena Konecka-Szydełko, Mgr., UMB in Banská Bystrica, Department to International Relations, Slovak Republic, bozena.konecka@wsse.rzeszow.pl, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8018-6973>.

arena, the international security system, as well as the position and functioning of individual countries.

At this point, the basic theses are:

- One of the important areas where the pandemic is leading to change and revaluations are international relations.
- The current crisis is one of the classic challenges to building the broadly understood Global Governance infrastructure (defined as the entirety of institutions, policies, norms, procedures and initiatives by which states and their citizens seek to introduce more predictability, stability and governance in response to transnational challenges).

It is therefore an interesting case study for a validity comparison and the usefulness of interpreting various theoretical approaches explaining the essence of the interests of states and international institutions.

The crisis related to the coronavirus pandemic appeared at a turning point in the evolution of the international order. For over a year, we have been observing an increase in tension and elements of competition in relations between superpowers and the erosion of a number of international norms and institutions.

Determining the nature and scale in which the coronavirus pandemic affects the international order, with particular emphasis on the patterns of cooperation and competition between its actors (these include international organizations and national states).

Attempting to explain the reasons behind the decisions made by international organizations (which operate at the global and regional level) and nation states in response to the crisis is caused by the COVID-19 pandemic leads to the identification of the effects of health policies and the changes they cause on the functioning of societies in the context of international interactions.

The conceptualization of the Sars-CoV-2 pandemic in the aspect of pandemic development should be of interest to researchers of international relations.

The COVID -19 pandemic

The SARS-Cov-2 coronavirus pandemic is an event that show serious international consequences can be, both short-term and more permanent. It is a common threat and disrupts the economic life and everyday life of billions of people. COVID 19 combined the two most dangerous epidemiological factors: high incidence and high mortality rate.

This is a major difference from previous 21st century epidemics. The SARS epidemic in 2002-2003 was characterized by a very high mortality, but a low incidence. It mainly affected some Asian countries, 27 people fell ill in the USA, and in Europe they were isolated cases. On January 30, 2020, WHO announced the outbreak of COVID-19 as the sixth public health emergency of international concern, following AH1N1 (2009), polio infections (2014), Ebola infections in West Africa (2014), Zika (2016) and Ebola infections in the Democratic Republic of Congo (2019).

That's why health professionals, governments, and society must work together around the world to prevent it from spreading.

The outbreak of the pandemic causing the COVID-19 disease does not currently allow for a completely effective defense of larger communities against its effects. A broadlook at the threat is essential.

Consequences of the pandemic for international relations

Will the more intense perception of threats make us more irrational? In thinking about the world's problems? Perhaps some of us will start using different stereotypes, magic, conspiracy theories to

explain what we experience – both individually and socially. The problem we are already seeing is declining confidence in learning. More and more scientists are faced with the lack of understanding for the claimed theses or research results, disbelief, questioning or even total negation of scientific evidence. If this disturbing phenomenon continues to develop, societies may lose their potential for a rational understanding of their surroundings, which means the threat of chaos and – perhaps – the end of civilization as we know it.

State responses to the pandemic to internal and external policies have had and can have significant and multifaceted consequences. Domestic policy responses include hard and soft laws created to suppress the virus through restrictions on economic and social activity. External policy may include, for example, efforts by great powers to gain an advantage over others by engaging in health diplomacy and influencing the discussion of the origin of the virus and how it is handled in their favor. In addition, businesses, civil society organizations, non-state groups and individual citizens are responding to the experience of the crisis and their perceptions of threats and inequalities in state response.

Most researchers believe that we are dealing with uncertainty, not with risk. The risk can be measured. Uncertainty is an emotional or cognitive limitation. Most decision-makers do not even realize that they do not know how to objectively resolve the resulting decision-making situation. Sometimes we observe the highest degree of uncertainty, i.e. full awareness that we know we do not know the nature of the COVID-19 pandemic.²

²NORMAN, J.; BAR-YAM, Y.; TALEB, N. N.: *Systemic Risk of Pandemic via Novel Pathogens-Coronavirus*. New York: New York University, 2020.

We can only be sure that it causes direct and indirect great losses of a personal, family, national and global nature. It is estimated that they are comparable to the losses caused by climate change, which amount to 0.7% of the annual global product of mankind.³ The size of these losses and their unexpected occurrence causes us to treat this pandemic as the realization of systemic risk. As the coronavirus peak is over, there is a temptation to recognize that this is a risk we are doomed to and unable to manage.⁴

The impact of a pandemic on the new model of social security of the world's post-pandemic in various ways can actually contribute to changing our understanding of what "security" actually means.

First, security is, in a narrow or broad sense, protection against attacks on citizens and the territorial sovereignty and integrity of the world's states.

Second, we have a risk-based security concept that covers a wider range of events and threats that can be as damaging to state cohesion, democratic institutions, critical infrastructure and social welfare as direct attacks.

Security is a "state of mind" in which all threats are managed in a way that allows citizens to carry out their normal activities without fear, but with caution when necessary. The pandemic and unpredictable course of COVID -19, causes over 7% mortality in the 6-80 age group and nearly 20% in the over 80 age group, difficult to understand and complex pathogenesis of the infection, lack of effectived rugs and negation of the virus existence by certain

³FAN V.Y, JAMISON D.T., SUMMERS L.H.: *The Inclusive Cost of Pandemic Influenza Risk*. In: NBER, WorkingPaper, no. 22137, 2020.

⁴AKESSON, J.; ASHWORTH-HAYES, S.; HAHN, R.; METCALFE, R.D.; RASOOLY, I.: *Fatalism, beliefs, and Behaviors during the Covid-19 Pandemic*. In: NBER, Working Paper, no. 27245, 2020.

environments SARS-CoV-2 is the basis and target of all activities necessary to inhibit the spread of infections. The worst method of achieving population immunity is to allow infection to spread freely throughout the population. This leads to large human losses and is a huge burden on the health service and economy of a given country.⁵

Third, there are threats to international security that can create a number of negative secondary consequences for states foreign policy interests: preserving peace and preventing armed conflicts, protecting trade interests and access to raw materials, and promoting human rights, the rule of law and multilateral organizations.

Finally, there is human security for citizens in third countries that may be threatened by disease, hunger and even violence by multiple state actors and non-state, even if the state is not directly threatened.

The post-pandemic world of "new normal" - I think vaccines will eventually combat it - may not be what we want. The euphoria will fade after the last constraints have disappeared, but in the long run, a world that is not entirely free from other threats may emerge.

The world today faces extremely dynamic changes in geographical space and digital security. Risks and threats change in the biosphere, psychosphere, technosphere, infosphere, culturosphere and noosphere. The accumulation of long-term effects is visible in all dimensions of human existence: global climate change, declining biodiversity of ecosystems, as well as the ozone layer in the stratosphere, degradation of ocean, marine, lakes and rivers, deforestation and desertification of land, dangerous demographic

⁵*Position of the 7th COVID-19 Team of the Polish Academy of Sciences.* [online], [cit. 15/6/2021]. Available online: <<https://informacje.pan.pl/index.php/informacje/materialy-dla-prasy/3210-stanowisko-7-zespolu-ds-covid-19-przy-prezesie-pan-szczepienie-jest-jedynym-racjonalnym-wyborem-dzieki-ktoremu-bedziemy-mogli-szybciej-wyjsc-z-pandemii>>.

trends (aging of the population in the developed countries), unsustainable economic development, uncontrolled threats to public finances, political instability at home and abroad.

Globalization and the digital revolution have an impact on socio-economic development and increased prosperity. But these benefits come with inherent risks and costs: terrorism, organized crime, drug and human trafficking, and cyber crime within the blurred boundaries between the physical and digital worlds.

Security policy must be rooted in the local, regional, national and international community, respecting and upholding the rule of law, equality and the protection of individual freedoms and fundamental rights, ensuring transparency, accountability and democratic control.

With COVID-19, the world is confronted with many pandemics, not just one: hunger, inequality, poverty, violence, authoritarianism, nationalism and one-sidedness, education, disease beyond COVID-19. There is talk of a polypandemic that has weakened development progress, exacerbated state instability, and has identified new challenges in international cooperation.

The "new normality" is already taking shape and its contours are becoming clearer and clearer. There are many indications that the world will function in the shadow of numerous threats, including epidemics. Scientists predict that perhaps humanity will soon face another microbes - viruses against which we do not have sufficient immunity. Considering the emerging history epidemics in the past, we have many examples of them: tuberculosis, malaria, Marburg hemorrhagic fever, the spread of HIV / AIDS, pandemic strains of avian (H5N1) or swine (H1N1) influenza, Ebola virus in Africa, Nipah virus in Malaysia, malaria in the area Tanzania, the first pandemic of severe acute respiratory distress syndrome SARS (SARS-CoV) or respiratory syndrome diagnosed in the Middle East MERS (MERS-CoV) in this millennium.

In addition to the indicated microbiological threats, we are dealing all over the world with endemic microorganisms, i.e. native pathogens located only in a given area of our planet. Endemic diseases within the boundaries of a given geographic region seem isolated, but in the face of a globalized world, the risks associated with their relocation to another region, they increase significantly. The divisions that once existed between communities are now highly permeable, creating new risks associated with them.

The issue of the risks associated with the COVID-19 virus pandemic should be considered jointly, taking into account all scientific disciplines dealing with these issues.

There is an urgent need for concerted action to improve key aspects of our global health, which can only be achieved by addressing global systemic and structural health inequalities, which have significant social, economic and intergenerational costs. Health inequalities continue to increase within and between countries, regions and continents, despite increases in some localities. COVID-19 has exacerbated health inequalities that disproportionately affect poor and vulnerable groups around the world. The global battle to respond to the COVID-19 pandemic has demonstrated the need for a global affirmation that health is an integral part of our planet's social, economic and environmental resilience.

A fair approach to COVID-19 and future shocks requires global collective action on Global Public Goods (GPG) for health. Galea (2016), drawing conclusions from the Ebola and SARS epidemics, noted that "country-specific concepts of public goods are peculiar and that the provision of public health depends on global public goods that may require one-size-fits-all solutions." The advent of COVID-19 and its unfolding economic, social and political effects around the world have resulted in the GPG in terms of health, it was at the forefront. Wide spread policy failures

and breakdowns in supply chains as governments struggle to develop policies and mobilize resources in the face of a rapidly spreading pandemic have been compounded by rising human costs in terms of mortality and its associated economic and social costs. It is becoming increasingly clear that we need to develop and adopt a robust national and global vision of health as a public good.⁶

In 2002, the World Bank defined five categories of public good: environment, health, knowledge, security and peace, and governance (in recent years, technological advances, space, strengthening international financial stability and strengthening the international trading system), which are not subject to competition and exclusion and which should be accessible to the public globally, nationally, regionally and locally.⁷ Three categories: environment, health and safety are largely dependent on risk reduction, and another two relate to capabilities (knowledge and management).

To enable faster transfer of knowledge about threats, it is important to raise public awareness of the types of threats and the possibility of their elimination or reduction. Shaping the safety culture - understood as incessantly increasing knowledge, shaping attitudes and teaching how to behave in practice in a given situation - remains an important element shaping the social immune system. Just as the human biological immune system plays an important role in life or health-threatening situations - and needs to be strengthened daily, not only in the face of danger - this basic fact seems to be forgotten in the current public message. Likewise, the social immune system should be suitably shaped by aspects of the safety culture. It can only be

⁶KONIECZNY, J.: *Health safety. What do you think are the most promising areas of research in the fight against the pandemic?* In: E-Bulletin, SafetyScience News, 1, 2020, pp. 25-28.

⁷FERRONI, M.; MOODY, A. (eds.): *INTERNATIONAL PUBLIC GOODS Incentives, Measurement, and Financing*. London: Kluwer Academic Publishers, 2002.

strengthened by well-thought-out safety education, by shaping the right attitudes conducive to proper habits and actions against "invisible" threats. In some countries, "epidemiologists" dominate and "isolationists," in others, "sanitary hygienists."

The proportions between decision-makers preferring prevention over managing emergency situations largely depend on the state of public mood. One hundred years ago, in the course of "Spanish" it was established that very many people are notable to correctly assess the probability or the scale of a pandemic with which they are directly exposed. Moreover, it is not human nature to self-isolate for the sake of other people. This is due to them is conception that this does not apply to us.

Nothing could be more wrong. As shown by the analysis of mortality in the Spanish flu pandemic, SARS (2002) and COVID-19, countries that showed higher mortality in the Spanish era also now have higher death rates from the coronavirus.

The experience with the SARS epidemic (2002), however, taught humility, care for the state of healthcare and solidarity in the face of the plague. It turned out that the countries of East Asia prepared to combat the biological disaster.⁸ They remember that the pandemic is global, but fighting it must be local, and learn from the experiences of others.

They use artificial intelligence extensively to fight the plague (large databases, 5G technologies, robots, drones, automatic vehicles, block chain technology and others. They know that managing systemic risk of a pandemic must be holistic, covering health risks, habits and political aspects of the actions taken. Small and medium-sized

⁸SHAW, R.; KIM, Y.; HUA, J.: (2020): *Governanc , Technology and Citizen Behavior in Pandemic: Lessons from COVID-19 in East Asia*. In: *Progress in Disaster Science*, no. 6, 2020.

enterprises, entertainment and tourism need protection adapting to fight a pandemic through self-isolation, masks and epidemiological distance require profound changes in daily habits.

Optimizing the moment of introducing the epidemiological distance consists of with two steps. In the first, the goal is to reduce the transmission of infection, in the second, the pace of withdrawal from limiting direct contact with other people is important.⁹ The period of "unfreezing" the imposed restrictions is a good opportunity to radically change the current habits in accordance with the goals of the self-sustaining development of the world. It offers many opportunities to demonstrate humanity's solidarity and potential.¹⁰

Traditional management of systemic risk, one of which is a pandemic, relies on scenario-based assessments and analyzes of policymaker interference. This popular approach is based on expert feedback and is relatively easy to implement. Knowledge about its scope so far is collected by epidemiological services of individual countries, which inform continental agencies, such as the European Center for Disease Prevention and Control and Centers for Disease Control and Prevention (ECDC and CDC)¹¹, which then transfer them to the World Health Organization (WHO) dataset), where they are subject to further statistical analysis and elaboration, which enables

⁹KRUSE, T.; STRACK, P.: *Optimal Strategy of Social Distancing*. In: Covid Economics, no. 21, 2020.

¹⁰DJALANTE, R.; SHAW, R.; DEWIT, A.: *Building Resilience Against Biological Hazard of Pandemics: COVID-19 and Implications for the Sendai Framework*. In: Progress in Disaster Science, Lancet, no. 6, 29 February-6 March, 2020.

¹¹The European Center for Disease Prevention and Control (ECDC) based in Stockholm or the famous American Centers for Disease Control and Prevention (CDC) from Atlanta.

the dissemination process.¹² However, not all countries collect their data reliably and not all want to disclose them in full, moreover, all registers concern only the so-called a revealed epidemic, covering only a part of the infected population, constituting the basis for simulation forecasts, increasingly using mathematical models.¹³

Due to these reasons, as well as the dynamics of the disease development and the parallel biomedical research conducted on it, the attempt at a global and fully credible epidemiological description of the pandemic is burdened with the stigma of outdated and incomplete data. In addition, we still have to analyze unstructured data related to citizens' emotions.

The seriousness of the current Covid-19 pandemic is shown in comparisons in the mass epidemics of infectious diseases that have occurred so far, including how much of the population has died as a result. According to existing data, during the epidemic in Siberia (1889-1890), 0.08% of humanity died, in East Asia (1957-1958) 0.07%, and in HongKong (1968-1969) 0.03%. So if the COVID-19 pandemic were to be similar to "Spanish", the death rate would be 2% of the population, thus 150 million people.¹⁴ The existing statistical data confirm these forecasts. According to statistics for the 25th week of 2021 (June 26, 2021), in total, in the period from December 31, 2019, there were 181,715,917

¹²Epidemiological statistical data is also collected by many other institutions, the most trusted of which is the independent portal www.worldometers.info, which specializes in providing meters and statistics on a global scale and in real time.

¹³Epidemiological modeling, recently also using the theory of social networks (real and random), is subject to spontaneous discourse and controversial assessments. Compare Ferguson et al. 2020; Caduff 2020, Brauer, Castillo-Chavez, Feng 2019; Jarynowski, Grabowski 2015.

¹⁴BARRO, J.; URSUA, J.F.; WENG, J.: *The Coronavirus and the Great Influenza Pandemic: Lessons from the „Spanish Flu“ for Coronavirus's Potential Effects on Mortality and Economic Activity*. In: NBER, Working Paper, no. 26869, 2020.

cases of COVID-19, including 3,933,152 deaths, representing a mortality rate of 2.1%.¹⁵

Admittedly, the world experienced a pandemic exactly one hundred years ago as serious as the one we are experiencing from the coronavirus – it is the "Spanish" flu, which in 1918-1919 killed well over 20 million people on three continents, and one third of the population was infected. world – but it had no significant influence on international politics.

Now we are experiencing similar human losses, but the impact of the epidemic on social life and international relations is incomparably greater. Because nowadays the role of fear in social life is incomparably greater. In a sense, the announcement of the current governments' response to the global and transnational threat was the "global war on terror" proclaimed by Western countries after the terrorist attack on September 11, 2001. Soon a new disease, initially hidden from the world¹⁶ by the Chinese authorities, began to spread throughout China, from the "epicenter" in densely populated Wuhan. Launching the intense fight against the epidemic, delayed by several weeks, Chinese medical authorities informed the WHO on January 12, 2020 about the genome of the newly isolated beta-coronavirus SARS-CoV-2, so named because of its significant similarity to SARS-CoV-1, both under in terms of common zoonotic origin and molecular

¹⁵COVID-19 situation update worldwide, as of week 8, update 3 March 2022. [online], [cit. 15/6/2021]. Available online: <<https://www.ecdc.europa.eu/en/geographical-distribution-2019-ncov-cases>>.

¹⁶We should mention the heroic character of Dr. Li Wenliang from the Central Hospital in Wuhan, who for internet posts warning his colleagues about a possible epidemic originating from the Huanan market, suffered harassment from local authorities as a "big gossip". Infected by a patient with the coronavirus, he died on February 7 at the age of 33 (DJALANTE, R.; SHAW, R.; DEWIT, A.: *Building Resilience Against Biological Hazard of Pandemics: COVID-19 and Implications for the Sendai Framework*. In: *Progress in DisasterScience*, Lancet, no. 6, 29 February-6 March, 2020.).

structure.¹⁷ This knowledge made it possible to produce the first genetic tests based on molecular diagnostics and serological (immunological) tests based on the search for viral proteins that detect anti bodies in the body.¹⁸ The rapidly increasing number of patients besieging hospitals in Wuhan¹⁹ has proved to be a great challenge for the local health system, which has embarked on unprecedented actions, supported by government, police, military and volunteers from all over the country. At the end of February 2020, when there was a marked drop in the number of infections, Chinese authorities said that more than 40,000 medical workers (including 1,400 military doctors) had arrived in Wuhan on a relief mission, as well as support and assistance from abroad. For the production of medical equipment (mainly respirators) and protective equipment (masks, gloves, overalls, etc.), many companies were mobilized, so far representing completely different industries.²⁰ Over the next two months, China transformed from a state in need of aid to the world's largest exporter of tests, drugs, personal protective equipment and other products essential to the global fight with an epidemic. In January 2020, single outbreaks of SARS-CoV-2 virus infections

¹⁷In both cases, the genetic reservoir could be bats, the virus of which was adapted by wild animals (raccoon dogs, ghouls, civets, pangolins, etc.), acting as an intermediate host in transmitting the coronavirus to humans. LI, B.; SI, H.-R.; ZHU, Y.; YANG, X.-L.; ANDERSON, D.E.; SHI, Z.-L.; WANG, L.-F.; ZHOU, P.: *Discovery of Bat Coronaviruses through Surveillance and Probe Capture-Based Next Generation Sequencing*. [online], [cit. 15/6/2021]. Available online: <<https://journals.asm.org/doi/pdf/10.1128/mSphere.00807-19>>.

¹⁸*Rodzaje testów w kierunku COVID-19*. [online], [cit. 15/6/2021]. Available online: <<https://diag.pl/pacjent/koronawirus/rodzaje-testow-w-kierunku-covid-19>>.

¹⁹See the documentary entitled *Coronavirus. Global Threat* Seana Nicholls (2020).

²⁰*Wuhan's War on COVID-19. How China mobilizes to contain the virus*. [online], [cit. 10/6/2021]. Available online: <<https://news.cgtn.com/news/2020-02-27/Wuhan-s-war-on-COVID-19-How-China-mobilizes-to-contain-the-virus>>.

traveled from China to neighboring countries, and then by air travel²¹ - spread around the world to achieve the highest increase in infections in February, with hundreds of patients in Italy, Iran and Korea South, as well as on the Diamond Princess cruises ship moored off the coast of Yokohama.²² Despite new outbreaks of infections in distant territories, it was not until March 11 that the WHO decided to declare a pandemic.

The date of the announcement of the COVID-19 pandemic has met with critical media criticism and political, due to the fact that 113 countries have reported - since the beginning of the epidemic - a cumulative number of 120,000 (81,000 in China) infections, including 4,300 fatalities (3,162 in China alone). In fact, the number of infected and mildly or asymptomatic patients could have been three fold as epidemiological statistics only record formal reports of laboratory- confirmed cases. The dynamic development of infections forced the next state, surprised by the size of the new situation, to take measures to "flatten" the epidemic. They consisted in taking into account - recommended by WHO - prophylaxis (social distance, disinfection, hygiene) and the widest possible laboratory diagnostics (testing). There sult was inadequate management of procedures and the limited capacity of local health systems around the world, and increased funding.

²¹A favorable factor were trips related to the Christmas holidays, as well as trips of several hundred million Chinese diasporas to their country of origin, also due to the New Year celebrations, which, according to the traditional Chinese calendar, were opened on January 25, 2020, which begins the Year of the Rat.

²²Due to over 700 infected passengers (including 12 fatally) and prolonged quarantine, the ship was called in the media as a "floating prison", especially since a norovirus outbreak brokeout on the same cruiseliner in 2016.

It is now 14 years since the outbreak of the global financial crisis (2007-2009). It was sufficient time to organize the knowledge about the stages of systemic risk management and to establish the cause-effect relationships of its occurrence.²³ At the stage of searching for the guilty parties of the global financial crisis, the lack of transparency in the functioning of intermediaries performing the functions of banks, and not being them (shadow banking). In the case of the COVID-19 pandemic, this was the information policy of the People's Republic of China. At the same time, there are assurances that the first cases of SARS-CoV-2 virus infections appeared at the end of 2019 in France. Information chaos facilitates the search for the proverbial "scape goat". Later, attention was drawn to the under investment – too large to fail – in medical entities and financial institutions. In the event of a pandemic, this is the number of beds adapted to resuscitation of patients and devices for forced operation of the patient's lungs.

Relatively quickly, a list of global and domestic financial institutions was established systemically important, required to create a capital buffer.²⁴

In the event of a pandemic, cruiseships, ski resorts, nursing homes, prisons, hospitals, schools and kindergartens, large hotels, and monasteries and mines were included in the plague outbreak list. An obstacle in recognizing the systemic importance of this type of closed treatment and paralysis centers are particular departmental interests and differences resulting from property rights. The moral hazard is an attempt to shift the cost of materializing systemic risk on to others. The World Health Organization has not developed

²³ENGLE, R.: *Systemic Risk 10 Years Later*. In: *Annual Review of financial Economics*, no. 10, 2018.

²⁴SOLARZ, J.K.; WALISZEWSKI, K.: *Comprehensive systemic risk management. Pandemic COVID-19*. Edu Libri Scientific Publisher, 2020, s. 9-10.

recommendations related to the appearance of plague in systemically important facilities.

From the outset, the original moral hazard was to recognize the COVID-19 pandemic as the return of the SARS epidemic (2002). A reliable diagnosis that a new type of virus with great lethal power had emerged was considered incompetence and panic in China.

The rest of the world assumed that this epidemic only affected ethnic Chinese. Another moral hazard was the assumption that children and adolescents were not infected and only seniors should be protected. Research by Chinese specialists in February 2020 indicated a relatively low probability of mortality among younger infected and significantly higher among seniors over 80 years of age. Nevertheless, experts from the Hubei province warned that a mortality of 1% of the total number of infected should be expected.²⁵

In Sweden and the United Kingdom, it has been recognized that one should not fight nature, but submit to it and develop herd immunity, which means that the virus will have no one to spread to. Some people promised this immunity after 25% of the entire population, while others defined this level at 60%. First, the United States and then the United Kingdom drew from the coronavirus concept after ranking high in the pandemic death rate. Sweden also ranks high on the list of death rates from this pathogen per million inhabitants. The actions of the Swedish authorities are aimed at containing the coronavirus with recommendations and bans. The Swedes keep their

²⁵LI, H.; WANG, S.; ZHONG, E.; BAO, W.; LI, Y.; LIU, L.; WANG, H.; HE, Y.: *Age-Dependent Risks of Incidence and Mortality of COVID-19 in Hubei Province and Other Parts of China*. Shanghai: Fudan University, 2020.

distance on a daily basis and do not establish many close contacts. In addition, half of Swedish households are one person.²⁶

The cause of the pandemic systemic risk management crisis is the emergence of distrust within the World Health Organization. Individual states are trying to implement their own national strategies to combat the pandemic. Each country uses the recommendations of the World Health Organization in an individualized and selective manner. Each country is also at a different stage in the development of the epidemic. Each country, through its actions, builds social trust in the fight with a pandemic. The lack of a strategy for fighting the pandemic that is coherent for all man kind is particularly visible in the process of "defrosting" the economy.

The introduction of sanitary restrictions results in a search for regulatory oases. On the one hand, the activities of shopping malls are unblocked very early, and in another place – passenger air transport. A service underground is emerging, and the gray area of various services functions widely. Most of the respondents from 58 countries felt that their governments and citizens had not done enough to reduce the anxiety and stress levels of the pandemic.²⁷ The SARS-CoV-2 pandemic also exposed weaknesses in the functioning of supranational institutions, such as the World Health Organization, the United Nations and the European Union. South Korea is a symbol of success in the fight against COVID-19. Thanks to aggressive tracking of contacts of infected people using a smartphone application, conducting 200,000 tests between February and March

²⁶JÓŹWIAK, V.: *Fighting the COVID-19 epidemic in Sweden*. In: *PISM Bulletin*, vol. 2034, no. 102, 2020.

²⁷FETZER, T.R.; WITTE, M.; HENSEL, L.; JACHIMOWICZ, J.; HAUSHOFER, J.; IVACHENKA, A.; CARIA, S.; ROTH, C.E.; GOMEZ, M.; KRAFT-TODD, G.; GOETZ, E.M.; YOELI, E.: *Global Behaviors and Perceptions at the Onset of the COVID-19 Pandemic*. In: NBER, Working Paper, no. 27082, 2020.

2020, isolating infected people and avoiding over crowding in hospitals reserved for severe cases, the country's death rate was one of the lowest in the world²⁸. Not all countries are approaching the control method properly and keeping the epidemiological distance of their citizens. There is some controversy in creating financial incentives to put applications on smartphones that allow you to track how far the two- meter distance is kept.

The lack of uniform standards in the field of preventive health care in the conditions of the COVID-19 pandemic leads to legal arbitration. The same behavior in different time-spaces is allowed or not. This creates a temptation to look for places where sanitary recommendations are not followed and the state apparatus does not enforce the law it has introduced. They are specific oases under sanitary restrictions.

Therefore, health policies lead to changes in the existing international system, translating not only interrelations between states, but also into the state of their economies or labor markets. It cannot be forgotten that the COVID-19 pandemic affected human relations, and therefore also the societies of individual countries.

The coronavirus pandemic made participants in international relations change their behavior, which resulted in changes within the system. The crisis caused by the COVID-19 pandemic has led to a situation in which the previously cooperating countries began to compete with each other on the market of medical materials, often conducting activities based on intelligence methods, or even carrying out unethical actions related to their acquisition of strategic materials to fight this biological threat.

²⁸GOETZSCHE, P.: *The Coronavirus Pandemic: Can We Handle Such Epidemics Better?* In: *Journal of Royal Society of Medicine*, t. 113, no. 5, 2020. DOI: <<https://doi.org/10.1177/0141076820924587>>.

The expansion of the pandemic has shown how much the world has become interdependent and how little importance it has when it comes to the security of societies and people, it has enormous military potential. The virus spread on a global scale at a hypersonic speed, according to Russia's latest arms development. At the same time, both Russia and the other powers turned out to be quite helpless in the face of this threat. The COVID-19 virus has the power of weapons of mass destruction, and no missile defense shield has spent hundreds of billions of dollars on building a superpower that can stop it. It is worth noting how painfully the two major military powers in the world - China and the United States - were hit. It can be said that the local epidemic, which is turning into a global pandemic, has joined the previously known paths of globalization. Until now, there has been talk of finance, commerce, travel, culture and information, and since Covid -19, epidemics will become an inherent part of globalization processes. Of course, this newest path of globalization would not be possible without the previous ones, and this applies in particular to trade and travel, mass tourism on board more and more powerful planes, butal solarge cruiseships (the spread of the pandemic in Australia was caused by the careless discharge of thousands of tourists from the port in Sydney of large cruiseships). These mass trips also include professional and business trips necessary for the handling of trade, finance and other services or the development of science. Therefore, the first instinct of countries as a result of the epidemic was to close the borders, also selectively for international air traffic. How long can this be maintained? How fast and in what form we will return to one of the fundamental paths of globalization, which is mass long- distance travel, is one of the important questions for the future. There are many scenarios and most ranks between pessimistic and alarmist. The threat of new virus variants, which are also associated with higher pathogenicity, is still present.

So far, lines with a higher infectious potential have been identified, the most important of which is line B.1.1.7 first detected in Great Britain, Delta variant also called B.1.617.2, first detected in India, B.1.351 coming from South Africa and line P.1 from Brazil,^{29,30}.

In particular, it is predicted radical changes in the world balance of power, the deepest economic crisis since the interwar period, and a deep regression or collapse of globalization processes. It is believed that the crisis will also bring about powerful changes in social and public life, in the sphere of social psychology. It can so accelerate the erosion of the institutional foundations of democracy.

At the same time, it should be emphasized that the COVID-19 pandemic occurred at a time when the leadership of the global international order became the object of increasing rivalry between the United States and the People's Republic of China.³¹

In a context where effective international leadership is critical to tackling the global crisis, relations between the two most powerful countries in the world are marked by distrust or even outright hostility. This has certainly had a negative impact on the ability of the

²⁹RAMBAUT, A.; LOMAN, N.; PYBUS, O. (et al.): *Preliminary genomic characterisation of an emergent SARS-CoV-2 lineage in the UK defined by a novel set of spike mutations*. [online], [cit. 2/4/2021]. Available online: <<https://virological.org/t/preliminary-genomic-characterisation-of-an-emergent-sars-cov-2-lineage-in-the-uk-defined-by-a-novel-set-of-spike-mutations/563>>.

³⁰RAMBAUT, A.; HOLMES, E.C.; O'TOOLE, Á. (et al.): *A dynamic nomenclature proposal for SARS-CoV-2 lineage to assist genomic epidemiology*. In: *NatMicrobiol*, , 5, 2020, s.1403–1407.

³¹POAST, P.: *Competitors, Adversaries, or Enemies? Unpacking the Sino~ American Relationship, War On The Rocks*. [online], [cit. 15/6/2021]. Available online: <<https://warontherocks.com/2020/10/competitors-adversaries-or-enemies-unpacking-the-sino-american-relationship/>>.

international community to respond effectively to the pandemic challenge.³²

Summary

The COVID-19 pandemic is a global and multi-faceted crisis that has not by passed any region in the world. In the face of weak health systems and weak economies, the relationship between the state and society has been severely strained. There is a lack of strategic, operational and logistical capacity to respond to social and economic shocks and coronavirus-induced biopsychosocial stress.

One thing about globalization is that if it does not completely invalidate the importance of geopolitics, it at least strongly weakens it. Covid -19 has also ignored and ridiculed geopolitics and thinking in terms of it. Power, spheres of influence, real or perceived hegemony, alliances, axes, rivalries, etc., turned out to be completely irrelevant in the face of this epidemic tsunami. Moreover, the processes of globalization take place not only across state borders, but also regardless of the will of governments and the type of system, as well as the dominant religion in the vast majority of them. The coronavirus began to take its toll in China's digital totalitarianism, spread to the Iran of the Ayatollahs and the bastion of democracy, i.e. Western Europe, to reach the United States with an equally deadly result. The egalitarianism of the coronavirus, at least so far, consists in the fact that it treats the poor and the rich, highly developed and less developed countries, supporters of various parties and ideological options equally. The military potentials and capabilities of states turned out to be completely useless in the face of this unprecedented threat to people's lives, but also to their economic security or other components of material civilization (infrastructure, basic

³²PATRICK, S.: *When the System Fails*. In: *Foreign Affairs*. 2020, 99(4).

services) necessary for the survival of entire societies. It was this pandemic that legitimized the concept of "human security", which previously was only a theoretically and practically sterile semantic innovation relating to the well-known and long-performed functions of the state towards its own population. It will be necessary to develop international cooperation in this sphere of globalization.

In the first phase of the pandemic, countries acted according to the principle of "save yourself, who can", but in the long term there is no turning back - a permanent and deepened form of cooperation must be initiated or the World Health Organization (WHO) has to be equipped with completely new competences and instruments in this area. The emergence of the challenge of a threat to human security puts the problem of traditional threats from the military sphere in a completely different light. Paradoxically, the global threat to individuals and entire societies caused a global cease fire, even before the UN Secretary General called for it.

Crises of this type often lead to reactions to or intensification of nationalist or populist attitudes, as in the case of the refugee crisis. Governments are willing to resort to unilateral measures on such occasions, without looking to their neighbors or other partners.

The political conditions for a return to globalization appeared, which this time was not so much driven by superpowers as by transnational actors and tendencies. Contrary to critics of globalization, its new form has pushed the world forward in terms of the vast majority of development indicators like never before. The deep economic crisis that will inevitably result from this pandemic will strike hard all that was especially the material content of globalization. It's about economics and trade, for the movement of people. However, its "super structure" in the form of the world awareness that there is no turning back from it, because it is his future, because without it, there is no development. Thanks to cooperation, it is possible not only to face the crisis, but also to

regulate globalization so that its spontaneity does not generate harmful side effects. And if they do appear, as they do today, let global solidarity be its natural component.

References

- AKESSON, J.; ASHWORTH-HAYES, S.; HAHN, R.; METCALFE, R.D.; RASOOLY, I.: *Fatalism, beliefs, and Behaviors during the Covid-19 Pandemic*. In: NBER, Working Paper, no. 27245, 2020.
- BARRO, J.; URSUA, J.F.; WENG, J.: *The Coronavirus and the Great Influenza Pandemic: Lessons from the „Spanish Flu“ for Coronavirus’s Potential Effects on Mortality and Economic Activity*. In: NBER, Working Paper, no. 26869, 2020.
- COVID-19 situation update worldwide, as of week 8, update 3 March 2022. [online], [cit. 15/6/2021]. Available online: <<https://www.ecdc.europa.eu/en/geographical-distribution-2019-ncov-cases>>.
- DJALANTE, R.; SHAW, R.; DEWIT, A.: *Building Resilience Against Biological Hazard of Pandemics: COVID-19 and Implications for the Sendai Framework*. In: Progress in Disaster Science, Lancet, no. 6, 29 February-6 March, 2020.
- ENGLE, R.: *Systemic Risk 10 Years Later*. In: Annual Review of financial Economics, no. 10, 2018.
- FAN V. Y, JAMISON D. T., SUMMERS L. H.: *The Inclusive Cost of Pandemic Influenza Risk*. In: NBER, Working Paper, no. 22137, 2020.
- FERRONI, M.; MOODY, A. (eds.): *INTERNATIONAL PUBLIC GOODS Incentives, Measurement, and Financing*. London: Kluwer Academic Publishers, 2002.
- FETZER, T. R.; WITTE, M.; HENSEL, L.; JACHIMOWICZ, J.; HAUSHOFER, J.; IVACHENKA, A.; CARIA, S.; ROTH, C. E.; GOMEZ, M.; KRAFT-TODD, G.; GOETZ, E.M.; YOELI, E.: *Global Behaviors and Perceptions at the Onset of the COVID-19 Pandemic*. In: NBER, Working Paper, no. 27082, 2020.

GOETZSCHE, P.: *The Coronavirus Pandemic: Can We Handle Such Epidemics Better?* In: *Journal of Royal Society of Medicine*, t. 113, no. 5, 2020. DOI: <<https://doi.org/10.1177/0141076820924587>>.

JÓŹWIAK, V.: *Fighting the COVID-19 epidemic in Sweden*. In: *PISM Bulletin*, vol. 2034, no. 102, 2020.

KONIECZNY, J.: *Health safety. What do you think are the most promising areas of research in the fight against the pandemic?* In: *E-Bulletin, Safety Science News*, 1, 2020, pp. 25-28.

KRUSE, T.; STRACK, P.: *Optimal Strategy of Social Distancing*. In: *Covid Economics*, no. 21, 2020.

LI, B.; SI, H-R.; ZHU, Y.; YANG, X-L.; ANDERSON, D.E.; SHI, Z-L.; WANG, L-F.; ZHOU, P.: *Discovery of Bat Coronaviruses through Surveillance and Probe Capture-Based Next Generation Sequencing*. [online], [cit. 15/6/2021]. Available online: <<https://journals.asm.org/doi/pdf/10.1128/mSphere.00807-19>>.

LI, H.; WANG, S.; ZHONG, E.; BAO, W.; LI, Y.; LIU, L.; WANG, H.; HE, Y.: *Age-Dependent Risks of Incidence and Mortality of COVID-19 in Hubei Province and Other Parts of China*. Shanghai: Fudan University, 2020.

NORMAN, J.; BAR-YAM, Y.; TALEB, N.N.: *Systemic Risk of Pandemic via Novel Pathogens-Coronavirus*. New York: New York University, 2020.

PATRICK, S.: *When the System Fails*. In: *Foreign Affairs*, 2020, 99 (4).

POAST, P.: *Competitors, Adversaries, or Enemies? Unpacking the Sino-American Relationship, War On The Rocks*. [online], [cit. 15/6/2021]. Available online: <<https://warontherocks.com/2020/10/competitors-adversaries-or-enemies-unpacking-the-sino-american-relationship/>>.

Position of the 7th COVID-19 Team of the Polish Academy of Sciences. [online], [cit. 15/6/2021]. Available online: <<https://informacje.pan.pl/index.php/informacje/materialy-dla-prasy/3210-stanowisko-7-zespolu-ds-covid-19-przy-preziesie-pan>>.

szczepienie-jest-jedynym-racjonalnym-wyborem-dzieki-ktoremu-bedziemy-mogli-szybciej-wyjsc-z-pandemii>.

RAMBAUT, A.; HOLMES, E.C.; O'TOOLE, Á. (et al.): *A dynamic nomenclature proposal for SARS-CoV-2 lineage to assist genomic epidemiology*. In: *NatMicrobiol*, 5, 2020, s. 1403-1407.

RAMBAUT, A.; LOMAN, N.; PYBUS, O. (et al.): *Preliminary genomic characterisation of an emergent SARS-CoV-2 lineage in the UK defined by a novel set of spike mutations*. [online], [cit. 2/4/2021]. Available online: <<https://virological.org/t/preliminary-genomic-characterisation-of-an-emergent-sars-cov-2-lineage-in-the-uk-defined-by-a-novel-set-of-spike-mutations/563>>.

Rodzajetestów w kierunku COVID-19. [online], [cit. 15/6/2021]. Available online: <<https://diag.pl/pacjent/koronawirus/rodzaje-testow-w-kierunku-covid-19>>.

SHAW, R.; KIM, Y.; HUA, J.: *Governance , Technology and Citizen Behavior in Pandemic: Lessons from COVID-19 in East Asia*. In: *Progress in Disaster Science*, no. 6, 2020.

SOLARZ, J.K.; WALISZEWSKI, K.: *Comprehensive systemic risk management. Pandemic COVID-19*. Edu Libri Scientific Publisher, 2020, s.9-10.

Wuhan's War on COVID-19. How China mobilizes to contain the virus. [online], [cit. 10/6/2021]. Available online: <<https://news.cgtn.com/news/2020-02-27/Wuhan-s-war-on-COVID-19-HowChina-mobilizes-to-contain-the-virus>>.

The impact of the pandemic on the hungarian local government system

Sandor Fekete

The paper deals with the development of the administrative system in Hungary with a special focus on centralisation and decentralisation processes. The paper considers the historical patterns and the geographical characteristics in Hungary, and their impact on the above processes. It discusses the possibility of regionalisation in in a highly centralised era of the socialist period, the regionalisation processes started during the transition period, and the impact of EU membership on the new structure of regionalism in Hungary. Finally, it presents the most recent changes under the Orban government towards a stronger centralisation in administration, and its motives.

Introduction

The diversity of public administration is a marked feature of European political circumstances. Administrative reform carried out in the 20th century – both in Eastern and in Western Europe – were linked partly with political transformations and partly with the socio-economic and political development with international frameworks.³³

The legal status and functions of the territorial administrations in the member states of the European Union have shifted to the benefit of the medium level (regions) during the 1980's in the majority of EU members. The strengthening of them so-level, however, does not always mean decentralisation in the political sense. The central state

³³PALNE KOVACS, I.: *Regional Decentralisation in Central and Eastern Europe*. PoliticalStudies of Pecs IV. Pecs: University of Pecs, 2007.

often prefers the regionalisation of state services and public administration and the allocation of deconcentrated agencies in the regions, without real political decentralization. The phenomenon of regionalism is not always identical with political decentralisation and not dependent on the physical scale, either. The national characteristics strongly differentiate the meso-level of administration, despite some factors that contribute to the strengthening of the sub-national tiers.³⁴

The paper deals with the development of the administrative system in Hungary with a special focus on centralisation and decentralisation processes. It examines the possible existence and functioning of the meso-level in Hungarian public administration. It shows the causes of growing and later decreasing presence of this level in the Hungarian administrative system connected with partly with the EU membership of the country, but also with a new, more centralized approach to political administration.

The first part of the paper considers the historical patterns and the geographical characteristics in the Hungarian administrative system, and their impact on the regionalisation processes. The second part presents the structure of the Hungarian administrative system, the tasks and responsibilities of the different levels. The third part examines the legacy of the socialist period, and the possibility of regionalisation in this highly centralised era. The fourth part discusses the impact of pre- and post- EU membership on the new trends of regionalism in Hungary, and finally, the fifth part discusses the most recent changes under the Orban government towards a stronger centralisation in administration, and its motives.

³⁴PALNE KOVACS, I.: *Regional Decentralisation in Central and Eastern Europe*. Political Studies of Pecs IV. Pecs: University of Pecs, 2007.

The geographical and historical patterns of administration in Hungary

Hungary has a monocentric spatial structure centred on Budapest. The capital city is the functional and hierarchical centre of the country. The selection of settlements for higher administrative and functional purposes, however, was always an important issue. It was reinforced by the centralized system where the redistribution of national income and development sources was realized through county seats.

The Hungarian settlement pattern underwent three significant changes in the 20th century:³⁵

- Two-thirds of the Hungarian population in the first quarter of the 20th century lived in villages. Two-thirds at the end of the century lived in towns.
- The border changes after the First World War (which will be mentioned later) fragmented a longstanding network of coexisting settlements. As a consequence of them, Hungary lost a third of its territory and its population shrank to less than half.
- The character of the spatial relations between village and town has altered in the last 3-4 decades. Previously, the settlement network consisted of a cluster of zones of attraction, with the towns connected to their districts and surrounding villages. These days the network is more complex and dominated by the connections between towns. Each village may be attracted towards several towns, while the worst placed villages may lose their urban connections altogether. In Hungary, as in other countries, residence and

³⁵Based on: ENYEDI, G.; HORVATH G.: *Taj, település, régió (Landscape, settlement, region)*. Magyar Tudománytar (Hungarian Library of Knowledge) series, Vol. II. Budapest: Kossuth Kiadó, 2002, p. 14-17.

workplace functions have been mixed, with many people working in different settlements from the ones in which they reside.

There are two other features of the Hungarian settlement network worth emphasizing:

- Budapest, the capital, is the only international metropolis in the country. It is preeminent among cities not only for its population, but for an unmatched concentration of modern urban functions. The Hungarian capital has been the impetus behind modernization in the Carpathian Basin for almost 200 years, as a receptor and disseminator for technical, organizational and institutional innovations. Its 1.8 million inhabitants pay around 40 percent of the personal income tax levied in the country. It competes with other Central European cities such as Vienna, Prague and to some extent Warsaw. With Warsaw it competes for an economic role extending beyond the bounds of Central Europe. It will be seen later that Budapest in the 1990s absorbed a high proportion of the foreign investment flowing into East-Central Europe.³⁶
- The settlement pattern on the Great Hungarian Plain has two conspicuous features: giant villages and communities of scattered homesteads. Giant villages also occur in certain parts of Southern Europe, such as Sicily and Southern Spain, but the development of them occurred in different ways. In Hungary, the inhabitants of several villages came together for better protection in the period of Ottoman Turkish occupation in the 16th-17th centuries. Homestead settlement is general

³⁶KASZNAR, A.: *The Chinese Culture and Hungary*, Occasional Papers on Religion in Eastern Europe: Vol. 36: Iss. 3, Article 3, 2016, p. 15-24.

also in parts of Northern and North-Western Europe, where feudalism broke down (in the 13th and 14th centuries) and private peasant landowner ship therefore developed earliest.

Let us say in advance here that there have been debates in Hungary about the concept and employment of regions, due to poor definition and uncertainty about the existence, borders and intra-state role of regions. Mention is made of the differences in the way the EU (the 'Europe of regions') and the Central and Eastern European (CEE) countries developed intonation-states.

In Hungary, counties (megye) were the traditional mid-level administrative areas, the county public administration bears strong traditions. Royal counties have a long history: the first surviving written record of this was the so-called Kehida Diploma from 1232, in which the servants of Zala County wrote that they had received permission from the king to arbitrate in the cases of those suffering from "the wrong ful suppression of powers".³⁷ Counties had an important role in the maintenance of Hungarian self-awareness: the network of counties existed even under Turkish oppression when most parts of the country were lost. In the second half of the 18th century, noble counties were established for self-defence in the place of royal counties. These noble counties became the representations of self-governance in Hungary during the Habsburg period. In the 1848 revolution, popular representation put an end to the counties' right to send representatives and issue orders – the privileged status of the counties started to fade away. The establishment of the royal courts in 1871 took away the judicial power of counties; they remained a unit

³⁷BALAZS, I. (et al.): *Local Self-Government in Hungary. Observatory on Local Administration*. 2014. Available online: <http://real.mtak.hu/31805/1/mono_hungary_en_2014.pdf>.p. 30.

with mere administrative functions.³⁸

The nation-states of the present-day EU came into being successively in the 18th and 19th centuries, through integration and/or absorption of earlier political formations (counties, princedoms and city-states, often with separate languages and cultures). The integration and often violent process of union, to which some languages and culture fell victim, did not usually eradicate strong identities that developed historically in certain spatial units (for instance, those of the Catalans, Scots and Bavarians). The EU, embodying integration on a sub-continental scale, has revived these old units and turned such historical regions into the basis of the 'Europe of regions.' These regions have preserved the dialects, customs, self-awareness, etc. of their inhabitants through a process lasting a thousand years.

East-Central Europe arrived at nation-states along different historical paths. It happened not by integration, but by fragmentation or reduction of multi-ethnic empires, or in the extreme case of the Austro-Hungarian Empire, by its breakup. These nation-states developed in the 20th century and seem set to continue into the 21st (in the Balkans and perhaps in Eastern Europe). The first great wave of nation-state creation came after the First World War, when local forces were mobilized and encouraged by the geopolitical considerations of the victorious great powers.

The map of East-Central Europe's nation-states was drawn outside, in Western Europe. After the Second World War, further important border changes were made at the expense or to the gain of existing nation-states, again through outside intervention by the great powers.

³⁸BALAZS, I. (et al.): *Local Self-Government in Hungary. Observatory on Local Administration*. 2014. Available online: <http://real.mtak.hu/31805/1/mono_hungary_en_2014.pdf>, p. 31.

The second wave of post-war nation-state creation came with the breakup of the state-socialist system. Eight states were replaced by 26 new nation-states (including Soviet success or republics in Asia), although they reflected local initiatives, power relations and efforts, and bore the bloody marks of local wars. One obvious consequence for regionalism is that the nation-states lack historical regions or possess them only exceptionally.

In the 20th century, borders of new nation-states were averse to giving ethnic groups and historical units any kind of administrative frontiers that might support claims to autonomy. Changing ('adjusting') administrative borders has been a ceaseless process in CEE countries in the last few decades.

Regionalization, territorial decentralization of power, division of labour between different municipalities in the Unitarian states of Central and Eastern Europe so got into the crossfire of disputes. The transformation of the political system, the globalization, integration into the European economy, the establishment of a self-governing structure that upholds the principles of civic democracy threw new light upon the relationship between territorial and local power, and on the harmonization of municipal autonomy and their so-level administrative functions.³⁹ In almost all of the former socialist countries, the basic transformation of the economic, political and functional tasks in the municipal levels has become the central issue. The former sub-national level has either ceased to exist (in the success or states of Czechoslovakia) or its functions have been significantly reduced (in Hungary), or transformed (in Poland), or new territorial middle levels were created (in Croatia or Slovenia).

³⁹HORVATH, G.: *Decentralizacio es regionalizmus Europaban (Decentralisation and Regionalism in Europe)*. Pecs: Centre for Regional Studies, 2001, p. 38.

Structure of administration in Hungary

State administrative tasks and powers are carried out by the central state administration, though in cases, when they are more efficient to be executed on a lower level of administration, they may be delegated to the local governmental level.

In Hungary, the legislative power is exercised by a unicameral National Assembly. The members of the Assembly are elected for a four- year term by popular vote under a system of proportional and direct representation. Until 2014, the Assembly was consisted of 386 seats, elected in a two-round election. Out of the total 386 seats, 176 were decided in single constituency vote, 152 on the basis of 20 district lists (county and municipal), and 58 seats on the basis of national lists. Following a reform in 2012, general elections are now conducted under a one-round, two-ballot system. One ballot is to choose MPs from 106 single-member districts; while 93 party-list seats are allocated according to a combination of the second ballot and “wasted votes” from the first ballot (the Hungarian system is thus a mix between parallel and proportional voting). The Parliament acts laws with a majority of the votes of the Members of Parliament present. Legislation may be initiated by the President, the Government, all Parliamentary Committees, and individual members of Parliament.

The Constitution of the Republic of Hungary (Act XX of 1949 Constitution, which underwent profound amendments in 1989/90) itself emphasized the importance of self-government and granted constitutional protection to municipalities. Article 42 of the Constitution specified and defined the right to self-government: “The community of the electorate of the village, the city, the capital and its districts and the county shall be entitled to self-government. Local self-government is the autonomous, democratic management of local public affairs affecting the electoral community and the exercise of local authority in the interest of the population.”

The Act LXV of 1990 on Local Authorities further strengthened the importance of the principle of self-government in its preamble, since it identified self-government through the independent and democratic management of local issues by local voters. It also declared the acceptance of the European Charter of Local Self-Government, which was incorporated into the Hungarian legal system under Act XV in 1997. In accordance with the principle of subsidiarity, the Charter states that the right of citizens to participate in public affairs is best exercised at local level, and, that only local authorities with real responsibilities can at the same time ensure efficient administration that is close to the citizens.⁴⁰

Hungarian public administration consists of two main frameworks: bureaucratic and democratic institutions. The first includes central government bodies and their organs at local and territorial level (de-concentrated institutions) that are subordinate to the state administration. The second type of structure is the system of local self-governments (decentralized institutions) based on principles of autonomy and subsidiarity.

Hungary is divided administratively into 19 counties, which are further split into 174 districts. Budapest has a special status as the capital city, and divided into 23 districts, each headed by its own mayor. There are also 23 cities and towns with county status. Local self-government system in Hungary exists at two tiers: local and regional level. There are no hierarchical relations between the two types of local self-governments, as declared by the Constitution the fundamental rights of all local entities are equal.

The difference between the two lies in the administrative tasks delegated to each. Municipalities have broad responsibilities in

⁴⁰NAGY, A. T.: *A helyi önkormányzatok politikai leertekeledese (The political devaluation of local self-governments)*. Ellensuly, 17 October, 2019.

service provision. They provide local public services to their settlements. Counties have a subsidiary role in that they provide public services which settlements are not capable of performing, as well as that have regional character.

A decentralisation of financial instruments of the central budget enabling the execution of tasks is also needed. A law or government decree should authorize the local government and delegate tasks and competences for local governance. Concerning tasks and powers, the Act on local self-government in Hungary makes a distinction between local government and state administrative tasks and powers.⁴¹

The regulation makes also a distinction between various levels: level of basic municipalities (obliged to carry out core mandatory tasks laid down by the law which satisfy the basic needs of the population and to provide access to the required public services within the territory of the given municipality); cities and administrative centres of districts (charged with the provision of basic services within their own territory and within the catchment area of the entire territory of the district whose provision it can guarantee in an economical, efficient manner, in compliance with the Professional regulations); cities with county status (which implies the extension of service provision beyond the boundaries of the given municipality to the majority or the entirety of the county's territory); and the capital city and its districts and counties are all treated separately.⁴²

Local government have both compulsory and voluntary tasks. Voluntarily undertaken local public affairs, however, cannot end

⁴¹BALAZS, I. (et al.): *Local Self-Government in Hungary. Observatory on Local Administration.* 2014. Available online: <http://real.mtak.hu/31805/1/mono_hungary_en_2014.pdf>, p. 45.

⁴²BALAZS, I. (et al.): *Local Self-Government in Hungary. Observatory on Local Administration.* 2014. Available online: <http://real.mtak.hu/31805/1/mono_hungary_en_2014.pdf>, p. 45.

anger the fulfilment of obligatory local government tasks and power prescribed by the law. They can be financed by the municipality's income or by separate resources set aside for this purpose.⁴³

In small villages with fewer than two thousand residents, the administration of local governments operates as joint local government Office together with neighbouring villages, due mainly to economic reasons. Villages with more than two thousand residents may also be affiliated to a joint local government office. In order to create an efficient administration, the joint local government Office must cover at least seven municipalities.⁴⁴

The budget for municipalities is part of the national budget, although it is a separated subsystem. Local governments tasks are funded either by own sources of the municipality, or funds received from the state for special purposes (health, education, etc.), or on state subsidies. The annual budget of the municipality should cover the funding of mandatory and voluntary municipal tasks and delegated administrative powers. A new element of the Municipal Code is that an operational deficit cannot be planned for; thus, expenditures made to ensure the performance of municipal tasks cannot exceed the revenues.⁴⁵ Deficit can only be planned for only if it is used to finance investments and development. Local governments are burdened by the consequences of loss management, and the central government is

⁴³BALAZS, I. (et al.): *Local Self-Government in Hungary. Observatory on Local Administration.* 2014. Available online: <http://real.mtak.hu/31805/1/mono_hungary_en_2014.pdf>, p. 46.

⁴⁴Efficient administration can be provided through associations of local governments. The Fundamental Law entitles local governments to associate voluntarily with other local governments, and exercising this right can affect their administrative structure.

⁴⁵BALAZS, I. (et al.): *Local Self-Government in Hungary. Observatory on Local Administration.* 2014. Available online: <http://real.mtak.hu/31805/1/mono_hungary_en_2014.pdf>, p. 46.

not responsible for the obligations of the municipalities.⁴⁶

Administrative patterns during the socialist period

After the communist takeover in 1948, a Soviet- style political system was introduced. The Communist Party became the centre of decisions, while the legislation, the executive branches of the government and the legal system were all subordinated. Political parties were abolished, and the Hungarian Social Democratic Party was forced to merge with the Communist Party and thus form the Hungarian Workers' Party. After the Revolution of 1956 it was reorganized as the Hungarian Socialist Workers' Party, which survived until the fall of communism in 1989.⁴⁷

The reduced territory of Hungary after the First World War possessed an administrative system of counties largely unchanged for a thousand years. The county (varmegye) had remained the intermediate unit of local government until 1950. In the state-socialist period (1948-89), the county authorities were subordinated directly to the Presidential Council (collective head of state) and the Council of Ministers (government). The county continued to function as the basic unit of territorial organization. The elected bodies in the villages and towns were subordinated to the county councils. In 1950, local authorities of individual settlements were abolished, and the newly formed councils were established, with the single task of carrying out the orders of the central government.

The counties played a substantial role in the redistribution of public resources. The structure of the state remained basically

⁴⁶BALAZS, I. (et al.): *Local Self-Government in Hungary. Observatory on Local Administration.* 2014. Available online: <http://real.mtak.hu/31805/1/mono_hungary_en_2014.pdf>, p. 45.

⁴⁷*Hungary. Government and society.* Available online: <<https://www.britannica.com/place/Hungary/Government-and-society>>.

centralized until the change of regime. It is important to note that although the role of an external pattern has always been visible in the development of the Hungarian public administration, centralisation was also supported by the belated socio-economic development.⁴⁸

The highly centralized economic and political administration did not even tolerate efforts by the settlements to rely on their own resources.⁴⁹ Still, the first comprehensive regional development policy was adopted in the late 1950s. A government decree in 1958 laid down the principles and methods of regional planning. To help the process of central planning, the country was divided into nine planning regions, with boundaries adjusted to the country's urban network. A new method was introduced, slightly more decentralized, with specific regional development plans not based directly on the five-year national economic plans.⁵⁰ The process of planning, however, remained institutionally centralized, though regional and local bodies produced masterplans for their administrative areas. Due to the institutional divisions within the administration, regional planning could never operate as a functional whole.⁵¹

In 1968, a new chapter was opened in regional development. The reform of economic management encouraged the decentralization of decision-making. The new regional development policy regulated the

⁴⁸PALNE KOVACS, I.: *Regional Decentralisation in Central and Eastern Europe*. Political Studies of Pecs IV. Pecs: University of Pecs, 2007.

⁴⁹HORVATH, G.: *Decentralisation, Regionalism and the Modernization of the Regional Economy in Hungary: A European Comparison*. In: BARTA, G. et al. (eds.): *Hungarian Spaces and Places: Patterns of Transition*. Pecs: Centre for Regional Studies, 2005, p. 53.

⁵⁰SOMLYODYNE PFEIL, E.: *Balancing Between Transition and Modernity: Principles and Institutions of Regional Planning in Hungary*. In: Barta, G. et al. (eds.): *Hungarian Spaces and Places: Patterns of Transition*. Pecs: Centre for Regional Studies, 2005, p. 108.

⁵¹SOMLYODYNE PFEIL, E.: *Balancing Between Transition and Modernity: Principles and Institutions of Regional Planning in Hungary*. In: Barta, G. et al. (eds.): *Hungarian Spaces and Places: Patterns of Transition*. Pecs: Centre for Regional Studies, 2005, p. 108.

administrative procedures of regional planning, and included a social objective, to decrease inequalities in regional living standards. Opponents of the reforms, however, were able to launch a counter-offence for re-centralisation. As a consequence, the regional development remained rather centralized, local council have no financial autonomy the authonomy of regional decision-making was purely formal. With increasing economic problems in the late 1970's, financial restriction meant a new form of central control as well.⁵² The regional system underwent some modernization in 1982, but the overall approach to planning and its principles did not change fundamentally.

State socialism in Hungary, as elsewhere, abolished private property (apart from smalld wellings), and the property of financial and market organizations and institutions, to produce a complete dominance of state ownership. Agricultural land was distributed to the landless, but most of this was later transferred to collective (cooperative) farms. The economic system it created was state-run and centralized and aimed at autarky. This was dominated for the first two decades by forced, accelerated industrialization of a Stalinist type, which gave development priority to mining, traditional heavy industry (steel, petrochemicals, heavy engineering, etc.) and the fuel economy, while neglecting to maintain or develop other areas (such as the infrastructure).

As a result, large state-owned enterprises and industrial zones and districts were created in Budapest, the north-east and central Transdanubia. Their locations were decided by central planning, which reduced the differences of economic development between the

⁵²HORVATH, G.: *Decentralisation, Regionalism and the Modernization of the Regional Economy in Hungary: A European Comparision*. In: BARTA, G. et al. (eds.): *Hungarian Spaces and Places: Patterns of Transition*. Pecs: Centre for Regional Studies, 2005, p. 54.

larger regions of the country. The process also contributed to building up a network of cities, which had not existed in the modern sense before the Second World War. According to Gyorgy Enyedy, 'The settlement network was modernized formally: the major difference in living conditions in villages and towns remained, but it was not possible for a local society resting on a bourgeoisie and capable of self-organization to develop. The basis of the settlement network contained a closed, inward-looking economy in which the enterprises – with few exceptions – were not in direct touch with the players on the world market.'⁵³ The counties and settlements had very little room for manoeuvre or separate decision-making competence.

The change of system was preceded by a long decade (1978-1989) of economic stagnation, except in the preferred area of tourism, when the equalization process between settlement types was halted. This applies especially to the quantity and quality of the infrastructural networks of smaller communities. For differences of standard correlated strongly with settlement size (town, larger village, smaller village). Surveys show clearly that satisfactory infrastructural provisions in Hungary are a privilege reserved for towns folk.

The state-socialist period and its system of control over the economy and society led to an approach of giving preference to centres and eliminating grass roots, spontaneous, individual initiative. The infrastructural networks were installed hierarchically on a radial plan and lacked horizontal, bilateral links or cooperation. This approach was reinforced by the established historical structure of the transport network, in which radial links between Budapest the county seats and other towns and villages were not accompanied by direct network and service links between communities of equalsize. This is

⁵³ENYEDI, G.: *Regionális folyamatok Magyarországon Az Átmeneti Időszakban (Regional processes in Hungary in the transition period)*. Budapest: Ms., 1996, pp. 12-17.

also reflected in the marked differences of infrastructural provision within the settlement hierarchy, not only in Hungary, but in all CEE countries, for instance in telephony in towns and villages. Low in any case, telephone provision in Hungary in 1990 showed a ratio of 5:1 between Budapest and the provinces and 7:1 between Budapest and rural areas.⁵⁴

Development was considerable in the less technically sensitive and capital-intensive infrastructure - education, culture, health services and to some extent housing - even by comparison with the economically developed market economies in some respects.⁵⁵ However, these cannot be more than mentioned here. One specific Hungarian feature was a volume of domestic and still more foreign tourism far greater than in other socialist countries.⁵⁶

As in other socialist countries, domestic tourism was extensive and heavily subsidized, so that it acted as a social reward for working people. Likewise untypical of the socialist bloc was Hungary's inward international tourism, which developed markedly in the last two decades of the state-socialist period. Most socialist countries suffered chronic food shortages and generally poor supplies of consumer goods. Hungary, largely thanks to the 1968 'new economic mechanism', managed to produce a mounting agricultural surplus, allowing it to increase its agricultural exports substantially and improve supplies of many consumer goods. This turned the country

⁵⁴EHRlich, E.: *Knocking at the door of the communication age*. In: BRESSAND, A.; CSAKI, Gy. (eds.): *European reunification in the age of global networks*. Budapest: Világazdasági Kutatóintézet, 1992.

⁵⁵KASZNAR, A.: *The Chinese Culture and Hungary*, Occasional Papers on Religion in Eastern Europe: Vol. 36: Iss. 3, Article 3, 2016, pp. 15-24.

⁵⁶EHRlich, E.: *Infrastructural development in Eastern Central Europe 1920-1990. An international comparison*. In: PICKL, O.; METRAL R.: *Zerfall und Integration*. Vienna: Bank of Austria, 1995.

into a shopping centre mainly for people in other socialist countries (especially ethnic Hungarians in neighbouring countries) and to some extent for visitors from the West, due to the favourable consumer prices. In addition, Hungary became a meeting place in the 1970s for citizens of the two Germanies, whose direct visits were still severely restricted. The number of visitors from Germany, Austria and other Western European and overseas countries increased substantially, attracted not only by the prices, but by the albeit relative freedom compared with other CEE countries and the services of a reviving small-scale private sector. The extensive domestic and increasing international tourism contributed greatly to the expansion of legal and non-legal accommodation services, tourism-based retail trading, catering, and under-the-counter barter, from which locals and domestic and foreign visitors made gains. The tourist industry that developed and prospered in Budapest, on the Danube Bend, at Balaton and along the Western borders was partly state-owned, but to an extent unusual for a socialist country, also privately owned. It offered lower quality standards than in the economically developed market economies, but it satisfied the requirements of shopping tourists and mass tourists and Germans seeking a family reunion.⁵⁷

In that respect, the development in Hungary was unusual and conspicuous for East-Central Europe. The growth of international tourism in the 1960s and 1970s contributed greatly to rise in unregistered income and the standard of living among the Hungarian population and to the state's foreign-exchange earnings. Perhaps more important still, the openness of society was enhanced by the free

⁵⁷EHRlich, E.: *Infrastructural development in Eastern Central Europe 1920-1990. An international comparison*. In: PICKL, O.; METRAL R.: *Zerfall und Integration*. Vienna: Bank of Austria, 1995.

raccess to foreign travel and the visits by Western tourists.⁵⁸

The effects of tourism just described and the general upsurge of the privates phere and private ownership were concentrated in the parts of the country already mentioned, where the tourist industry was concentrated. This meant that these processes contributed to increasing regional development differences.

Regional development and administrative features during EU pre-accession and membership period

Regions are an old concept in geography but new in common parlance in Hungary. Like districts, they are contiguous areas of land, but the basis of them is often not natural or historical, but provided by the administration of state. The official, legal division of Hungary into regions took place in the 1990s.

After the change of system, the counties received local government powers and tasks under Act LXV/1990. In principle, the counties may not receive direct funding from the central budget other than defined normative allow ances for performing specified tasks. Governments of settlements in turn receive normative funding for budget allow ances and maintaining and teaching in childcare institutions, kindergartens, primary and secondary schools, and usually but not invariably, possess revenues of their own (e.g. local business taxation) to cover county-level costs and investments.

The expression 'regionalisation' became widely known in Hungary, because intra-state regions play a very strong role in the European Union, where mention is often made of a 'Europe of regions' and efforts made to even the regional economic inequalities,

⁵⁸EHRlich, E.: *Infrastructural development in Eastern Central Europe 1920-1990. An international comparison*. In: PICKL, O.; METRAL R.: *Zerfallund Integration*. Vienna: Bank of Austria, 1995.

including size able financial ones. In Hungary there have been debates about the concept and employment of regions, due to poor definition and uncertainty about the existence, borders and intra-state role of regions.⁵⁹

The change of system brought transformations and reorganizations that produced a number of new regional processes and phenomena. The state-socialist economy declined almost over night as a result of the change of system. Hitherto developed industrial areas' found themselves suffering grave economic and employment crises. Many state-owned enterprises and other business organizations still competitive on Western markets despite outmoded equipment and technologies faced immediate insolvency. Others converted into companies and/or were privatized, in somecases becoming wholly foreign-owned. Most of the peasant-owned agricultural land under state socialism had been farmed collectively by cooperatives. It became possible during the transformation to withdraw such land (or land received under compensation schemes) from the cooperatives. Mainly for political reasons, assets of large-scale agricultural concerns and cooperatives were paid out as compensation, divided up or scattered, so that most of them ceased operating. As a result, more than half the country's farmland came to be divided into holdings too small for modern farming methods to be employed. The regional consequence was the emergence of crisis regions, with a surge of unemployment and impoverishment. The resulting territorial inequalities have become apparent in living conditions, including infrastructural provisions and availability of public services. Naturally, privatization and the subsequent extension of the private sector and arrival of foreign investment were concentrated in

⁵⁹ENYEDI, G.: *Regional is folyamatok Magyarországon Az Átmeneti Idoszakban (Regional processes in Hungary in the transition period)*. Budapest: Ms., 1996.

territories (counties, regions, towns, etc.) where the conditions of operation were the most favourable.⁶⁰

Stronger market forces and economic competition strengthened the processes differentiating and selecting within the economy and the regulation supporting those processes. The post-transformation recession affected different parts of the country to different extents. Districts dominated by weak territorial structures and crisis industries became the losers by the change of system and the regions with diversified structures the winners. The change of system heightened the differences between centre and periphery. The differences in economic potential between Budapest and the provinces have grown. Building up the market economy has benefited developed areas, especially Budapest, more than backward areas. The spatial differences in production are far exceeded by the differences between Budapest and the provinces in income and capital accumulation.

With Hungary's accession to the EU, there were two focuses for reorganizing the system of public administration that operated previously.

- The Hungarian counties (dating back a thousand years, as mentioned already) are too small to exercise every potential integration function and force. They are also too small to meet EU size criteria for subnational units. Their size would have been an obstacle to them being treated as single units within the EU administration. Hungarian counties have an average population of 500,000 and area of 5000 sq. km, as against average sizes for EU (NUTS2) regions that

⁶⁰EHRlich, E.; SZIGETVARI, T.: *Transformation and Hungarian Regional Development: Facts, Trends, Dilemmas, and Objectives*. Working Papers, No. 137, Institute for World Economics, Budapest, 2003, p. 17.

far exceed these figures.⁶¹

- The developmental autonomy of counties in Hungary and financial opportunities open to them are extremely limited. The major decisions about county developments are taken nationally (albeit at the instigation of the country) and largely financed out of the central budget. The county authority's own revenues are insufficient to perform the county's immediate tasks, let alone to finance developments. Statutory tasks are financed by transfers from the central budget calculated according to normative costs.

The solution was seemingly simple. In the words of a Hungarian authority on the subject, 'The local-government-area structure of the Hungarian economy doesnot currently meet the competitiveness requirements of the post-industrial age and European integration.'

- A system of local government has to be created by merging counties, three to a region. (Proto-regional ready exist in terms of EU administration, but otherwise only in a formal sense.)
- A much higher proportion of the budgetary revenues deriving from counties (regions) has to be turned into county (regional) revenues, to provide the vitally important financial basis for self-government.

However, these ostensibly simple solutions are by no means simply to apply. First, there is a historically evolved apparatus for performing the functions of today's counties and county seats, with concomitant customary laws and infrastructural provisions. What government is going to accept political responsibility for choosin gone of the three historic county seats as the regional seat in a position of national sub-centre and for demoting the other two cities? Consequently, the governments since the change of system have done

⁶¹FALUVEGI, A.: *A magyar kistérségek fejlettségi különbségei (Development differences between Hungarian districts)*. Területi Statisztika, No.1, 2000, p. 128.

only the minimum to comply with the demands of the EU bureaucracy in creating and operating Hungary's regions.

Secondly, such financial independence based on revenue from each region's territory under a requisite system of more or less uniform, decentralized financial sources (tax and other revenues and scale of these) presumes that the units will be roughly equal in development level and capacity to generate revenues. This study shows in several dimensions that the opposite is the case in Hungary. If the financial independence of the counties (regions) rested on more or less uniform revenue regulations, the sizeable historical differences between comparatively rich Budapest and the counties of Northern Transdanubia on the one hand and the poorer counties of North Hungary and the Northern Great Plain would increase, not diminish. So the centralism of development and other decisions of a structural character, along with the financial system behind it, cannot be abandoned. Roughly speaking, the state revenues would have to be centralized and redistributed to finance county (regional) tasks, using various well-chosen methods of earmarking funds, by devising and applying rules agreed among all those concerned. Of course, the taxation and the earmarking mechanism may be well or ill-chosen, but centralism can only give way to decentralization slowly and steadily as the chances arise over many years.

The failure of creating regions matching EU standards can be explained not just by the lack of regional identity, but rather by the unwillingness of the central political elite to decentralize. Decentralizing notions have failed in Hungary previously as well. The barriers to progress in every decentralizing period have been erected objectively by wide development differences in the country and subjectively by a combination of resistance by central power and historically determined provincial behaviour in the country's system of district administration. In vain documents from the end of the 1920s to the present day emphasize the importance of the region-

forming functions of big urban centres. Political elites with short-term interests obstructed in every age any move to develop outside the capital the critical mass to exert the strength to impose a decentralization of power, given a favourable conjunction of circumstances'.⁶²

Hungary's accession to the EU in 2004 was not strengthening the competences of the regions either. Instead, a centralised management system of structural funds was introduced; and the formerly created micro and macroregions, along with the old counties were only residual actors in planning and fundal location. A great dilemma was to decide whether the micro-regional (NUTS4), county (NUTS3) or theregional (NUTS2) level should be in the focus of the regional political intervention and institutional system. The decision was not based on Professional considerations, the national or European priorities of regional policy but on purely pragmatic arguments. By the decision, if it was a decision at all, the legislators meant to integrate all three territorialtiers into the system of regional political institutions.

Little has been done to use decentralization tools that have been successful in Western Europe, for example, for multipolar development. Neither the first nor the second national development plans initiated major changes, although attempts were made to institutionalise decentralization. Although the plan saimed at modernizing the country's spatial structure and increasing national competitiveness, decisive decisions were not made.⁶³

⁶²HORVATH, G.; RECHNITZER, J. (eds.): *Magyarország Teruleti Szerkezete es folyamatai az ezredfordulón (Territorial structure and processes in Hungary at the turn of them illennium)*. Pecs: Hungarian Academy of Sciences, Centre for Regional Researches, 2000, pp. 456-458.

⁶³HORVATH, G.: *Az Új Regionalis Fejlodesi paradigma ketelemeKelet-Kozep-Europaban: intez-menyjidecentralizacioeskutatas-fejlesztés (Two Elements of the New Regional Development*

Current trends of re-centralisation in the era of pandemic

Before 2010, however, partly as a consequence of the 2008 financial crisis, a growing number of problems and anomalies have been emerged in the local government system, primarily financing difficulties. There were frequent complaints from local government leaders that the municipalities do not receive proportionate support for the increasing number of mandatory tasks, and that compulsory wage increases (such as the salary increases of the public servant in 2003) presented a serious challenge to municipalities, which in many cases they tried to deal with borrowing. According to the State Audit Office, the bond and loan debt of the local government subsystem increased from HUF 756 billion in 2007 to HUF 1247 billion by 2010.⁶⁴ Especially for poorer municipalities the financing and maintenance of hospitals and school have become a major financial problem.

The new government of FIDESZ⁶⁵ led by PM Viktor Orban in 2010, therefore, was able to refer to the fundamental problems of the local government system and the need for change. The Orban system responded to these problems by centralization, as a result of which the autonomy and margin of maneuver of local governments was significantly reduced.

Above all, the constitutional foundation have been created for centralization. The constitutional protection of local governments has been greatly reduced: the definition of the right of local self-government and its constitutional protection have been omitted from

Paradigm in East-Central Europe: Institutional Decentralisation and R&D. Erdelyi Múzeum, No. 4, 2014, p. 27.

⁶⁴NAGY, A. T.: *A helyi önkormányzatok politikai leértékelődése (The political devaluation of local self-governments)*. Ellensúly, 17 October, 2019.

⁶⁵FIDESZ is a national-conservative, right-wing populist political party in Hungary that has been in power between 1998 and 2002, and since 2010.

Hungary's Fundamental Law in force since 1 January 2012. Article 31 merely states that local authorities shall be responsible for the administration of local public affairs and for the exercise of local public authority'. Although the preamble to this law makes reference to the European Charter of Local Self-Government, it is no longer 'adopted' by the existing legislation, but merely 'with attention' to it.

Between 2010 and 2014, the Orban government took over most of the debt of local governments, but municipalities can only borrow since with the permission of the government. On the other hand, local governments have suffered serious political weight loss by losing the maintenance of primary and secondary schools. The heads of these institutions are no longer elected by the local government, but appointed by the central government (or more precisely by the Ministry responsible for education). Initially, the state with drew only the maintenance from the municipalities, the operation of the institutions remained by them, but - due to bad experiences - soon the operation was also transferred to the central government (more specifically to the local school districts).

The takeover of hospitals was also a major loss for the municipalities, as the other crucial areas of daily life were taken over by the government, which means that the competent minister appoints the directors of the hospitals. Politically, the consequences are similar to those of public education: municipal representative bodies representing the local community have lost control of the hospitals, meaning that hospital decisions directly affecting the population have gone beyond the local level.⁶⁶

It is worth noting that in the new system local and regional government have lost their former independence and space of

⁶⁶NAGY, A. T.: *A helyi önkormányzatok politikai leértékelődése (The political devaluation of local self-governments)*. Ellensúly, 17 October, 2019.

movement. The county assemblies have lost all of their former public service institutions,⁶⁷ their task was limited on managing some parts of the European structural funds.⁶⁸ It is still a question, however, how county assemblies will cope with this task without the administrative capacity, and real social embeddedness.

The systemic reforms outlined in the current Hungarian administrative reform program (Magyary Program) launched after 2010 is on the belief that a public administration with strong ties to the central government has a greater Professional competence and/or stronger loyalties to politicians than public servants working in decentralized organizations (agencies, local governments). It also assumes that political decision-makers have greater control over a centralized public administration than over a decentralized one.⁶⁹ There form shave also meant the cancelling both the NUTS2 regions on the administrative map and the decentralisation on the political agenda.⁷⁰ A completely different governance model was created, with a strong, neo-Weberian state that has been expanding at the cost of local elected governments.

The Orban government has strong centralisation efforts intending

⁶⁷County governments were sometimes maintainers of some secondary schools or hospitals, but they also lost the right of maintainers, as did municipalities. Other institutions of county governments (such as archives, libraries) also came under state or municipal authority.

⁶⁸PALNE KOVACS, I.: *Regionalisation in Hungary: once again a centralised country. Assembly of European Regions*, 10 September 2017. Available online: <<https://aer.eu/regionalisation-hungary-centralised-country/>>.

⁶⁹ROSTA, M.: *Schizophrenic public administration reform in Hungary. Tension between anti-NPM systemic and pro-NPM organizational reforms. Society and Economy in Central and Eastern Europe*, 3, 2015, p. 11.

⁷⁰PALNE KOVACS, I.: *Regionalisation in Hungary: once again a centralised country. Assembly of European Regions*, 10 September 2017. Available online: <<https://aer.eu/regionalisation-hungary-centralised-country/>>.

to increase the power of the Hungarian state, because, in his opinion, in order to address market failures that had emerged after the transition, a strong central state is necessary.⁷¹ The primary goal of centralization is to increase the efficiency and effectiveness of the administrative system. It is questionable whether the efficiency benefits from centralization exceed the costs of eliminating decentralization. It also remains to be seen whether there will be a synergy or conflict between the systemic and organizational reforms proposed in the program.⁷²

The level of centralization introduced by the Orban government is significantly higher than the level of centralization implemented in the Western- European public administration systems as a response to the economic crisis. The possible reasons were also demonstrated; [1] the strongly centralized organizational structure and operation of the governmental party, [2] the cultural and economic policy attitude of FIDESZ, [3] the desire of the intellectual supporting FIDESZ to replace the elite groups that did not take place at the time of the transition, [4] the prime minister's and the his allies' views on human nature and their approach of democracy, [5] the need to increase the power of the state and finally [6] the impact of the economic crises were described as possible reasons for centralization.⁷³

⁷¹ROSTA, M.: *Schizophrenic public administration reform in Hungary. Tension between anti-NPM systemic and pro-NPM organizational reforms*. Society and Economy in Central and Eastern Europe, 3, 2015, p. 198.

⁷²ROSTA, M.: *Schizophrenic public administration reform in Hungary. Tension between anti-NPM systemic and pro-NPM organizational reforms*. Society and Economy in Central and Eastern Europe, 3, 2015, p. 198.

⁷³ROSTA, M.: *Schizophrenic public administration reform in Hungary. Tension between anti-NPM systemic and pro-NPM organizational reforms*. Society and Economy in Central and Eastern Europe, 3, 2015, p. 204.

Conclusions

The elements of centralised and de-centralised administration have always existed in Hungary. In the historical patterns we can find example on periods characterized by shifts towards either directions. Geographical specificities and the territorial inequality have also had an impact on the administrative structure.

In almost all transition countries, an essential issue both at local and regional level is the character of the state administration and local governance, as is their relation to each other. There are differences in the division of labour between the two sub-systems, but it is almost universal in these countries that the clear coexistence of the two can only be seen at the local or regional level(s). And it is usually the local government that is responsible for a broader range of activities.

It is almost a common characteristic of the development of public administration that there is a strong "anti-hierarchy" feeling within the local government system. There is no subordinate relationship among the local government selected at the different tiers, they are responsible for the implementation of their tasks on their own, and they are only obliged for a lawful operation. The importance of regional development during the EU accession processes was increasing, new structures and new spatial elements appeared, or old ones transformed. Regional development was partly adapted to the general territorial division, but independent spatial elements have also been created within this activity.

In the new EU member states, the decentralisation initiated by the European regional development policy has created new challenges for the central administration to cope with. It created new dilemmas related to the creation of the territorial administration and the administrative meso-level, the special organs of regional policy and the interconnections with public administration.

Recently, the Hungarian government has started strong centralisation efforts intending to increase the power of the state. As

consequence of these forms most of the decision-making power has been transferred to state organs (i.e. the government). While county governments were considered an important element of local political life before 2010, their political role has since been greatly devalued. It can be stated that a major shift of power has taken place in favour of the central government. Thus, the dismantling of the county governments means that the elected representatives of the population are being pushed back against the central state power.

The majority of the local decision-making elite is no longer made up of people dependent on local governments, but of state-dependent local leaders. Government-run municipal leaders have the opportunity to place people close to them into key positions, assign jobs to nearby entrepreneurs and firms (for example, road renovation, municipal building reconstruction, land construction, IT tasks), thereby making them interested in the success of the government party.

Officially, the principal goal of the administrative reforms in Hungary is to increase the efficiency and effectiveness of the administrative system. It is questionable, however, whether the efficiency benefits from centralization exceed the costs of eliminating decentralization. It also remains to be seen whether there will be a synergy or conflict between the systemic and organizational reforms proposed in the program.

References

BALAZS, I. (et al.): *Local Self-Government in Hungary. Observatory on Local Administration*. 2014. Available online: <http://real.mtak.hu/31805/1/mono_hungary_en_2014.pdf>.

EHRlich, E.: *Knocking at the door of the communication age*. In: BRESSAND, A.; CSAKI, Gy.(eds.): *European reunification in the age of global networks*. Budapest: Világazdasági Kutatóintézet, 1992.

EHRlich, E.: *Infrastructural development in Eastern Central Europe 1920-1990. An international comparison*. In: PICKL, O.; METRALR.:

Zerfallund Integration. Vienna: Bank of Austria, 1995.

EHRlich, E.; SZIGETVARI, T.: *Transformation and Hungarian Regional Development: Facts, Trends, Dilemmas, and Objectives*. Working Papers, No. 137, Institute for World Economics, Budapest, 2003.

ENYEDI, G.: *Regionális Folyamatok Magyarországon Az Átmeneti Idoszakban (Regional processes in Hungary in the transition period)*. Budapest: Ms., 1996.

ENYEDI, G.; HORVATH G.: *Taj, település, régió (Landscape, settlement, region)*. Magyar Tudománytar (Hungarian Library of Knowledge) series, Vol. II. Budapest: Kossuth Kiadó, 2002.

FALUVEGI, A.: *A magyar kistérségek fejlettségi különbségei (Development differences between Hungarian districts)*. *Területi Statisztika*, No.1, 2000, pp. 118-148.

HORVATH, G.: *Decentralizáció és regionalizmus Európában (Decentralisation and Regionalism in Europe)*. Pécs: Centre for Regional Studies, 2001.

HORVATH, G.: *Decentralisation, Regionalism and the Modernization of the Regional Economy in Hungary: A European Comparison*. In: BARTA, G. et al. (eds.): *Hungarian Spaces and Places: Patterns of Transition*. Pécs: Centre for Regional Studies, 2005, pp. 50-63.

HORVATH, G.: *Az Új Regionális Fejlesztési Paradigma Két Eleme Kelet-Közép-Európában: intézményi decentralizáció kutatás-fejlesztés (Two Elements of the New Regional Development Paradigm in East-Central Europe: Institutional Decentralisation and R&D)*. Erdélyi Múzeum, No. 4, 2014.

HORVATH, G.; RECHNITZER, J. (eds.): *Magyarország területi szerkezetének folyamatai az ezredfordulón (Territorial structure and processes in Hungary at the turn of the millennium)*. Pécs: Hungarian Academy of Sciences, Centre for Regional Researches, 2000.

Hungary. Government and society. Available online: <<https://www.britannica.com/place/Hungary/Government-and-society>>.

KASZNAR, A.: *The Chinese Culture and Hungary*, Occasional Papers on Religion in Eastern Europe: Vol. 36: Iss. 3, Article 3, 2016, pp. 15-24.

LAPSANSZKY, A.; PATYI, A.; TAKACS, A.: *A közigazgatás szervezete és joga (The organization and law of administration)*. Budapest: Dialog Campus, 2017.

NAGY, A. T.: *A helyi önkormányzatok politikai leertekelodese (The political devaluation of local self-governments)*. Ellensuly, 17 October, 2019.

PALNE KOVACS, I.: *Regional Decentralisation in Central and Eastern Europe*. Political Studies of Pecs IV. Pecs: University of Pecs, 2007.

PALNE KOVACS, I.: *Regionalisation in Hungary: once again a centralised country*. Assembly of European Regions, 10 September 2017. Available online: <<https://aer.eu/regionalisation-hungary-centralised-country/>>.

ROSTA, M.: *Schizophrenic public administration reform in Hungary. Tension between anti-NPM systemic and pro-NPM organizational reforms*. Society and Economy in Central and Eastern Europe, 3, 2015, pp. 183-206.

SOMLYODYNEPFEIL, E.: *Balancing Between Transition and Modernity: Principles and Institutions of Regional Planning in Hungary*. In: Barta, G. et al. (eds.): *Hungarian Spaces and Places: Patterns of Transition*. Pecs: Centre for Regional Studies, 2005, pp. 106-123.

Pandémia v zlyhávajúcich štátoch

Lukáš Jakobovič

Pandemic of COVID-19 affected the whole world in different ways, but made no exceptions on its way. Every state had to deal with a new, uncharted situation on the horizon with variety of results and vastly different success rate. While every single state had to be preoccupied with securing its own situation and managing the health care system, we lost track of the situation in developing regions of the world, regions consisting predominantly of fragile, failing states. States which were on the brink of maintaining its securitisation processes and peace long before the pandemic has even started. Event of this magnitude could bring those states to the brink, and put its citizens on a path of no return. This article aims to look deeper into the situation of these states and how, in the middle of a pandemic, we must not forget fragile states while finding solutions to the pandemic. At the time of a crisis, they are on the edge of our focus-yet they may be essential to solving the complex puzzle.

Úvod

Keď vypukla pandémia COVID-19 tak si nikto netrúfol predpovedať v akej miere zasiahne do životov svetovej populácie a ako sa samotný spôsob života, na ktorý si už ľudstvo privyklo, zmení. COVID-19 zasiahol do každého štátu bez výnimky, do každej spoločnosti a života jednotlivca. Pandémia zasiahla celý svet, avšak veľmi rozdielnymi spôsobmi. Štáty sa v danom čase a priestore rozhodovali pre opatrenia, ktoré považovali za najlepšie, no v mnoho prípadoch sa mohli líšiť. Každý sa snažil o čo najlepšie vysporiadanie sa s novovzniknutou situáciou s ohľadom na vlastné štátne kapacity a regionálne špecifiká.

Pandémia sa stala dominantnou výzvou ohrozujúcou sekuritizačné procesy štátu naprieč každým z jednotlivých sektorov a tak si vyžiadala prvenstvo v bezprostrednej pozornosti štátnych orgánov a obyvateľstva samotného. Hlavné črty globálneho sveta boli v dôsledku karantén, obmedzovania pohybu a zatvárania hraníc narušené – pochopiteľné opatrenia štátov, ktoré na istý čas hľadeli

primárne do vnútra svojich hraníc. Rovnaké upriamenie pozornosti bolo možné pozorovať aj u bežnej populácie. Tu nastáva problém, nakoľko, ako sa s postupom času čoraz viac ukazuje, pri vývoji a zvládnutí celosvetovej pandémie budú mať kľúčové slovo regióny, na ktoré sa zabúdalo. Počas pandémie i pred ňou. Paradoxne, tieto štáty boli vzhľadom na životné podmienky dlhoročne spájané práve s infekčnými chorobami a ich nekontrolovaným šírením.

Cieľom článku je charakterizovať situáciu v regiónoch spojených s vyšším rizikom šírenia infekčných ochorení aj mimo tieto regióny a identifikovať nástroje pre riešenie budúcich obdobných kríz so zameraním sa na špecifiká zlyhávajúceho štátu. Pri tvorbe článku s problematikou aká je táto, vychádzame primárne zo samotných štatistík jednotlivých štátov, ktoré budeme interpretovať v širšom kontexte a v snahe vyvodiť z nich konkrétne výsledky a s upriamením pozornosti na možné ponaučenia do budúcnosti. V článku sa sústreďujeme na zlyhávajúce i krehké štáty, nakoľko práve aktuálna krízová situácia ma potenciál vyústiť do výrazného kolapsu štátu, ktorý už pred pandemiou bol na prahu krízy. Táto téma sa ešte i v čase písania článku neustále vyvíja a neustále aj bude. I preto je tu možné pozorovať absenciu relevantných monografií či štúdií, ktoré vzhľadom na aktuálnosť témy, ešte neboli schopné reagovať na vývoj posledných pár rokov.

Zlyhávajúcí štát - uhol pohľadu?

Zlyhávajúce, alebo krehké štáty predstavujú regióny, kde snahy o rozvoj predstavujú tú najväčšiu výzvu. Spolupráca s nimi je nákladná a často veľmi riziková. V mnohých prípadoch sú tieto štáty odkázané na humanitárnu pomoc, ktorá nerieši dlhodobé problémy, slúži len ako dočasné riešenie. Tieto štáty môžu byť v danej situácii z dôvodu nedostatočných kapacít či absencie politickej vôle a schopností. I napriek týmto faktom sa však tieto regióny stali dominantným priestorom moderných konfliktov a teda aj nepriamym

záujmom mocností uchádzajúcich sa o hegemóniu – vedúce postavenie v medzinárodných vzťahoch. Mocnosti sa v týchto regiónoch začínali angažovať už isté obdobie pred pandemiou, kedy hlavne prostredníctvom neštátnych aktérov prišli prvé signály a iniciatívy o nastolenie spolupráce a pomoci.

Protipandemické opatrenia s ohľadom na ochranu verejného zdravia boli vo väčšej, alebo menšej miere prijaté každým štátom sveta. Vo výsledku však pre bežných občanov znamenali oklieštenie spôsobu života, na aký boli doposiaľ zvyknutí. To sa prejavilo v istej miere nevôle či hnevu voči novovzniknutému stavu. Tieto pocity frustrácie naberali na sile hlavne v týždňoch, kedy i napriek zavedeniu hygienických opatrení bol nápor na zdravotnícke systémy enormný. Napriec rozdielnymi štátmi možno v takomto období pozorovať trend, kedy z daného stavu začala byť vinená vláda štátu a v mnohých inštanciách, ako napríklad v prípade štátov Kalifornia¹, Ohio, Malajzia², Indonézia, India³ či Papua-Nová Guinea⁴, dokonca začalo byť trendom označovať daný štát za zlyhávajúci. I napriek tomu, že i v už spomínaných štátoch, nenájdeme tie, ktoré do

¹GABRIEL, J.: *California is a failed state. How do we know? They removing to Arizona in droves.* [online], [cit. 28/01/2022]. Dostupné na internete: <<https://eu.usatoday.com/story/opinion/2020/08/30/california-arizona-fires-blue-state-energy-coronavirus-column/5645176002/>>.

²SHAMSUNAHAR, I.: *Not yet a failed state, Malaysia is decaying rapidly.* [online], [cit. 28/01/2022]. Dostupné na internete: <<https://asia.nikkei.com/Opinion/Not-yet-a-failed-state-Malaysia-is-decaying-rapidly>>.

³DANIYAL, S.: *Emerging superpower' to 'failed state': How perceptions of India changed drastically under Modi.* [online], [cit. 28/01/2022]. Dostupné na internete: <<https://scroll.in/article/996356/emerging-superpower-to-failed-state-how-perceptions-of-india-changed-dramatically-under-modi>>.

⁴CLARKE, M.: *Coronavirus could see Papua New Guinea, Indonesia become failed states.* [online], [cit. 28/01/2022]. Dostupné na internete: <<https://www.abc.net.au/news/2020-04-28/coronavirus-risks-indonesia-png-becoming-failed-states/12191850>>.

predmetnej kategórie spadali už roky pred pandémiou. Práve naopak, týmto pojmom sa začali označovať i štáty, kde jednotlivé sekuritizačné procesy fungovali a prebiehajú i dnes. I keď je potrebné podotknúť, že počas trvania pandémie si v rebríčku krehkosti štátov pohoršili i štáty ako Spojené štáty americké. Pandemické opatrenia od lockdownu, až po obmedzený prístup k zdravotnej starostlivosti môžu viesť k nárastu spoločenského pnutia či zníženiu dôvery vo vedenie štátu. Vedkyňa *Neelanjan Sircar*, z Ashoka Univerzity zdôrazňuje i pojem *Flailing state*, na ktorý sa často zabúda a tvrdí, že „na jednej strane máme štát, ktorý dokáže prerozdeľovať ekonomické prostriedky a zbierať informácie o občanoch, no zároveň nedokáže efektívne distribuovať vakcíny. V zlyhávajúcom štáte, by neexistoval ani spôsob uvedenia vakcinačného programu do reálneho fungovania v praxi, vieme, že napríklad v prípade Indie to takto vôbec nie je.“⁵

Nežiaduci stav, ktorý vznikol v krízových situáciách, teda začal vytvárať dojem o doposiaľ úspešných štátoch zlyhávajúcich s príchodom pandémie. I keď to samotné označenie evokuje, za zlyhávajúci či krehký štát nemôžeme označiť štáty, kde sa i napriek snahám vlády nepodarilo stabilizovať danú situáciu, nakoľko už samotná snaha a kompetencia vlády neguje označenie zlyhávajúceho štátu. Je nutné vymedziť hranicu medzi prijatím nevhodných alebo neadekvátnych rozhodnutí a neschopnosťou, priam až nemožnosťou prijímať takéto rozhodnutia na štátnej úrovni. Pri skutočnom označení zlyhávajúceho, krehkého štátu táto snaha či schopnosť vlády absentuje komplexne, vrátane nastolenia, prijatia a vymáhania dodržiavania akýchkoľvek protipandemických opatrení. Pre krehké, často konfliktom zasiahnuté štáty, tento stav trval už roky pred

⁵DANIYAL, S.: *Emerging superpower' to 'failed state': How perceptions of India changed drastically under Modi.* [online], [cit. 28/01/2022]. Dostupné na internete: <<https://scroll.in/article/996356/emerging-superpower-to-failed-state-how-perceptions-of-india-changed-dramatically-under-modi>>.

pandémiou, ktorá vo svojej podstate pre predmetný región znamená enormnú výzvu ohrozujúcu i to, čo si po malých krokoch doposiaľ vybuodovali – vrátane toho najcennejšieho, mieru. Jedná sa o štáty, kde sekuritizačné procesy prebiehali buď v limitovanej kapacite, vo vybraných sektoroch alebo takmer vôbec. Pre obyvateľov týchto štátov bol príchod pandémie len ďalším z faktorov umocňujúcich nespokojnosť z už existujúcich predošlých rokov ekonomickej, spoločenskej a politickej ťarchy. Práve pandémia predstavuje riziko, akýsi míľnik, ktorý tieto regióny môže poslať za už naozaj nezvratným osudom. Štáty ako Afganistan či Jemen, ktoré sa dekády zmietajú v konfliktoch, nemali už pred pandémiou postačujúce zdravotné kapacity, nakoľko množstvo nemocníc bolo buď zničených alebo roky nefunkčných, takže vo výsledku bol nedostatočný prístup k zdravotnej starostlivosti konštantou týchto štátov mimo pandémie i počas nej.

Každodenná realita občanov týchto štátov je už dekády odlišná tej našej a teda i riešenie pandémie v týchto regiónoch je priamo späté s ich špecifikami a podmienkami. Asi málokto sa pri zavedení lockdownu zamýšľala, akú podobu by dané opatrenie malo pri odlišnej životnej úrovni. Ak sú napríklad najzraniteľnejší občania v Kongu, odkázaní na každodenný plat, odstrihnutí od možnosti ísť do práce, či ak sú zasiahnutí nutnosťou izolovať sa, môže to viesť k hraničným existenčným podmienkam. Jednotlivci v týchto štátoch často žijú oddelene od spoločnosti, mimo miest v ťažko dostupných lokalitách, čo samo o sebe môže viesť k nižšiemu riziku ochorenia koronavírusom, no zároveň sa v týchto časoch i tak už veľká vzdialenosť a ňou aj samotná pomoc niekoľkonásobne viac vzdávajú.

Ak sa zamyslíme nad „nepohodlím,“ ktoré priniesla pandémia západnému svetu, tak je bezpochybné, že vzhľadom na regionálne špecifiká, sú tieto problémy v zlyhávajúcich štátoch ešte väčšmi znásobené. COVID-19 je choroba, ktorá najfatálnejšie zasahuje starších, čo môže vyústiť v menšiu mieru úmrtnosti naprieč týmito

regiónmi, ale i to s ohľadom na fakt, že očakávaná dĺžka života bola v predmetných regiónoch nižšia než v západnom svete už pred pandémiou. V tomto ohľade nemusí byť úmrtnosť tým najrozhodujúcejším faktorom, skôr môžeme rizikovejšie vnímať komplexné nabaľovanie rizík naprieč všetkými vrstvami spoločnosti. Nedostatočná zdravotná starostlivosť zvyšuje nedôveru voči štátnym inštitúciám, izolácia v už tak opustených štvrtiach vedie k násiliu a nárastu psychických problémov či nedostatok tovaru a surovín, ktorý je citeľný aj v našich končinách, môže viesť k úplnej absencii týchto komodít v krehkom štáte. Navyiac, v dôsledku týchto faktorov môže dôjsť kešte väčšiemu preťaženiu štátnych orgánov, či až totálnemu kolapsu a teda aj k nedodržiavaniu ľudských práv, či nárastu napätia v štáte zasiahnutým konfliktom. Navyiac, uzavretie väčšiny štátov počas pandémie obmedzilo i pomoc týmto regiónom, ktoré sú často práve na financiách zo zahraničia závislé.

Situácia v štátoch ako Sýria, Afganistan, Konžská demokratická republika, Somálsko, Jemen či Južný Sudán, ktoré boli v humanitárnej kríze už pred pandémiou sa počas posledných dvoch rokov zhoršila, nakoľko tieto regióny boli ekonomickým faktorom pandémie zasiahnuté najvýraznejšie. Už spomínaný nedostatok tovaru, či nárast jeho cien priamoúmerne vedie k nárastu hladomoru, ktorý sa v blízkej dobe z týchto štátov nevytratí. Je teda preukázateľné, že regionálne špecifiká výrazne zasahujú do priebehu akejkoľvek krízy, obzvlášť pandémie. Môžeme pozorovať chronický nedostatok testovania a vedenia štatistík v krehkých štátoch, či už z dôvodu nedostatočných štátnych kapacít alebo strachu z neznáma, no v istých mesiacoch bolo napríklad v Afganistane evidovaných 400 testov denne - na populáciu takmer 39 miliónov obyvateľov. Rápidne dochádzalo i k preťaženiu zdravotníckeho systému, kedy začala byť ohrozená iná zdravotná, dokonca aj akútna starostlivosť. Podľa názorov humanitárnych pracovníkov je situácia v týchto regiónoch horšia, než kedykoľvek za poslednú dekádu. Z dotazníka vyplneného týmito pracovníkmi

vyplýva, že až 98% je názoru, že pandémia nezastaviteľne ťahá tieto štáty smerom dole a 73% verí, že bez väčšej externej pomoci zomrú tisíce ľudí na hlad. Prieskum vykonaný *Disasters Emergency Committee* zdôrazňuje i fakt, že zahraničná pomoc týmto regiónom naozaj pomáha a je esenciálna pri akejkoľvek snahe o napredovanie štátov po pandémií.⁶

Takýto vývoj na seba nabaľuje ďalšie výzvy a akútne problémy potrebné okamžite riešiť, obzvlášť ak už pred pandémiou bolo práve v týchto regiónoch 76,56% z celkového počtu jednotlivcov žijúcich v extrémnej chudobe a ďalších 26 miliónov jednotlivcov v krehkých štátoch hrozí bezprostredné spadnutie do extrémnej chudoby po pandémií.⁷

Na začiatku pandémie dominovali výrazne obavy aj zo situácie v utečeneckých táboroch, kde vzhľadom na životný štandard hrozilo enormné a nekontrolovateľné šírenie vírusu. *Svetová zdravotnícka organizácia* v tejto súvislosti promptne vydala smernicu slúžiacu na pripravenosť, prevenciu a kontrolovanie COVID-19 pre utečencov a migrantov v podmienkach táborov i mimo nich. I vďaka dodržiavaniu týchto opatrení a odporúčaní boli humanitárni pracovníci lepšie pripravení čeliť novej výzve a situácia v týchto zónach bola relatívne v medziach normy. Do budúca je preto na mieste podporiť rovnakú iniciatívu a vytvorenie aspoň akéhosi základného rámca fungovania misií v zlyhávajúcich štátoch, ten doposiaľ absentuje.⁸

⁶DEC.: *Breaking point – How the coronavirus pandemic will push fragile states towards catastrophe in 2021*. [online], [cit. 28/01/2022]. Dostupné na internete: <<https://breaking-point.dec.org.uk/>>.

⁷FSI.: *FSI-annual report*. [online], [cit. 28/01/2022]. Dostupné na internete: <<https://fragilestatesindex.org/>>.

⁸WHO.: *Preparedness, prevention and control of coronavirus disease (COVID-19) for refugees and migrants in non-camp settings*. [online], [cit. 28/01/2022]. Dostupné na internete:

Previazanie konfliktu a pandémie sa taktiež preukazuje ako samostatný a výrazný činiteľ, ktorý je potrebné zohľadniť pri nazeraní na túto problematiku. I napriek snahám o pozastavenie vedenia konfliktov počas pandémie, len v Sýrii došlo k vysťahovaniu vyše 1,5 milióna obyvateľov v dôsledku konfliktu a pandémie. Takéto vysťahovanie eventuálne vedie k zvýšenému riziku nákazy a jej prenosu medzi populáciou a nakoniec aj k nemožnosti získať adekvátnu zdravotnú starostlivosť. Severné časti Mali boli ešte na začiatku pandémie spustošené konfliktom, čo sa prejavilo v 93% zničení zdravotníckych zariadení⁹ - štát disponoval len troma plŕúčnymi ventilátormi na 20 miliónov obyvateľov. V Kongu sa nachádzalo ventilácií desať, v Nigeri päť a v Togu štyri.¹⁰ Ponaučenia z predošlých epidémií v týchto regiónoch však naznačujú, že výhradne zdravotná pomoc je nepostačujúca. Riešenie vzniknutej situácie a pomoc zlyhávajúcim štátom si vyžadujú komplexné dlhotrvajúce opatrenia.

Výrazným míľnikom v snahách pomoci zlyhávajúcim štátom bolo schválenie finančnej pomoci vo výške 52.3 milióna dolárov pre Južný Sudán. Financie poskytnuté Medzinárodným menovým fondom v novembri 2020 mali slúžiť na zmiernenie finančného šoku a dôsledkov pandémie. Jednalo sa o historický prvú takúto pomoc pre nový a stále krehký štát. Vzhľadom na výkyvy cien trhu s ropou, čelil

<[https://www.who.int/publications/i/item/preparedness-prevention-and-control-of-coronavirus-disease-\(covid-19\)-for-refugees-and-migrants-in-non-camp-settings](https://www.who.int/publications/i/item/preparedness-prevention-and-control-of-coronavirus-disease-(covid-19)-for-refugees-and-migrants-in-non-camp-settings)>.

⁹THOMPSON, H.: *COVID-19 response in fragile states: Trust, speed and scale*. [online], [cit. 28/01/2022]. Dostupné na internete: <<https://insights.careinternational.org.uk/development-blog/covid-19-response-in-fragile-states-trust-speed-and-scale>>.

¹⁰MARBOT, O.: *Nombre de lits de réanimation et de respirateurs : où en est l'Afrique?* [online], [cit. 28/01/2022]. Dostupné na internete: <<https://www.jeuneafrique.com/924087/societe/nombre-de-lits-de-reanimation-et-de-respirateurs-ou-en-est-lafrique>>.

Južný Sudán výraznej kríze čo by v konečnom dôsledku viedlo k znegovaniu pozitívnych krokov a pokroku v stabilite, ktorú štát dosiahol. Medzinárodný menový fond zároveň prisľúbil, že dôkladne dohliadne na efektívne prerozdelenie financií z tejto pomoci. Jedná sa teda o zlomový krok, kedy sa výraznej pomoci dostal štát, ešte stále poznačený svojou nedávnou históriou a región, kde hrozilo v dôsledku pandémie zvrátenie pozitívnych krokov posledných rokov. Táto pomoc by mala slúžiť i ako motivácia diverzifikovať svoje hospodárstvo od ropného priemyslu a zlepšiť svoju životnú úroveň. Takéto snahy by boli bez adekvátnej pomoci len ťažko realizovateľné.¹¹

Hospodárstvo je ďalší zo sektorov, ktorý bol celosvetovo zasiahnutý pandemiou najviac, no obzvlášť i v regiónoch zlyhávajúcich štátov. Ako už bolo vyššie uvedené, situácia na medzinárodných trhoch spôsobila narušenie dodávok tovaru a surovín, jav ktorý tieto regióny výrazne zasiahol a oslabil. Agrikultúra je pre väčšinu krehkých štátov primárnym a esenciálnym pilierom hospodárstva, ktorý bol v dôsledku lockdownov a zavedenia obmedzenia pohybu výrazne narušený. Farmári stratili prístup k trhom a v množstve prípadov aj k svojim farmám. Ceny hnojiva a krmiva dosahujú ešte aj v súčasnosti rekordné hodnoty a nepriaznivá situácia priamoúmerne zvyšuje i ceny lokálnych potravín. Rovnaké faktory prispeli i uzatvoreniu baní či iných spoločností.¹² Takýto stav vytvára opätovne väčší priestor pre nárast

¹¹IMF.: *Four Things to Know About How Fragile States Like South Sudan Are Coping With COVID-19*. [online], [cit. 28/01/2022]. Dostupné na internete: <<https://www.imf.org/en/News/Articles/2020/11/19/na112020-four-things-to-know-about-how-fragile-states-like-south-sudan-are-coping-with-covid19>>.

¹²CRAWFORD, A.: *The Environmental Consequences of COVID-19 in Fragile States*. [online], [cit. 28/01/2022]. Dostupné na internete: <<https://www.iisd.org/articles/impact-covid-fragile-states>>.

sily nešťátnych bojových aktérov, ktorí sa môžu uchádzať o moc v štáte alebo podnecovať napätie a nepokoje. Medzi nežiadúce dôsledky takéhoto stavu spoločnosti môžeme zaradiť aj nárast environmentálnej degradácie a súťaž o prírodné zdroje. Z dlhodobého hľadiska si tieto regióny budú naozaj vyžadovať zväčšenú mieru pozornosti.

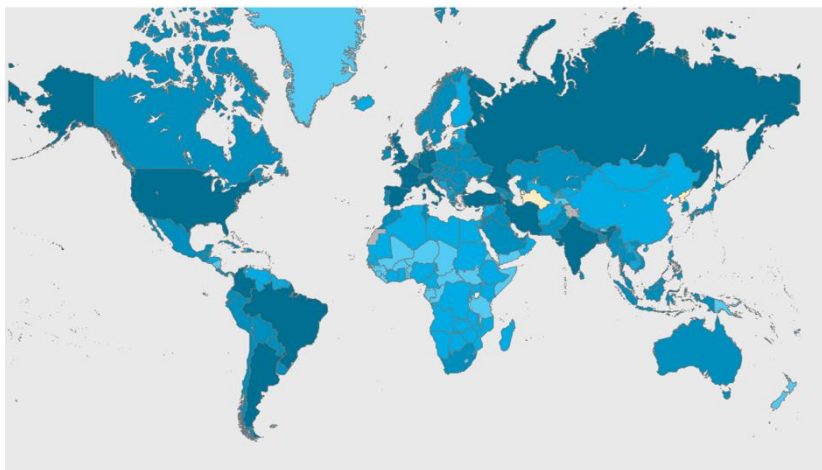
Pri písaní článku sme už mnohokrát opisovali situáciu v týchto štátoch ako kritickú, čo paradoxne pri pohľade na oficiálne svetové štatistiky pozitívnych prípadov a úmrtí na COVID-19 vyznieva zavádzajúco. Takýto pohľad nám dokazuje, že práve v týchto regiónoch je počet prípadov a úmrtí oveľa menší, než čísla na aké sme zvyknutí pri reportovaní z Európy, či iných štátov severnej hemisféry. Na začiatku marca 2020 hlásila Etiópia, ktorá ma 115 miliónov obyvateľov, denný prírastok 25 pozitívnych prípadov. Nigéria hlásila 135 prípadov denne vo svojej populácii 206 miliónov obyvateľov.¹³

Tu teda vzniká prvý a pravdepodobne aj najdôležitejší problém - oficiálne čísla nevyzerajú tragicky, no s ohľadom už spomínané faktory je zrejmé, že dané štatistiky neodzrkadľujú realitu. Nie je náhodou, že ak si porovnáme mapu s krehkými štátmi a mapu s prípadmi/úmrtiami na COVID-19 tak môžeme pozorovať koreláciu medzi oboma. Zlyhávajúce štáty so slabým štátnym aparátom nie sú schopné efektívne testovať občanov a ani dané testovanie dôkladne dokumentovať. S týmto vedomím musíme teda pristupovať k akýmkoľvek štatistikám týkajúcich sa predmetných regiónov a zohľadňovať ich pri našich úvahách, ponaučeníach či snahám o pomoc. Realita týchto štátov často býva diametrálne odlišná od tých rozvinutých.

¹³WHO.: *COVID-19 Dashboard*. [online], [cit. 28/01/2022]. Dostupné na internete: <<https://covid19.who.int/>>.

Tieto tvrdenia nám potvrdzuje obrázok č.1, kde môžeme pozorovať mapu celkového počtu prípadov COVID-19 od vypuknutia pandémie, svetlejšie farby predstavujú menšie počty prípadov a tmavšie zase väčšie. Mapa úmrtí na COVID-19 vyzerá takmer rovnako. Je teda nespochybniteľné, že kríza rozmerov pandémie skúša zlyhávajúce štáty ako kapacitne tak i s ohľadom na krízový manažment a vyše 32 krehkých štátov, alebo štátov na prahu krehkosti je vo vysokom ohrození, ktoré daný región môže ovplyvniť dlhé desaťročia.

Obrázok č.1- Mapa celkového počtu prípadov COVID-19.

Zdroj: WHO.: *COVID-19 Dashboard*. [online], [cit. 28/01/2022]. Dostupné na internete: <<https://covid19.who.int/>>.

Kľúčovým východiskovým nástrojom potencionalnej cesty von z pandémie je očkovanie. Akákoľvek očkovacia kampaň na masovej úrovni je v reálii daných štátov len ťažko predstaviteľná a ešte ťažšie realizovateľná. Ak vnímame problém štátu vyrovnáť sa s testovaním a liečbou ťažko chorých, tak nesmieme opomenúť i na očkovanie v špecifikách daných regiónov. Pomocou v týchto snahách mala byť iniciatíva WHO s názvom COVAX slúžiaca na rovnomerné prerozdelenie vakcín do celého sveta.¹⁴

Podmienky životnej úrovne zlyhávajúcich štátov spolu s nezačkovanosťou obyvateľstva tvoria ideálnu pôdu pre vznik nových mutácií, variantov vírusu, čo z dlhodobého hľadiska oddiaľuje riešenie pandémie pre celý svet a nejedná sa o regionálny ale globálny

¹⁴WHO.: *COVAX*. [online], [cit. 28/01/2022]. Dostupné na internete: <<https://www.who.int/initiatives/act-accelerator/covax>>.

problém- i preto je vznik takejto iniciatívy kľúčový. V realite sme však mohli pozorovať, že každý štát chcel prvotné obmedzene dodávky vakcín využiť primárne na ochranu svojho obyvateľstva, čo dopomohlo k situácii, ktorú pozorujeme na obrázku č.2. Spolu s nedostatočnými kapacitami štátneho aparátu organizovať očkovaciu kampaň, je nevyhnutné externá pomoc týmto štátom, kde sa priemerná miera zaočkovanosti pohybuje v rozmedzí od 5 do 10 podaných dávok na 100 obyvateľov. Celkovo len 2% všetkých vakcín smerovalo do 50 najchudobnejších štátov sveta.

Mimo kapacitných schopností tieto štáty čelia i vzdelaneckému-dezinformačnému, ideologickému či náboženskému rozmeru podávania vakcín v týchto končinách sveta. Už v Somálsku sa vyskytli prípady, kedy militantná skupina ovládajúca veľkú časť územia *Aš-Šabáb* prvotne úplne negovala hrozbu pandémie a i keď eventuálne zmenila názor, stále odmietala prístup zdravotníckym pracovníkom na jej územie a urgovala obyvateľov aby odmietli vakcínu AstraZeneca, nakoľko ju vyhlásili za nebezpečnú.¹⁵ Negatívny vplyv neštátnych bojových aktérov v predmetných regiónoch môžeme pozorovať ako opakovaný jav, no je nutné zdôrazniť, že neštátni aktéri môžu byť i prínosom a pomocou pri riešení situácie v zlyhávajúcich štátoch. Práve neštátni aktéri sú tými v teréne, ktorí zabezpečujú humanitárnu pomoc a vystavujú sa riziku, keď uzatvárajú kontrakty i v zónach, ktoré vláda nekontroluje priamo. Práve títo pracovníci zabezpečovali základnú pomoc a počiatočnú kampaň o dodržiavaní základných hygienických

¹⁵THE NEW HUMANITARIAN.: *The 2021 Fragile 15: Upheavals in a time of COVID* [online], [cit. 28/01/2022]. Dostupné na internete: <<https://www.thenewhumanitarian.org/feature/2021/5/27/2021-fragile-states-index-upheavals-in-a-time-of-covid/>>.

opatření, vrátane zabezpečovania hygienických potrieb do mešít¹⁶ či domácností.¹⁷

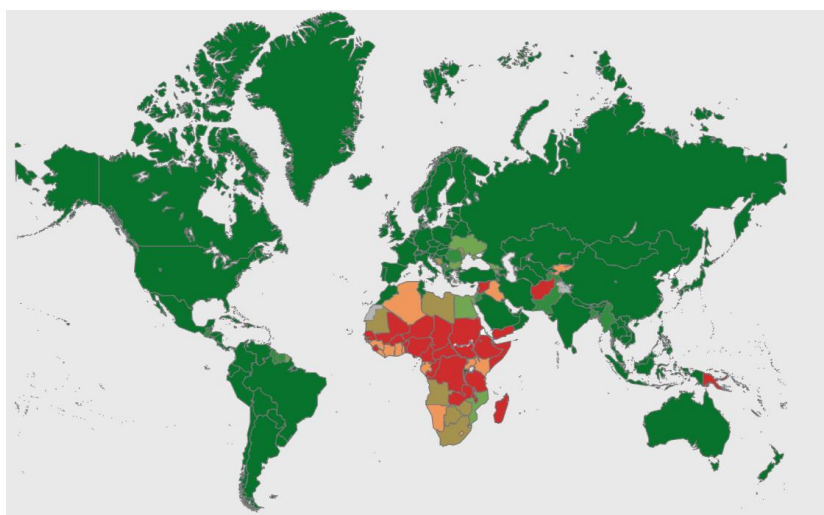
K zlepšeniu komplexnej situácie by v spolupráci s iniciatívou COVAX malo prispieť aj vybudovanie centra na výrobu vakcín v Maroku. Výstavba továrne s názvom *SensyoPharmatech* začala na konci januára 2022 a bude prebiehať v spolupráci so švédskou spoločnosťou Recipharm. Továrňu bude slúžiť na výrobu vakcín nielen proti vírusu COVID-19 ale aj iným chorobám¹⁸. Práve realizácia takéhoto projektu slúži na podporu vakcinačnej sebestačnosti regiónu, kde sa nachádza množstvo zlyhávajúcich, krehkých štátov a môže dopomôcť k dostupnosti i distribúcií vakcín pre tie najchudobnejšie štáty.

¹⁶V prípade Afganistanu, kedy štát nezasahoval do hygienického vybavenia mešít a tým pomohli súkromné korporácie - neštátni aktéri.

¹⁷DEC.: *Breaking point- How the coronavirus pandemic will push fragile states towards catastrophe in 2021*. [online], [cit. 28/01/2022]. Dostupné na internete: <<https://breaking-point.dec.org/>>.

¹⁸ALJAZEERA.: *Morocco starts construction of COVID vaccine plant*. [online], [cit. 28/01/2022]. Dostupné na internete: <<https://www.aljazeera.com/news/2022/1/28/morocco-starts-construction-of-anti-covid-vaccine-plant>>.

Obrázok č.2- Mapa miery zaočkovanosti na COVID-19 naprieč štátmi

Zdroj: WHO.: *COVID-19 Dashboard*. [online], [cit. 28/01/2022].
Dostupné na internete: <<https://covid19.who.int/>>.

Záver

Pandémia COVID-19 sa preukázala ako jedná z najväčších kríz moderného globálneho sveta. Spôsob nášho života vytvorený v priebehu posledných dekád sa rapídne zmenil a ľudstvo bolo nútené reagovať na opatrenia prijaté v záujme zachovania zdravia celého obyvateľstva. Žiaden štát nedisponoval kľúčom na efektívne zvládnutie vln pandémie, no i v najťažších momentoch sa spoločnosť pokúšala robiť čo bolo v jej silách, aby sa táto krízová situácia zvládla. Na malú chvíľu sa svet opäť zmenšil a každý z nás upieral pozornosť do svojej bezprostrednej blízkosti. I preto sme ešte väčšmi stratili kontakt s tými najzraniteľnejšími, ktorí sa potykali s krízou už pred pandémiou.

COVID-19 zasiahol zlyhávajúce štáty v úplne inej situácii ako tie vyspelejšie, čo poskytuje naozaj fascinujúci pohľad na priebeh pandémie s lokálnymi špecifikami. I preto bolo našim cieľom priblížiť danú situáciu v týchto štátoch a jej vývoj v snahe poukázať na možné ponaučenia. Dnes je ešte asi priskoro na vyvodzovanie konkrétnych záverov, nakoľko dopad pandémie budeme celosvetovo sledovať ešte niekoľko rokov. A jej skutočnú silu v týchto regiónoch nepoznáme v adekvátnej miere. Pri nasadzovaní opatrení a predpovedaní vývoja pandémie vychádzajú štáty z konkrétnych dát, na základe ktorých je možné tvoriť hypotézy a predpovede. Tieto dáta absentujú v regiónoch, kde štátny aparát zlyháva a rovnako s ním aj sekuritizačné procesy.

Akákoľvek medzinárodná pomoc by mala brať ohľad na ponaučenia vyplývajúce z priebehu pandémie v týchto oblastiach, kedy je potrebné zohľadniť miestne kultúrne špecifiká a iniciatívy pomoci založiť na dlhodobom uskutočniteľných plánoch. Tie by i napriek zapájaniu nešťátnych aktérov, ktorých prítomnosť je v daných regiónoch citeľná, mali byť primárne v rukách štátov, aby sa vo výsledku posilnila rovnako infraštruktúra i štátny aparát a teda schopnosť samostatného vedenia štátu. A to vychádza práve od národy obyvateľstva samotného. Základným pilierom takejto pomoci musí byť transparentná kooperácia zamierená a prispôbená na konkrétny kontext potrieb zlyhávajúceho, krehkého štátu no i vytvorenia rámci vzájomnej spolupráce medzi týmito štátmi navzájom.

Nešťátni nebojovní aktéri môžu byť pre dané oblasti značným prínosom, v spolupráci so štátom priam až jedinou možnou cestou pre investície, zatiaľ čo nešťátni bojovní aktéri citeľnou hrozbou v daných končinách. Angažovanie sa v týchto regiónoch je teda pre nešťátnych aktérov medzinárodných vzťahov i napriek nestabilnému prostrediu lákadlom, a i preto je nutné aby iniciatívy pomoci boli primárne v rukách štátu a práve v spolupráci s týmito aktérmi,

nakoľko už v súčasnosti hrozí, že prostredníctvom neštátnych aktérov sa môže z týchto štátov stať nová aréna mocností na realizovanie svojej globálnej politiky.

I keď sa v časoch krízy ponoríme primárne do riešenia domácej situácie, kríza akou je pandémia si vyžaduje a do budúcnosti i bude vyžadovať práve medzinárodnú spoluprácu, ktorá bola počas pandémie voči najchudobnejším regiónom znížená až pozastavená. Pandémiu v globálnom svete nedokáže vyriešiť žiaden štát samostatne a takáto krízová situácia nám opäť pripomína našu vzájomnú previazanosť, kedy i mier a prosperita v zlyhávajúcich, krehkých štátoch sú nevyhnutné pre celosvetový krok vpred. I preto sú koordinované kroky medzinárodného spoločenstva esenciálne v snahách stabilizovať akúkoľvek krízovú situáciu týchto rozmerov. Obzvlášť v prípadoch akými sú krehké štáty, kde zanedbanie krízovým manažmentom môže spôsobovať predĺžovanie pandémie všeobecne a vo výsledku stať aj medzinárodné spoločenstvo samotné. Zlyhávajúce, krehké štáty si vyžadujú komplexný program nielen finančnej podpory, ale i pomoci v konkrétnej podobe s dlhodobými reálnymi výsledkami, než krátkodobé iniciatívy, ktoré danú situáciu nevychýlia mimo status quo. Proces realizácie týchto riešení si vyžaduje prínos od každej angažovanej strany, od mocností so záujmami v daných regiónoch až po neštátnych aktérov, s dbaním dôrazu na stav miestneho obyvateľstva. Vzhľadom na každodennú realitu týchto štátov a ich bezprostredný potenciál, niet pochyb, že zahraničná pomoc je nevyhnutná. Pandémia len umocnila potrebu pomôcť týmto štátom začať napredovať- i samotné heslo iniciatívy COVAX vraví „ počas pandémie nie je nikto v bezpečí, kým nie sú všetci v bezpečí¹⁹.“

¹⁹WHO.: COVAX. [online], [cit. 28/01/2022]. Dostupné na internete: <<https://www.who.int/initiatives/act-accelerator/covax>>.

Literatúra:

ALJAZEERA.: *Morocco starts construction of COVID vaccineplant.* [online], [cit. 28/01/2022]. Dostupné na internete: <<https://www.aljazeera.com/news/2022/1/28/morocco-starts-construction-of-anti-covid-vaccine-plant>>.

BIZHAN, N.: *Fragile states need support to fight COVID-19.* [online], [cit. 28/01/2022]. Dostupné na internete: <<https://devpolicy.org/fragile-states-need-support-to-fight-covid-19-20200519-2/>>.

CLARKE, M.: *Coronavirus could see Papua New Guinea, Indonesia become failed states.* [online], [cit. 28/01/2022]. Dostupné na internete: <<https://www.abc.net.au/news/2020-04-28/coronavirus-risks-indonesia-png-becoming-failed-states/12191850>>.

CRAWFORD, A.: *The Environmental Consequences of COVID-19 in Fragile States* [online], [cit. 28/01/2022]. Dostupné na internete: <<https://www.iisd.org/articles/impact-covid-fragile-states>>.

DANIYAL, S.: *Emerging superpower' to 'failed state': How perceptions of India changed drastically under Modi.* [online], [cit. 28/01/2022]. Dostupné na internete: <<https://scroll.in/article/996356/emerging-superpower-to-failed-state-how-perceptions-of-india-changed-dramatically-under-modi>>.

DEC.: *Breaking point – How the coronavirus pandemic will push fragile states towards catastrophe in 2021.* [online], [cit. 28/01/2022]. Dostupné na internete: <<https://breaking-point.dec.org.uk/>>.

DVORSKÝ, T.: *Interpretácia a percepcia európskej politiky v Čínskej ľudovej republike.* In: *Občianska spoločnosť. Kam kráčaš demokracia : košické politologické dialógy.* Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2018.

EŠTOK, G.: *(Ne)dávne hľadanie strednej Európy.* Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika. 190 s.

FSI.: *FSI-annual report*. [online], [cit. 28/01/2022]. Dostupné na internete: <<https://fragilestatesindex.org/>>.

GABRIEL, J.: *Californians a failed state. How do we know? They' removing to Arizona in droves*. [online], [cit. 28/01/2022]. Dostupné na internete:

<<https://eu.usatoday.com/story/opinion/2020/08/30/california-arizona-fires-blue-state-energy-coronavirus-column/5645176002/>>.

IMF.: *Four Things to Know About How Fragile States Like South Sudan Are Coping With COVID-19*. [online], [cit. 28/01/2022]. Dostupné na internete:

<<https://www.imf.org/en/News/Articles/2020/11/19/na12020-four-things-to-know-about-how-fragile-states-like-south-sudan-are-coping-with-covid19>>.

LINDBORG, N.: *THE CORONAVIRUS IS A CALL TO BUILD RESILIENCE IN FRAGILE STATES*. [online], [cit. 28/01/2022].

Dostupné na internete: <<https://smallwarsjournal.com/jrnl/art/coronavirus-call-build-resilience-fragile-states>>.

MARBOT, O.: *Nombre de lits de réanimation et de respirateurs : où en est l'Afrique?* [online], [cit. 28/01/2022]. Dostupné na internete: <<https://www.jeuneafrique.com/924087/societe/nombre-de-lits-de-reanimation-et-de-respirateurs-ou-en-est-lafrique>>.

Mercy Corps.: *COVID-19 in Fragile Contexts: Reaching Breaking Point*. [online], [cit. 28/01/2022]. Dostupné na internete: <<https://www.mercycorps.org/research-resources/covid19-fragile-contexts>>.

NICKELS, B.: *A Fragile State of Health: COVID-19 in Africa*. [online], [cit. 28/01/2022]. Dostupné na internete: <<https://www.marshallcenter.org/en/publications/security-insights/fragile-state-health-covid-19-africa-0>>.

SHAMSUNAHAR, I.: *Not yet a failed state, Malaysia is decaying rapidly*. [online], [cit. 28/01/2022]. Dostupné na internete:

<<https://asia.nikkei.com/Opinion/Not-yet-a-failed-state-Malaysia-is-decaying-rapidly>>.

SIGNÉ, L.: *A new approach is needed to defeat COVID-19 and fix fragile states* [online], [cit. 28/01/2022]. Dostupné na internete: <<https://www.brookings.edu/blog/future-development/2020/04/21/a-new-approach-is-needed-to-defeat-covid-19-and-fix-fragile-states/>>.

SILVA, J. M.: *Prioritising fragile and conflict affected states in a post-pandemic world*. [online], [cit. 28/01/2022]. Dostupné na internete: <<https://oecd-development-matters.org/2021/01/27/prioritising-fragile-and-conflict-affected-states-in-a-post-pandemic-world/>>.

THE NEW HUMANITARIAN.: *The 2021 Fragile 15: Upheavals in a time of COVID*. [online], [cit. 28/01/2022]. Dostupné na internete: <<https://www.thenewhumanitarian.org/feature/2021/5/27/2021-fragile-states-index-upheavals-in-a-time-of-covid/>>.

THOMPSON, H.: *COVID-19 response in fragile states: Trust, speed and scale*. [online], [cit. 28/01/2022]. Dostupné na internete: <<https://insights.careinternational.org.uk/development-blog/covid-19-response-in-fragile-states-trust-speed-and-scale>>.

WHO.: *COVAX*. [online], [cit. 28/01/2022]. Dostupné na internete: <<https://www.who.int/initiatives/act-accelerator/covax>>.

WHO.: *COVID-19 Dashboard*. [online], [cit. 28/01/2022]. Dostupné na internete: <<https://covid19.who.int/>>.

WHO.: *Preparedness, prevention and control of coronavirus disease (COVID-19) for refugees and migrants in non-camp settings*. [online], [cit. 28/01/2022]. Dostupné na internete: <[https://www.who.int/publications/i/item/preparedness-prevention-and-control-of-coronavirus-disease-\(covid-19\)-for-refugees-and-migrants-in-non-camp-settings](https://www.who.int/publications/i/item/preparedness-prevention-and-control-of-coronavirus-disease-(covid-19)-for-refugees-and-migrants-in-non-camp-settings)>.

Politická stabilita štátov Balkánu v tieni pandémie koronavírusu

Lucia Grieger

The topic of the paper is Political stability of the Balkan countries in the shadow of the Coronavirus pandemic. This is an issue that is current at present. The aim of the paper is to approach the political situation in the Balkans and their stability in the light of the current Corona crisis. In the introduction to the article, we will focus on the theoretical definition of the researched issues, while briefly defining the Balkan countries, their political situation. Next, we will focus on the current Corona crisis in the world, and then we will focus on the course of the COVID-19 pandemic in the Balkans. Finally, we will deal with political stability, respectively. Instability of these countries, focusing on their political stability in the context of the Corona crisis. We will also be interested in valuing the EU's support for these countries. The result of the paper is an evaluation of the political situation in the Balkan countries affected by the COVID-19 pandemic. In order to achieve the set goal, the methods of analysis, synthesis, induction, deduction and the method of comparison will be used.

Úvod

Označenie región Západného Balkánu sa využíva predovšetkým v kontexte publicistov a analytikov, no v tamojšom priestore nie je príliš obľúbený. V podstate ide o snahu o odlíšenie tzv. problematických štátov spadajúcich pod Balkán. Pod označenie Balkán patria všetky bývalé krajiny Juhoslávie s výnimkou Slovinska, ale tiež Grécko, Turecko, Rumunsko, Bulharsko či Albánsko. Do zredukovaného západného Balkánu patrí Bosna a Hercegovina, Chorvátsko, Srbsko, Čierna Hora, Macedónsko, Albánsko a Kosovo. V posledných rokoch možno badať výrazný rozvoj krajín Západného Balkánu. Od skončenia juhoslovanských vojen uplynulo už 20 rokov a otázka politickej stability Balkánu je čoraz viac „európskou otázkou“. V roku 1990 bola Bosna v očiach Európy prejavom kolektívneho zlyhania, pričom Kosovo sa neskôr stalo katalyzátorom rozvíjajúcej sa spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky.

Posledné desaťročia poukazujú na skutočnosť, že celková politika EÚ sa v oblasti Balkánu posunula z agendy orientovanej na bezpečnostné otázky súvisiace s vojnovým konfliktom na agendy zamerané na rozvoj a perspektívu krajín Západného Balkánu. Uplynulé roky sa tiež vyznačujú sústredením sa na pristúpenia krajín Západného Balkánu do EÚ. Niektorým krajinám sa to už podarilo, iné sa nachádzajú v pozícii kandidátskych krajín, no identifikujeme tu aj krajiny, ktoré vzhľadom k extrémnej domácej politickej polarizácii nie sú schopné naplniť prístupové kritériá. Túto situáciu nezľahčuje ani aktuálna, už takmer dva roky trvajúca kríza súvisiaca s pandémiou ochorenia COVID-19, keďže množstvo rokovaní sa vzhľadom k nevyhnutnosti riešenia pandémie ruší, odkladá, čo má negatívny vplyv na politickú stabilitu jednotlivých balkánskych krajín. Možno konštatovať, že pandémia ochorenia COVID-19 otriasa základmi aj vyspelých krajín, nieto krajín, ktorých politická stabilita je aj v pokojnom období veľmi krehká.

Teoretické vymedzenie krajín západného Balkánu vo vzťahu k Európskej únii

Geopolitický termín Západný Balkán označuje bývalé juhoslovanské spolkové republiky Bosnu a Hercegovinu, Chorvátsko, Macedónsko, Čiernu Horu, Srbsko a Kosovo. Okrem nich je do tejto oblasti zaraďované aj Albánsko. Termín Západný Balkán bol po prvýkrát použitý v roku 1990 a často je definovaný ako bývalá Juhoslávia okrem Slovinska a navyše Albánsko. Z politicko-ekonomického hľadiska sú krajiny Západného Balkánu označované ako „čierna diera“ Európy, a to najmä kvôli absentujúcej kooperácii s ostatnou Európou. V komparácii s ďalšími európskymi regiónmi je oblasť Západného Balkánu populačne zanedbateľnou, no z historického hľadiska má výrazný vplyv na dianie v Európe. Post-konfliktný charakter Západného Balkánu je teoreticky stále zdrojom prípadných konfliktov. Táto skutočnosť podporuje orientáciu

Európskej únie priviesť krajiny Západného Balkánu do EÚ, ale tiež do NATO.

Stabilita regiónu, demokracia a mier sú prvoradými cieľmi, ktoré je potrebné v tejto oblasti zabezpečiť. Západný Balkán je výrazne poznačený minulými udalosťami, keďže tieto krajiny v boji o získanie slobody a nezávislosti využili ako nástroj na dosiahnutie týchto cieľov aj vojenskú silu. Cieľom balkánskych národov, ktoré sú hlboko poznačené drastickými vojenskými konfliktmi, je dosiahnutie mierového spoluzitia, a to mimo iných spôsobov aj pomocou demokratizácie a integrácie do euroatlantických štruktúr. EÚ, NATO, USA i OSN predstavujú medzinárodných aktérov schopných vplývať na dianie na Balkánskom polostrove. Krajiny Západného Balkánu sú geograficky obklopené členskými krajinami EÚ a všeobecný prístup k tomuto regiónu sa vyznačuje stabilizáciou prostredníctvom integrácie. Po skončení konfliktu na Balkáne sa v roku 1999 odštartoval asociačný a stabilizačný proces, ktorého súčasťou bola obnova vojnou zdevastovaných hospodárstiev, podpora domácich reforiem, rozvoj kooperácie balkánskych krajín s EÚ, ako aj asociácia krajín Balkánu k EÚ. Do EÚ vstúpilo Slovinsko a Chorvátsko, zatiaľčo Srbsko, Čierna Hora, Macedónsko a Albánsko boli zaradené medzi kandidátske krajiny. Problematika tohto regiónu je stále veľmi aktuálna z dôvodu vnútropolitckej krízy v Macedónsku, čo môže negatívnym spôsobom ovplyvňovať stabilitu celého regiónu¹.

¹ZUBALOVÁ, L.: *Perspektívy začlenenia Albánska ako plnohodnotného člena do EÚ*. In: *Studia commercialia Bratislavensia*. Vol. 8, No. 32, 2015, s. 619 – 630. [online], [cit. 30/11/2021]. Dostupné na internete: <https://of.euba.sk/www_write/files/veda-vyskum/scb/vydane-cisla/2015-04/scb0415_Zubalova.pdf>.

Súčasná politická situácia krajín Západného Balkánu vo vzťahu k Európskej únii

Európska únia sa vo vzťahu ku krajinám Západného Balkánu vo všeobecnosti zaoberá tromi kategóriami štátov, a to Chorvátsko, ktoré už je členom EÚ, bývalá juhoslovanská republika Macedónsko, Srbsko, Albánsko a Čierna Hora, ktoré majú štatút kandidátskych krajín. Bosna a Hercegovina a Kosovo však predstavujú veľmi ťažké prípady oneskorenej transformácie z protektorátov k potenciálnym členským krajinám EÚ.

V naznačenom zmysle je potrebné, aby kandidátske krajiny zvrátili politickú rovnováhu v prospech demokracie, demokratických síl, čím by došlo k oslabeniu postkomunistických nacionalistov.

Albánsko

Albánsko požiadalo o členstvo v EÚ 28. apríla 2009. Európska komisia (ďalej len „Komisia“) zaznamenala v roku 2012 veľký pokrok a odporučila, aby sa krajine udelil status kandidátskej krajiny pod podmienkou prijatia zostávajúcich reforiem. Komisia v októbri 2013 jednoznačne odporučila, aby bol Albánsku udelený status kandidáta na členstvo v EÚ, ktorý krajina v júni 2014 získala. V dôsledku pokroku krajiny Komisia odporučila otvorenie prístupových rokovaní s Albánskom v rokoch 2016, 2018 a 2019. V júni 2018 Rada schválila prípadné otvorenie prístupových rokovaní s Albánskom v júni 2019 za predpokladu, že budú splnené nevyhnutné podmienky. V júni 2019 ani v októbri 2019 však Rada začatie prístupových rokovaní neodobrila. V marci 2020 sa napokon rozhodla začať

prístupové rokovania po splnení súboru podmienok.² V júli 2020 Komisia predložila členským štátom návrh rokovacieho rámca – prvého, ktorý zohľadňuje „revidovanú metodiku rozširovania o západný Balkán“ uverejnenú vo februári 2020.

Bosna a Hercegovina

Bosna a Hercegovina je potenciálnou kandidátskou krajinou. V júni 2008 bola prerokovaná a podpísaná dohoda o stabilizácii a pridružení, ale jej vstup do platnosti bol pozastavený, a to najmä z toho dôvodu, že krajina nevykonalala dôležité rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva. Nový prístup EÚ k tejto krajine, ktorý sa viac zameral na správu hospodárskych záležitostí, umožnil, aby 1. júna 2015 nadobudla platnosť dlho očakávaná Dohoda o stabilizácii a pridružení. Krajina predložila žiadosť o členstvo 15. februára 2016. V máji 2019 Komisia uverejnila svoje stanovisko, ktoré zahŕňa zoznam 14 kľúčových priorít pre Bosnu a Hercegovinu a vychádza z jej odpovedí na rozsiahly dotazník. Jednou zo 14 kľúčových priorít je zabezpečenie riadneho fungovania parlamentného výboru pre stabilizáciu a pridruženie (SAPC), ktorý predstavuje parlamentný rozmer dohody o stabilizácii a pridružení. V júli 2020, takmer päť rokov po prvom zasadnutí SAPC EÚ a Bosny a Hercegoviny v novembri 2015, parlament Bosny a Hercegoviny hlasoval o rokovacom poriadku SAPC, ktorý bol formálne prijatý na druhom zasadnutí SAPC EÚ a Bosny a Hercegoviny v júni 2021.³

Severné Macedónsko

²Západný Balkán. [online], [cit. 19/11/2021]. Dostupné na internete: <[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/fiches_techniques/2013/060502/04A_FT\(2013\)060502_SK.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/fiches_techniques/2013/060502/04A_FT(2013)060502_SK.pdf)>.

³Bosna a Hercegovina. [online], [cit. 19/11/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.consilium.europa.eu/sk/policies/enlargement/bosnia-herzegovina/>>.

Bývalá Juhoslovanská republika Macedónsko (teraz Severomacedónska republika) požiadala o členstvo v EÚ v marci 2004 a štatút kandidátskej krajiny jej bol udelený v decembri 2005. Krajina však dlhoročne nebola schopná otvoriť prístupové rokovania, predovšetkým kvôli existencii sporu s Gréckom týkajúceho sa používania názvu krajiny „Macedónsko“. Tento spor bol úspešne vyriešený Dohodou z Prespy o novom názve tejto krajiny, a to Severomacedónska republika alebo Severné Macedónsko, ktorá nadobudla platnosť vo februári 2019. Od roku 2009 Komisia s podporou Parlamentu sústavne odporúčala otvoriť rokovania o pristúpení. V júni 2018 Rada schválila prípadné otvorenie prístupových rokovaní so Severným Macedónskom v júni 2019 za predpokladu, že budú splnené nevyhnutné podmienky. V júni 2019 ani v októbri 2019 však Rada začatie prístupových rokovaní neodobrila.⁴ V marci 2020 sa Rada rozhodla začať prístupové rokovania bez ďalších podmienok. Komisia v júli 2020 predložila členským štátom návrh rokovacieho rámca – prvého, ktorý zohľadňuje „revidovanú metodiku rozširovania o západný Balkán“. Problém v prípade Severného Macedónska ešte predstavujú nezhody medzi Severným Macedónskom a Bulharskom týkajúce sa identity, jazyka a histórie.

Kosovo

Kosovo je potenciálnym kandidátom na vstup do EÚ. Vo februári 2008 jednostranne vyhlásilo svoju nezávislosť. Päť členských štátov EÚ (Cyprus, Grécko, Rumunsko, Slovensko a Španielsko) a dve krajiny v regióne (Srbsko a Bosna a Hercegovina) neuznali nezávislosť

⁴*Severomacedónska republika*. [online], [cit. 19/11/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.consilium.europa.eu/sk/policies/enlargement/republic-north-macedonia/>>.

Kosova. V júli 2018, šesť rokov po vydaní plánu liberalizácie vízového režimu, Komisia potvrdila, že Kosovo splnilo všetky kritériá. Európsky parlament ihneď nasledoval jej príklad a začal medziinštitucionálne rokovania, ktoré prebiehajú. V regióne zostáva z liberalizácie vízového režimu vylúčené len Kosovo, pretože niektoré členské štáty EÚ majú naďalej výhrady. Po dosiahnutí prelomovej dohody o normalizácii vzťahov medzi Belehradom a Prištinou v apríli 2013 (dohoda z Bruselu) Európska rada v júni 2013 rozhodla o začatí rokovaní s Kosovom o Dohode o stabilizácii a pridružení, ktorá vstúpila do platnosti 1. apríla 2016.⁵ Budúca integrácia Kosova do EÚ je rovnako ako v prípade Srbska stále úzko spätá s dialógom na vysokej úrovni medzi Kosovom a Srbskom, ktorý sprostredkúva EÚ a ktorý by mal viesť k právne záväznej komplexnej dohode o normalizácii vzájomných vzťahov.

Čierna Hora

Čierna Hora, ktorá získala nezávislosť v roku 2006, požiadala o členstvo v EÚ v decembri 2008. Štatút kandidátskej krajiny získala v decembri 2010 a prístupové rokovania sa začali v júni 2012. V súlade s novým prístupom EÚ k prístupovému procesu sa o kľúčových kapitolách týkajúcich sa právneho štátu, ktorými sú reforma súdnictva a základných práv a kapitola pojednávajúca o spravodlivosti, slobode a bezpečnosti, začalo rokovať v ranom štádiu rokovaní v decembri 2013. Do dnešného dňa sa otvorilo všetkých 33 preverovaných rokovacích kapitol, z ktorých len tri boli predbežne uzavreté. Posledná zostávajúca kľúčová kapitola, ktorú

⁵*Kosovo*. [online], [cit. 19/11/2021]. Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/enlargement-policy/negotiations-status/kosovo_sk>.

predstavuje politika hospodárskej súťaže, sa otvorila v júni 2020.⁶ V stratégii pre západný Balkán uverejnenej vo februári 2018 Komisia uviedla, že Čierna Hora (a Srbsko) by mohli pristúpiť k EÚ v roku 2025, aj keď priznala, že je to „veľmi ambiciózná“ perspektíva.

Srbsko

Srbsko predložilo žiadosť o členstvo v EÚ v decembri 2009 a v marci 2012 získalo kandidátsky status po tom, ako Belehrad a Priština dosiahli dohodu o regionálnom zastúpení Kosova. Prístupové rokovania sa oficiálne začali 21. januára 2014. V decembri 2015 sa otvorili prvé dve kapitoly, vrátane kapitoly o normalizácii vzťahov s Kosovom. Kľúčové kapitoly týkajúce sa právneho štátu sa otvorili 18. júla 2016. K dnešnému dňu bolo otvorených 18 z 35 rokovacích kapitol, z ktorých dve boli predbežne uzavreté. Od decembra 2019 sa neotvorili žiadne nové kapitoly. V stratégii pre západný Balkán uverejnenej vo februári 2018 Komisia uviedla, že Srbsko (a Čierna Hora) by mohli pristúpiť k EÚ v roku 2025, aj keď priznala, že je to „veľmi ambiciózná“ perspektíva. Budúca integrácia Srbska do EÚ je rovnako ako v prípade Kosova, stále úzko spätá s dialógom na vysokej úrovni medzi Srbskom a Kosovom, ktorý sprostredkúva EÚ a ktorý by mal viesť k právne záväznej komplexnej dohode o normalizácii vzájomných vzťahov.

Európska komisia v októbri 2021 predstavila výročnú správu o procese rozširovania EÚ, pričom táto sa týka práve krajín západného Balkánu.⁷ V centre pozornosti týchto výročných správ bol,

⁶Čierna Hora. [online], [cit. 19/11/2021]. Dostupné na internete:

<<https://www.consilium.europa.eu/sk/policies/enlargement/montenegro/>>.

⁷Únia predstavila výročné správy o procese rozširovania o štáty západného Balkánu. [online], [cit. 12/11/2021]. Dostupné na internete: <<https://euractiv.sk/section/rozsirovanie/news/unia-predstavila-vyrocnne-spravy-o-procese-rozsirovania-o-staty-zapadneho-balkanu/>>.

už tradične, dôraz na realizáciu reforiem. V predkladanej správe je zosumarizované, kde sa nachádzajú slabé miesta západobalkánskych krajín, a teda, kde majú tieto krajiny pridať.

V prípade Čiernej Hory je podľa Komisie nevyhnutné pridať vo sfére slobody prejavu a slobody médií a rovnako aj v boji s korupciou a organizovaným zločinom. Zároveň je potrebné zachovať súčasné výsledky súdnej reformy.

Pre Srbsko je potrebné, aby urýchlilo a prehĺbilo reformy v prospech nezávislého súdnictva, v boji proti korupcii, v oblasti slobody médií a v boji proti organizovanému zločinu. Tento štát má pracovať tiež na zdieľaní pohľadu medzinárodných súdnych orgánov na vojnové zločiny. Rýchlosť prístupových rokovaní bude v tomto prípade závisieť tiež od progresu v oblasti normalizácie vzťahov s Kosovom.⁸ Zároveň je nevyhnutné, aby sa Srbsko viac harmonizovalo s bezpečnostnou a zahraničnou politikou EÚ.

V prípade Albánska a Severného Macedónska Komisia skonštatovala, že tieto dve krajiny spĺňajú podmienky pre zahájenie prístupových rokovaní, pričom obe krajiny v oblasti prijímania reforiem napredujú. Je však nevyhnutné vysporiadať sa s bilaterálnymi problémami medzi Bulharskom a Severným Macedónskom, pričom Komisia odporúča realizáciu medzivládnych konferencií s oboma krajinami ešte do konca tohto roka.

Správa ďalej konštatuje, že v prípade Bosny a Hercegoviny dochádza k zlyhávaniu v oblasti zavádzania konkrétnych opatrení. Politické prostredie v Bosne a Hercegovine je totiž značne

⁸Únia predstavila výročné správy o procese rozširovania o štáty západného Balkánu. 2021, [online], [cit. 12/11/2021]. Dostupné na internete: <<https://euractiv.sk/section/rozsirovanie/news/unia-predstavila-vyrocné-spravy-o-procese-rozsirovania-o-staty-zapadneho-balkanu/>>.

polarizované a vyznačuje sa existenciou množstva nekonštruktívnych konfliktov brániacich posunu v množstve kľúčových priorít.

V prípade Kosova Komisia ocenila existenciu vlády s jasnou parlamentnou väčšinou, ktorá sa vykreovala po predčasných voľbách realizovaných vo februári 2021. Aj naďalej je však zásadná implementácia odporúčaných reforiem, ale tiež normalizačná dohoda so Srbskom. Správa Komisie dôrazne vyzvala Srbsko ku konštruktívnemu dialógu.

Úloha Európskeho parlamentu

Parlament je v plnej miere zapojený do procesu stabilizácie a pridruženía a jeho súhlas je potrebný na uzatvorenie všetkých dohôd o stabilizácii a pridružení (článok 218 ods. 6 ZFEÚ).⁹ Parlament musí vysloviť súhlas aj s každým novým prístupom k EÚ (článok 49 ZEÚ).¹⁰ Okrem toho svojimi rozpočtovými právomocami priamo ovplyvňuje výšku súm vyčleňovaných na nástroj predvstupovej pomoci. Parlamentný Výbor pre zahraničné veci vymenúva stálych spravodajcov pre všetky kandidátske a potenciálne kandidátske krajiny. Parlament vyjadruje svoje pozície k rozširovaniu v podobe každoročných uznesení, ktorými reaguje na najnovšie výročné správy Komisie o jednotlivých krajinách. V júni 2020 v nadväznosti na summit EÚ – západný Balkán v Záhrebe (online summit) Parlament vydal aj súbor odporúčaní týkajúcich sa západného Balkánu. V Severnom Macedónsku a Srbsku Parlament uľahčuje zblížovanie politických strán. V neposlednom rade udržiava pravidelné bilaterálne vzťahy s parlamentmi krajín Západného Balkánu

⁹MUNTER, A.: *Západný Balkán*. [online], [cit. 12/11/2021]. Dostupné na internete: <https://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/sk/FTU_5.5.2.pdf>.

¹⁰MUNTER, A.: *Západný Balkán. 2021*, [online], [cit. 12/11/2021]. Dostupné na internete: <https://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/sk/FTU_5.5.2.pdf>.

prostredníctvom svojich delegácií, ktoré so svojimi partnermi v priemere dvakrát ročne prerokúvajú otázky, ktoré sú relevantné z hľadiska procesu stabilizácie a pridruženía a procesu pristúpenia k EÚ.

Pandémia koronavírusu vo svete

Pandémia ochorenia COVID-19 postihuje všetky krajiny sveta, a teda aj všetky členské štáty Európskej únie. COVID-19 je vysoko infekčné respiračné ochorenie, a z toho dôvodu je ochrana verejného zdravia, ale tiež zdravia a blahobytu ľudí, najvyššou prioritou všetkých krajín, medzinárodných organizácií i ďalších politických aktérov. V súčasnej dobe je ochorením COVID-19 infikovaných viac ako 264 miliónov ľudí, pričom viac ako 5 miliónov ľudí tomuto ochoreniu podľahlo.¹¹ V súčasnosti je úplne zaočkovaných viac ako 3,3 mld. ľudí, čo predstavuje 42,9% populácie.¹²

Pandémia ochorenia COVID-19 poukázala na niektoré limity v tradičnom hodnotení krajín z hľadiska ich postavenia a sily na tzv. silné a slabé. Keď totiž čelíme globálnej hrozbe pre bezpečnosť ľudí, potenciál krajín môže byť čiastočne určovaný ich schopnosťou zabezpečiť svojim občanom bezpečnosť, ako aj schopnosťou využiť ich ekonomickú silu na poskytovanie zahraničnej pomoci.

Predstavitelia neorealistickej školy v rámci medzinárodných vzťahov by normálne považovali veľké štáty, akými sú USA, India, Brazília či Rusko, s veľkým počtom obyvateľov a rozsiahlym územím za významných medzinárodných aktérov. Zoči-voči pandémie ochorenia COVID-19 sa však práve tieto krajiny ukázali ako jedni

¹¹COVID-19 CORONAVIRUS PANDEMIC. [online], [cit. 18/11/2021]. Dostupné na internete:

<<https://www.worldometers.info/coronavirus/>>.

¹²Koronavírus (COVID-19). [online], [cit. 18/11/2021]. Dostupné na internete:

<<https://news.google.com/covid19/map?hl=sk&gl=SK&ceid=SK%3Ask>>.

z najproblematickejších štátov, ktoré majú veľké problémy vysporiadať sa s prebiehajúcou zdravotnou krízou a trpia čoraz väčšími ľudskými i hospodárskymi stratami.¹³ Postupne sa však ukazuje, že na rozdiel od týchto krajín, štáty s malou geografickou rozlohou a menším počtom obyvateľov, ale na druhej strane so silnou ekonomikou, akými sú napríklad Nórsko, Spojené arabské emiráty či Katar, sa zdajú byť úspešnejšie pri riešení netradičných bezpečnostných problémov vyvolaných pandemickou situáciou. Tieto menšie krajiny sú dokonca schopné diverzifikovať svoje finančné zdroje na poskytovanie zahraničnej pomoci v globálnom meradle. Aktuálna situácia teda vyvoláva otázky o neorealistickej tradícii, podľa ktorej sú za skutočne mocné považované len tie veľmoci, ktoré sú založené na kombinácii veľkých hmotných zdrojov. Malé štáty s malým počtom obyvateľov sú, v porovnaní s vyššie uvedenými štátmi, považované za slabé. Napriek tomu, malé štáty s podstatnou ekonomickou výhodou môžu byť silné práve v časoch závažnej hrozby pre bezpečnosť ľudstva.

Pandémia ochorenia COVID-19 je globálnou výzvou, a z toho dôvodu si vyžaduje aj globálnu reakciu. EÚ a jej členské krajiny aktívnym spôsobom prispievajú v zmysle solidarity k celosvetovému úsiliu, ktoré je zamerané na boj s pandémiou, ale tiež na elimináciu jej devastačných globálnych dopadov.

Európska komisia sa zaviazala zabezpečiť dostupnosť vakcíny pre všetkých ľudí, ktorí ju potrebujú, a to kdekoľvek na svete. Komisia z toho dôvodu veľmi promptne reagovala na výzvu Svetovej zdravotníckej organizácie (ďalej WHO), pričom od mája 2020

¹³GALEEVA, D.: „Weak“ and „Strong“ States in Pandemic Times. *Power and Influence During a Global Health Crisis*. In: *The RUSI Journal*. Vol. 166, Issue 2, Jun 2021, s. 52 – 60. [online], [cit. 28/11/2008]. Dostupné na internete: <<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/03071847.2021.1934103>>.

vyzerala takmer 16 miliárd eur v rámci celosvetovej iniciatívy za prístup k testovaniu, liečbe i vakcínami proti ochoreniu COVID-19 pre každého bez rozdielu a za globálnu obnovu s pomenovaním „Globálna reakcia na koronavírus“.¹⁴

Globálna reakcia na koronavírus predstavuje celosvetovú akciu, ktorej zakladateľkou je predsedníčka Európskej komisie *Ursula von der Leyenová*, pričom jej cieľom je zabezpečenie univerzálneho prístupu k cenovo dostupnému očkovaniu, liečbe, ako aj testovaniu. Táto akcia sa zároveň orientuje na podporu a posilňovanie zdravotných systémov všade vo svete a tiež na podporu hospodárskej obnovy najzraniteľnejších regiónov a oblastí sveta.

EÚ prisľúbila do konca roka 2021 darovať krajinám v núdzi minimálne 100 miliónov dávok vakcíny proti ochoreniu COVID-19. Súčasný údaj ukazuje, že tento cieľ sa nepodarilo len splniť, ale dokonca ho ešte navýšiť, keďže do konca roka 2021 bude krajinám v núdzi darovaných až 200 miliónov dávok vakcín proti ochoreniu COVID-19.¹⁵ EÚ predstavuje najväčšieho vývozcu vakcín proti ochoreniu COVID-19 na svete, pričom aj naďalej pokračuje v snahách zameraných na zvýšenie možností výroby vakcín v záujme uspokojenia globálnych potrieb. Zároveň je však nevyhnutné neustále zvyšovať úsilie o zabezpečenie globálneho spravodlivého prístupu k vakcínami, pričom na tento účel slúži tzv. nástroj COVAX.

Nástroj COVAX je „*vakcinačný pilier Akcelérátora prístupu k nástrojom proti COVID-19, čiže globálnej spolupráce, ktorej cieľom je urýchliť vývoj a výrobu testov, liečby a vakcín proti ochoreniu COVID-19*“.

¹⁴Európska komisia a Rakúsko zabezpečujú vakcíny proti ochoreniu COVID-19 pre západný Balkán. 2021, [online], [cit. 18/11/2021]. Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/sk/ip_21_1826>.

¹⁵Pandémia ochorenia COVID-19 spôsobená koronavírusom: reakcia EÚ. [online], [cit. 18/11/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.consilium.europa.eu/sk/policies/coronavirus/>>.

a zabezpečiť k nim spravodlivý prístup".¹⁶ EÚ a jej členské krajiny vyjadrili prísľub vyčleniť na tento nástroj 2,47 mld. eur. Cieľom tohto nástroja je do konca roka 2021 zaobstaráť 2 mld. dávok vakcín vrátane viac ako 1,3 mld. dávok určených pre rozvojové krajiny.

Stratégia EÚ v prípade vakcín tiež prispieva ku globálnym snahám o solidaritu. Komisia zároveň navrhla vytvoriť mechanizmus EÚ, prostredníctvom ktorého bude možné spoločné využívanie zásob vakcín, pričom zameriavať sa bude na západný Balkán, krajiny susediace s EÚ a krajiny v Afrike, pričom cieľom je prednostné očkovanie zdravotníkov a zraniteľných skupín obyvateľstva.

K predsedovi Európskej rady a WHO sa v marci 2021 pripojila skupina svetových lídrov, pričom v záujme budúcich generácií vyslovili požiadavku na prijatie medzinárodnej zmluvy na zlepšenie pripravenosti a reakcie na pandémiu ochorenia COVID-19. Na Svetovom zdravotníckom zhromaždení 194 členov WHO prijalo v máji 2021 rozhodnutie, že začnú rokovania o novej medzinárodnej zmluve o pandémiách prostredníctvom osobitných zasadnutí.

EÚ už od začiatku pandémie a s ňou súvisiacej krízy reagovala veľmi flexibilne vo vzťahu k podpore partnerov z oblasti západného Balkánu. Dôkazom tejto skutočnosti je aj fakt, že vytvorila balík vo výške 3,3 mld. eur na zabezpečenie pomoci pri riešení bezprostrednej zdravotnej krízy a na elimináciu sociálno-hospodárskej krízy. V októbri 2021 Komisia predložila investičný a hospodársky zámer vo výške 9 mld. eur za podporu dlhodobého oživenia krajín západného Balkánu a zrýchlenie konvergencie s EÚ.¹⁷

¹⁶Európska komisia a Rakúsko zabezpečujú vakcíny proti ochoreniu COVID-19 pre západný Balkán. [online], [cit. 18/11/2021]. Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/sk/ip_21_1826>.

¹⁷The European Commission and Austria secure COVID-19 vaccines for the Western Balkans. 2021, [online], [cit. 18/11/2021]. Dostupné na internete: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_1826

Vedúci predstavitelia EÚ sa na svojom zasadnutí konanom v Bruseli v októbri 2021 zaoberali niektorými špecifickými aspektmi reakcie na krízu spôsobenú pandémiou ochorenia COVID-19. Aj napriek tomu, že možno konštatovať vo všeobecnosti dobre zvládnuté očkovacie kampane v Európe, ktoré priniesli významný pokrok, stále je veľmi potrebné zintenzívňovať snahy zamerané na prekonanie skeptických postojov k očkovaniu, a to aj pomocou boja proti, v súčasnej dobe veľmi rozšíreným, hoaxom a dezinformáciám.

Európska rada v tejto súvislosti tiež zdôraznila nevyhnutnosť „ďalšej koordinácie s cieľom uľahčiť voľný pohyb v rámci EÚ a cestovanie do nej, urýchlenia kooperácie s tretími krajinami v rámci vzájomného uznávania osvedčení, posilnenia systému EÚ zameraného na prevenciu a pripravenosť pre budúce pandémie, ako aj urýchleného odstránenia bariér existujúcich v rámci globálneho nasadenia vakcín s cieľom zrýchlenia dodávok darovaných vakcín z členských krajín EÚ tým krajinám, ktoré to najviac potrebujú“.¹⁸

Od začiatku pandemickej krízy a prostredníctvom flexibilných reakcií zavedených v politike súdržnosti EÚ s cieľom riešenia dopadov pandémie ochorenia COVID-19 získala Komisia investície v sume viac ako 13 mld. eur, pričom tieto financie pomohli národným, regionálnym i komunálnym komunitám s negatívnymi sociálnymi i hospodárskymi dopadmi tejto pandémie.

Celkovo bolo na zdravotnú starostlivosť rozdelených 4,1 mld. eur, pričom sa jednalo o nákup nevyhnutných prístrojov a osobných ochranných prostriedkov na záchranu životov. Zmobilizovalo sa 8,4 mld. eur prostredníctvom poskytovania grantov, úverov a súboru personalizovaných finančných nástrojov na podporu hospodárstva, a najmä malých a stredných podnikov, s cieľom prispôsobiť sa kríze. V

¹⁸Pandémia ochorenia COVID-19 spôsobeného koronavírusom: reakcia EÚ. 2021, [online], [cit. 18/11/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.consilium.europa.eu/sk/policies/coronavirus/>>.

neposlednom rade sa prostredníctvom Európskeho sociálneho fondu poskytlo približne 1,4 mld. eur na pomoc ľuďom a záchranu pracovných miest.¹⁹

Vplyv pandémie koronavírusu na politickú stabilitu balkánskych krajín

Obmedzenia, ktoré so sebou priniesla pandémia ochorenia COVID-19 a riadenie jej dôsledkov priniesli do „svetla reflektorov“ tzv. zdravotnú diplomaciu. Na multilaterálnej úrovni možno pozorovať úsilie aktérov pochádzajúcich z rôznych krajín a medzinárodných inštitúcií prispievať filantropickým nadáciám a súkromným korporáciám ku globálnemu riadeniu verejného zdravia. Samotný proces vývoja, schvaľovania a distribúcie vakcín proti ochoreniu COVID-19 poukazuje na to, ako sa títo či už politickí, ale i nepolitickí aktéri snažili buď prostredníctvom spolupráce, ale i prostredníctvom konkurencie byť nápomocní pri ochrane ľudí pred pandémiou. Na bilaterálnej úrovni zdravotná diplomacia poukazuje na pomoc konkrétne tým krajinám, ktoré boli pandémiou najviac zasiahnuté.²⁰ Rovnako ako tradičná rozvojová pomoc, aj zdravotná a lekárska pomoc predstavuje prostriedok tzv. mäkkej sily, a teda ich uplatňovanie nie je nevyhnutné. Na tomto mieste ide skôr o ich realizáciu za účelom upevnenia a rozšírenia vplyvu v tretích

¹⁹Reakcia politiky súdržnosti EÚ na krízu spôsobenú koronavírusom. 2020.[online], [cit. 24/11/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.partnerskadohoda.gov.sk/reakcia-politiky-sudrznosti-eu-na-krizu-sposobenu-koronavirusom/>>.

²⁰FAZAL, T. M.: *Health Diplomacy in Pandemical Times*. In: *International Organization*. Vol. 74, Issue 51, December 2020, s. 1 – 20. [online], [cit. 28/11/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.cambridge.org/core/journals/international-organization/article/health-diplomacy-in-pandemical-times/A82469023B94AA29F23A52AF0C4B3F27>>.

krajínach.²¹ Čo sa týka krajín západného Balkánu, EÚ predstavuje najväčšieho donora v oblasti zdravotnej i finančnej pomoci počas pandémie. Jej pomoc, ktorá presiahla 3,3 mld. eur, je vysoko komplexná a zahŕňa finančnú podporu pre zdravotnícke systémy jednotlivých krajín balkánskeho regiónu, ale tiež podporu na zmiernenie socioekonomických dopadov pandémie (467 mil. eur), makrofinančnú pomoc (750 mil. eur), podporu hospodárskej obnovy malých, stredných a inovatívnych podnikov (455 mil. eur) a tiež vytvorenie úverového rámca pre verejné investície a súkromné podnikanie z Európskej investičnej banky (1,7 mld. eur).²² Aj napriek tejto, možno povedať výraznej „finančnej injekcii,“ však na západnom Balkáne prevláda všeobecný dojem, že EÚ dala príliš málo finančných prostriedkov a príliš neskoro. Aj keď EÚ neustále zdôrazňuje, že Západný Balkán je súčasťou Európy, niektoré kroky zo strany EÚ, akými sú napríklad prvotné rozhodnutia týkajúce sa povolení na vývoz zdravotníckeho materiálu či riadenie obstarávania a distribúcie vakcín preukazujú, že Brusel akosi inštinktívne ponechal región západného Balkánu v niektorých otázkach mimo svojho hlavného záujmu. Pomoc zo strany EÚ totiž prišla až ako odpoveď na výzvy západobalkánskych lídrov a nasledujúc Čínu a Rusko, ktoré sa tiež

²¹GUATTAM, P. – SINGH, B. – KAUR, J.: *COVID-19 and Chinese Global Health Diplomacy: Geopolitical Opportunity for China's Hegemony?* In: *Millennial Asia*, Vol. 11, No. 3, s. 319 – 322. [online], [cit. 28/11/2021]. Dostupné na internete: <<https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0976399620959771>>.

²²TZIFAKIS, N. – PRELEC, T.: *From Mask to Vaccine Diplomacy: Geopolitical Competition in the Western Balkans*. In: FRUSCIONE, G. – MAGRI, P. *The Pandemic in the Balkans. Geopolitics and Democracy at Stake*. Milan: Ledizioni Ledi Publishing, 2021, s. 122. [online], [cit. 18/11/2021]. Dostupné na internete: <https://www.ispionline.it/sites/default/files/ispireport_the_pandemic_in_the_balkans_2021.pdf>.

začali na západnom Balkáne angažovať²³. Z toho dôvodu potom nemôže byť ani prekvapujúce, keď z výsledkov prieskumu verejnej mienky v Srbsku z prelomu septembra a októbra minulého roka vyplynulo, že len polovica opýtaných verí v pomoc zo strany EÚ pre ich krajiny z pandémie, zatiaľ čo osem z desiatich opýtaných Srbov pozitívne vnímali zdravotnú pomoc zo strany Ruska a Číny.²⁴

Hoci demokracia v krajinách západného Balkánu nebola nikdy v „dobrej kondícii,“ v posledných rokoch sa však dostala na najnižšiu úroveň. Krajiny tohto regiónu boli definované ako „hybridné režimy“.²⁵ Pokles indexu demokracie na Balkáne ide ruka v ruku s globálnym trendom demokratického úpadku, ako aj s pandemiou ochorenia COVID-19, ktorá umožňuje posilňovanie autoritárskych vzorov. Kríza priniesla ďalšiu centralizáciu moci v rukách vládnych strán spolu s ďalšími obmedzeniami ľudských práv a slobôd a oslabovaním postavenia parlamentov. V krajinách, ktoré nikdy naplno nezažili demokraciu a kde sú ľudské práva a slobody výrazne obmedzované, sú takéto fenomény obzvlášť nebezpečené. V zmysle naznačeného máme za to, že krajiny západného Balkánu čelia závažným ťažkostiam v rámci budovania demokratických systémov, pričom im v ceste stojí množstvo prekážok, akými sú korupcia, klientelizmus, inštitúcie, u ktorých absentuje nezávislosť a nepriaznivé podmienky, za akých fungujú médiá a konajú sa voľby.

²³BORRELL, J.: *The Coronavirus pandemic and the new world it is creating*. [online], [cit. 28/11/2021]. Dostupné na internete: <<https://europa.rs/hrvp-borrell-the-coronavirus-pandemic-and-the-new-world-it-is-creating/?lang=en>>.

²⁴GLEDIĆ, J. (et al.): *Serbian public opinion on China in the age of COVID-19: An unyielding alliance?* [online], [cit. 28/11/2021]. Dostupné na internete: <<https://ceias.eu/wp-content/uploads/2021/01/SRB-poll-report.pdf>>.

²⁵CSAKY, Z.: *Nations in Transit 2020. Dropping the Democratic Facade*. [online], [cit. 28/11/2021]. Dostupné na internete: <https://freedomhouse.org/sites/default/files/202004/05062020_FH_NIT2020_vfinal.pdf>.

Na jednej strane, prechod od autoritárskych režimov k liberálnej demokracii je pomalý a bolestivý, a to z veľkej časti najmä kvôli vládnucím elitám, ktoré nie sú ochotné vzdať sa svojich výhod a záujmov. Na druhej strane, vyhliadky na členstvo v EÚ, ktoré je prinajmenšom rétorickým záväzkom všetkých šiestich krajín západného Balkánu, sú neisté a spolu s vnútornými obmedzeniami neposkytujú stimuly na presadzovanie kľúčových zmien, ako aj pomoc pri potláčaní nedemokratických praktík a postupov. Výsledkom je potom apatia na všetkých úrovniach, špeciálne medzi samotnými občanmi. Medzi občanmi totiž vyvstáva otázka či ešte a do akej miery sú im priznávané ich práva, akými sú napríklad právo na informácie, právo na účasť na správe vecí verejných, právo slobodne sa zhromažďovať či len právo voliť, a tým zmeniť existujúce vládne elity. Takéto uvažovania tejto časti občanov reflektujú ich presvedčenie, že prostredníctvom svojho hlasu či účasťou na prijímaní rozhodnutí (na správe vecí verejných) nie sú schopní veľa zmeniť, resp. že zmeny nemôžu prísť zvnútra, keďže nedemokratické praktiky sú v týchto krajinách zakorenené hlboko v ich politických systémoch.²⁶ Práve kvôli takýmto podmienkam si občania vyberajú práve pasivitu. Aj napriek tejto skutočnosti však posledné udalosti a voľby na západnom Balkáne a prekvapujúce výsledky v Čiernej Hore a Kosove spolu s miestnymi voľbami v Bosne a Hercegovine v roku 2020, spochybňujú túto apatiu občanov, ako aj ich presvedčenie, že v zmenách im bránia práve nedemokratické a nerovné podmienky. Práve príklady týchto krajín preukazujú, že v týchto krajinách rastie chuť po zmenách, ktoré môžu mať

²⁶MAROVIC, J.: *Democracy Still Has a Say in the Balkans*. In: *The pandemic in the Balkans. Geopolitics and Democracy at Stake*. Milan: Ledizioni Ledi Publishing, 2021, s. 54 - 68. [online], [cit. 18/11/2021]. Dostupné na internete: <https://www.ispionline.it/sites/default/files/ispireport_the_pandemic_in_the_balkans_2021.pdf>.

potenciálne pozitívne efekty na občanov aj ďalších krajín západného Balkánu a sú schopné spustiť kolektívne akcie.

Takmer dva roky po vypuknutí pandémie ochorenia COVID-19, táto pandémia zanechala hlbokú stopu na krajinách západného Balkánu. Pre tento región, rovnako ako pre mnohé iné, pandémia ukázala, aká nevyhnutná je kontinuita a zmena. Oveľa častejšie ako predtým sme svedkami zrýchlených procesov a postupov v záujme riešenia tejto závažnej zdravotnej, no i hospodárskej krízy. V prípade krajín západného Balkánu sa dôsledky, ktoré so sebou kríza súvisiaca s pandemiou ochorenia COVID-19, prejavujú tak v regionálnom, ako aj medzinárodnom meradle. Pre externých aktérov zaoberajúcich sa situáciou na západnom Balkáne, pandémia zhoršila desaťročia prebiehajúcu geopolitickú dynamiku, pričom v tejto súvislosti ide najmä o využívanie zahraničnej, či už oficiálnej alebo neoficiálnej pomoci, známej tiež ako nástroje „mäkkej sily.“²⁷ Pandémia však, ako sme už uviedli, mala na domácu politiku krajín západného Balkánu, výrazné dopady. Dve základné slová vysvetľujúce miestne trendy sú na jednej strane kontinuita, na strane druhej zmena. Jednak kontinuita, jednak zmena sú pre krajiny Západného Balkánu veľmi dôležité, nakoľko formujú rýchlosť a smerovanie demokratizačných a konsolidačných procesov, ktoré v prípade týchto krajín nie sú ani zďaleka ukončené.

Kríza COVID-19 zvýraznila už existujúcu zraniteľnosť krajín západného Balkánu, ktorá súvisí s úrovňou právneho štátu a demokratickým riadením. Vlády krajín západného Balkánu často využívali a využívajú v ich reakciách na pandémiu selektívne

²⁷FRUSCIONE, G.: *The pandemic in the Balkans. Geopolitics and Democracy at Stake*. Milan: Ledizioni Ledi Publishing, 2021, s. 122. [online], [cit. 18/11/2021]. Dostupné na internete:

<https://www.ispionline.it/sites/default/files/ispireport_the_pandemic_in_the_balkans_2021.pdf>.

a svojvoľné prístupy pri uplatňovaní reštriktívnych opatrení. Dokonca možno povedať, že niekedy tieto opatrenia využívajú s cieľom umlčať svojich kritikov a oponentov.

Počas pandémie majú krajiny západného Balkánu jednu z najvyšších úrovní pozitivity na ochorenie COVID-19 na obyvateľa v rámci Európy. Všetky krajiny západného Balkánu zaviedli prísne opatrenia obmedzujúce verejný život zahrňajúce zákaz vychádzania, uzatváranie štvrtí a celých miest, zatváranie podnikov, škôl, ako aj zákaz verejného zhromažďovania. Rovnako ako ostatné krajiny Európy či sveta, aj krajiny západného Balkánu zavádzajú tieto opatrenia v čase zhoršovania pandemickej situácie a v čase zlepšovania tejto situácie dochádza k ich postupnému uvoľňovaniu. Napriek týmto podobnostiam však možno identifikovať významné rozdiely medzi vládami jednotlivých západobalkánskych krajín, a to v ich vôli na posilnenie moci prostredníctvom obmedzovania slobôd, oslabovaním fungovania princípu vzájomných brzd a protiváh, ako aj oslabovaním nezávislých inštitúcií. Ak má byť Európska únia vo svojich snahách o podporu demokracie na Západnom Balkáne úspešná a naďalej chce posilňovať vzťahy so štátmi v tomto regióne, je nevyhnutné, aby politika rozširovania EÚ smerovala k reformám a zmenám v týchto krajinách. Rozdiely v reakciách vlád západného Balkánu čiastočne reflektujú rozdiely v reakciách občanov na aktuálnu krízu. Srbsko, Čierna Hora, Bosna a Hercegovina, Albánsko aj Kosovo, všetky tieto krajiny majú osobné skúsenosti s protestmi proti vládnym autoritám v súvislosti so zavádzaním reštriktívnych opatrení alebo s ich zvládaním zdravotnej krízy. Či verejnosť dôveruje vláde, že prijme vyvážené, ale účinné opatrenia alebo vláda dôveruje verejnosti, že bude dodržiavať jednoduché pravidlá, akými sú napríklad nosenie respirátorov, toto všetko rozhoduje o úspechu pri snahách o potlačenie aktuálnej vlny ochorenia COVID-19 a o ochrane krajín Západného Balkánu pred vznikom ďalších ekonomických škôd.

Práve tieto faktory určujú podporu, ktorú Európska únia potrebuje orientovať smerom ku krajinám západného Balkánu.

Napriek všetkým výzvam, ktorým musia aj tieto krajiny v súčasnosti v súvislosti s pandémiou ochorenia COVID-19 čeliť, sa nezdá, žeby táto kríza priniesla novú politickú kultúru do štátov Západného Balkánu. Naopak, možno konštatovať, že skôr zdôraznila existujúcu zraniteľnosť týchto krajín, pokiaľ hovoríme o existencii a fungovaní právneho štátu a demokratickej vlády. Prebiehajúca kríza má za následok, že posilnila existujúce vlády, oslabilu legislatívne a kontrolné funkcie parlamentov, obmedzila slobodu médií a v neposlednom rade viedla k zvýšeniu prípadov porušení ochrany osobných údajov.

Rovnako je v súvislosti s politickou situáciou balkánskych krajín vhodné upozorniť na to, že zatiaľčo riadenie zdravotných kríz vo väčšine prípadov má tendenciu zviditeľňovať a zvyšovať popularitu úradujúcich vládnych aktérov, nie všetky vládnuce strany využili pandémiu pri voľbách. Ako uvádza Huszka a Lessenska, príkladom je situácia z volieb v Srbsku, Severnom Macedónsku a Čiernej Hore, kedy v prípade volieb v Srbsku a v Severnom Macedónsku bolo ich výsledkom posilnenie pozície úradujúcich autorít, zatiaľčo výsledky volieb v Čiernej Hore preukázali, že Demokratická strana socialistov stratila moc prvýkrát za tridsať rokov²⁸. Medzitým, roztrieštená štátna štruktúra v Bosne a Hercegovine urobila z krízového riadenia oveľa náročnejšiu výzvu, keďže krajina nedokázala vytvoriť centrálnu organizáciu na riadenie a koordináciu krízových situácií.

²⁸HUSZKA, B. - LESSENSKA, T.: *Viral vulnerability: How the pandemic is making democracy sick in the western Balkan*. 2021, [online], [cit. 18/11/2008]. Dostupné na internete: <<https://ecfr.eu/publication/viral-vulnerability-how-the-pandemic-is-making-democracy-sick-in-the-western-balkans/>>.

V dôsledku ekonomických tlakov spôsobených krízou by mohli nasledovať ďalšie sociálne i politické otrasy. Svetová banka očakávala zníženie hospodárskej aktivity na západnom Balkáne v roku 2020 o 4,8%. Sociálne náklady tohto poklesu boli umocnené relatívnou významnosťou neformálnej práce, samostatne zárobkovými činnosťami, platbami a turizmom v niektorých ekonomikách regiónu. V súlade s uvedeným bolo nevyhnutné urdžať nákladnú ekonomickú podporu aj v roku 2021, čo však pre vlády západného Balkánu predstavuje vážne rozpočtové, spoločenské i politické výzvy. Závazok EÚ zmobilizovať 3,3 mld. eur v podobe finančnej pomoci na riešenie bezprostredných humanitárnych potrieb západného Balkánu v čase pandémie, ako aj na pomoc pri sociálnej a hospodárskej obnove, bude mať zásadný význam pre vyváženie týchto negatívnych dôsledkov.²⁹

Aj keď vo väčšine prípadov registrujeme mierny priebeh ochorenia COVID-19, táto pandémia odhalila v krajinách západného Balkánu výrazné nedostatky tiež v odolnosti regionálnych zdravotných systémov. Táto kríza upriamila pozornosť na vážny nedostatok zdravotníckych ochranných pomôcok a zariadení potrebných pre výkon intenzívnej medicíny v tomto regióne. V tejto oblasti možno pozorovať vysokú mieru závislosti od medzinárodných aktérov. Podľa analýz absentovali preventívne plány a opatrenia na zmiernenie pandémie, a z toho dôvodu a s ohľadom na nízku odolnosť zdravotníckych systémov bolo možné eliminovať šírenie ochorenia len prostredníctvom tvrdých opatrení vo forme prísnych zákazov vychádzania. Tieto opatrenia však v krajinách západného

²⁹HUSZKA, B. - LESSENSKA, T.: *Viral vulnerability: How the pandemic is making democracysick in the western Balkan*. 2021, [online], [cit. 18/11/2008]. Dostupné na internete: <<https://ecfr.eu/publication/viral-vulnerability-how-the-pandemic-is-making-democracy-sick-in-the-western-balkans/>>.

Balkánu sa odvíjali od čiastočne autoritárskych a netransparentných rozhodnutí politikov obchádzajúcich parlamenty a ich ústavné práva.

Ako príklad takejto situácie možno uviesť prípad Srbska, kde došlo k vyhláseniu výnimočného stavu protiústavne s nepravdivým tvrdením, že parlament nemôže zasadať.³⁰ Podľa informácií regionálnych think-tankov i ľudskoprávných organizácií dochádzalo v krajinách Západného Balkánu aj k ďalším porušovaniu ľudských práv. Na tomto mieste možno uviesť neprimerané obmedzovanie slobody pohybu či porušovanie slobôd masmédií. Aj napriek tomu, že došlo k uvoľneniu prísnych opatrení, vzhľadom k aktuálnej pandemickej situácii sa dá predpokladať, že budú opäť zavedené, pričom neustále zotrúva obava z toho, že autoritárske štruktúry by mohli byť uplatňované aj po skončení pandémie súvisiacej s ochorením COVID-19. Z toho dôvodu viacerí medzinárodných aktérov predpokladá, že pandémia ešte viac zníži úroveň demokratických štandardov v parlamentných či miestnych voľbách.

Krízy vždy vedú k šíreniu paniky a dezinformácií. Táto skutočnosť platí aj počas koronavírusovej krízy, keďže množstvo užívateľov sociálnych médií opakovane zdieľa nepravdivé informácie o víruse či o počte prípadov. Aj keď aj v prípade takéhoto využívania sociálnych médií platí sloboda prejavu, táto však končí, keď ohrozuje práva iných či narúša ich bezpečnosť, územnú integritu či verejnú bezpečnosť. Rovnako, ako je to v prípade prírodných katastrof, aj v prípade pandémie ochorenia COVID-19 krajiny západného Balkánu ukázali, že sú v podstate schopné odložiť nacionalistický

³⁰STUDY GROUP REGIONAL STABILITY IN SOUTH EAST EUROPE: *The Western Balkan Countries in the Face of the Covid-19 Pandemic: Policy Recommendations*. In: *Connections The Quarterly Journal*. Vol 19, No. 2, 2020, s. 125 - 131. [online], [cit. 15/11/2021]. Dostupné na internete: <<http://connections-qj.org/article/western-balkan-countries-face-covid-19-pandemic-policy-recommendations>>.

antagonizmus.³¹ Povzbudzujúcou skutočnosťou v tomto smere bola kooperácia medzi zdravotníckymi zariadeniami z Kosova a Srbska. Pandémia by sa totiž nemala využívať ako výhovorka k ďalšiemu zdržiavaniu v oblasti rozširovania EÚ. Teda, pomyselná „zelená“ pre Albánsko a Severné Macedónsko, ktorú získali tieto dve krajiny koncom marca znamená začiatok prístupových rokovaní a vymenovanie osobitného vyslanca EÚ pre západný Balkán, by malo priniesť vyššiu dynamiku v rámci integračných procesov a tiež posilnenie vzťahov medzi západným Balkánom a EÚ. Ako správne upozorňuje citovaná študijná skupina odborníkov, v „opačnom prípade by sa vplyvy na krajiny západného Balkánu z Ruska a špeciálne z Číny s možnými negatívnymi dopadmi na regionálnu konsolidáciu mohli ešte viac zvýšiť.“³² Aj napriek všetkým empirickým faktom, srbské vedenie považuje a prezentuje Čínu ako hlavného zahraničného partnera a podporovateľa v čase koronakrízy, a to aj napriek tomu, že EÚ vyčlenilo balík 3,3 mld. eur na podporu krajín západného Balkánu. Ďalším významným faktorom je absencia spoločnej stratégie EÚ a USA vo vzťahu k dôležitým bodom konsolidácie, akými sú normalizácia vzťahov medzi Srbskom a Kosovom.

EÚ preukázala, že dokáže využiť perspektívu euroatlantickej integrácie ako nástroj nátlaku na vlády západného Balkánu vo vzťahu k, v domácom prostredí, nepopulárnym ústupkom, akými sú

³¹STUDY GROUP REGIONAL STABILITY IN SOUTH EAST EUROPE: *The Western Balkan Countries in the Face of the Covid-19 Pandemic: Policy Recommendations*. In: *Connections The Quarterly Journal*. Vol 19, No. 2, 2020, s. 125 – 131. [online], [cit. 15/11/2021]. Dostupné na internete: <<http://connections-qj.org/article/western-balkan-countries-face-covid-19-pandemic-policy-recommendations>>.

³²STUDY GROUP REGIONAL STABILITY IN SOUTH EAST EUROPE: *The Western Balkan Countries in the Face of the Covid-19 Pandemic: Policy Recommendations*. In: *Connections The Quarterly Journal*. Vol 19, No. 2, 2020, s. 125 – 131. [online], [cit. 15/11/2021]. Dostupné na internete: <<http://connections-qj.org/article/western-balkan-countries-face-covid-19-pandemic-policy-recommendations>>.

napríklad vstup Čiernej Hory do NATO. Na druhej strane je však nepravdepodobné, že EÚ dosiahne podobné úspechy s realizáciou domácich reforiem v krajinách, kde sú pri moci autoritárske vlády. Túto skutočnosť potvrdzujú aj udalosti v Severnom Macedónsku, kde k obnove demokratizačných procesov došlo až po nástupe koalície v roku 2017. Čierna Hora rovnako predstavuje prípad, kde by výmena vládnych aktérov mohla predstavovať impulz pre realizáciu vnútorných reforiem. EÚ by takéto zmeny mala vítať, keďže práve tieto zmeny predstavujú spôsob zvyšovania úrovne demokracie a dodržiavania zásad právneho štátu, pričom by mala zdôrazňovať vládam v tomto regióne progres v týchto otázkach. Toto je totiž jediný spôsob, ako je možné vyvážiť demokratický pokles, ktorého rozvoj sa v čase krízy súvisiacej s pandémiou ochorenia COVID-19 výrazne zrýchlil. Príklady zo strany Severného Macedónska, prípadne aj Čiernej Hory by mali pre ostatné krajiny Západného Balkánu predstavovať signál, že prístupenie je možné len za ich účasti na demokratickej participácii.

Jednou z možností pre tento región je zriaďovanie občianskych a sociálnych iniciatív, keďže počas rokov pôsobenia „zeleno-ľavicových“ síl v krajinách tohto regiónu sa títo aktéri zviditeľnili a podarilo sa im získať dôveru verejnosti a došlo aj k vytvoreniu stabilných sietí na regionálnej i medzinárodnej úrovni.³³ Ako ukazujú aj súčasné výsledky volieb, podarilo sa týmto politickým aktérom stať sa dôveryhodnými kandidátmi na získanie politickej moci. Ak sa pozrieme na nástup týchto nových politických aktérov na politickú scénu a na ich volebné výsledky, nedávny vývoj dáva dôvod na

³³FRUSCIONE, G.: *The pandemic in the Balkans. Geopolitics and Democracy at Stake*. Milan: Ledizioni Ledi Publishing, 2021, s. 122. [online], [cit. 18/11/2008]. Dostupné na internete: <https://www.ispionline.it/sites/default/files/ispireport_the_pandemic_in_the_balkans_2021.pdf>.

optimizmus, pokiaľ ide o demokratické zmeny zdola v regióne. Aj napriek tomu však pre viaceré krajiny západného Balkánu ostávajú procesy dokončenia integrácie do EÚ skôr v rovine predstáv než reality, čo preukazujú aj zmiešané signály zo strany Bruselu vysielané týmto smerom v posledných dvoch rokoch. Napokon, dvadsať rokov po vojne v Kosove a desať rokov po začatí dialógov medzi Belehradom a Prištinou, práve EÚ nesie stále zodpovednosť za najkomplikovanejšie otvorené problémy na Balkáne. Ale normalizačný proces, ktorý vedie EÚ od roku 2013, možno hodnotiť ako neefektívny v rámci hľadania kompromisov medzi EÚ a krajinami západného Balkánu³⁴. Práve táto neefektívnosť spôsobila návrat USA do tohto regiónu uprostred prezidentskej kampane s *Trumpovou* administratívou. Status quo je určite lepší ako otvorený konflikt, avšak je to veľmi neuspokojivá situácia spôsobujúca frustráciu a odpor medzi občanmi pochádzajúcimi zo všetkých etník krajín západného Balkánu.

Veľmi dôležitým prvkom pri budovaní demokracie na Západnom Balkáne je úloha externých faktorov a aktérov, primárne EÚ. Perspektíva členstva a aktívnej činnosti EÚ pri dohľade nad reformami je základným stimulom na dosiahnutie určitej úrovne demokratizácie. Vyhliadky členstva sú neisté a súčasný rámec EÚ pre demokratizáciu a jej implementáciu v praxi nepostačuje na realizáciu kľúčových reforiem. Medzi členskými štátmi EÚ však nepanuje konsenzus vo vzťahu k západnému Balkánu či vo vzťahu k všeobecnému procesu rozširovania, keďže samotná únia čelí závažným štrukturálnym problémom. Táto skutočnosť je o to

³⁴STUDY GROUP REGIONAL STABILITY IN SOUTH EAST EUROPE: *The Western Balkan Countries in the Face of the Covid-19 Pandemic: Policy Recommendations*. In: *Connections The Quarterly Journal*. Vol 19, No. 2, 2020, s. 125 - 131. [online], [cit. 15/11/2021]. Dostupné na internete: <<http://connections-qj.org/article/western-balkan-countries-face-covid-19-pandemic-policy-recommendations>>.

závažnejšia, ak vezmeme do úvahy, že transformačná sila EÚ je dôležitým faktorom demokratizácie. Motiváciu občanov môže tiež negatívne ovplyvňovať skutočnosť, že EÚ na jednej strane podporuje členstvo týchto krajín, na strane druhej, udržiava krajiny západného Balkánu v úzadí. Aj bez ohľadu na perspektívu členstva týchto krajín v EÚ je však nevyhnutné podporovať budovanie kultúry právneho štátu, čo je však dlhotrvajúci proces, ktorý musí byť zameraný na všetky úrovne spoločnosti pri súčasnom budovaní povedomia o žiadúcom správaní a potrebe rešpektovania práva.³⁵ Takýto prístup by mal zahŕňať formálne i neformálne vzdelávacie kanály, médiá i občiansku spoločnosť, no v prvom rade vlády približujúce reformy bližšie k občanom. Rovnako by mala byť zdôrazňovaná podstata právneho štátu a tiež skutočnosť, že korupciu je možné odstrániť a nemá byť akceptovaná.

Z toho dôvodu bolo formulovaných viacero odporúčaní pre krajiny západného Balkánu.

V prípade Albánska je potrebné investovať do udržania zdravotníckeho personálu v krajine, pričom jednotlivé opatrenia by mali presahovať rámec jednoduchého zvýšenia miezd. V prípade vlády je potrebné, aby vo svetle pandémie boli jednotlivé rozhodnutia plne koherentné a transparentné, čím bude možné predísť možným nedorozumeniam a zabezpečiť sa ich akceptovanie. Tiež je nevyhnutné odstránenie autoritárskych a netransparentných opatrení, akými sú napríklad neprimerané použitie sily časťou policajných príslušníkov

³⁵MAROVIC, J.: *Democracy Still Has a Say in the Balkans*. In: *The pandemic in the Balkans. Geopolitics and Democracy at Stake*. Milan: Ledizioni Ledi Publishing, 2021, s. 54 - 68. [online], [cit. 18/11/2021]. Dostupné na internete: <https://www.ispionline.it/sites/default/files/ispireport_the_pandemic_in_the_balkans_2021.pdf>.

pri demonštráciách.³⁶ Albánske politické strany sa musia snažiť o dosiahnutie konsenzu v oblasti volebnej reformy, ktorá predstavuje základnú podmienku medzivládnej konferencie s EÚ. Bez konania tejto konferencie neznamena pomyselna „zelená“ pre pristupove rokovania s Albánskom vôbec nič. Nakoniec, pandémie a s ňou súvisiace opatrenia by sa nemali zneužívať ako ospravedlnenie pokračujúcej absencie ústavného súdu a fungovania najvyššieho súdu.

V prípade Bosny a Hercegoviny je potrebné, aby Rada ministrov tejto krajiny začala plniť významnejšie úlohy pri definovaní politik v čase pandémie. Tiež by mala existovať spolupráca s orgánmi nižšej úrovne, ako aj medzinárodnými inštitúciami. S ohľadom na možné ďalšie vlny pandémie ochorenia COVID-19 by sa mala zabezpečiť koordinácia na národnej úrovni, ktorej cieľom bude harmonizácia opatrení v každom štátnom útvare a okrese Brčko.³⁷ Ďalej je potrebné, aby aj počas krízy prebiehali nepretržité a pravidelné stretnutia parlamentného zhromaždenia. Doporučenie pre inštitúcie v Bosne a Hercegovine hovorí o potrebe zrevidovania a zaktualizovania existujúceho plánu reakcie na pandémiu, a to na základe skúseností počas súčasnej krízy súvisiacej s ochorením COVID-19. Tento plán však musí obsahovať špecifické koordinačné a komunikačné opatrenia, ktoré budú schopné zabezpečiť predídanie

³⁶STUDY GROUP REGIONAL STABILITY IN SOUTH EAST EUROPE: *The Western Balkan Countries in the Face of the Covid-19 Pandemic: Policy Recommendations*. In: *Connections The Quarterly Journal*. Vol 19, No. 2, 2020, s. 125 – 131. [online], [cit. 15/11/2021]. Dostupné na internete: <<http://connections-qj.org/article/western-balkan-countries-face-covid-19-pandemic-policy-recommendations>>.

³⁷*Impact of COVID-19 in Bosnia and Herzegovina*. [online], [cit. 10/12/2021]. Dostupné na internete:<<https://www.oecd-ilibrary.org/sites/f0011603-en/index.html?itemId=/content/component/f0011603-en#chapter-d1e26398>>.

vzniku nejasností a dezinformácií.³⁸ Ďalej je nevyhnutné posilnenie mechanizmov boja proti korupcii, predovšetkým vo vzťahu k verejnému obstarávaniu. Prípady korupcie, ku ktorým došlo počas pandémie, by mali byť vyšetrované čo najrýchlejšie a najefektívnejšie, čo by mohlo zabezpečiť obnovu dôvery verejnosti v štátne inštitúcie. Podľa nášho názoru je zároveň nevyhnutné vytvoriť priaznivé prostredie pre slobodné médiá fungujúce v súlade so základnými demokratickými princípmi. Tiež je potrebné určiť ekonomické potreby a priority pre najzraniteľnejšie časti obyvateľstva. V oblasti občianskej spoločnosti je potrebné posilňovať jej funkciu „strážneho psa“ demokracie, a to najmä v prípadoch korupcie a porušovania základných ľudských práv a slobôd.

V prípade Kosova je nevyhnutné vyhýbať sa akýmkoľvek konfliktým impulzom v rámci EÚ vo vzťahu k komplikovanej téme teritoriálnej výmeny medzi Kosovom a Srbskom, pretože tieto kreujú politickú neistotu, nestabilitu a eskaláciu napätie v regióne.³⁹

Pre Čiernu Horu je odporúčané znovaposilnenie postavenia parlamentu pri kontrole činnosti vlády a tiež obnova zásadných kontrol, predovšetkým vo vzťahu k otázkam ľudských práv a slobôd. Rovnako je potrebné zabezpečiť flexibilnejšie reakcie najvyššieho súdu v spornej otázke týkajúcej sa ústavnosti vládnych rozhodnutí prijímaných počas pandémie ochorenia COVID-19. V tejto súvislosti

³⁸WORLD BANK: The Economic and Social Impact of Covid-19: The Country Notes, Western Balkans Regular Economic Report, No. 17, 2020, 44 p. [online], [cit. 10/12/2021]. Dostupné na internete:

<<http://documents1.worldbank.org/curated/en/457181588085856454/pdf/The-Economic-and-Social-Impact-of-COVID-19-The-Country-Notes.pdf>>.

³⁹STUDY GROUP REGIONAL STABILITY IN SOUTH EAST EUROPE: *The Western Balkan Countries in the Face of the Covid-19 Pandemic: Policy Recommendations*. In: *Connections The Quarterly Journal*. Vol 19, No. 2, 2020, s. 125 – 131. [online], [cit. 15/11/2021]. Dostupné na internete: <<http://connections-qj.org/article/western-balkan-countries-face-covid-19-pandemic-policy-recommendations>>.

ide hlavne o zaisťovanie osôb v čase zákazu vychádzania.⁴⁰ V súlade so svojimi právomocami by ombudsmani mali byť v čase pandémie aktívnejší a viac sa zaujímať o dodržiavanie základných ľudských práv a slobôd a viac participovať na ich ochrane a podpore. Je dôležité rešpektovať nadradenosť medzinárodného práva pred vnútorštátnym právom, najmä Európskeho súdu pre ľudské práva. Tiež je potrebné vypracovať transparentné a participatívne stratégie uplatňované v čase závažných humanitárnych či zdravotných kríz, pričom by mali zahŕňať úzku spoluprácu s organizáciami občianskej spoločnosti a tiež rozvoj digitálnych platforiem zá účelom lepšej dostupnosti vládnych služieb. Predovšetkým zraniteľné skupiny obyvateľstva sú odkázané na proaktívnu ekonomickú, sociálnu i informačnú podporu.

V prípade Severného Macedónska je v prvom rade nevyhnutné revidovanie vládnych dekrétov, keďže značné percento z nich nemalo súvis s pandemiou a boli posúdené ako protiústavné. Odporúčanie týkajúce sa konania volieb hovorí o tom, že voľby sa majú konať len v prípade existencie minimálneho rizika pre verejné zdravie, pričom všetci politickí aktéri by sa mali zdržať zneužívania pandémie vo svoj prospech, na politické účely a naopak, mali by sa usilovať o konštruktívne riešenie tejto závažnej krízy.⁴¹Skúsenosti získané počas pandémie ochorenia COVID-19 by mali byť využité na revíziu systému krízového manažmentu s cieľom vytvoriť efektívny

⁴⁰UNICEF: *Rapid Review of Global Social Protection Responses to the COVID-19 Pandemic*. [online], [cit. 10/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.unicef-irc.org/publications/1095-rapid-review-economic-policy-social-protection-responses-to-health-and-economic-crises.html>>.

⁴¹STUDY GROUP REGIONAL STABILITY IN SOUTH EAST EUROPE: *The Western Balkan Countries in the Face of the Covid-19 Pandemic: Policy Recommendations*. In: *Connections The Quarterly Journal*. Vol. 19, No. 2, 2020, s. 125 – 131. [online], [cit. 15/11/2021]. Dostupné na internete: <<http://connections-qj.org/article/western-balkan-countries-face-covid-19-pandemic-policy-recommendations>>.

a profesionálny systém s jasnými povinnosťami, zodpovednosťami i tokom informácií medzi zainteresovanými inštitúciami. Tiež je potrebné investovať do zdravotníckeho materiálu, vybavenia a v neposlednom rade, do zdravotníckeho personálu, ale tiež do digitálnych nástrojov vo všetkých oblastiach macedónskej spoločnosti.

V prípade Srbska je najdôležitejšie, aby jeho politické vedenie jasne, opakovane deklarovalo hlavný cieľ svojej zahraničnej politiky, ktorým je členstvo v EÚ. Z toho dôvodu je potrebné vyhýbať sa takým signálom, akými sú zdôrazňovanie iných mocenských centier, ako je Čína či Rusko v čase pandémie ochorenia COVID-19. Za týmto účelom by mali byť harmonizované domáce i vonkajšie politiky. Vzhľadom k tomu, že Srbsko definuje FreedomHouse ako „neliberálnu demokraciu“, malo by sa oveľa intenzívnejšie angažovať v otázkach týkajúcich sa demokracie. Srbské vedenie by si malo uvedomiť, že členstvo v EÚ nie je možné pre poloautoritársky štát.⁴² Zároveň je nevyhnutná okamžitá obnova deľby moci, rešpektovanie slobody médií a zníženie kriminality a korupcie na spoločensky prijateľnú mieru. Politický dialóg medzi srbskou a kosovskou vládou by mal byť čo najskôr obnovený, pričom by sa malo zabrániť jednostranným krokom, ktoré neprispievajú k udržateľnej dohode. V rámci týchto rokovaní by mali byť maximálne využité všetky kapacity oboch spoločností.

Na základe uvedeného možno teda konštatovať, že by v krajinách Západného Balkánu, ale i vo vzťahu k EÚ mal byť zavedený regionálny prístup k riešeniu pandémie ochorenia COVID-19, predovšetkým v oblasti medicínskej spolupráce, spoločných pravidiel upravujúcich oblasť cestovania za obchodom, prácou, turizmom

⁴²2021 *Serbia: New internal and external challenges*. 2021. [online], [cit. 10/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.ifimes.org/en/researches/2021-serbia-new-internal-and-external-challenges/4908>>.

a podobne. Za účelom posilnenia dôvery v inštitúcie a v právny štát je potrebné zabezpečiť transparentné využívanie verejných prostriedkov, ktoré sú určené na odstraňovanie či zmiernovanie dôsledkov koronakrízy a eliminovať akékoľvek možnosti vzniku korupčného správania. Menej nacionalistická regionálna klíma by mala byť využitá ako východisko pre štruktúrovanú regionálnu spoluprácu v boji proti pandémii. V neposlednom rade je podľa nášho názoru nevyhnutné, aby sa vo všetkých krajinách Západného Balkánu obnovilo jasné oddelenie výkonnej a zákonodarnej moci, pričom rozhodnutia ústavných súdov týkajúce sa opatrení proti pandémii COVID-19 by mali byť vykonávané a mala by byť rešpekovaná monitorovacia funkcia ombudsmanov a mimovládnych organizácií. Naďalej by sa malo pokračovať v posilňovaní nezávislosti súdov, pričom osobitná pozornosť by mala byť venovaná využívaniu verejných zdrojov v čase koronakrízy. Akékoľvek zneužitie verejných financií politickými aktérmi by malo byť okamžite, tvrdo, jasne a verejne odsúdené, rovnako ako všetci zainteresovaní jednotlivci.

Záver

Z historické a geografické hľadiska sú krajiny západného Balkánu súčasťou európskeho kontinentu. Medzi mnohými akademikmi, odborníkmi, vedcami z oblasti spoločenských vied, politikmi či analytikmi existuje spoločné vnímanie, že Balkán tvorí región s vlastnou historickou, kultúrnou, bezpečnostnou, politickou i sociálno-ekonomickou regionálnou identitou. Táto regionálna identita je často definovaná v negatívnom kontexte na základe hospodárskej zaostalosti, politickej neschopnosti, nedostatočnej bezpečnosti a v súčasnej dobe aj pandémie ochorenia COVID-19 do takej miery, že pojem „balkanizácia“ vstúpil do politického slovníka na označenie náchylnosti ku konfliktom, necivilizovaného spôsobu realizácie akýchkoľvek záležitostí a následnej roztrieštenosti.

Po získaní nezávislosti museli krajiny západného Balkánu čeliť mnohým problémom, ktoré boli viditeľnejšie a rozpornateľnejšie počas rozhodovania o pristúpení k EÚ. Zlepšenie sociálnej a hospodárskej situácie týchto krajín bolo zaznamenané po odštartovaní procesu stabilizácie a pridruženia. Západný Balkán, rovnako ako mnohé iné časti sveta a Európy bojuje s výzvami a následkami súčasnej globálnej krízy súviacej s pandémiou ochorenia COVID-19. V tejto súvislosti sa opäť vytvára priestor pre nástup etno-nacionalistických nálad v regióne. Na druhej strane sú tieto hrozby omnoho menšie než tomu bolo v deväťdesiatych rokoch minulého storočia.

Na základe uvedeného máme za to, že jednoznačne neexistujú jednoduché a rýchle riešenia vedúce k nahradeniu autoritárskych režimov a k budovaniu demokracie na západnom Balkáne. Vnútorne slabiny demokratizačných procesov na západnom Balkáne, akými sú vládnymi elitami vytvárané a im vyhovujúce rámce a zlyhávajúce pri podpore spravodlivej politickej súťaže, zatiaľčo dochádza k ďalšiemu prehĺbovanu dištinkcií a polarizácie spoločnosti, čo týmto elitám napomáha k udržaniu si moci, negatívne vplýva na vôľu občanov pokúšať sa o realizáciu akýchkoľvek zmien. Tento fakt potvrdzuje presvedčenie, že voľby nie sú samy o sebe schopné spôsobiť reálne zmeny. Napriek tomu, súčasné voľby v niektorých krajinách západného Balkánu, akými sú napríklad Čierna Hora či Kosovo, preukázali, že zmena je možná aj za nespravodlivých podmienok, a že občania si čoraz viac uvedomujú svoju úlohu v rámci demokratických zmien a procesov. Hoci zmena vlády sama o sebe má k úplnej demokracii ešte ďaleko, takéto trendy môžu potenciálne povzbudiť občanov v krajinách, kde zmena nie je ani na obzore. Občania preto musia prevziať aktívnu úlohu pri demokratizácii, čo je možné dosiahnuť kombináciou niekoľkých prístupov:

- účasťou vo voľbách a hlasovaním za alternatívy k skorumpovaným politikom a autoritárskym režimom;

- ovplyvňovaním rozhodnutí, ktoré sa ich priamo dotýkajú, najmä na miestnej úrovni, kde je aktivizmus ešte len vo svojich začiatkoch, a to dokonca aj vtedy, keď sú na programe rozpočty. Je napríklad znepokojujúce, že až 88,1 % občanov Čiernej Hory nikdy nepožiadalo o údaje na základe žiadosti o slobodný prístup k informáciám, čo naznačuje, že občania nie sú dostatočne informovaní o jednotlivých postupoch a mechanizmoch, ktoré majú k dispozícii;
- účasťou na protestoch a kolektívnych akciách, ktoré spochybňujú rozhodnutia vlády a vyzývajú na preskúmanie tých, ktoré sú v rozpore s verejným záujmom alebo sú diskriminačné a obmedzujú ľudské práva a slobody.

Literatúra:

BORRELL, J.: *The Coronavirus pandemic and the new world it is creating*. [online], [cit. 28/11/2021]. Dostupné na internete: <<https://europa.rs/hrvp-borrell-the-coronavirus-pandemic-and-the-new-world-it-is-creating/?lang=en>>.

Bosna a Hercegovina. [online], [cit. 19/11/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.consilium.europa.eu/sk/policies/enlargement/bosnia-herzegovina/>>.

COVID-19 CORONAVIRUS PANDEMIC. [online], [cit. 18/11/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.worldometers.info/coronavirus/>>.

CSAKY, Z.: *Nations in Transit 2020. Dropping the Democratic Facade*. [online], [cit. 28/11/2021]. Dostupné na internete: <https://freedomhouse.org/sites/default/files/2020-04/05062020_FH_NIT2020_vfinal.pdf>.

Čierna Hora. [online], [cit. 19/11/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.consilium.europa.eu/sk/policies/enlargement/montenegro/>>.

Európska komisia a Rakúsko zabezpečujú vakcíny proti ochoreniu COVID-19 pre západný Balkán. 2021, [online], [cit. 18/11/2021]. Dostupné na internete:<https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/sk/ip_21_1826>.

FAZAL, T. M.: *Health Diplomacy in Pandemical Times*. In: *International Organization*. Vol. 74, Issue 51, December 2020, s. 1 – 20. [online], [cit. 28/11/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.cambridge.org/core/journals/international-organization/article/health-diplomacy-in-pandemical-times/A82469023B94AA29F23A52AF0C4B3F27>>.

FRUSCIONE, G.: *The pandemic in the Balkans. Geopolitics and Democracy at Stake*. Milan: Ledizioni Ledi Publishing, 2021, s. 122. [online], [cit. 18/11/2021]. Dostupné na internete: <https://www.ispionline.it/sites/default/files/ispireport_the_pandemic_in_the_balkans_2021.pdf>.

GALEEVA, D.: „Weak“ and „Strong“ States in Pandemic Times. *Power and Influence During a Global Health Crisis*. In: *The RUSI Journal*. Vol. 166, Issue 2, Jun 2021, s. 52 – 60. [online], [cit. 28/11/2008]. Dostupné na internete: <<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/03071847.2021.1934103>>.

GLEDIĆ, J. et al.: *Serbian public opinion on China in the age of COVID-19: An unyielding alliance?* [online], [cit. 28/11/2021]. Dostupné na internete: <<https://ceias.eu/wp-content/uploads/2021/01/SRB-poll-report.pdf>>.

GUATTAM, P. – SINGH, B. – KAUR, J.: *COVID-19 and Chinese Global Health Diplomacy: Geopolitical Opportunity for China's Hegemony?* In: *Millennial Asia*, Vol. 11, No. 3, s. 319 – 322. [online], [cit. 28/11/2021]. Dostupné na internete: <<https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0976399620959771>>.

HUSZKA, B. - LESSENSKA, T.: *Viral vulnerability: How the pandemic is making democracy sick in the western Balkan*. [online], [cit. 18/11/2008]. Dostupné na internete: <<https://ecfr.eu/publication/viral-vulnerability-how-the-pandemic-is-making-democracy-sick-in-the-western-balkans/>>.

Impact of COVID-19 in Bosnia and Herzegovina. [online], [cit. 10/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.oecd-ilibrary.org/sites/f0011603-en/index.html?itemId=/content/component/f0011603-en#chapter-d1e26398>>.

Koronavírus (COVID-19). [online], [cit. 18/11/2021]. Dostupné na internete: <<https://news.google.com/covid19/map?hl=sk&gl=SK&ceid=SK%3Ask>>.

Kosovo. [online], [cit. 19/11/2021]. Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/enlargement-policy/negotiations-status/kosovo_sk>.

MAROVIC, J.: *Democracy Still Has a Say in the Balkans*. In: *The pandemic in the Balkans. Geopolitics and Democracy at Stake*. Milan: Ledizioni Ledi Publishing, 2021, s. 54 - 68. [online], [cit. 18/11/2021]. Dostupné na internete: <https://www.ispionline.it/sites/default/files/ispireport_the_pandemic_in_the_balkans_2021.pdf>.

MUNTER, A. *Západný Balkán*. [online], [cit. 12/11/2021]. Dostupné na internete: <https://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/sk/FTU_5.5.2.pdf>.

Pandémia ochorenia COVID-19 spôsobená koronavírusom: reakcia EÚ. 2021, [online], [cit. 18/11/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.consilium.europa.eu/sk/policies/coronavirus/>>.

Reakcia politiky súdržnosti EÚ na krízu spôsobenú koronavírusom. [online], [cit. 24/11/2021]. Dostupné na internete:

<<https://www.partnerskadohoda.gov.sk/reakcia-politiky-sudrznosti-eu-na-krizu-sposobenu-koronavirusom/>>.

Severomacedónska republika. [online], [cit. 19/11/2021]. Dostupné na internete:

<<https://www.consilium.europa.eu/sk/policies/enlargement/republic-north-macedonia/>>.

STUDY GROUP REGIONAL STABILITY IN SOUTH EAST EUROPE: *The Western Balkan Countries in the Face of the Covid-19 Pandemic: Policy Recommendations*. In: *Connections The Quarterly Journal*. Vol 19, No. 2, 2020, s. 125 – 131. [online], [cit. 15/11/2021]. Dostupné na internete: <<http://connections-qj.org/article/western-balkan-countries-face-covid-19-pandemic-policy-recommendations>>.

The European Commission and Austria secure COVID-19 vaccines for the Western Balkans. [online], [cit. 18/11/2021]. Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_1826>.

TZIFAKIS, N. – PRELEC, T.: *From Mask to Vaccine Diplomacy: Geopolitical Competition in the Western Balkans*. In: FRUSCIONE, G. – MAGRI, P.: *The Pandemic in the Balkans. Geopolitics and Democracy at Stake*. Milan: Ledizioni Ledi Publishing, 2021, s. 122. [online], [cit. 18/11/2021]. Dostupné na internete: <https://www.ispionline.it/sites/default/files/ispireport_the_pandemic_in_the_balkans_2021.pdf>.

UNICEF: *Rapid Review of Global Social Protection Responses to the COVID-19 Pandemic*. 2021, [online], [cit. 10/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.unicef-irc.org/publications/1095-rapid-review-economic-policy-social-protection-responses-to-health-and-economic-crises.html>>.

Únia predstavila výročné správy o procese rozširovania o štáty západného Balkánu. 2021, [online], [cit. 12/11/2021]. Dostupné na internete: <<https://euractiv.sk/section/rozsirovanie/news/unia-predstavila->

vyrocne-spravy-o-procese-rozsirovania-o-staty-zapadneho-balkanu/>.

WORLD BANK: The Economic and Social Impact of Covid-19: The Country Notes, Western Balkans Regular Economic Report, No. 17, 2020, 44 p. [online], [cit. 10/12/2021]. Dostupné na internete: <<http://documents1.worldbank.org/curated/en/457181588085856454/pdf/The-Economic-and-Social-Impact-of-COVID-19-The-Country-Notes.pdf>>.

Západný Balkán. [online], [cit. 19/11/2021]. Dostupné na internete: <[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/fiches_techniques/2013/060502/04A_FT\(2013\)060502_SK.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/fiches_techniques/2013/060502/04A_FT(2013)060502_SK.pdf)>.

ZUBALOVÁ, L.: Perspektívy začlenenia Albánska ako plnohodnotného člena do EÚ. In: *Studia commercialia Bratislavensia*. Vol. 8, No. 32, 2015, s. 619 - 630. [online], [cit. 30/11/2021]. Dostupné na internete: <https://of.euba.sk/www_write/files/veda-vyskum/scb/vydane-cisla/2015-04/scb0415_Zubalova.pdf>.

2021 Serbia: New internal and external challenges. 2021. [online], [cit. 10/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.ifimes.org/en/researches/2021-serbia-new-internal-and-external-challenges/4908>>.

Klimatická zmena ako cieľ dezinformácií¹

Michaela Ružičková

The paper focuses on the spread of environmental and climate disinformation and conspiracies. The main goal is to point out the scope of dissemination of these narratives, and to provide an overview of the most common and frequently used. The research period is not explicitly limited, but it may correspond with the beginning of the Covid-19 pandemic. Another research aim is also to briefly analyze the approach of the Slovak Republic to countering disinformation narratives.

Úvod

Príspevok sa zameriava na štúdium rozsahu šírenia dezinformačných, konšpiračných a iných problematických naratívov spojených so životným prostredím, klímou a najmä klimatickou zmenou. Prináša základnú charakteristiku najrozšírenejších naratívov, ktoré sa objavujú aj v slovenskom informačnom priestore. Opiera sa primárne o vytýčenie základných pojmov a hrozieb orgánmi štátnej správy – Národným bezpečnostným úradom (NBÚ) a Národným bezpečnostným analytickým centrom (NBAC) v rámci Slovenskej informačnej služby (SIS). Rovnako sa výskum odvoláva na aktualizované strategické dokumenty štátu, teda novú Obrannú stratégiu SR (prijatá 27.1.2021), Bezpečnostnú stratégiu SR (prijatá 28.1.2021), ako aj neutajované časti najnovších správ o činnosti SIS (za rok 2020) a Vojenského spravodajstva (VS) (za rok 2020). Zároveň čerpá informácie o stave slovenského informačného prostredia od subjektov mimovládneho sektora (Centre for Democracy & Resilience

¹Príspevok je súčasťou riešenia grantového projektu KEGA 014UPJŠ-4/2020 *Inovatívny model vzdelávania vedúceho k aktívnemu občianstvu ako prevencii pred nárastom politického extrémizmu u študentov*. Vedúci projektu: doc. Mgr. Gabriel Eštok, PhD. Trvanie projektu: 2020-2022.

GLOBSEC, Infosecurity.sk, Strategic Policy Institute STRATPOL, Asociace pro mezinárodní otázky AMO). Na problematiku klimatickej zmeny, medzinárodnej spolupráce a klimatických dezinformácií výskum nazerá prostredníctvom zdrojov z relevantných agentúr a výskumných centier: Medzivládny panel o zmene klímy (IPCC), Inštitút pre strategický dialóg (ISD), Stop Funding Heat (SFH); ako aj článkov v časopisoch a odborných portáloch: nature.com, Skeptical Science, Oxford Research Encyclopedia of Climate Science. Obdobie, ktoré výskum reflektuje, nie je explicitne ohraničené, drží sa však najmä v mantineloch pandémie Covid-19 a silný apel kladie na zohľadnenie čo najaktuálnejších informácií. Hlavným cieľom príspevku je vytvoriť základný prehľad najčastejšie šírených naratívov spojených s problematikou klímy a životného prostredia, a poskytnúť relevantné informácie o stave slovenského informačného prostredia s ohľadom na vybranú tému.

Príspevok pracuje s pojmom hybridné hrozby, veličinou, pod ktorú spadajú aj dezinformácie. Hybridné hrozby chápeme ako množinu rôznych nátlakových a podvratných aktivít, konvenčných a nekonvenčných metód, vojenských a nevojenských metód, využívaných štátnymi či neštátnymi aktérmi pre dosiahnutie určitých cieľov, a to bez formálneho vyhlásenia vojny.² Základným znakom, ktorý tieto hrozby definuje, je zneužívanie zraniteľností cieľa útokov a vytváranie neprehľadných situácií v snahe narušiť rozhodovacie procesy.³ Aktéri, ktorí sledujú svoje záujmy využívaním hybridných operácií pritom môžu pôsobiť komplexne naprieč doménami infraštruktúry, kybernetického priestoru, verejnej správy, diplomacie,

²Krátky terminologický slovník. *HYBRIDNÉ HROZBY*. [online], [cit. 21/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.sis.gov.sk/o-nas/nbac-slovník-hh.html>>.

³*Hybridné hrozby. Slabiny Slovenskej republiky ako ciele hybridných aktivít*. s. 1 [online], [cit. 21/12/2021]. Dostupné na internete: <https://www.mosr.sk/data/files/3887_2019-c-05-hybridne-hrozby.pdf>.

obrany, ekonomiky, politiky, spravodajských služieb atď. Popri využívaní diplomatických, vojenských, ekonomických a technologických nástrojov môžu takíto aktéri riadiť dezinformačné kampane a využívať sociálne médiá na propagandu, radikalizáciu, nábor či priame ovládanie priaznivcov.⁴

Pod pojmom dezinformácia v príspevku rozumieme úmyselne falošnú informáciu, ktorá je overiteľne a preukázateľne nepravdivá, a zároveň platí, že bola „zámerne vytvorená, prezentovaná a šírená s jednoznačným úmyslom klamať alebo zavádzať, spôsobiť nejakú ujmu alebo zabezpečiť nejaký zisk (napríklad hospodársky či politický).“⁵ Dôležité je dodať, že dezinformácie často v sebe zahŕňajú aj čiastočne alebo úplne pravdivé informácie, čím je zvýšený efekt dôveryhodnosti správy. Taktiež môže ísť o informácie, ktoré sú zavádzajúce alebo manipulatívne podané. Kľúčovým je v tomto prípade kontext, ktorý je často úmyselne skreslený alebo neúplný. Dezinformácie sú zároveň štátnymi orgánmi SR klasifikované ako významná bezpečnostná hrozba, a to ako súčasť vyššie zmieňovaných hybridných hrozieb. Nová *Obranná stratégia Slovenskej republiky* charakterizuje dezinformačné aktivity a šírenie propagandy ako jeden z faktorov, ktoré môžu negatívne ovplyvňovať nielen vnútornú bezpečnosť štátu, ale aj súdržnosť a akcieschopnosť západných štruktúr, prioritne Európskej únie (ďalej „EÚ“) a Severoatlantickej aliancie (ďalej „NATO“). V rámci vnútornej bezpečnosti majú tieto škodlivé aktivity potenciál narušiť stabilitu demokratického politického systému a oslabovať dôveru občanov v tento systém, narušiť alebo zasahovať do rozhodovacích procesov (volebné procesy alebo prijímanie

⁴*Hybridné hrozby*. [online], [cit. 21/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.nbu.gov.sk/urad/o-urade/hybridne-hrozby-a-dezinformacie/hybridne-hrozby/index.html>>.

⁵*Krátky terminologický slovník. HYBRIDNÉ HROZBY*. [online], [cit. 21/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.sis.gov.sk/o-nas/nbac-slovnik-hh.html>>.

legislatívy), ďalej môžu podkopávať a znižovať vôľu občanov brániť štát, znižovať ich dôveru v právny štát, prispievať k celkovej polarizácii spoločnosti, podporovať extrémizmus a súvisiace aspekty, ako aj sponchybňovať význam členstva SR v EÚ a NATO.⁶ Preto je potrebné aktívne sledovať dynamiku v bezpečnostnom prostredí, včas poskytovať občanom informácie (dôraz na strategickú komunikáciu) a posilňovať aktivity prispievajúce k budovaniu celospoločenskej odolnosti. *Bezpečnostná stratégia Slovenskej republiky* zaraďuje pripravenosť štátu, ako aj celej spoločnosti efektívne a koordinovane reagovať na hybridné hrozby, vrátane škodlivých dezinformačných aktivít, medzi kľúčové strategické záujmy SR.⁷ Takéto zakotvenie sa v stratégii nachádza práve kvôli zohľadneniu aktuálnych trendov v bezpečnostnom prostredí, kde narastá nielen početnosť, ale aj rozsah podvratných a nátlakových aktivít využívajúcich dezinformácie a propagandu na rôzne ciele - manipulovať rozhodovacie procesy, ovplyvňovať verejnú mienku, celkovo destabilizovať politickú situáciu či fungovanie verejných inštitúcií.⁸ Vplyv dezinformácií okrem toho reflektuje aj Vojenská stratégia SR a v menšej miere aj Národná stratégia kybernetickej bezpečnosti, ktorá sa téme venuje iba okrajovo. Môžeme spomenúť aj záväzky vyplývajúce pre túto oblasť z Programového vyhlásenia vlády (PVV) prijatého v roku 2020 a opätovne po rekonštrukcii vlády v roku 2021. Jedným z kľúčových cieľov PVV je príprava Akčného

⁶*Obranná stratégia Slovenskej republiky 2021*. s. 9. [online], [cit. 21/12/2021]. Dostupné na internete: <https://www.mosr.sk/data/files/4286_obranna-strategia-sr-2021.pdf>.

⁷*Bezpečnostná stratégia Slovenskej republiky 2021*. s. 2. [online], [cit. 21/12/2021]. Dostupné na internete: <https://www.mosr.sk/data/files/4263_210128-bezpecnostna-strategia-sr-2021.pdf>.

⁸*Bezpečnostná stratégia Slovenskej republiky 2021*. s. 5. [online], [cit. 21/12/2021]. Dostupné na internete: <https://www.mosr.sk/data/files/4263_210128-bezpecnostna-strategia-sr-2021.pdf>.

plánu koordinácie boja proti hybridným hrozbám (APHH), a teda aj proti šíreniu dezinformácií, a vytvorenie adekvátnych centrálnych kapacít pre jeho realizáciu.⁹ Zaujímavou je v tomto zmysle aj príprava Koordinovaného mechanizmu odolnosti Slovenskej republiky voči informačným operáciám, ktorá je aktuálne v štádiu vyhodnocovania medzirezortného pripomienkového konania. Súčasťou prístupu SR k boju proti dezinformáciám je aj Koncepcia pre boj Slovenskej republiky proti hybridným hrozbám z roku 2018.

Okrem spomenutých strategických dokumentov SR reflektuje potrebu boja proti dezinformáciám aj na ďalších dvoch úrovniach. Prvou z nich je úroveň medzinárodnej spolupráce. V rámci nej ide primárne o aktivity na úrovni EÚ a NATO, ktoré ponúkajú platformy pre multilaterálny prístup k boju proti hybridným hrozbám, poskytujú priestor a inštitucionalizovaný rámec nástrojov pre komunikáciu, spoluprácu a koordináciu aktérov; zodpovednosť za boj proti hybridným hrozbám však prenechávajú na národnej úrovni.¹⁰ Na druhej strane potom ide o národný inštitucionálny rámec, kde reflektujeme v súčasnosti už pomerne rozvinuté štruktúry a platformy pre boj proti dezinformačným aktivitám. Okrem iného môžeme spomenúť činnosť Situačného centra (SITCEN) zriadeného pri Úrade vlády SR a pod Kanceláriou Bezpečnostnej rady SR (KBR), činnosť NBAC v rámci SIS, Pracoviska pre hybridné hrozby a dezinformácie (PHHD) pod NBÚ, Národného centra kybernetickej bezpečnosti (SK-CERT) či Oddelenia pre hybridné hrozby a posilnenie odolnosti pod Ministerstvom zahraničných vecí a európskych záležitostí SR

⁹DUBÓCZI, P.; RUŽIČKOVÁ, M.: *Prístup Slovenskej republiky k boju proti dezinformáciám*. s. 2. [online], [cit. 21/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://stratpol.sk/wp-content/uploads/2021/10/publi-prístup-k-dezinfo.pdf>>.

¹⁰DUBÓCZI, P.; RUŽIČKOVÁ, M.: *Medzinárodná spolupráca v boji s hybridnými hrozbami*. s. 1. [online], [cit. 21/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://stratpol.sk/wp-content/uploads/2021/10/publi-medzinárodná-spolupráca.pdf>>.

(MZVaEZ). V blízkej budúcnosti môžeme očakávať vytvorenie podobných pracovísk aj na úrovni Ministerstva obrany SR (MO SR) a v rámci spravodajských služieb.¹¹ V kontexte celospoločenského rámca je možné poukázať na významnú úlohu občianskej spoločnosti, mediálneho prostredia, firiem či iných aktérov súkromného sektora, ale aj na úlohu akademickej obce.

Najčastejšie dezinformácie a konšpiračné naratívy o zmene klímy

Dezinformácie či konšpiračné naratívy nadväzujúce na tému klimatickej zmeny v súčasnosti rapídne narastajú, a zároveň sa stávajú čoraz sofistikovanejšími. Tento trend súvisí so zvyšovaním povedomia o klimatickej zmene, nárastom aktivizmu v oblasti životného prostredia a klímy, ako aj otvorením tejto otázky na úrovni vysokej politiky a medzinárodnej spolupráce. Rastúci záujem o tému klímy a ochrany životného prostredia sa tak odráža aj v negatívnych trendoch ako je popieranie dôležitosti boja proti klimatickej zmene a šírenie škodlivých naratívov o téme v online priestore. Prekurzorom šírenia mnohých dezinformačných a konšpiračných naratívov o klíme je pandémia Covid-19. Tá umožnila rozsiahle šírenie škodlivých naratívov v dosiaľ bezprecedentnej miere a rozsahu. Podľa štúdie z dielne Inštitútu pre strategický dialóg (ISD) predovšetkým klimatickí skeptici od roku 2020 tvrdili, že pandémia Covid-19 je v podstate prostriedkom pre dosiahnutie nadchádzajúcej „zelenej tyranie,“ počas ktorej majú globálne elity obmedziť občianske slobody práve prostredníctvom zámienky zabraňovania dôsledkom klimatickej

¹¹JEVČÁK, M.; DUBÓCZI, P.: *Slovakia*. In: Havlíček, P.; Yeliseyev, A. (eds.): *Disinformation Resilience Index in Central and Eastern Europe 2021*. Warsaw: EAST Center, 2021, s. 198-224. s. 213. [online], [cit. 21/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.amo.cz/wp-content/uploads/2021/09/DRI-report-2021-1.pdf>>.

zmeny.¹² Kritériá štúdie boli prispôsobené pre Spojené štáty americké, avšak podobný trend sledujeme v globálnom meradle. Druhým kritickým momentom pre posilnenie rozsahu šírenia klimatických dezinformácií bolo konanie Konferencie Organizácie spojených národov (OSN) o zmene klímy v Glasgowe (známa ako COP 26) v novembri roku 2021. Organizácia Stop Funding Heat v tomto kontexte konštatuje, že nutnosť komplexného globálneho zapojenia v boji proti klimatickej zmene, ktorú ilustruje aj konferencia COP 26, je aktuálne výrazne podkopávaná rozsiahlymi, dobre financovanými a organizovanými dezinformačnými kampaňami.¹³ Tie zároveň prispievajú k podkopávaniu vedeckého bádania v oblasti klímy a klimatickej zmeny, bagatelizácii dôsledkov klimatickej zmeny, ale aj podrývaniu hľadania efektívnych riešení na politickej úrovni. S ohľadom na hrozby, ktoré tieto klimatické dezinformácie a súvisiace naratívypredstavujú, adresovala skupina Conscious Advertising Network (CAN) otvorený list predsedníctvu COP 26 a signatárom Rámcového dohovoru OSN o zmene klímy (známy ako „Parížska dohoda“). Dôležité je podotknúť, že medzi adresátmi listu boli aj zástupcovia spoločností Facebook, Instagram, Google, Twitter, TikTok, Pinterest a Reddit, keďže práve sociálne siete sú ohniskom šírenia klimatických dezinformácií.¹⁴ Viac ako 250 spoločností,

¹²MAHARASINGAM-SHAH, E.; VAUX, P.: *'Climate Lockdown' and the Culture Wars: How COVID-19 sparked a new narrative against climate action.* s. 4. [online], [cit. 21/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.isdglobal.org/wp-content/uploads/2021/10/20211014-ISDG-25-Climate-Lockdown-Part-1-V92.pdf>>.

¹³BUCHAN, S.: *On the Back Burner: How Facebook's Inaction on Misinformation Fuels the Global Climate Crisis.* [online], [cit. 21/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://stopfundingheat.info/wp-content/uploads/2021/05/On-The-Back-Burner-Final.pdf>>, s. 5.

¹⁴*Open letter: Global action required now to tackle the threat of climate misinformation and disinformation.* [online], [cit. 21/12/2021]. Dostupné na internete:

inzerentov a odborníkov v oblasti klímy a dezinformácií v otvorenom liste vyzvalo menovaných aktérov k boju proti tomuto typu dezinformácií, ktoré podľa nich bránia pokroku pri dosahovaní stanovených klimatických cieľov, ako aj celkovej udržateľnosti.¹⁵

List zároveň vystihuje jeden zo zásadných problémov, ktoré zabraňujú efektívnemu zakročeniu proti klimatickým dezinformáciám – ich absentujúcu definíciu. CAN uvádza, že definícia charakteru a obsahu klimatických dezinformácií sa nenachádza ani v Parížskej dohode, ani v najnovšom reporte Medzivládneho panelu o zmene klímy (Intergovernmental Panel on Climate Change, IPCC) *Sixth Assessment Report* (známy ako *IPCC AR6*).¹⁶ Ide o závažný problém, keďže práve IPCC predstavuje najvýznamnejšiu svetovú autoritu v oblasti vedeckého výskumu klimatickej zmeny. Na druhej strane však report vydaný v auguste 2021 vyvolal celosvetové ohlasy prelomovými zisteniami, najmä v kontexte regionálnych dôsledkov zmeny klímy, ako aj globálnych trendov otepľovania klímy. Jasným deklarováním vplyvu ľudskej aktivity na klímu a pomenovaním odhadovaných dôsledkov pre jednotlivé scenáre globálneho oteplenia podáva správnu o kritickom stave klímy, ktorý je možné zvrátiť iba skutočne ambicióznymi a efektívnymi klimatickými cieľmi. Podľa štúdie IPCC je jednoznačným faktom, že ohrievanie atmosféry, oceánu a pevniny, ako aj rozsiahle a rýchle zmeny v atmosfére,

<<https://consciousadnetwork.medium.com/open-letter-global-action-required-now-to-tackle-the-threat-of-climate-misinformation-and-7064278b5b77>>.

¹⁵JAKÁBOVÁ, M.: *Spoločnosti vyzývajú lídrov COP26, aby sa zjednotili v boji proti dezinformáciám o klíme*. [online], [cit. 21/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://infosecurity.sk/zahranicne/spolocnosti-vyzyvaju-lidrov-cop26-aby-sa-zjednotili-v-boji-proti-dezinformaciam-o-klime/>>.

¹⁶*Open letter: Global action required now to tackle the threat of climate misinformation and disinformation*. [online], [cit. 21/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://consciousadnetwork.medium.com/open-letter-global-action-required-now-to-tackle-the-threat-of-climate-misinformation-and-7064278b5b77>>.

oceáne, kryosfére a biosfére, sú výsledkom ľudskej aktivity.¹⁷ Tento poznatok, akcentovaný takou vedeckou autoritou ako je IPCC, je zároveň odpoveďou na trend popierania ľudského vplyvu na klimatickú zmenu, ktorý je integrálnou súčasťou dezinformácií o klíme. Vytýčením základných línií, na ktorých sa zhodujú svetové vedecké autority v oblasti klímy a životného prostredia IPCC vytvára základňu aj pre boj proti klimatickým dezinformáciám. Naň by sa ďalej mali zameriavať signatári Parížskej dohody a účastníci COP 26. Výstupom z konferencie bol desaťročný pracovný program zameraný na klimatické vzdelávanie a povedomie, prístup verejnosti k informáciám, zapojenie a účasť verejnosti do riešenia klimatických problémov, ako aj na medzinárodnú spoluprácu.¹⁸ CAN navrhuje, aby bola do programu zaradená definícia klimatických dezinformácií. V otvorenom liste prináša vlastnú interpretáciu, teda že klimatické dezinformácie a misinformácie¹⁹ sa dotýkajú klamlivého alebo zavádzajúceho obsahu, ktorý:

- Spochybňuje existenciu alebo dosah klimatickej zmeny, jednoznačný vplyv človeka na zmenu klímy, ako aj potrebu

¹⁷*Climate Change 2021. The Physical Science Basis. Summary for Policymakers*.s. 4.[online], [cit. 21/12/2021]. Dostupné na internete: <https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg1/downloads/report/IPCC_AR6_WGI_SPM_final.pdf>.

¹⁸*COP26 Launched a Decade of Action for Climate Empowerment*. [online], [cit. 21/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://unfccc.int/news/cop26-launched-a-decade-of-action-for-climate-empowerment>>.

¹⁹V anglických zdrojoch môžeme nájsť pojmy „dezinformácia“ a „misinformácia“ ako synonymá, resp. dezinformačné naratívy bývajú súhrnne označované ako „misinformation“. Pod pojmom misinformácia však v príspevku (aj vo všeobecnosti v slovenskom jazyku) rozumieme mylnú alebo nepravdivú informáciu, ktorá je na rozdiel od dezinformácie šírená nevedome a bez úmyslu poškodiť. Zdroj: *Dezinformácie a informačné operácie*. [online], [cit. 21/12/2021]. Dostupné na internete:<<https://www.nbu.gov.sk/urad/o-urade/hybridne-hrozby-a-dezinformacie/dezinformacie/index.html>>.

naliehavých zodpovedajúcich opatrení odvodených od vedeckého konsenzu (na základe IPCC) a v súlade s cieľmi Parížskej dohody;

- Misinterpretuje vedecké údaje, a to aj vynechávaním dát alebo vyberaním čerešničiek,²⁰ s cieľom narušiť dôveru v klimatickú vedu, inštitúcie zamerané na klímu, odborníkov a riešenia;
- Nepravdivo propaguje určité snahy o podporu klimatických cieľov, ktoré v skutočnosti prispievajú k otepľovaniu klímy alebo sú v rozpore s vedeckým konsenzom o mitigácii alebo adaptácii.²¹

Aby sme dezinformácie o klíme kategorizovali, môžeme ich v princípe rozdeliť do niekoľkých základných skupín či dimenzií. Vychádzajúc okrem iného aj z definície CAN môžeme identifikovať niekoľko základných klastrov dezinformácií o klíme:

- Popieranie klimatickej zmeny ako takej, kde sa vyskytujú naratívy zamerané na odmietanie existencie klimatickej zmeny, alebo popieranie jej negatívnych vplyvov;
- Naratívy, ktoré sa vyznačujú popieraním negatívneho ľudského vplyvu na zmenu klímy, kde je klimatická zmena ako taká reflektovaná, ale šíritelia týchto naratívov odmietajú priznať, že je spôsobená aktivitou človeka;

²⁰Argumentačný klam, z anglického jazyka známy ako „cherry-picking“. Rozumieme pod ním selekciu takých argumentov a informácií, ktoré potvrdzujú jeden pohľad na vec, zatiaľ čo súprehliadané ostatné argumenty a informácie, ktoré sú v rozpore s týmto pohľadom. Zdroj: *Infoslovník*. [online], [cit. 21/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://disi.stratpol.sk/infoslovník/>>.

²¹*Open letter: Global action required now to tackle the threat of climate misinformation and disinformation*. [online], [cit. 21/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://consciousadnetwork.medium.com/open-letter-global-action-required-now-to-tackle-the-threat-of-climate-misinformation-and-7064278b5b77>>.

- Zľahčovanie klimatickej zmeny a rozsahu jej dopadov. V tejto skupine naratívov sa nachádzajú aj zavádzajúce tvrdenia o tom, že klimatická zmena má pre planétu skôr pozitívne dopady;
- Bagatelizácia opatrení na mitigáciu a zamedzenie negatívnym vplyvom klimatickej zmeny, či na adaptáciu v budúcnosti. Príkladom môžu byť opatrenia a politiky pre energetickú adaptáciu;
- Dehonestovanie klimatickej vedy a konkrétnych odborníkov zaoberajúcich sa klimatickou zmenou.²²

Viaceré z týchto kategórií sú zároveň prepojené na konšpiračné myslenie.²³ Zväčša spadajú pod popieranie klimatickej zmeny („climate change denial“) alebo klimatický skepticizmus („climate skepticism“). Pod klimatickým skepticizmom rozumieme odmietanie vedeckých dôkazov o klimatickej zmene, ktoré môže mať niekoľko bežných foriem. Väčšinou ide o celkové popieranie klimatickej zmeny, ľudského vplyvu, odmietanie ničivosti dopadov klimatickej zmeny, ako aj finančnej náročnosti ich odstraňovania (opatrenia pre mitigáciu údajne predstavujú väčšie finančné zaťaženie ako odstraňovanie následkov), či všeobecný pesimizmus voči klimatickým opatreniam - títo skeptici uznávajú existenciu aj závažnosť zmeny klímy, tvrdia

²²Rozhovor s Matejom Spišákom: klimatická zmena sa stáva terčom dezinformácií. [online], [cit. 21/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://infosecurity.sk/rozhovory/rozhovor-s-matejom-spisakom-klimaticka-zmena-sa-stava-tercom-dezinformacii/>>.

²³Konšpiračné teórie a ich naratívy sa spájajú s pokusmi objasniť realitu odmietnutím štandardných vysvetlení udalosti. Miesto toho siahajú konšpirátori po falošných vysvetleniach, podľa ktorých majú za udalosťami stáť tajné skupiny alebo organizácie. Spoločensky, politicky či hospodársky dôležité udalosti majú byť podľa týchto teórií výsledkom plánov týchto skupín, pričom táto skutočnosť je údajne verejnosti zatajovaná. Zdroj: *Infoslovník*. [online], [cit. 21/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://disi.stratpol.sk/infoslovník/>>.

však, že pre jej zvrátenie je už príliš neskoro. V praxi dochádza k zamieňaniu pojmov klimatický skepticizmus a popieranie zmeny klímy, niektorí autori ale tieto pojmy rozlišujú – napríklad považujú klimatický skepticizmus za všeobecný stav a popieranie zmeny klímy chápu ako jeho extrémnu formu.²⁴ Okrem vyššie zmienených prejavov existuje niekoľko ďalších argumentov, ktoré sú často využívané klimatickými skeptikmi. Pomerne bežným tvrdením je odmietnutie klimatickej zmeny na základe aktuálneho chladného počasia. Tento argument je nesprávny hlavne pre nevhodné zamieňanie pojmov počasiu a klíma: počasiu je krátkodobý stav, klíma predstavuje súhrn dlhodobých klimatických javov, kde je aktuálne jednoznačne identifikovateľný trend globálneho otepľovania.²⁵ Na druhej strane, môže ísť o nesprávne presvedčenie aj z dôvodu, že výrazne nižšie teploty sú tiež prejavom zmeny klímy, ktorá sa vyznačuje čoraz častejšími výkyvmi počasia. Medzi ďalšími argumentami nachádzame tvrdenia, že klimatická zmena je bežným javom, ktorý bol prítomný počas celej histórie Zeme. Logika týchto tvrdení je čiastočne pravdivá: počas histórie sa skutočne vyskytlo viacero období, kedy sa striedali obdobia globálneho otepľovania a ochladzovania súvisiace s prudkými nárastmi a úbytkom skleníkových plynov. Tento fakt však neindikuje, že aktuálna zmena klímy je zanedbateľná a nezaslúži si našu pozornosť – práve naopak. Historické príklady zmeny klímy mali veľmi negatívne dopady a spôsobili masové vymieranie živočíšnych druhov. Zároveň je potrebné podotknúť, že aktuálny

²⁴LEJANO, R. P.: *Ideology and the Narrative of Climate Skepticism*. In: *Bulletin of the American Meteorological Society*. Vol. 100, No. 12, December 2019, s. 415-421. [online], [cit. 21/12/2021]. Dostupné na internete:

<<https://journals.ametsoc.org/view/journals/bams/100/12/bams-d-16-0327.1.xml>>.

²⁵6 *Claims Made by Climate Change Skeptics - and How to Respond*. [online], [cit. 21/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.rainforest-alliance.org/everyday-actions/6-claims-made-by-climate-change-skeptics-and-how-to-respond/>>.

trend otepľovania planéty prebieha oveľa rýchlejšie, ako ktorýkoľvek z historicky známych prípadov.²⁶Tento fakt je zároveň odpoveďou na klamlivé tvrdenia o tom, že biosféra Zeme sa môže na zmenené podmienky adaptovať. Rýchle tempo a závažný rozsah zmeny klímy už v súčasnosti zabraňuje adaptácii mnohých rastlinných a živočíšnych druhov, keďže negatívne ovplyvňuje morfológické (fyziológia) a fenologické (životný cyklus) vzorce.²⁷

Ďalšie rezonujúce konšpiračné naratívy sú založené na presvedčení, že ohľadom klimatickej zmeny neexistuje všeobecná vedecká zhoda. V skutočnosti sa v závislosti od kritérií a spôsobu merania konsenzus medzi renomovanými odborníkmi na klímu pohybuje na úrovni 90-100% v tvrdení, že klimatická zmena existuje a je spôsobená ľudskou aktivitou; zároveň existuje priamo úmerný vzťah medzi expertízou a konsenzom v tejto otázke.²⁸ S vedeckou sférou taktiež súvisia vyfabulované tvrdenia o tom, že vedci ohľadom klimatickej zmeny zavádzajú. Údajným dôvodom má byť snaha získať financovanie na ďalší výskum, ktoré je možné nadobúdať publikovaním alarmistických predpovedí. Takéto tvrdenia sú namierené aj proti IPCC, ktorý má tvrdeniami o ľudskom vplyve na zmenu klímy postupovať nevedecky a nepriateľsky voči

²⁶FRIEDRICH, J.; DAMASSA, T.: *The History of Carbon Dioxide Emissions*. [online], [cit. 21/12/2021]. Dostupné na internete: <[https://www.wri.org/insights/history-carbon-dioxide-emissions#:~:text=Carbon%20dioxide%20\(CO2\)%20emissions%20from,they%20were%20in%201850%201](https://www.wri.org/insights/history-carbon-dioxide-emissions#:~:text=Carbon%20dioxide%20(CO2)%20emissions%20from,they%20were%20in%201850%201)>.

²⁷RADCHUK, V.; REED, T.; TEPLITSKY, C. (et al): *Adaptive responses of animals to climate change are most likely insufficient*. In: *Nature Communication*. 23. júla 2019. [online], [cit. 21/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.nature.com/articles/s41467-019-10924-4>>.

²⁸*The 97% consensus on global warming*. [online], [cit. 21/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://skepticalscience.com/global-warming-scientific-consensus.htm>>.

alternatívnym vysvetleniam.²⁹ Zástancovia tejto teórie však neponúkajú žiadne dôkazy o nevedeckých postupoch IPCC, a navyše, presadzovaním alternatívnych vysvetlení a hypotéz pravdepodobne myslia pseudovedecké, resp. klimaticky skeptické zavádzajúce či konšpiračné naratívy. Napriek zjavnej neopodstatnenosti týchto tvrdení teória získava na popularite. V roku 2013 až 20% respondentov v prieskume realizovanom v USA súhlasilo s tvrdením, že klimatická zmena „je podvod páchaný skorumpovanými vedcami, ktorí chcú minúť viac peňazí daňových poplatníkov na výskum klímy“.³⁰ Môžeme sa domnievať, že v priebehu nasledujúcich rokov sa vplyvom dezinformačných kampaní a posilňovania trendov v konšpiračnom myslení toto percento ešte zvýšilo.

Záver

Dezinformačné a konšpiračné naratívy o klíme sa do veľkej miery zameriavajú na demonizáciu klimatickej vedy šírením falšných tvrdení o tom, že zmena klímy je prostriedkom, ktorý využívajú globálne elity v snahe utláčať svetovú populáciu. Cieľom má byť podľa tvorcov a šíriteľov týchto naratívov získanie kontroly nad ľudstvom, k čomu majú využívať aj pandémiu Covid-19. To dokladuje napríklad čoraz virálnejší pojem „klimatický lockdown“ („climate lockdown“). Ide o konšpiračnú teóriu, ktorá tvrdí, že globálne elity využívajú klimatické opatrenia v snahe nastoliť klimatický lockdown a neskôr tzv. „zelenú tyranii“ („green

²⁹How the IPCC is more likely to underestimate the climate response. [online], [cit. 21/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://skepticalscience.com/ipcc-scientific-consensus.htm>>.

³⁰USCINSKI, J. E.; DOUGLAS, K.; LEWANDOWSKY, S.: *Climate Change Conspiracy Theories*. [online], [cit. 21/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://oxfordre.com/climate-science/view/10.1093/acrefore/9780190228620.001.0001/acrefore-9780190228620-e-328>>.

tyranny“); pod zámkou zmeny klímy teda majú byť normalizované opatrenia vlády vykonávané s cieľom zbaviť ľudí občianskych slobôd za pomoci jazyka, ktorý sa vzťahuje na aktuálnu pandémiu.³¹ Potrebné je dodať, že nejde o marginálnu teóriu bez reálneho vplyvu, ale, práve naopak, o tvrdenia, ktoré aktívne prenikajú do iných dezinformačných a konšpiračných prúdov. Ich logika stojí na predpoklade, že vlády budú chcieť presadzovať trvanie opatrení obmedzujúcich ekonomický život v štáte, keďže tie počas prvých mesiacov pandémie Covid-19 priniesli pozitívne trendy v oblasti životného prostredia.

Všetky vyššie zmienené konšpiračné a dezinformačné naratívytak slúžia na delegitimizáciu a degradáciu klimatickej vedy. Potrebné je dodať, že sme vymenovali iba zlomok zo všetkých konšpiračných tvrdení, ktoré sa aktuálne dostávajú do bežného diskurzu. Zároveň v súčasnosti sledujeme spájanie problematických naratívov a ich prenikanie do mainstreamu. Dôvera v klimatické dezinformácie a konšpirácie do veľkej miery súvisí s ideológiou, resp. súborom svetonázorov, ktoré sú v ľuďoch hlboko zakorenené. Všeobecný príklon ku konšpiračnému mysleniu sa totiž premieta do názorov na klimatickú vedu a do tendencie odmietajú relevantné vedecké dáta. To v princípe znamená, že *„jednotlivci so zvýšenou úrovňou konšpiračného myslenia častejšie popierajú existenciu a závažnosť antropogénnej zmeny klímy.“*³²

³¹How COVID-19 & Clumsy Headlines Sparked a Conspiracy Narrative Against Climate Action. [online], [cit. 21/12/2021]. Dostupné na internete: <https://www.isdglobal.org/digital_dispatches/how-covid-19-clumsy-headlines-sparked-a-conspiracy-narrative-against-climate-action/>.

³²USCINSKI, J. E.; DOUGLAS, K.; LEWANDOWSKY, S.: *Climate Change Conspiracy Theories*. [online], [cit. 21/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://oxfordre.com/climate-science/view/10.1093/acrefore/9780190228620.001.0001/acrefore-9780190228620-e-328>>.

Čoraz sofistikovanejšie a prepojenejšie konšpiračné teórie a dezinformačné trendy prispievajú k zjavnej polarizácii spoločnosti, znižovaniu dôvery v médiá, vedecké autority, inštitúcie atď., pričom môžu viesť až k vykorenenosti, všeobecnej zmätenosti a strate schopnosti rozlišovania medzi pravdou a klamlivými či zavádzajúcimi tvrdeniami. Takto ovplyvnení jednotlivci sú ľahko manipulovateľní a nevedome si osvojujú manipulačné techniky a kognitívne skreslenia, ktoré podmieňujú prijímanie informácií všeobecnému skepticizmu a hľadaniu skrytých vzorcov aj tam, kde nie sú. Pozitívnym globálnym javom, ktorý sa prejavuje aj v kontexte SR je ale čoraz väčší priestor venovaný upozorňovaniu na manipulácie v informačnom priestore, dezinformácie, konšpiračné teórie, hoaxy, škodlivú propagandu a iný problematický obsah. Ako poznamenávajú M. Jevčák a P. Dubóczi, v slovenskom kontexte sa od roku 2018 venuje problému dezinformácií čoraz väčší priestor v mainstreamových médiách, stále však chýba komplexná a koherentná stratégia boja proti dezinformačnému obsahu v mediálnom prostredí.³³ Rovnako sledujeme prenikanie problematického obsahu na úroveň vysokej politiky; boj s dezinformáciami však zostáva na úrovni individuálnej zodpovednosti a iniciatív angažovaných jednotlivcov či mimovládnych organizácií. Čoraz väčšie znepokojenie vyvolávajú politické osobnosti, ktoré svojimi konšpiračnými vyjadreniami legitimizujú množstvo dohadov a neoverených informácií napríklad v súvislosti s Covid-19, ale aj

³³JEVČÁK, M.; DUBÓCZI, P.: *Slovakia*. In: HAVLÍČEK, P.; YELISEYEU, A. (eds.): *Disinformation Resilience Index in Central and Eastern Europe 2021*. Warsaw: EAST Center, 2021, s. 198-224. [online], [cit. 21/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.amo.cz/wp-content/uploads/2021/09/DRI-report-2021-1.pdf>>, s. 217-218.

ďalšími polarizujúcimi témami.³⁴Tento asymetrický stav môže byť v budúcnosti sčasti vyvažovaný vyššie zmieňovanými centrami a pracoviskami štátnych inštitúcií - v prípade, že budú efektívne a najmä včasne reagovať na výzvy v informačnom prostredí a zrozumiteľne komunikovať dôležité témy. To sa okrem iného týka aj škodlivých naratívov o klimatickej zmene, ktoré budú pravdepodobne čoraz častejšie aj v slovenskom informačnom prostredí.

Zoznam skratiek

APHH-Akčný plán koordinácie boja proti hybridným hrozbám
CAN -The Conscious Advertising Network
COP 26 - Konferencia OSN o zmene klímy
IPCC - Medzivládny panel pre zmenu klímy (Intergovernmental Panel on Climate Change)
ISD - Inštitút pre strategický dialóg (Institute for Strategic Dialog)
KBR - Kancelária bezpečnostnej rady
NBAC - Národné bezpečnostné analytické centrum
NBÚ - Národný bezpečnostný úrad
OSN - Organizácia spojených národov
PHHD- Pracovisko pre hybridné hrozby a dezinformácie
PVV-Programové vyhlásenie vlády
SFH -StopFunding Heat
SK-CERT - Národné centrum kybernetickej bezpečnosti
SIS - Slovenská informačná služba
VS - Vojenské spravodajstvo

³⁴GAJDOŠČÍK, D.: *Dezinformácie o COVID-19 ako hrozba pre psychické a fyzické zdravie ľudstva*. In: *Sociálne vedy z perspektívy mladých vedeckých pracovníkov 5: zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov*. Trnava: Fakulta sociálnych vied, 2021, s. 329.

Literatúra:

6 *Claims Made by Climate Change Skeptics - and How to Respond*. [online], [cit. 21/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.rainforest-alliance.org/everyday-actions/6-claims-made-by-climate-change-skeptics-and-how-to-respond/>>.

Bezpečnostná stratégia Slovenskej republiky. 2021. [online], [cit. 21/12/2021]. Dostupné na internete: <https://www.mosr.sk/data/files/4263_210128-bezpecnostna-strategia-sr-2021.pdf>.

BUCHAN, S.: *In Denial: Facebook's Growing Friendship With Climate Misinformation*. [online], [cit. 21/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://stopfundingheat.info/wp-content/uploads/2021/11/in-denial-v2.pdf>>.

BUCHAN, S.: *On the Back Burner: How Facebook's Inaction on Misinformation Fuels the Global Climate Crisis*. [online], [cit. 21/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://stopfundingheat.info/wp-content/uploads/2021/05/On-The-Back-Burner-Final.pdf>>.

Climate Change 2021. The Physical Science Basis. Summary for Policy-makers. [online], [cit. 21/12/2021]. Dostupné na internete: <https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg1/downloads/report/IPCC_AR6_WGI_SPM_final.pdf>.

COP26 Launched a Decade of Action for Climate Empowerment. [online], [cit. 21/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://unfccc.int/news/cop26-launched-a-decade-of-action-for-climate-empowerment>>.

Dezinformácie a informačné operácie. [online], [cit. 21/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.nbu.gov.sk/urad/ourade/hybridne-hrozby-a-dezinformacie/dezinformacie/index.html>>.

DREVENÁ, K.: *(Ne)úspešný boj s klimatickými dezinformáciami*. [online], [cit. 21/12/2021]. Dostupné na internete:

<<https://infosecurity.sk/facebook/neuspesny-boj-s-klimatickymi-dezinformaciami/>>.

DUBÓCZI, P.: *Objective Truth and Infodemics in 2020*. In: Security forum 2021 : conference proceedings from the 14th annual international scientific conference. Banská Bystrica: Interpolis, 2021, s. 86-98.

DUBÓCZI, P.; RUŽIČKOVÁ, M.: *Medzinárodná spolupráca v boji s hybridnými hrozbami*. [online], [cit. 21/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://stratpol.sk/wp-content/uploads/2021/10/publi-medzinárodná-spolupráca.pdf>>.

DUBÓCZI, P.; RUŽIČKOVÁ, M.: *Prístup Slovenskej republiky k boju proti dezinformáciám*. [online], [cit. 21/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://stratpol.sk/wp-content/uploads/2021/10/publi-prístup-k-dezinfo.pdf>>.

FRIEDRICH, J.; DAMASSA, T.: *The History of Carbon Dioxide Emissions*. [online], [cit. 21/12/2021]. Dostupné na internete: <[https://www.wri.org/insights/history-carbon-dioxide-emissions#:~:text=Carbon%20dioxide%20\(CO₂\)%20emissions%20from,they%20were%20in%201850%201](https://www.wri.org/insights/history-carbon-dioxide-emissions#:~:text=Carbon%20dioxide%20(CO2)%20emissions%20from,they%20were%20in%201850%201)>.

GAJDOŠČÍK, D.: *Dezinformácie o COVID-19 ako hrozba pre psychické a fyzické zdravie ľudstva*. In: *Sociálne vedy z perspektívy mladých vedeckých pracovníkov 5: zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov*. Trnava: Fakulta sociálnych vied, 2021, s. 327-333.

Global Warming & Climate Change Myths. [online], [cit. 21/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://skepticalscience.com/argument.php>>.

HAJDU, D.; KLINKOVÁ, K.: *Voices of Central and Eastern Europe. Slovakia Country Report*. [online], [cit. 21/12/2021]. Dostupné na internete: <https://www.globsec.org/wp-content/uploads/2020/09/Voices-of-Central-and-Eastern-Europe_Slovak-country-report.pdf>.

HAJDU, D.; KLINGOVÁ, K.; MILO, D.; SAWIRIS, M.: *GLOBSEC Trends 2021*. [online], [cit. 21/12/2021]. Dostupné na internete: <https://www.globsec.org/wp-content/uploads/2021/06/GLOBSEC-Trends-2021_final.pdf>.

How COVID-19 & Clumsy Headlines Sparked a Conspiracy Narrative Against Climate Action. [online], [cit. 21/12/2021]. Dostupné na internete: <https://www.isdglobal.org/digital_dispatches/how-covid-19-clumsy-headlines-sparked-a-conspiracy-narrative-against-climate-action/>.

How the IPCC is more likely to underestimate the climate response. [online], [cit. 21/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://skepticalscience.com/ipcc-scientific-consensus.htm>>.

Hybridné hrozby. [online], [cit. 21/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.nbu.gov.sk/urad/o-urade/hybridne-hrozby-a-dezinformacie/hybridne-hrozby/index.html>>.

Hybridné hrozby. Slabiny Slovenskej republiky ako ciele hybridných aktivít. [online], [cit. 21/12/2021]. Dostupné na internete: <https://www.mosr.sk/data/files/3887_2019-c-05-hybridne-hrozby.pdf>.

Infodémia. Dezinformácie a COVID-19. [online], [cit. 21/12/2021]. Dostupné na internete: <https://www.mosr.sk/data/files/4005_2020-k-01-infodemia-new.pdf>.

Infosecurity.sk: Monitoring dezinformačnej scény (máj-august 2021). [online], [cit. 21/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://infosecurity.sk/dezinfo/infosecurity-sk-monitoring-dezinformacnej-sceny-maj-august-2021-2/>>.

Infoslovník. [online], [cit. 21/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://disi.stratpol.sk/infoslovník/>>.

JAKÁBOVÁ, M.: *Spoločnosti vyzývajú lídrov COP26, aby sa zjednotili v boji proti dezinformáciám o klíme*. [online], [cit. 21/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://infosecurity.sk/zahranicne/spolocnosti->

vyzyvaju-lidrov-cop26-aby-sa-zjednotili-v-boji-proti-dezinformaciam-o-klime/>.

JEVČÁK, M.; DUBÓCZI, P.: *Slovakia*. In: Havlíček, P.; Yeliseyeu, A. (eds.): *Disinformation Resilience Index in Central and Eastern Europe 2021*. Warsaw: EAST Center, 2021, s. 198-224. [online], [cit. 21/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.amo.cz/wp-content/uploads/2021/09/DRI-report-2021-1.pdf>>.

KANDRÍK, M.: *Zhodnotenie prístupu Slovenskej republiky k boju s hybridnými hrozbami*. [online], [cit. 21/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://stratpol.sk/wp-content/uploads/2021/02/publi-zhodnotenie-pristupu.pdf>>.

Koncepcia boja Slovenskej republiky proti hybridným hrozbám. [online], [cit. 21/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.nbu.gov.sk/wp-content/uploads/PHHD/Koncepcia-boja-SR-proti-hybridnym-hrozbam.pdf>>.

Krátky slovník hybridných hrozieb. [online], [cit. 21/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.nbu.gov.sk/urad/o-urade/hybridne-hrozby-a-dezinformacie/kratky-slovník-hybridnych-hrozieb/index.html>>.

Krátky terminologický slovník. HYBRIDNÉ HROZBY. [online], [cit. 21/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.sis.gov.sk/onas/nbac-slovník-hh.html>>.

LEJANO, R. P.: *Ideology and the Narrative of Climate Skepticism*. In: *Bulletin of the American Meteorological Society*. Vol. 100, No. 12, December 2019, s. 415-421. [online], [cit. 21/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://journals.ametsoc.org/view/journals/bams/100/12/bams-d-16-0327.1.xml>>.

MAHARASINGAM-SHAH, E.; VAUX, P.: *'Climate Lockdown' and the Culture Wars: How COVID-19 sparked a new narrative against climate action*. [online], [cit. 21/12/2021]. Dostupné na internete: <[189](https://www.isdglobal.org/wp-</p></div><div data-bbox=)

content/uploads/2021/10/20211014-ISDG-25-Climate-Lockdown-Part-1-V92.pdf>.

MÁROVÁ, K.: *Klimatická kríza novou témou popieračov pandémie*. [online], [cit. 21/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://infosecurity.sk/dezinfo/klimaticka-kriza-novou-temou-popieracov-pandemie/>>.

MILO, D.: *Mapovanie zraniteľnosti Slovenskej republiky v oblasti hybridných hrozieb*. [online], [cit. 21/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.globsec.org/wp-content/uploads/2018/08/Zranitelnost-SR-v-oblasti-hybridnych-hrozieb-web.pdf>>.

Národná stratégia kybernetickej bezpečnosti na roky 2021 až 2025. [online], [cit. 21/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.nbu.gov.sk/wp-content/uploads/kyberneticka-bezpecnost/Narodna-strategia-kybernetickej-bezpecnosti.pdf>>.

Obranná stratégia Slovenskej republiky. 2021. [online], [cit. 21/12/2021]. Dostupné na internete: <https://www.mosr.sk/data/files/4286_obranna-strategia-sr-2021.pdf>.

Open letter: Global action required now to tackle the threat of climate misinformation and disinformation. [online], [cit. 21/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://consciousadnetwork.medium.com/open-letter-global-action-required-now-to-tackle-the-threat-of-climate-misinformation-and-7064278b5b77>>.

Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky na obdobie rokov 2021 - 2024. [online], [cit. 21/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=494677>>.

RADCHUK, V.; REED, T.; TEPLITSKY, C. (et al): *Adaptive responses of animals to climate change are most likely insufficient*. In: *Nature Communication*. 23. júla 2019. [online], [cit. 21/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.nature.com/articles/s41467-019-10924-4>>.

Rozhovor s Matejom Spišákom: klimatická zmena sa stáva terčom dezinformácií. [online], [cit. 21/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://infosecurity.sk/rozhovory/rozhovor-s-matejom-spisakom-klimaticka-zmena-sa-stava-tercom-dezinformacii/>>.

SKIBINSKI, M.: *Special Report: Top brands are sending \$2.6 billion to misinformation websites each year.* [online], [cit. 21/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.newsguardtech.com/special-reports/brands-send-billions-to-misinformation-websites-newsguard-comscore-report/>>.

Správa o činnosti SIS za rok 2020. [online], [cit. 21/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.sis.gov.sk/pre-vas/sprava-o-cinnosti.html>>.

Správa o činnosti vojenského spravodajstva za rok 2020. [online], [cit. 21/12/2021]. Dostupné na internete: <https://vs.mosr.sk/docu.../sprava_o_cinnosti_vs_2020_svk.pdf>

The 97% consensus on global warming. [online], [cit. 21/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://skepticalscience.com/global-warming-scientific-consensus.htm>>.

USCINSKI, J. E.; DOUGLAS, K.; LEWANDOWSKY, S.: *Climate Change Conspiracy Theories.* [online], [cit. 21/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://oxfordre.com/climatescience/view/10.1093/acrefore/9780190228620.001.0001/acrefore-9780190228620-e-328>>.

Čína na západnom Balkáne Koronavírus ako súčasť regionálnej a globálnej krízy demokracie

Barbora Linhartová

The Western Balkans are one of the few regions in Europe that have not yet become part of the European Union. This openness has been used by China, which has been cooperating with the countries of the region in various ways for several years as part of its expansionist policy. The Covid-19 pandemic has opened up space for a new dimension of cooperation. China's rifle and vaccination diplomacy is present throughout the region and raises concern about excessive political influence in the Western Balkans. This could disrupt the dynamics of relations with the European Union and significantly complicate the integration of the Western Balkan states into its structures. The aim of this study will be to describe the development of China's masking and vaccination diplomacy in the Western Balkans, its influence on the political decision-making of the states in the region and the development of democracy.

Úvod

Región západného Balkánu predstavuje významnú historickú križovatku. Nie je to len jeho strategickou polohou na pomedzí troch kontinentov. Predstavuje aj miesto, kde sa stretávajú dve vetvy kresťanskej civilizácie. Tvorí ho veľká mozaika národov a v kolobehu dejín bol často objektom expanzívnych snáh externých mocností, najmä osmanského Turecka. Táto rôznorodosť je aj dnes primárnou príčinou rozštiepenosti tohto regiónu a neustálych vnútorných bojov. V istom období svojej histórie západný Balkán hľadal jednotu vo vytvorení spoločného socialistického štátu – Južoslávie. Aj tá sa však na konci 80. rokov rozpadla a to nie len v dôsledku celkového kolapsu takzvaného východného bloku, ale práve kvôli rôznorodému vývoju a preferenciám v jednotlivých častiach federácie. V 90. rokoch nasledovala reťaz ničivých vojen, ktoré boli vyústením napätých vzťahov medzi jednotlivými štátmi, ale aj medzi jednotlivými

etnickými a náboženskými skupinami v ich vnútri. Tieto vojny priamo ovplyvnili terajší stav štátov západného Balkánu. Kým v Slovinsku a Chorvátsku (po jeho vstupe do OSN v roku 1992) boli ozbrojené konflikty kratšie respektíve miernejšie, pre ostatné štáty – za všetky spomeňme najmä Bosnu a Hercegovinu – boli devastačné. Dnes po viac ako dvoch dekádach môžeme zhodnotiť, že čím ničivejší konflikt ten ktorý štát prekonal, tým náročnejšia je jeho integrácia do takzvaného „západného sveta“ a jeho štruktúr. Okrem Slovinska a Chorvátska, ktoré boli už v rámci Juhoslávie najrozvinutejšími, a ktoré sú dnes už úspešne etablované v Európskej únii, ostatné štáty ostávajú naďalej nestabilné, ekonomicky slabé, s vnútornými konfliktami, nízkou mierou demokracie a právneho štátu. To im napriek ich snahe bráni stať sa súčasťou vyspelého európskeho spoločenstva. Dlhodobý proces integrácie a neúspechy na tejto ceste priniesli do tohto regiónu určitú skepsu, hlavne voči Európskej únii. Túto situáciu využili regionálne mocnosti vrátane Turecka a Ruskej federácie, no najvýraznejšie na západnom Balkáne operuje Čína. Tá po vypuknutí pandémie Covid – 19 využila najprv rúškovú a neskôr vakcinačnú diplomaciu, ktorá sa najlepšie ujala najmä v Srbsku. Vývoj čínskeho vplyvu na západnom Balkáne v období pandémie, jeho dôsledky na proces demokratizácie a integrácie v jednotlivých štátoch ale i v celom regióne, bude predmetom našej štúdie a nasledujúcich riadkov.

Prečo je západný Balkán pre Čínu zaujímavý?

Ako sme písali už v úvode, západný Balkán disponuje strategickou polohou na pomedzí troch kontinentov. S týmto strategickým umiestnením súvisí aj čínsky záujem o tento región. Kľúčovou sa tu javí predovšetkým blízkosť k Európskej únii, ktorá je pre Čínu

druhým najväčším exportným trhom.¹ Vďaka tomu je západný Balkán z pohľadu Číny kľúčovým strategickým regiónom pre investície a preto má Čína vlastný záujem na tom, aby sa infraštruktúra na západnom Balkáne zlepšovala, aby mohla prepravovať tovar dodávaný z prístavu Pireus v Grécku cez západný Balkán a na spoločný trh Európskej únie s viac ako pol miliardami spotrebiteľov. Predpokladaným záujmom Číny je navyše to, že jej investície na západnom Balkáne sú tiež spôsobom, akým môže získať ekonomické opory v štátoch, z ktorých sa majú nakoniec stať členské štáty Európskej únie, niektoré potenciálne už v roku 2025.² Čína však vo svojej zahranično-politickej stratégii nepostupuje voči západnému Balkánu ako k jednotnému regiónu. Rokovania o rôznych formách spolupráce prebiehajú zvyčajne na bilaterálnej úrovni. Ak máme vziať do úvahy multilaterálnu úroveň, platformou pre multilaterálny prístup je iniciatíva 17+1. Do tejto iniciatívy sú začlenené štáty, ktoré ešte nie sú členmi Európskej únie, no majú otvorené prístupové rokovania.³ Tento mechanizmus úzko súvisí s projektom Nová hodvábna cesta, ktorý je pre súčasnú Čínu nesmierne politicky a ekonomicky dôležitý. Platforma 17+1 v tomto prípade slúži ako regionálny nástroj na implementáciu globálnej vízie.⁴ Spolu s ňou sa

¹ZWEERS, W.; SHOPOV, V.; PETKOVA, M. (a kol.): *China and the EU in the Western Balkans: A zero-sum game?* [online], [cit. 18/09/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.clingendael.org/pub/2020/china-and-the-eu-in-the-western-balkans/1-chinas-approach-to-the-western-balkans/>>.

²DOEHLER, A.: *How China Challenges the EU in the Western Balkans. Will the EU ultimately cede the Western Balkans to Beijing's influence?* [online], [cit. 18/09/2021]. Dostupné na internete: <<https://thediplomat.com/2019/09/how-china-challenges-the-eu-in-the-western-balkans/>>.

³Členmi sú Bosna a Hercegovina, Srbsko, Albánsko, Čierna hora a Severné Macedónsko.

⁴VANGELI, A.: *China's Belt and Road in the Balkans in the Post-COVID-19 Era.* [online], [cit. 19/09/2021]. Dostupné na internete:

vytvorila interakcia na všetkých úrovniach politiky a v rôznych oblastiach. Aj keď v počiatkoch Čína obmedzovala svoje aktivity na západnom Balkáne na čisto ekonomické, v priebehu rokov spolu s rastúcim sebavedomím čínskej vlády sa rozšírili na ďalšie sektory ako:

- kultúra
- médiá
- veda
- bezpečnosť
- politická doména a i.

Ekonomické aktivity v tejto oblasti viedli k takzvanému spillover efektu, teda „prelievaniu“ spolupráce z jednej oblasti do ďalších. Táto skutočnosť spolu s ambivalenciou západných mocností umožnil Číne, aby sa na západnom Balkáne presadila v kľúčových ekonomických oblastiach a stala sa tak nenahraditeľným aktérom. V súčasnosti má dokázateľný vplyv na politické rozhodnutia jednotlivých štátov tohto regiónu, pričom väčšinu z nich môžeme považovať za rozvojové štáty. Moc Číny na západnom Balkáne ešte viac posilnila epidémia koronavírusu, ktorá na celom svete spôsobila hlbokú zdravotnícku, politickú, ekonomickú a spoločenskú krízu. Keď sa vírus rozšíril po celom svete, Čína získala na význame ako popredný vývozca ochranných pomôcok a čínske farmaceutické spoločnosti boli jednými z prvých na svete, ktoré vyrábali očkovaciu látku proti Covid-19, čo z nej robí kľúčového hráča v globálnom očkovaní.⁵ Pomoc, ktorú

<<https://www.iemed.org/publication/chinas-belt-and-road-in-the-balkans-in-the-post-covid-19-era/>>.

⁵VANGELI, A.: *China Will Loom Large in Balkans Once Pandemic is Over*. [online], [cit. 19/09/2021]. Dostupné na internete: <<https://balkaninsight.com/2021/04/13/china-will-loom-large-in-balkans-once-pandemic-is-over/>>.

poskytla štátom počas prebiehajúcej pandémie však zďaleka nebola hodnotovo a záujmovo neutrálna.

Vývoj rúškovej a očkovacej diplomacie na západnom Balkáne - lekcia mäkkej moci Číny?

V marci roku 2020 svet zaznamenal presun epicentra epidémie Covid-19 z Číny do zvyšku sveta, najmä Spojených štátov amerických a Európy. Čínu v priebehu pandémie sprevádzali v očiach medzinárodného spoločenstva mnohé prešľapy. Kritizované bolo najmä neskoré publikovanie informácií o pandémii či neposkytovanie presných dát, čo by do značnej miery obmedzilo šírenie koronavírusu vo svete.⁶ Nepomohol jej samozrejme ani status ohniska tejto pandémie, čo hlavne v Spojených štátoch amerických vyvolalo diskusie o pôvode koronavírusu. Čína po tom, čo sa jej podarilo oficiálne dostať šírenie vírusu vnútri štátu pod kontrolu, sa snažila zmierniť túto kritiku počiatočného manažovania najprv takzvanou rúškovou a neskôr vakcinačnou diplomaciou. Presne v tomto čase sa drasticky zmenil epidemiologický stav v Európe a Spojených štátoch amerických, kde začala narastať kontaminácia a počet úmrtí. Od okamihu, kedy sa v Číne podarilo eliminovať šírenie vírusu, čínska vláda začala posielat' zdravotnícke vybavenie do Európy. Zabezpečili si pritom mediálne pokrytie nie len v čínskych, ale i európskych médiách a nasadili špecializovanú diplomatickú komunikáciu, ktorá dostala pomenovanie rúšková diplomacia.⁷

⁶LOH, D.: *The power and limits of China's 'maskdiplomacy'*. [online], [cit. 19/09/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.eastasiaforum.org/2020/05/22/the-power-and-limits-of-chinas-mask-diplomacy/>>.

⁷JOANNIN, P.: *In the time of COVID-19, China's mask has fallen with regard to Europe*. [online], [cit. 19/09/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.robertschuman.eu/en/european-issues/0569-in-the-time-of-covid-19-china-s-mask-has-fallen-with-regard-to-europe>>.

Na základe toho, akým spôsobom Čína aplikuje túto formu diplomacie môžeme povedať, že sa čínska vláda snaží navonok projektovať princípy, ktoré sú obsiahnuté v politicko-filozofickom koncepte Tianxia. Tianxia je jedným z dvoch hlavných prúdov, ktoré majú vplyv na dnešnú zahraničnú politiku Číny. Druhým konceptom je geopolitický nacionalizmus, ktorý sa tak isto premieta v rúšskej a vakcinačnej diplomacii, ale na rozdiel od Tianxia je to badateľné skôr v jej nástrojoch a dôsledkoch. Tianxia ako základná intelektuálna a makrostrategická otázka sa v modernej Číne objavuje v 80. rokoch 20. storočia a reflektuje požiadavky na vlastnú intelektuálnu víziu svetového usporiadania vzhľadom k stúpaniu Číny v stratifikačnom rebríčku medzinárodného systému. Táto alternatívna realita k západnému vestfálskemu systému súperenia národných štátov sleduje premisy ako reciprocita medzi štátmi, harmónia, prirodzená hierarchia a svetové panstvo. Podstatou je získanie si srdc všetkých ľudí – psychologický rozmer Tianxia. *William Callahan* upozorňuje na to, že zatiaľ čo západné myslenie rozlišuje subjekty v medzinárodných vzťahoch na priateľské a nepriateľské, čínske myslenie tieto dva pojmy relativizuje, snaží sa premeniť nepriateľov na priateľov a touto premenou ich skôr prilákať, než dobývať.⁸ Tianxia je teopolitickým termínom, ktorý vyobrazuje idealizovanú predstavu správneho usporiadania vo svete. Svet predstavuje ako „všetko pod nebom,“ pričom Čína je sústredená v centre sveta a čínsky panovník je „synom nebies,“ ktorý disponuje božským mandátom, preto je jeho vláda nad svetom legitímna a spravodlivá.⁹

⁸CALLAHAN, A., William: *Chinese Visions of World Order: Post-hegemonic or a New Hegemony?* In:

International study review. Vol. 10, č. 4, 2008, s. 751-752.

⁹LIANG, Ch.-Y.: *Gazing at the Trauma: Tianxia, Chinese political theology, and Xi Jinping's address on Taiwan in 2019.* In: NEPCAP PolicyBrief. Vol. 2019, č.2, Preston: TheNorthernEnglandPolicy Centre fortheAsiaPacific, 2019, s. 1. [online], [cit.

Rúšková a vakcinačná diplomacia Číny (nie len) na západnom Balkáne smeruje k tejto predstave usporiadania sveta a vzájomného správania sa štátov.

Zhruba v apríli až v septembri 2020, v čase, keď sa v Číne ohnisko nákazy zmenšovalo a inde vo svete (vrátane západného Balkánu) sa zväčšovalo, sa začala geopolitická súťaž pokiaľ ide o reakciu na pandémie.¹⁰ V tomto období zároveň postupne ustáva skepticizmus voči Číne ako ohnisku pandémie a západní analytici začínajú hovoriť o urýchlení presunu moci zo západu na východ.¹¹ Pomyselnou geografickou vôdzkou pre čínsku vládu pri aplikovaní rúškovskej diplomacie je projekt Novej hodvábanej cesty a v rámci nej nadregionálna spolupráca 17+1, čo upriamilo čínsku pozornosť práve na západný Balkán. Chronologicky prišla zdravotnícka pomoc z Číny v čase, keď Európska únia obmedzila vývoz niektorých zdravotníckych pomôcok mimo tohto bloku. Cieľom bolo udržanie dostatočných zásob v členských štátoch pre zdravotníkov, ktorí boli v prvej línii obrany proti vírusu.¹² To znamená, že na západnom Balkáne vzniklo akési mocenské vákuum, ktoré neváhala vyplniť Čína. Tá zároveň rozbehla v zasiahnutých štátoch masívnu kampaň, v rámci ktorej sa profilovala ako najväčší, prípadne jediný dodávateľ zdravotníckeho vybavenia. Rozbehla mnohostranné fóra a množstvo

21/09/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.uclan.ac.uk/schools/humanities-language-global-studies/nepcap/assets/nepcap-policybrief-2019-2-revised.pdf>>.

¹⁰VANGELI, A.: *Western Balkan Discourses On and Positioning Towards China During the COVID-19 Pandemic*. [online], [cit. 21/09/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.balkancrossroads.com/covid-19-discourses-on-china-in-wb>>.

¹¹SPROSS, H.: *China: An unpopular winner in the year of the coronavirus*. [online], [cit. 21/09/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.dw.com/en/china-an-unpopular-winner-in-the-year-of-the-coronavirus/a-55413717>>.

¹²BAYER, L.; DEUTSCH, J.; VELA, H., J.; TAMMA, P.: *EU moves to limit exports of medical equipment outside the bloc*. [online], [cit. 21/09/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.politico.eu/article/coronavirus-eu-limit-exports-medical-equipment/>>.

videokonferencií, do ktorých boli zapojení tvorcovia politík, a kde Čína vystupovala v roli vedúceho. Západné médiá reagovali na túto čínsku aktivitu na východe Európy a upozorňovali na to, že vírus sa na západnom Balkáne stal geopolitickou zbraňou. Zaujímavosťou je, že na začiatku pandémie sa v západobalkánskych médiách vyskytovali správy, ktoré sme mali možnosť zaregistrovať aj na Slovensku. Čína bola vykresľovaná optikou rasizmu a diskriminácie. Zverejňované boli fotografie špinavých trhov a stravovacích návykov, ktoré sú cudzie nášmu vlastnému kultúrnemu kontextu. Regionálne bulvárne denníky tvrdili, že vírus dovezla do talianskeho hlavného mesta módy Milána čínska lacná pracovná sila, zatiaľ čo miestni populisty používali Číňanov na strašenie ľudí a volanie po zatvorení hraníc. Výsledok tejto hystérie bol v januári zvečnený v uliciach Čiernej Hory a chorvátskych pobrežných miest a na fotografiách ázijských turistov s transparentmi s nápismi „Nie som z Číny.“¹³ Akonáhle však Čína dostala pod kontrolu koronavírus na vlastnom území, zamerala sa na riadenie vlastného verejného obrazu vo svete. Médiá zaplavili reportáže a snímky čínskeho zdravotníckeho vybavenia a lekárske tímy, ktoré prichádzali do štátov, kde sa pod náporom nakazených rútili celé zdravotnícke systémy. Obdivovaná bola rýchlosť, s akou čínska vláda dokázala postaviť nové nemocnice, či vybaviť tie existujúce. Celkovo sa zmenil pohľad na Čínu ako takú, jej kultúru, dedičstvo. Začalo sa hovoriť o čínskej medicíne a o tom, ako sa im podarilo zvládnuť pandémiu. Vo všeobecnosti sa na západnom Balkáne (a najmä v Srbsku) spopularizovala myšlienka Číny ako jediného záchrancu a Európska únia bola naopak

¹³KOVAČEVIČ, M.: *Balkan Infodemic - How the Virus Became a Geopolitical Weapon*. [online], [cit. 22/09/2021]. Dostupné na internete: <<https://balkaninsight.com/2020/08/06/balkan-infodemic-how-the-virus-became-a-geopolitical-weapon/>>.

kritizovaná za to, že nevypočula hlasy volajúce po zdravotníckom materiály, ktoré prišli z tohto odľahlého kúta Európy. Vznikol tak precedens, ktorý nasledovala ďalšia fáza čínskej diplomacie – vakcinačná diplomacia.

Aj keď rúšková diplomacia naštartovala proces vytlačania západných mocností zo západného Balkánu, vakcinačná diplomacia predstavuje závažnejší problém pre Európsku úniu a zároveň výraznejšiu výhodu pre Čínu. Vo fáze rúškovej diplomacie sa totiž Čína musela popasovať s viacerými problémami, ale aj protitlakom zo západu:

- NATO aj Európska únia vyčlenili značné prostriedky na pomoc západnému Balkánu. Euroatlantické koordinačné centrum reakcie na katastrofy¹⁴ však so žiadosťou o pomoc oslovila len Čierna hora a Severné Macedónsko, ktoré sa stalo členom NATO v roku 2020. Srbsko, Bosna a Hercegovina a Albánsko žiadost' o pomoc napriek tejto možnosti nepodali a radšej prijali pomoc z Číny.¹⁵ Európska únia vyčlenila balík obnovy hospodárstva pre západný Balkán v hodnote 3,3 miliardy eur.¹⁶ Tento balík však predstavoval skôr reakciu na čínsku materiálnu zdravotnícku pomoc, ktorá v tom čase už prúdila do tohto regiónu;

¹⁴Hlavný mechanizmus civilnej reakcie NATO v euroatlantickom priestore.

¹⁵NATO and EADRCC help Western Balkans countries counter COVID-19 pandemic. [online], [cit. 23/09/2021]. Dostupné na internete: <<https://europeanwesternbalkans.com/2020/04/02/nato-and-eadrcc-help-western-balkans-countries-counter-covid-19-pandemic/>>.

¹⁶Infographic - COVID-19: over €3.3 billion support for the Western Balkans. [online], [cit. 23/09/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/economic-support-to-western-balkans/>>.

- Množstvo poskytnutého zdravotníckeho materiálu z Číny bolo nekvalitných a nepoužiteľných. Aj preto deklarovaná pomoc často nebola nezištnou pomocou, ale mala formu nevýhodných obchodných zmlúv.¹⁷

Vakcinačná diplomacia bude pre Európsku úniu výzvou najmä z toho dôvodu, že ona samotná čelí problému nízkej miery zaočkovanosti. Je možné preto predpokladať, že svoju pozornosť upriami v prvom rade na vnútornú imunizáciu, aj keď po relatívnom úspechu čínskej rúškovej diplomacie prišla v roku 2021 výzva od lídrov štátov EÚ na opätovnú prioritizáciu otázky západného Balkánu.

Epicentrom čínskej vakcinačnej diplomacie sa podobne ako v prípade rúškovej diplomacie stalo Srbsko. Tento prípad je prinajmenšom zaujímavý tým, že Srbsko v podstate replikuje čínsky model vakcinačnej diplomacie, ktorým sa snaží zvýšiť svoj vplyv v regióne západného Balkánu. Prvé lietadlo s miliónmi dávok vakcín spoločnosti Sinopharm pristálo na letisku v Belehrade v januári, čo bolo hneď interpretované ako pokračovanie rúškovej diplomacie. Odpoveďou na čínsku rúškovú a vakcinačnú diplomáciu v tom období bol program COVAX¹⁸, ktorý začal distribuovať vakcíny do nízkopríjmových štátov tak isto v januári 2021. Okrem humanitárneho aspektu preto možno označiť distribúciu vakcín aj ako geopolitické súperenie. Zo strany COVAX-u bolo západobalkánskym štátom prisľúbené, že sa stanú súčasťou programu, no napríklad v Srbsku sa

¹⁷MITIDIERY, S.: [Analysis] *How to Counter China's Vaccine Diplomacy in the Balkans*. [online], [cit. 23/09/2021]. Dostupné na internete: <<https://thenewglobalorder.com/world-news/how-to-counter-chinas-vaccine-diplomacy-in-the-balkans/>>.

¹⁸COVAX je program, ktorý v apríli 2020 spustila WHO, Európska komisia a francúzska vláda. Cieľom je koordinácia medzinárodných zdrojov a ich následná distribúcia do nízkopríjmových a stredno-príjmových štátov zapojených do programu.

začalo masívne očkovať už pred jeho spustením a to práve vakcínami z Číny.¹⁹ COVAX sa tak opäť stal len reakciou na čínsku proaktivitu. Navyše, dodávky vakcín COVAX-u sa v mnohých prípadoch buď oneskorili, alebo bolo dodané menšie množstvo než bolo sľúbené, či dokonca neboli dodané vôbec, aj keď za ne bolo zaplatené ako v prípade Bosny a Hercegoviny.²⁰ Nakoľko väčšina štátov západného Balkánu s výnimkou Chorvátska a Srbska sa spolieha práve na dodávky vakcín z programu COVAX, ktorý sa zatiaľ javí ako nespoľahlivý, je možné, že aj tieto sa budú musieť obrátiť na pomoc z Ruska alebo Číny.

Srbsko, ktoré je najvýznamnejším partnerom Číny na západnom Balkáne, v súčasnosti disponuje vakcínami od štyroch rôznych výrobcov a to ako zo západu, tak z východu. Srbský prezident Alexander Vučić, ktorý neskrýva svoj obdiv k Číne však tento úspech pripisuje schopnosti domáceho politického vedenia a nie ako dôsledok spolupráce s Európskou úniou prostredníctvom programu Covax.²¹ Ďalšiu spoluprácu srbskej a čínskej vlády určil a potvrdil aj fakt, že Čína v počte dodávok vakcín absolútne prevažovala COVAX. Ten takmer 7 miliónovému Srbsku v januári 2021 dodal niečo cez 10 000 vakcín od spoločnosti Pfizer, pričom na srbskú požiadavku hromadnej imunizácie v tom istom období odpovedala čínska vláda

¹⁹VLADISAVLJEV, S.: *Why Serbia Embraced China's COVID-19 Vaccine*. [online], [cit. 23/09/2021]. Dostupné na internete: <<https://thediplomat.com/2021/02/why-serbia-embraced-chinas-covid-19-vaccine/>>.

²⁰KOVAČEVIČ, D.: *NEWS COVAX Blames Bosnia for Hold-up Over COVID-19 Vaccines*. [online], [cit. 24/09/2021]. Dostupné na internete: <<https://balkaninsight.com/2021/02/24/covax-blames-bosnia-for-hold-up-over-covid-19-vaccines/>>.

²¹VLADISAVLJEV, S.: *Why Serbia Embraced China's COVID-19 Vaccine*. [online], [cit. 23/09/2021]. Dostupné na internete: <<https://thediplomat.com/2021/02/why-serbia-embraced-chinas-covid-19-vaccine/>>.

dodaním 1 000 000 vakcín od spoločnosti Sinopharm.²² Napriek proklamovanému záujmu Srbska o členstvo v Európskej únii je dnes už viac než zrejmé, že v súvislosti s pandémiou Covid-19 bude budúcnosť Srbska pravdepodobne určovaná Čínou. V srbskom Belehrade v dnešných dňoch už prebieha výstavba prvej čínskej továrne na vakcíny, čím Čína potvrdila svoje postavenie a úspech rúškovskej a vakcinačnej diplomacie v Srbsku a zámer týmto novým druhom diplomacie ovplyvňovať politiku v celom regióne.

Koniec demokracie na západnom Balkáne?

Pandémia koronavírusu prispela nie len k oslabeniu demokracie na západnom Balkáne, ale aj k oslabeniu dôveryhodnosti Európskej únie. Európska únia sa po balkánskych vojnách aktívne usilovala stabilizovať tento nestabilný región. Po rozpade Juhoslávie sa však ako oveľa rozhodujúcejšia sila stal nacionalizmus. Štáty regiónu poznačeného občianskymi vojnami dlhodobo nie sú schopné splniť Kodanské kritériá, ktoré sú potrebné na vstup do Európskej únie. Ďalší posun v integrácii západného Balkánu znemožnili udalosti vo vnútri samotnej Európskej únie ako BREXIT, migračná kríza a pandémia Covid-19. Kríza spojená s pandémiou preto vytvorila priestor pre rôznych politických aktérov posilniť svoj vplyv ako doma, tak aj v zahraničí. „*To, čo sa začalo ako celosvetová zdravotná kríza, sa stalo súčasťou globálnej krízy demokracie,*“ povedal Michael J. Abramowitz, prezident FreedomHouse.²³ V tomto období sú

²²VLADISAVLJEV, S.: *Why Serbia Embraced China's COVID-19 Vaccine*. [online], [cit. 23/09/2021]. Dostupné na internete: <<https://thediplomat.com/2021/02/why-serbia-embraced-chinas-covid-19-vaccine/>>.

²³YEUNG, J.: *Global democracy is in crisis during the coronavirus pandemic, report finds*. [online], [cit. 25/09/2021]. Dostupné na internete: <<https://edition.cnn.com/2020/10/02/world/freedom-house-covid-democracy-intl-hnk/index.html>>.

najzraniteľnejšími štáty, kde sa zdravotná kríza pretína s ďalšími problémami. Ide o štáty, v ktorých ešte nie je konsolidovaná demokracia a právny štát, kde je rozšírený klientelizmus, nízka miera transparentnosti politických procesov a rozhodnutí a slabé inštitúcie. Na základe tejto klasifikácie môžeme medzi ohrozené štáty zaradiť aj väčšinu štátov západného Balkánu. Úspešné zvládnutie pandémie v štátoch, ktoré od 90. rokov usilujú o konsolidáciu svojich demokracií a integráciu do Európskej únie, je dnes otázkou ich existencie a ďalšej budúcnosti. Nakoľko ide o región, ktorý je akousi bránou do Európy a je mimoriadne strategicky dôležitý, jeho udržanie v prozápadnom smerovaní môže byť v budúcnosti aj otázkou regionálneho až globálneho usporiadania. Balansovanie medzi východom a západom a netransparentnosť politických rozhodnutí sú do veľkej miery dôsledkom politickej erózie na západnom Balkáne v posledných desaťročiach. Dôvera občanov vo vládne inštitúcie a schopnosť vyrovnáť sa s pandemiou a jej dôsledkami bola od začiatku v štátoch západného Balkánu veľmi nízka. Takéto tendencie samozrejme ďalej nahlodávajú spoločnosť a po skončení pandémie by znamenali ďalšie spomalenie tempa integrácie štátov, ktoré kandidujú na členstvo v Európskej únii.²⁴

Čína nebola jediným štátom, ktorý využil pandémiu vo svoj prospech a posilnenie vplyvu na západnom Balkáne. Okrem tretích aktérov získava prostredníctvom vakcinačnej diplomacie politickú prestíž aj Srbsko. Na rozdiel od svojich susedov, ktorí sa pri obstarávaní vakcín spoliehali predovšetkým na Európsku úniu a medzinárodný systém COVAX, Srbsko využilo diverzifikáciu svojich

²⁴JAKIMOVSKA, K.: *Will the COVID-19 pandemic streng then or weaken democracy in the Western Balkans?* [online], [cit. 25/09/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.martenscentre.eu/blog/will-covid-19-pandemic-strengthen-or-weaken-democracy-western-balkans/>>.

zdrojov na zabezpečenie dostatku vakcín pre všetkých obyvateľov, a obrovskými dodávkami²⁵ z Číny sa srbskej vláde dokonca podarilo vytvoriť prebytok.²⁶ Tento prebytok posielala svojim susedom, ktorí si nie sú schopní zabezpečiť vlastné dodávky a tak si v tejto zúfalej situácii vytvára závislosť okolitých štátoch regiónu a presadzuje regionálne vedenie. Tento proces pravdepodobne pomôže urýchliť aj už spomínaná továreň na výrobu čínskych vakcín od spoločnosti Sinopharm, ktorá sa bude nachádzať priamo v Srbsku. Môžeme povedať, že Srbsko sa za tých pár rokov spolupráce s Čínou od jej vlády mnoho naučilo. Tak isto sa snaží projektovať svoju mäkkú moc vytváraním a šírením pozitívneho obrazu lídra starajúceho sa o širšie spoločenstvo, čo je oproti jeho nacionalistickej histórii z 90. rokov 20. storočia obrovská zmena. Stručne povedané, Srbsko využilo neschopnosť programu COVAX a vlastné problémy Európskej únie na to, aby spolu s Čínou ovládli tento región. Po tom, čo srbský prezident Alexander Vučić v marci kritizoval európsku solidaritu, o ktorej povedal, že je to len rozprávka a v skutočnosti neexistuje, a zároveň chválil Čínu za jej nezištnú pomoc, čo aj veľmi pompézne deklaroval bozkávaním čínskej vlajky na letisku v Belehrade, Európska únia nakoniec zintenzívnila a dodala zdravotnícke vybavenie Srbsku, a to ako súčasť balíka pomoci vo výške 112 miliónov dolárov.²⁷ Otázkou však ostáva, akú hru hrá Srbsko v regióne. Na základe kritiky Európskej únie a naopak, čoraz viac sa

²⁵Na jeseň 2020 uzavrel Belehrad dohody s čínskym výrobcom vakcín Sinopharm, ktorý od začiatku roku 2021 dodal viac ako 2 milióny dávok vakcín.

²⁶VUKSANOVIČ, V.: *In the Balkans, Serbia Has Its Own Vaccine Diplomacy*. [online], [cit. 25/09/2021]. Dostupné na internete: <<https://cepa.org/in-the-balkans-serbia-has-its-own-vaccine-diplomacy/>>.

²⁷STANDISH, R.: *China's Strategic Vaccine Diplomacy Gains A Foothold In The Balkans*. [online], [cit. 25/09/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.rferl.org/a/china-strategic-vaccine-diplomacy-gains-a-foothold-in-the-balkans/31106320.html>>.

zintenzívňujúcej spolupráce s Čínou, ktorá Srbsku už teraz priniesla viaceré výhody sa môže zdať, že Čína sa na západnom Balkáne pomaly zakoreňuje. Na druhej strane, Európska únia je stále najväčším obchodným partnerom štátov v tomto regióne a ostatné štáty s výnimkou Srbska sú stále viac naklonené Európskej únii, čo deklarovalo aj to, že prvotnú pomoc hľadali práve u nej. Každopádne, Čína je autoritárskym štátom, ktorý aj v globálnej politike využíva nekalé praktiky. Jej trvalé usadenie sa v tomto regióne a spolupráca s jeho lídrom – Srbskom, ktorý má podobné tendencie v oblasti politiky sú reálnym ohrozením ďalšieho demokratického smerovania, ktoré vo väčšej miere umožnila globálna zdravotnícka kríza a z nej vyplývajúce konzekvencie.

Záver

Záverom je možné konštatovať, že rúšková a vakcinačná diplomacia Číny a ich úspech na západnom Balkáne je dôsledkom širšej krízy liberálnej demokracie. Pandémia mala značný nepriaznivý vplyv na stav demokracie na celom svete, pretože viedla k obmedzovaniu základných slobôd, zvýšeniu koncentrácie moci rôznymi krízovými manažermi a jednotlivcami, a taktiež k obmedzeniu úloh národných parlamentov. Vakcinačná a rúšková diplomacia je len ďalším prejavom tejto krízy - autoritárske režimy využívajú distribúciu vakcín na západný Balkán a inde najmä na podkopanie západných liberálnych demokracií - alebo aspoň toho, čo z nich zostalo.²⁸ Ako sme už písali v rámci tejto štúdie, slabé demokracie aké môžeme sledovať aj na západnom Balkáne, sú viac

²⁸JUNCOS, A.: *Vaccine Geopolitics and the EU's Ailing Credibility in the Western Balkans*. [online], [cit. 25/09/2021]. Dostupné na internete: <<https://carnegieeurope.eu/2021/07/08/vaccine-geopolitics-and-eu-s-ailing-credibility-in-western-balkans-pub-84900>>.

náchylné otvoríť sa rôznym nedemokratickým režimom, pričom krízy rôzneho charakteru túto náchylnosť ešte viac umocňujú. Čína sa už v minulosti viac krát ukázala ako aktér, ktorý má vôľu vyčkávať na takéto krízy a využívať ich v prospech vlastných záujmov. Jej aktivity počas pandémie v tak mimoriadne strategickom regióne ako západný Balkán preto nie sú prekvapením, ale logickým pokračovaním jej geoeconomických aktivít. V tejto fáze je náročné určiť, respektíve jednoznačne tvrdiť, že západný Balkán sa definitívne odklonil od západu a získala ho Čína. Dlhodobá frustrácia jednotlivých štátov z prístupu Európskej únie a vlastné zúfalstvo pri zháňaní potrebného zdravotníckeho materiálu pre občanov však doslova núti obrátiť sa na ďalších aktérov. Fatálnym bolo aj zlyhanie programu COVAX, ktorý odhalil nedostatky západných inštitúcií pri poskytovaní pomoci v krízových situáciách a doslova vydal slabé štáty západného Balkánu ako Severné Macedónsko, Čierna Hora a Bosna a Hercegovina na milosť lídrovi regiónu Srbsku, ktoré na tejto nešťastnej situácii vyťažilo hádam najviac.

Literatúra:

BAYER, L.; DEUTSCH, J.; VELA, H., J.; TAMMA, P.: *EU moves to limit exports of medical equipment outside the bloc*. [online], [cit. 21/09/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.politico.eu/article/coronavirus-eu-limit-exports-medical-equipment/>>.

CALLAHAN, A., William: *Chinese Visions of World Order: Post-hegemonic or a New Hegemony?* In: *International study review*. Vol. 10, č. 4, 2008, s. 751-752.

DOEHLER, A.: *How China Challenges the EU in the Western Balkans. Will the EU ultimately cede the Western Balkans to Beijing's influence?* [online], [cit. 18/09/2021]. Dostupné na internete: <<https://thediplomat.com/2019/09/how-china-challenges-the-eu-in-the-western-balkans/>>.

Infographic - COVID-19: over €3.3 billion support for the Western Balkans. [online], [cit. 23/09/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/economic-support-to-western-balkans/>>.

JAKIMOVSKA, K.: *Will the COVID-19 pandemic streng then or weaken democracy in the Western Balkans?* [online], [cit. 25/09/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.martenscentre.eu/blog/will-covid-19-pandemic-strengthen-or-weaken-democracy-western-balkans/>>.

JOANNIN, P.: *In the time of COVID-19, China's mask has fallen with regard to Europe.* [online], [cit. 19/09/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.robert-schuman.eu/en/european-issues/0569-in-the-time-of-covid-19-china-s-mask-has-fallen-with-regard-to-europe>>.

JUNCOS, A.: *Vaccine Geopolitics and the EU's Ailing Credibility in the Western Balkans.* [online], [cit. 25/09/2021]. Dostupné na internete: <<https://carnegieeurope.eu/2021/07/08/vaccine-geopolitics-and-eu-s-ailing-credibility-in-western-balkans-pub-84900>>.

KOVAČEVIČ, M.: *Balkan Infodemic - How the Virus Became a Geopolitical Weapon.* [online], [cit. 22/09/2021]. Dostupné na internete: <<https://balkaninsight.com/2020/08/06/balkan-infodemic-how-the-virus-became-a-geopolitical-weapon/>>.

LIANG, Ch.-Y.: *Gazing at the Trauma: Tianxia, Chinese political theology, and Xi Jing-ping's address on Taiwan in 2019.* In: NEPCAP Policy Brief. Vol. 2019, č.2, Preston: The Northern England Policy Centre for the Asia Pacific, 2019, s. 1. [online], [cit. 21/09/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.uclan.ac.uk/schools/humanities-language-global-studies/nepcap/assets/nepcap-policybrief-2019-2-revised.pdf>>.

LOH, D.: *The power and limits of China's mask diplomacy.* [online], [cit. 19/09/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.eastasiaforum.org/2020/05/22/the-power-and-limits-of-chinas-mask-diplomacy/>>.

MITIDIERY, S.: *[Analysis] How to Counter China's Vaccine Diplomacy in the Balkans*. [online], [cit. 23/09/2021]. Dostupné na internete: <<https://thenewglobalorder.com/world-news/how-to-counter-chinas-vaccine-diplomacy-in-the-balkans/>>.

NATO and EADRCC help Western Balkans countries counter COVID-19 pandemic. [online], [cit. 23/09/2021]. Dostupné na internete: <<https://europeanwesternbalkans.com/2020/04/02/nato-and-eadrcc-help-western-balkans-countries-counter-covid-19-pandemic/>>.

SPROSS, H.: *China: An unpopular winner in the year of the coronavirus*. [online], [cit. 21/09/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.dw.com/en/china-an-unpopular-winner-in-the-year-of-the-coronavirus/a-55413717>>.

STANDISH, R.: *China's Strategic Vaccine Diplomacy Gains A Foothold In The Balkans*. [online], [cit. 25/09/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.rferl.org/a/china-strategic-vaccine-diplomacy-gains-a-foothold-in-the-balkans/31106320.html>>.

VANGELL, A.: *China's Belt and Road in the Balkans in the Post-COVID-19 Era*. [online], [cit. 19/09/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.iemed.org/publication/chinas-belt-and-road-in-the-balkans-in-the-post-covid-19-era/>>.

VANGELL, A.: *China Will Loom Large in Balkans Once Pandemic is Over*. [online], [cit. 19/09/2021]. Dostupné na internete: <<https://balkaninsight.com/2021/04/13/china-will-loom-large-in-balkans-once-pandemic-is-over/>>.

VANGELL, A.: *Western Balkan Discourses On and Positioning Towards China During the COVID-19 Pandemic*. [online], [cit. 21/09/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.balkancrossroads.com/covid-19-discourses-on-china-in-wb>>.

VLADISAVLJEV, S.: *Why Serbia Embraced China's COVID-19 Vaccine*. [online], [cit. 23/09/2021]. Dostupné na internete:

<<https://thediplomat.com/2021/02/why-serbia-embraced-chinas-covid-19-vaccine/>>.

VUKSANOVIČ, V.: *In the Balkans, Serbia Has Its Own Vaccine Diplomacy*. [online], [cit. 25/09/2021]. Dostupné na internete: <<https://cepa.org/in-the-balkans-serbia-has-its-own-vaccine-diplomacy/>>.

YEUNG, J.: *Global democracy is in crisis during the coronavirus pandemic, report finds*. [online], [cit. 25/09/2021]. Dostupné na internete: <<https://edition.cnn.com/2020/10/02/world/freedom-house-covid-democracy-intl-hnk/index.html>>.

ZWEERS, W.; SHOPOV, V.; PETKOVA, M. (a kol.): *China and the EU in the Western Balkans A zero-sum game?* [online], [cit. 18/09/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.clingendael.org/pub/2020/china-and-the-eu-in-the-western-balkans/1-chinas-approach-to-the-western-balkans/>>.

Approaching the pandemic: Sweden's freedom or New Zealand's lockdown?

Bence M. Csabai

In my research I looked at 2 countries: New Zealand and Sweden respectively, and compared the two based on 2020 data, examining their political systems, their measures taken during the pandemic and the mistakes they made during this time to conclude which one of them dealt with the virus more efficiently. The study was conducted using scientific journals and information from the internet. Although both countries had some what similar backgrounds in politics, economy and social backgrounds, their major differences in the methods they used to deal with the pandemic differed greatly, resulting in clearly different outcomes in death tolls.

Introduction

On March 11th, 2020, the World Health Organization declared the virus COVID-19 as a worldwide pandemic. The virus itself came to pass in 2019, and after it was declared as a pandemic in 2020, 4 months later more than 15 million people were infected worldwide, and the death rate passed more than 600.000 people. The impact of this virus was so severe, even the most developed healthcare systems (such as Germany's or the UK's) were over run in no time (mostly due to their unpreparedness, the insufficient number of healthcare resources and the cluster-like, rapid infections) overburdening the workers and the system itself.¹

In my research I looked at 2 countries: New Zealand and Sweden respectively, and compared the two based on 2020 data, examining their political systems, their measures taken during the pandemic and

¹ORLOWSKI, E. J. W; GOLDSMITH D. J. A .: *Four months into COVID-19 pandemic, Sweden's prized herd immunity is now here in sight*. In: *Sage Journals*, 8/2020, p. 292.

the mistakes they made during this time, summarizing which one of them dealt with the virus better.

Political background of New Zealand

New Zealand from a political stand point is a constitutional monarchy with a parliamentary system of government², while the country itself a small island in the south-western part of the Pacific Ocean³. Due to its historical heritage, it is a modernising antipodean settler society,⁴ stemming from its historical heritage, being a colony of the British empire. As a result of the colonising political processes, it inherited a Westminster model: in which the executive and legislative powers are fused, resulting in a centralized government. New Zealand is also a unitary state,⁵ due to the executive and legislative power's fusion. Ministerial accountability and separate civil service functions inside public administrative culture, where the state itself is limited, objective and pragmatic.

The head of the government is the prime minister, who also nominates the governor-general of New Zealand, representing the head of state: the current monarch of the United Kingdom,⁶ *Queen Elizabeth II*. In 2020 the prime minister was *Jacinda Ardern*, leader of a left-centre coalition government, namely the coalition between the

²*New Zealand Government, engaging with government, How government works.* [online], [cit. 31/12/2021]. Available at: <<https://www.govt.nz/browse/engaging-with-government/government-in-new-zealand/>>.

³HENRICKSON, M.: *Kiwis and COVID-19: The Aotearoa New Zealand Response to the Global Pandemic.* In: *Sage Journals*, 7/2020, p. 122.

⁴BROMFIELD, N.; MCCONNELL, A.: *Two routes to precarious success: Australia, New Zealand, COVID-19 and the politics of crisis governance.* In: *Sage Journals*, 12/2020, p. 519.

⁵BROMFIELD, N.; MCCONNELL, A.: *Two routes to precarious success: Australia, New Zealand, COVID-19 and the politics of crisis governance.* In: *Sage Journals*, 12/2020, p. 520.

⁶HENRICKSON, M.: *Kiwis and COVID-19: The Aotearoa New Zealand Response to the Global Pandemic.* In: *Sage Journals*, 7/2020, p. 122.

Labour party and the New Zealand First party.⁷ The more important governmental decisions and their executions are almost all the time made true with the method of „All-out-government“ - or „AoG“ in short, which is a compaction of ministries under the central a government easing the processes of governmental directives.⁸ The same method used during the pandemic situation.⁹

Measures taken in New Zealand during the pandemic situation

The first case of COVID-19 infection in New Zealand occurred on 28th February 2020, a New Zealander arrived back home from his travel from Iran. The New Zealand government was already looking closely at other countries, such as China, Italy, Korea, or Iran, analysing the events happening in these countries.¹⁰ Due to the rapidly rising numbers of infections in March the government opted for the „flattening of the infection curve,“ to avoid the over burdening of the healthcare system.

On 14th March 2020 the prime minister introduced many restrictions, including mandatory self-isolations for those, who arrived from abroad to the country. New Zealand already had a pre-existing influenza plan, which served as the basis of the new pandemic plan, declaring the war against the virus, creating their motto: „Go early and go hard!“. In the same month a public health professor from the Otago University started lobbying towards the

⁷HENRICKSON, M.: *Kiwis and COVID-19: The Aotearoa New Zealand Response to the Global Pandemic*. In: *Sage Journals*, 7/2020, p. 126.

⁸BROMFIELD, N.; MCCONNELL, A.: *Two routes to precarious success: Australia, New Zealand, COVID-19 and the politics of crisis governance*. In: *Sage Journals*, 12/2020, p. 521.

⁹BROMFIELD, N.; MCCONNELL, A.: *Two routes to precarious success: Australia, New Zealand, COVID-19 and the politics of crisis governance*. In: *Sage Journals*, 12/2020, p. 521.

¹⁰HENRICKSON, M.: *Kiwis and COVID-19: The Aotearoa New Zealand Response to the Global Pandemic*. In: *Sage Journals*, 7/2020, p. 123.

government, to convince the government to approach the situation more aggressively and more ambitiously: instead of trying to flatten the curve, try to eradicate it as a whole. The idea of a stricter approach to the managing of the virus wasn't without a base: the virus itself has a longer incubating period, which drastically increases the potential of spreading at those, who show no symptoms of the virus, but are still infected – posing a bigger threat to the healthcare system.¹¹ They forbid the entrance of foreigners into the country, only the citizens of New Zealand were allowed to enter the country.

On 21st of March 2020 prime minister *Jacinda Ardern* introduced the „Alert System“¹² (a system of 4 levels, each stricter in approach to the pandemic) which functioned as a great tool for the government to plan ahead, based on the current state of the pandemic in the nation: to loosen or stiffen restrictions.¹³ The government further introduced restrictions on 23rd March: strict restrictions on personal movement, social contacts, and travels. Two days later, the country went into the fourth level of the alert system, instructing the people to stay at home in their „family bubbles“ and to contact only them, at the same time banning social gatherings as well.¹⁴

Every non-essential service¹⁵ were closed, only essential services¹⁶ were allowed to work, alongside strict protocols. Travels were under

¹¹WILSON, S.: *Pandemic leadership: Lessons from New Zealand's approach to COVID-19*. In: *Sage Journals*, 5/2020, p. 281.

¹²HENRICKSON, M.: *Kiwis and COVID-19: The Aotearoa New Zealand Response to the Global Pandemic*. In: *Sage Journals*, 7/2020, p. 123.

¹³WILSON, S.: *Pandemic leadership: Lessons from New Zealand's approach to COVID-19*. In: *Sage Journals*, 5/2020, p. 288.

¹⁴HENRICKSON, M.: *Kiwis and COVID-19: The Aotearoa New Zealand Response to the Global Pandemic*. In: *Sage Journals*, 7/2020, p. 123.

¹⁵non-essential businesses, educational institutions, pubs, restaurants, liquor stores, gyms, pools, and personal care

strict restrictions for 4 weeks, the borders were closed, travels by air were banned both domestically and internationally. During the 4th level lockdown, the police had authorization to enforce and execute laws, where found necessary.¹⁷ The first wave of the virus was on its peak 5th April 2020 with 89 cases.¹⁸

Beginning of May 2020 COVID-19 testing kits came to be available, first 8000 people got tested, this number later increased to 145.000. At the same time the number of COVID-19 cases reached 1485, and 1263 of these people recovered fully (approximately 85%). Only 20 people died due to COVID related reasons.¹⁹ On 8th June 2020 prime minister *Ardern* announced the elimination of the virus from the country, every restriction (excluding the border closure) was lifted one day later on 9th June.²⁰

The second wave of the COVID-19 virus arrived to New Zealand in august 2020, the most case appearing in Auckland, the biggest city of the country, gaining the name the „Auckland August Cluster“ (totalling 179 cases and 3 deaths).²¹

The government was led by a scientific, evidence-based approach, and the community debates were ruled by experts – who made a

¹⁶Healthcare workers, pharmacy workers, residential care workers and a few media workers, emergency lines, food banks, homeless shelters, child protective services and domestic violence prevention organizations

¹⁷HENRICKSON, M.: *Kiwis and COVID-19: The Aotearoa New Zealand Response to the Global Pandemic*. In: *Sage Journals*, 7/2020, p. 124

¹⁸MANNING, J. M.: *Feats, Flops, and Free Lessons From NZ's Response to the COVID-19 Pandemic*. In: *Oxford Academic Medical Law Review*, 9/2021, p. 469.

¹⁹HENRICKSON, M.: *Kiwis and COVID-19: The Aotearoa New Zealand Response to the Global Pandemic*. In: *Sage Journals*, 7/2020, p. 125.

²⁰MANNING, J. M.: *Feats, Flops, and Free Lessons From NZ's Response to the COVID-19 Pandemic*. In: *Oxford Academic Medical Law Review*, 9/2021, p. 468.

²¹MANNING, J. M.: *Feats, Flops, and Free Lessons From NZ's Response to the COVID-19 Pandemic*. In: *Oxford Academic Medical Law Review*, 9/2021, p. 468.

consensus amongst themselves, declaring that the complete eradication of the virus is the only option, and to achieve this goal they must do everything they can.²²

The government and its leading politicians were also important during the pandemic. *Jacinda Ardern* and *Dr. Ashley Bloomfield* (chief executive of the Ministry of Health and the country's Director-General of Health) constantly informed the population²³ and they gave advice to the civilians of New Zealand, about what steps they can take to keep themselves and others safe.²⁴ New Zealand's sufficient pandemic managing couldn't have been made possible without their already existing public healthcare system, which can manage the burden a pandemic can produce, with essential equipment such as Intensive Care Units and ventilators.²⁵

The Negative side of governmental measures in New Zealand

Although the government of New Zealand managed the pandemic situation in 2020 quite effectively, it was not without errors or mistakes. Concerns rose in healthcare and other essential fields about the correct equipment and suits used by the workers in these fields. The COVID-19 testing was slow to start and slow to ramp up, alongside with people started debating about the border closures, the government's support of businesses, welfare of workers who could

²²MANNING, J. M.: *Feats, Flops, and Free Lessons From NZ's Response to the COVID-19 Pandemic*. In: *Oxford Academic Medical Law Review*, 9/2021, p. 474.

²³About infectious cases, death rates, availability of tests, contact tracings, the state of the alert system

²⁴MANNING, J. M.: *Feats, Flops, and Free Lessons From NZ's Response to the COVID-19 Pandemic*. In: *Oxford Academic Medical Law Review*, 9/2021, p. 475.

²⁵MANNING, J. M.: *Feats, Flops, and Free Lessons From NZ's Response to the COVID-19 Pandemic*. In: *Oxford Academic Medical Law Review*, 9/2021, p. 486.

not work during this time, the timespan of the pandemic situation and the continuous changes of the rules in the Alert System.²⁶

Businesses, tourism, and catering sectors, of which the country's economy is based on were greatly damaged this time, losing massive amounts of revenue.²⁷ Retailers and services simply could not function as they used to do, losing major part, and in some cases, the whole of their revenues. Another problem rose during level 3 alerts: in most places one could only pay for their goods via online methods – there were shops and markets which did simply not accept cash. Some people had no access to PCs, Wi-Fi or nearby banks, or did not have credit card on hand – people who did not have access to these faced disadvantages.²⁸

Due to mismanagement, the border became a continuous breaching point of the virus: from May to December 2020 there were 8 boundary failures, and from May to August there were 76 rule violations in Intensive Care Units. As it turned out, the workers at the borders and isolated hotels only had voluntarily vaccinations, and 63.5% of them were never tested.²⁹

The healthcare system of New Zealand managed to prevail during the pandemic situation, thanks to the strict lockdowns and measures taken to stop the spreading of the virus. Although the system prevailed, they were severely overburdened, and the public healthcare services were not properly equipped to fulfil their duties as

²⁶WILSON, S.: *Pandemic leadership: Lessons from New Zealand's approach to COVID-19*. In: *Sage Journals*, 5/2020, p. 288.

²⁷HENRICKSON, M.: *Kiwis and COVID-19: The Aotearoa New Zealand Response to the Global Pandemic*. In: *Sage Journals*, 7/2020, p. 128.

²⁸HENRICKSON, M.: *Kiwis and COVID-19: The Aotearoa New Zealand Response to the Global Pandemic*. In: *Sage Journals*, 7/2020, p. 129.

²⁹MANNING, J. M.: *Feats, Flops, and Free Lessons From NZ's Response to the COVID-19 Pandemic*. In: *Oxford Academic Medical Law Review*, 9/2021, p. 480.

intended – as the system was underfunded for a decade, struggling with understaffing and unskilled workers.³⁰

During the pandemic, the New Zealand government tried to alleviate the struggles of the country with different economical packages, to aid its workers and employers. The biggest of these was the Wage Subsidy Scheme introduced on 17th March 2020. It could be requested by employers, soletraders and entrepreneurs who lost 30% of their revenues during the pandemic, and the pay-outs would be under the span of 12 weeks. To apply, they had to promise to keep 80% of the wages they pay to their employees. The scheme itself was greatly open for exploitation and abuse. Complaints came in about employers simply pocketing the Money they get from the scheme and forcing their workers to apply for sick leave or take one year off unpaid – or simply laying them off while collecting the money. Up until September 2020 the government only revised 10.000 cases from the total of 759.000. To this day they have no clue about how many of there quest was warranted or if they even face legal consequences.³¹

Political background of Sweden

The country of Sweden is a constitutional monarchy – where the monarch is in a symbolic position without real political power. The laws are passed by the government, which are implemented and executed by the prime minister, who is chosen by the parliament.³² Although Sweden is also considered a unitary state, the country is

³⁰MANNING, J. M.: *Feats, Flops, and Free Lessons From NZ's Response to the COVID-19 Pandemic*. In: *Oxford Academic Medical Law Review*, 9/2021, p. 489.

³¹MANNING, J. M.: *Feats, Flops, and Free Lessons From NZ's Response to the COVID-19 Pandemic*. In: *Oxford Academic Medical Law Review*, 9/2021, p. 493.

³²BYLUND, P. L.; PACKARD, M. D.: *Separation of power and expertise: Evidence of the tyranny of experts in Sweden's COVID-19 responses*. In: *Wiley Online Library*, 2/2021, p. 1307.

traditionally decentralised, the central government only performs ministry functions, while public affairs are conducted by two-level regional government municipalities. Which have a widerange of but specific competence.³³

The regional governments (are responsible for public healthcare, public transportation, and culture, while municipalities are supervising (amongst others) nursing homes, kindergartens, and schools. Public authorities, however, have no affect on decision-making administrative authorities.³⁴ The prime minister's administration may decide on the operation of administrative bodies on its own, provided that the decisionis duly prepared and reviewed. Separate administrative authorities are guaranteed a widerange of independence in their specific areas of expertise within the government.³⁵ The Swedish constitutional so states that, in addition to theindependence of publicbodiesfromthe state, ministers participating in the government may not influence the decision-making of such bodies.³⁶

The swedes are more eager to co-operate with the government's guidelines, than being subjugated by strict laws and directives. The Swedish society's nature is consensus-based, its basis is the co-

³³YAN, B.; ZHANG, X.; LONG, W.; ZHU, H.; CHEN, B.: *Why Do Countries Respond Differently to COVID-19? A comparative Study of Sweden, China, France, and Japan*. In: *SageJournals*, 7/2020, p. 765.

³⁴such as such as the Swedish parliament (Riksdag), regional authorities and the ministers of the government

³⁵BYLUND, P. L.; PACKARD, M. D.: *Separation of power and expertise: Evidence of the tyranny of experts in Sweden's COVID-19 responses*. In: *Wiley Online Library* 2/2021, p. 1307.

³⁶RAMBAREE, K.; NÄSSÉN, N.: *'The Swedish Strategy' to COVID-19 Pandemic: Impact on Vulnerable and Marginalised Communities*. In: *Sage Journals*, 7/2020, p. 235.

operation between the citizens and the state.³⁷ Therefore, the trust and the willingness of co-operation of the swedes in their public authorities and government is especially high.³⁸

Measures taken in Sweden during the pandemic situation

One of the three major pillars which Sweden could base their pandemic managing was its background as a democratic and strong welfare state, allowing the government to share some of its responsibilities, obligations, and duties with the people.³⁹ The pandemic strategy of Sweden was formed around the notion, that the government should not make restrictions by legislature, and for the state to be kept “ in the background”.⁴⁰ Across Europe the Swedish method was exceptional with its laissez-fair based approach.⁴¹ The managing of the crisis was more based on recommendations and the consent of the citizens, rather than it being based on legalities and legislative decisions.⁴² The decentralized political environment resulted in lesser streamlined decisions, strategy based on voluntarily

³⁷ORLOWSKI, E. J. W.; GOLDSMITH, D. J. A.: *Four months into COVID-19 pandemic, Sweden's prized herd immunity is nowhere in sight*. In: *Sage Journals*, 8/2020, p. 293.

³⁸KUHLMANN, S.; HELLSTRÖM, M.; RAMBERG, U.; REITER, R.: *Tracing divergence in crisis governance: responses to the COVID-19 pandemic in France, Germany and Sweden compared*. In: *Sage Journals*, 1/2021, p. 565.

³⁹RAMBAREE, K.; NÄSSÉN, N.: *'The Swedish Strategy' to COVID-19 Pandemic: Impact on Vulnerable and Marginalised Communities*. In: *Sage Journals*, 7/2020, p. 245.

⁴⁰KUHLMANN, S.; HELLSTRÖM, M.; RAMBERG, U.; REITER, R.: *Tracing divergence in crisis governance: responses to the COVID-19 pandemic in France, Germany and Sweden compared*. In: *Sage Journals*, 1/2021, p. 565.

⁴¹KUHLMANN, S.; HELLSTRÖM, M.; RAMBERG, U.; REITER, R.: *Tracing divergence in crisis governance: responses to the COVID-19 pandemic in France, Germany and Sweden compared*. In: *Sage Journals*, 1/2021, p. 562.

⁴²KUHLMANN, S.; HELLSTRÖM, M.; RAMBERG, U.; REITER, R.: *Tracing divergence in crisis governance: responses to the COVID-19 pandemic in France, Germany and Sweden compared*. In: *Sage Journals*, 1/2021, p. 565.

permissions, local and regional actors, negotiations and coordinating efforts between the levels of government. Specialised agencies and organizations provided professional expertise in politics, advisory agencies and expert institutions have played an important role in addressing the epidemic situation⁴³ – the central government (aside from a few laws and measures taken) only governed with recommendations and advice,⁴⁴ basing their policies on the perspectives of experts and the persistence of public health in the epidemic. Internal expert bodies are directly linked to the central government and quasi-autonomous agencies to the Swedish administration⁴⁵ – such crucial organisation was the Swedish Public Health Agency (or PHA for short), which was meant to execute the „Swedish strategy“ during the pandemic situation. The standpoint was clear: controlling the spread of the virus inside the hospitals, ensure the availability of resources for health and medical care, reduce the impact of the epidemic on key services, minimize the impact on people and businesses, alleviate general panic, introduce appropriate measures in a timely manner, and as the second major pillar: to rely on the commonsense and consent of its citizens.⁴⁶ Lastly, the third major pillar is to achieve herd immunity, granting mass immunity to

⁴³KUHLMANN, S.; HELLSTRÖM, M.; RAMBERG, U.; REITER, R.: *Tracing divergence in crisis governance: responses to the COVID-19 pandemic in France, Germany and Sweden compared*. In: *Sage Journals*, 1/2021, p. 564.

⁴⁴KUHLMANN, S.; HELLSTRÖM, M.; RAMBERG, U.; REITER, R.: *Tracing divergence in crisis governance: responses to the COVID-19 pandemic in France, Germany and Sweden compared*. In: *Sage Journals*, 1/2021, p. 567.

⁴⁵KUHLMANN, S.; HELLSTRÖM, M.; RAMBERG, U.; REITER, R.: *Tracing divergence in crisis governance: responses to the COVID-19 pandemic in France, Germany and Sweden compared*. In: *Sage Journals*, 1/2021, p. 570.

⁴⁶RAMBAREE, K.; NÄSSÉN, N.: *'The Swedish Strategy' to COVID-19 Pandemic: Impact on Vulnerable and Marginalised Communities*. In: *Sage Journals*, 7/2020, p. 235

the people, via the controlled spread of the virus (approved by the PHA, however this approach ultimately failed).⁴⁷

The government temporarily banned non-essential travels inside the country on 19th March 2020 – no other measures against free movement was made. Gyms, schools, shops remained open during the pandemic. They also made recommendations to keep social distancing in restaurants, if possible, to work from home and they also restricted the number of people in gatherings. The rest of the strategy was left to the citizens voluntary social distancing, who received daily information from the PHA, daily press conferences from the pandemic experts, from the prime minister Stefan Löfven as well as other governmental representatives.⁴⁸ The creating and executing of the collective strategy was mainly conducted by Anders Tegnell (leader of the PHA from 2013) and his team. The PHA received major support for a long period of time, which was needed for the organization to function, co-operating with the state and the government as well.

The Swedish public healthcare system consists of 290 municipalities and 21 county councils and regions which are all led by politicians – the municipalities being responsible for the government funded public healthcare and medical services.⁴⁹ There commendations of the PHA were mainly based on the Swedish Diseases Act (introduced in 2004): to frequently wash hands, keep physical distance, people above the age of 70 to avoid crowds, bans on visiting elderly relatives, to stay home in case of illness, and only to

⁴⁷ORLOWSKI, E. J. W.; GOLDSMITH, D. J. A.: *Four months into COVID-19 pandemic, Sweden's prized herd immunity is nowhere in sight*. In: *Sage Journals*, 8/2020, p. 294.

⁴⁸YAN, B.; ZHANG, X.; LONG, W.; ZHU, H.; CHEN, B.: *Why Do Countries Respond Differently to COVID-19? A comparative Study of Sweden, China, France, and Japan*. In: *Sage Journals*, 7/2020, p. 765.

⁴⁹LUDVIGGSON, J. F.: *The first eight months of Sweden's COVID-19 strategy and the key actions and actors that were involved*. In: *Wiley Online Library*, 9/2020, p. 2460.

travel is necessary. Other measurements included the banning of gatherings of more than 500 people on March 11, 2020, (reduced to 50 people two weeks later),⁵⁰ closing of universities and colleges on March 17⁵¹ and closed its borders for non-European Economic Area residents.⁵²

Although local municipalities undertook them itigation part of the Swedish strategy, the authorities were continuously over burdened by the pandemic managing tasks, due to the rapidly increasing cases and lack of healthcare workers.⁵³ The government alongside with the PHA has declared that they will protect the elderly and on 16th march they made recommendations towards the elderly not to meet with their families or friends, avoid contacts with other elderly people, to train everyday and to eat healthy.⁵⁴

The negative side of governmental measures in Sweden

The Swedish soft and calm response to the pandemic was criticized by local and international scientists, raising concerns about

⁵⁰LUDVIGGSON, J. F.: *The first eight months of Sweden's COVID-19 strategy and the key actions and actors that were involved*. In: *Wiley Online Library*, 9/2020, p. 2466.

⁵¹LUDVIGGSON, J. F.: *The first eight months of Sweden's COVID-19 strategy and the key actions and actors that were involved* In: *Wiley Online Library*, 9/2020, p. 2466.

⁵²KUHLMANN, S.; HELLSTRÖM, M.; RAMBERG, U.; REITER, R.: *Tracing divergence in crisis governance: responses to the COVID-19 pandemic in France, Germany and Sweden compared*. In: *Sage Journals*, 1/2021, p. 561.

⁵³KUHLMANN, S.; HELLSTRÖM, M.; RAMBERG, U.; REITER, R.: *Tracing divergence in crisis governance: responses to the COVID-19 pandemic in France, Germany and Sweden compared* In: *Sage Journals*, 1/2021, p. 566.

⁵⁴RAMBAREE, K.; NÄSSÉN, N.: *'The Swedish Strategy' to COVID-19 Pandemic: Impact on Vulnerable and Marginalised Communities*. In: *Sage Journals*, 7/2020, p. 238

the Swedish death rate (per capita) which soared to be the highest in July 2020.⁵⁵

In March 2020 the authorities have failed to protect the elderly, which struck deeply into the notion of the government's and the PHA's ability to manage the pandemic. The Swedish National Board of Health and Welfare published a report about COVID-19 related deaths, showing that 90% of the deceased were people aging 70 and older, resulting in 1877 deaths.⁵⁶ Prime minister *Stefan Löfven* stated, that they failed to protect those living in nursing homes - this statement was reinforced with *Anders Tegnell* epidemiologist's statement, that the Swedish approach to the pandemic has failed the elderly. By the end of March 55% of nursing homes in greater Stockholm had confirmed COVID-19 cases.⁵⁷

People who were exposed to low underlying socio-economic and cultural factors also presented and underlying threat to the pandemic managing. Migrants in greater Stockholm, who live in the marginalized part of the city did not receive⁵⁸ proper information about the COVID-19 virus, and they couldn't Access the meither. The problems temmed from the fact that every information the PHA and the government created about the virus was in monolingual Swedish (such as press conferences and public debates). By not gaining access to relevant COVID-19-related information immigrants have been

⁵⁵RAMBAREE, K.; NÄSSÉN, N.: 'The Swedish Strategy' to COVID-19 Pandemic: Impact on Vulnerable and Marginalised Communities. In: *Sage Journals*, 7/2020, p. 235

⁵⁶RAMBAREE, K.; NÄSSÉN, N.: 'The Swedish Strategy' to COVID-19 Pandemic: Impact on Vulnerable and Marginalised Communities. In: *Sage Journals*, 7/2020, p. 238

⁵⁷RAMBAREE, K.; NÄSSÉN, N.: 'The Swedish Strategy' to COVID-19 Pandemic: Impact on Vulnerable and Marginalised Communities. In: *Sage Journals*, 7/2020, p. 239.

⁵⁸RAMBAREE, K.; NÄSSÉN, N.: 'The Swedish Strategy' to COVID-19 Pandemic: Impact on Vulnerable and Marginalised Communities. In: *Sage Journals*, 7/2020, p. 240.

more at risk to COVID-19 as well as increasing the risk of them infecting others.⁵⁹

The Swedish healthcare system also proved to be less equipped at the time of the epidemic – this became apparent from the number of beds missing from the intensive care units. Although Swedish regional authorities have tried to increase their capacity in intensive care units and suspend operations, the expansion has still been fully exploited by incoming infected people.⁶⁰

Summary

The two countries shared many similarities, such as their political systems, the trust of their people in the government, or the communicative efforts done by the government during the pandemic situation. What they greatly differed in, was the approach to the pandemic, as New Zealand chose suppression, while Sweden chose mitigation. The importance of the method of managing the pandemic resulted in greatly different death rates in these countries: in December 2020 it was 25 in New Zealand,⁶¹ while in Sweden the number was 9817,⁶² which in my opinion means that New Zealand dealt better with the pandemic, making the approach of suppression to the pandemic the most viable.

References:

⁵⁹RAMBAREE, K.; NÄSSÉN, N.: 'The Swedish Strategy' to COVID-19 Pandemic: Impact on Vulnerable and Marginalised Communities In: *Sage Journals*, 7/2020, p. 241.

⁶⁰KUHLMANN, S.; HELLSTRÖM, M.; RAMBERG, U.; REITER, R.: *Tracing divergence in crisis governance: responses to the COVID-19 pandemic in France, Germany and Sweden compared*. In: *Sage Journals*, 1/2021, p. 560.

⁶¹*Total Coronavirus Deaths in New Zealand*. [online], [cit. 31/12/2021]. Available at: <<https://www.worldometers.info/coronavirus/country/new-zealand/>>.

⁶²*Total Coronavirus Deaths in New Zealand*. [online], [cit. 31/12/2021]. Available at: <<https://www.worldometers.info/coronavirus/country/new-zealand/>>.

BROMFIELD, N.; MCCONNELL, A.: *Two routes to precarious success: Australia, New Zealand, COVID-19 and the politics of crisis governance*. In: *Sage Journals*, 12/2020, 518-535 p.

BYLUND, P. L.; PACKARD, M. D.: *Separation of power and expertise: Evidence of the tyranny of experts in Sweden's COVID-19 responses*. In: *Wiley Online Library*. 2/2021, p. 1300-1319.

HENRICKSON, M.: *Kiwis and COVID-19: The Aotearoa New Zealand Response to the Global Pandemic* In: *Sage Journals*, 7/2020, p. 121-133.

KUHLMANN, S.; HELLSTRÖM, M.; RAMBERG, U.; REITER, R.: *Tracing divergence in crisis governance: responses to the COVID-19 pandemic in France, Germany and Sweden compared*. In: *Sage Journals*, 1/2021, 556-575 p.

LUDVIGGSON, J. F.: *The first eight months of Sweden's COVID-19 strategy and the key actions and actors that were involved*. In: *Wiley Online Library*, 9/2020, 2459-2471 p.

MANNING, J. M.: *Feats, Flops, and Free Lessons From NZ's Response to the COVID-19 Pandemic*. In: *Oxford Academic Medical Law Review*, 9/2021, 468-496 p.

New Zealand Government, engaging with government, How government Works. [online], [cit. 31/12/2021]. Available at: <<https://www.govt.nz/browse/engaging-with-government/government-in-new-zealand/>>.

NYGREN, K. G.; OLOFFSON, A.: *Swedish exceptionalism, herd immunity and the welfare state: A media analysis of struggles over the nature and legitimacy of the COVID-19 pandemic strategy in Sweden*. In: *Sage Journals*, 2/2021, 529-546 p.

ORLOWSKI, E. J. W.; GOLDSMITH, D. J. A.: *Four months into COVID-19 pandemic, Sweden's prized herd immunity is now here in sight*. In: *Sage Journals*, 8/2020, 292-298 p.

RAMBAREE, K.; NÄSSÉN, N.: *'The Swedish Strategy' to COVID-19 Pandemic: Impact on Vulnerable and Marginalised Communities*. In: *Sage Journals*, 7/2020, 245 p.

WILSON, S.: *Pandemic leadership: Lessons from New Zealand's approach to COVID-19*. In: *Sage Journals*, 5/2020, p. 279-293.

Worldometer, *Total Coronavirus Deaths in Sweden*. [online], [cit. 31/12/2021]. Available at: <<https://www.worldometers.info/coronavirus/country/sweden/>>.

Worldometer, *Total Coronavirus Deaths in New Zealand*. [online], [cit. 3/12/2021]. Available at: <<https://www.worldometers.info/coronavirus/country/new-zealand/>>.

YAN, B.; ZHANG, X.; LONG, W.; ZHU, H.; CHEN, B.: *Why Do Countries Respond Differently to COVID-19? A comparative Study of Sweden, China, France, and Japan*. In: *Sage Journals*, 7/2020, p. 762-769.

Slobodou proti slobode – Protivládny protest 17.11.2020

Dávid Gajdoščík

The advent of the Internet has increased the spread of misinformation to such an extent that we are currently facing a double epidemic. The first is caused by the respiratory disease COVID 19, the second by tempting deceptions, manipulation and political propaganda, which people like to be carried away by. Blind confidence in the misinformation and false narratives about unconstitutional actions of the Slovak government caused people to take to the streets in the autumn of 2020 at the time of the curfew, the main purpose of which was to limit the spread of the new coronavirus. The resistance of a selected section of society to the alleged restriction of freedom has caused the disease to spread more rapidly, as a result of which some citizens have lost their lives.

Úvod

„Sloboda bez vzdelania je nebezpečná, vzdelanie bez slobody je zbytočné.“

John Fitzgerald Kennedy

Jedna z myšlienok bývalého prezidenta Spojených štátov amerických, ktorá po desaťročia deklaruje potrebu vyváženosti vzdelania a slobody nebola asi nikdy taká relevantná ako dnes, v dobe, kedy má pravda a sloboda v myšliach mnohých ľudí len zanedbateľnú hodnotu.

História dokazuje, že pri viacerých významných udalostiach nedochádzalo a nedochádza len k odhaľovaniu správania mnohých spoločenských aktérov, ale aj ich hodnotovej orientácie. Výnimkou nie sú ani udalosti spojené s pandémiou ochorenia COVID-19. Uvedomujúc si v plnej miere uvedomujeme, že skúmaná problematika má omnoho širšie konotácie, analýzou facebookového obsahu konkrétnych politikov v období protestu skúsime zistiť, aký vplyv malo šírenie rôznych dezinformácií a podnecovanie ľudí k nedodržiavaniu protipandemických opatrení na ďalší vývoj na

Slovensku so zreteľom na politické preferencie, pandemickú situáciu či dôveru v štátne inštitúcie.

Zatiaľ čo mainstreamoví politickí aktéri, ktorí sa na Slovensku ujali moci v marci 2020 museli prevziať zodpovednosť za chod krajiny, zdravie a bezpečie vlastných občanov, niektorí zástupcovia politickej opozície, dezinformačnej a konšpiračnej scény (vrátane radikálov a extrémistov), vyhrocovali napätú situáciu rozširovaním obsahov, ktoré nahľadávali dôveru v mnohé protipandemické opatrenia, ich implementáciu a dodržiavanie.¹

Okrem viacerých ťažších sociálno-ekonomických situácií súvisiacich s pandémiou COVID-19, bola problémom aj vláda SR na čele s jej bývalým predsedom, Igorom Matovičom. Chaotickosť a ignorancia relevantného komunikovania niektorých krokov v boji s koronavírusom boli živnou pôdou pre eskaláciu spoločenského napätia, ktoré vyvrcholilo počas núdzového stavu (ďalej NS) v úvode 2. vlny koronavírusu.

Núdzový stav v 2. vlně

Po pokojnom lete 2020, kedy boli denné prírastky pozitívnych ľudí v počte niekoľkých desiatok, maximálne stoviek denne, začiatkom jesene začínajú počty pozitívnych stúpať. Aj z tohto dôvodu sa vláda Slovenskej republiky (ďalej SR) rozhodla od 1.10.2020 opätovne zaviesť NS. Oproti 1. vlně, kedy bol NS vyhlásený len pre oblasť zdravotníctva, druhý NS sa týkal všetkého diania v SR.

Spočiatku bol vyhlásený len na 45 dní, no vládnym uznesením z 11. novembra bol predĺžený o ďalších 45 dní (15.11.2020 - 29.12.2020).

¹MESEŽNIKOV, G.; BARTOŠ, J.: *Infodémia na Slovensku 2020. Dezinformačno-konšpiračná scéna v období COVID-19*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2020. s. 5, 16, 26. [online], [cit. 31.01.2022]. Dostupné na internete: <https://www.ivo.sk/buxus/docs/publikacie/subory/Infodemia_na_Slovensku_2020.pdf>.

Súčasťou NS bolo obmedzenie ústavou garantovaného práva pokojne sa zhromažďovať v počte osôb nad 6 s výnimkou osôb žijúcich v 1 domácnosti.² Centrálnym dôvodom bola eliminácia vysokého rizika šírenia infekcie COVID-19. Podľa Ministerstva zdravotníctva SR bola už v tom čase pravdepodobnosť, že sa na hromadnom podujatí, vyskytne pozitívna osoba takmer 100%.³

Keďže sa blížil pre Slovákov pamätný „Deň boja za slobodu a demokraciu“, vlna sociálnej nevôle narastala. Tento stav využilo niekoľko antisystémových síl a štandardných politikov, ktorí šírením propagandy a populizmu udržiavali ľudí v chaose. Z prieskumu NMS Market Research⁴ bolo v tom čase zrejmé, že spochybňovaním protipandemických opatrení môžu uspieť politické strany *Kotlebovci – Ľudová strana Naše Slovensko*, *SMER-SD* či *Vlasť*, ktorých sympatizanti považovali opatrenia za nezmyselné.

Permanentné zdôrazňovanie protiústavných krokov vlády SR, ktoré údajne nerešpektujú niektoré základné ľudské práva a slobody (ďalej ZLPaS), či podpora k účasti na zakázanom podujatí, prebiehali na viacerých úrovniach. Keďže je Facebook (FB) považovaný viacerými politikmi za ideálny komunikačný kanál, kde môžu osloviť široké masy slovenských voličov (v roku 2021 ho

²UZNESENIE VLÁDY SLOVENSKEJ REPUBLIKY č. 718. [online], [cit. 31.01.2022]. Dostupné na internete: <https://korona.gov.sk/wp-content/uploads/2020/11/718_2020.pdf>.

³MINISTERSTVO ZDRAVOTNÍCTVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY: *COVID-19: Počet červených okresov na Slovensku sa vyšplhal na 41*. [online], [cit. 31.01.2022]. Dostupné na internete: <<https://www.health.gov.sk/Clanok?covid-10-02-10-2020-situacia>>.

⁴Bližšie pozri: <https://strategie.hnonline.sk/marketing/2236919-prieskum-dve-tretiny-slovakov-veria-ze-priebeh-druhej-vlny-u-nas-bude-miernejši-ako-v-ceskej-republike>.

využívalo viac ako 3 milióny Slovákov⁵), naša pozornosť smeruje práve k obsahu šírenému na tejto sociálnej platforme.

Podobný názor zastáva aj Gabriel Tóth z Katedry komunikácie. „Komunikácia na sociálnych sieťach, v slovenskom prostredí najmä na Facebooku, je pre politikov čoraz dôležitejšia. Tí najúspešnejší ňou každý deň zasahujú stovky tisíc potenciálnych voličov a neraz cez svoje profily komunikujú rozhodnutia a názory na najdôležitejšie témy.“⁶

Facebookový obsah vybraných politikov v období protestu

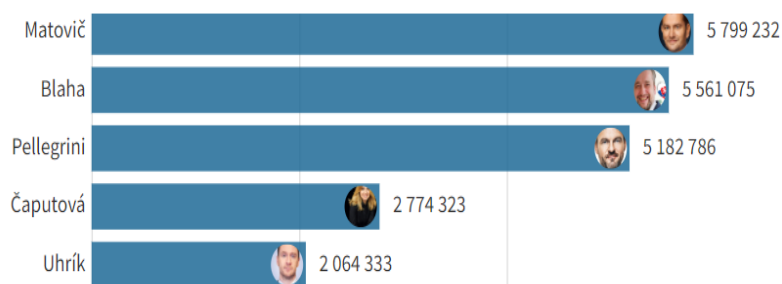
Centrom nášho záujmu bolo mapovanie FB príspevkov (v období pred i v deň protestu) štandardných politikov (s výnimkou Milana Uhríka a Štefana Harabina). Ich príspevky vykazovali v počte interakcií (reakcií, komentárov, zdieľaní) najväčší dosah a tak je možné legitímne usudzovať, že táto komunikácia prispela nielen k účasti laickej verejnosti na zakázanom zhromaždení, ale vlastným nedodržiavaním opatrení i k dôsledkom, ktoré z protestu vyplynuli.

V čase protestu boli fejsbúkovy najsilnejšími osobnosťami expredseda súčasnej vlády SR, Igor Matovič (OLANO), poslanec NRSR za stranu SMER-SD, Ľuboš Blaha, predseda strany HLAS Sociálna demokracia, Peter Pellegrini, Zuzana Čaputová (prezidentka SR) a Milan Uhrík, vtedajší slovenský europoslanec za stranu Kotlebovci – Ľudová strana Naše Slovensko.

⁵NAPOLEONCAT: *Facebook users in Slovakia*, February 2021. [online], [cit. 31.01.2022]. Dostupné na internete: <<https://napoleoncat.com/stats/facebook-users-in-slovakia/2021/02/>>.

⁶TÓTH, G.: *Kto je najúspešnejším slovenským politikom na Facebooku?* In: TREND.SK. [online], [cit. 31.01.2022]. Dostupné na internete: <<https://www.trend.sk/nazory-a-komentare/kto-je-najuspesnejsim-slovenskym-politikom-facebooku>>.

Graf č. 2: Najúspešnejší politici na Facebooku (2020-2022)

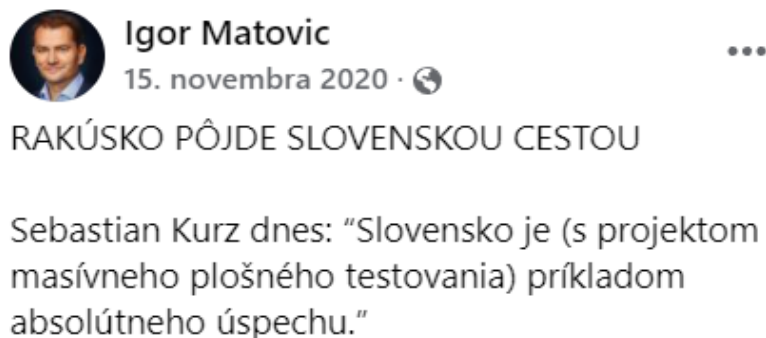
Zdroj: Katedra Komunikácie: *Politika sa deje na Facebooku a hejt znova víťazí*. In: *Katedrakeromunikacie.sk*. [online], [cit. 31.01.2022]. Dostupné na internete: <https://katedrakeromunikacie.sk/politika-sa-deje-na-facebooku-a-hejt-znova-vitazi/>.

FB obsah v súvislosti so 17. novembrom 2020, naznačuje, kto mal v úmysle správať sa k protipandemickým opatreniam konštruktívne a ktolen polarizoval slovenské obyvateľstvo a ťažil zo sociálnej frustrácie a nespokojnosti.

Bývalý premiér SR, Igor Matovič, k účasti na proteste v žiadnom príspevku nevyzýval. Svoju pozornosť zamerl dňa 13.11.2020 na informovanie verejnosti napríklad o výsledkoch rokovaní Pandemickej komisie,⁷ či o skutočnosti, že Rakúsko sa v celoplošnom testovaní inšpiruje Slovenskom.

⁷ Facebook Igora Matoviča. [online], [cit. 31.01.2022]. Dostupné na internete: <https://www.facebook.com/igor.matovic.7/posts/10220832440173281>.

Obrázok č. 1: Facebook Igora Matoviča: Rakúsko pôjde slovenskou cestou

Zdroj: Facebook Igora Matoviča. [online], [cit. 31.01.2022]. Dostupné na internete: <<https://www.facebook.com/photo/?fbid=10220845012007569&set=a.10216351837281009>>.

V deň protestu na jeho FB evidujeme fotografiu so symbolom (hákovým krížom) vytvoreným zo sviečok, ktorý údajne vznikol pred úradom vlády SR⁸ a ktorý je typický pre skupiny smerujúce k potláčaniu ZPaS.

Dlhodobé prvenstvo najúspešnejšieho „fejsbúkového“ politika drží poslanec SMERU-SD, Ľuboš Blaha.⁹ Dôvodom úspechu je snaha vyvolávať negatívne emócie, šíriť nenávisť a dezinformácie, ktorým sa na FB dlhodobo darí. Pozornosť vzbudzuje video, v ktorom viacerí

⁸Facebook Igora Matoviča. [online], [cit. 31.01.2022]. Dostupné na internete: <<https://www.facebook.com/photo/?fbid=10220860349430995&set=a.10216351837281009>>.

⁹Katedra Komunikácie: *Politika sa deje na Facebooku a hejt znova víťazí*. In: Katedrakomunikacie.sk. [online], [cit. 31.01.2022]. Dostupné na internete: <<https://katedrakomunikacie.sk/politika-sa-deje-na-facebooku-a-hejt-znova-vitazi/>>.

poslanci SMERU-SD, vrátane pána Blahu, zvolávali širokú verejnosť k protestnej účasti.

Obrázok č. 2: Video SMER-SD: My prídeme !

Zdroj: Facebook Ľuboša Blahu. [online], [cit. 31.01.2022]. Dostupné na internete:

<<https://www.facebook.com/LBlaha/videos/2954376724794880>>.

Pokiaľ si uvedomíme, že video malo v čase protestu na FB viac ako stotisíc pozretí, status¹⁰ pána Blahu zo dňa 17.11.2020 o tom, že bol milo prekvapený z vyššej účasti protestujúcich, vyznieva mierne pokrytecky.

Pán Blaha navyše sám porušil niekoľko protipandemických opatrení - nedodržiavanie požadovaných odstupov či nosenie rúšok

¹⁰Facebook Ľuboša Blahu. [online], [cit. 31.01.2022]. Dostupné na internete: <https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=2803136936591534&id=2047997592105476>.

na verejnosti. Podobným spôsobom sa previnili aj ďalší. Príkladom môže byť predseda SMERU-SD Robert Fico, Ladislav Kamenický, Marián Kotleba, Milan Uhrík a ďalší.¹¹

Politická strana HLAS-SD, resp. jej predseda Peter Pellegrini, komunikovali o niečo opatrnejšie. Viackrát zopakoval tézu, že ľudia k účasti na proteste nijakým spôsobom nevyzývajú. Informácie o údajnom porušovaní ZLPaS zo strany vládneho kabinetu sa však niekoľkokrát objavili. Podľa jeho slov „*platí (resp. platilo), že len 1 názor je ten správny a ten, kto ho neprijme, nepokloní sa a nezaradí sa do šiku podľa chaotických pravidiel, je nakoniec potrestaný.*“¹² Vo viacerých príspevkoch nechýbala výzva na zúčastnenie sa internetovej ankety súvisiacej s referendom o predčasných voľbách a o potenciálnom skončení súčasnej vlády.

¹¹KYSEL, T.; SLIZ, M.: *Protesty v Bratislave: Pred prezidentský palác prišli tisíce ľudí, fažkoodenci zasahovali pred Úradom vlády.* In: Aktuality.sk. [online], [cit. 31.01.2022]. Dostupné na internete: <<https://www.aktuality.sk/clanok/840836/bratislavu-cakaju-protesty-policia-je-pripravena/>>.

¹²Facebook Petra Pellegriniho: *Zrušte núdzový stav.* [online], [cit. 31.01.2022]. Dostupné na internete: <<https://www.facebook.com/watch/?v=1025751084602000>>.

Obrázok č. 3: Zrušte núdzový stav

Zdroj: Facebook Petra Pellegriniho: *Zrušte núdzový stav*. [online], [cit. 31.01.2022]. Dostupné na internete: <<https://www.facebook.com/watch/?v=1025751084602000>>.

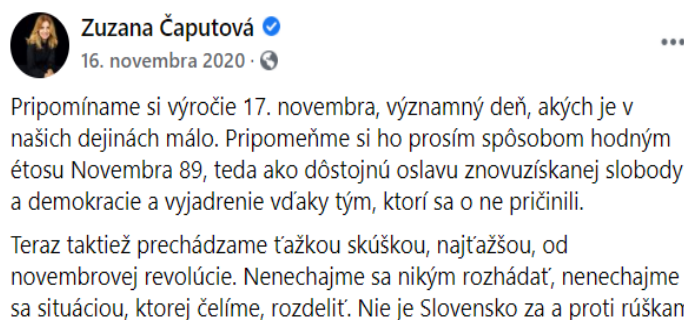
Po proteste obsahoval FB pána Pellegriniho príspevky nadšenia z toho, že ľudia verejne vyjadrili svoj nesúhlas s vládou Igora Matoviča na zakázanom proteste.¹³

Súčasná prezidentka SR Zuzana Čaputová, komunikovala pred aj počas protestu vecne, zrozumiteľne, no predovšetkým úctivo a otvorene k všetkým občanom SR. Výzvami k solidarite a racionálnemu konaniu upokojovala negatívne vášne, ktorýmičasť

¹³Facebook Petra Pellegriniho: *Desiatky tisíc ľudí chcú koniec tejto vlády*. [online], [cit. 31.01.2022]. Dostupné na internete: <<https://www.facebook.com/pellegrini.peter/videos/1119572448512829>>.

spoločnostioplývala. Dôkazom je jej príhovor, ktorý akcentoval múdre rozhodnutia a sociálnu zodpovednosť.¹⁴

Obrázok č. 4: Facebook Zuzany Čaputovej

Zdroj: Facebook Zuzany Čaputovej: *Príhovor prezidentky k 31. výročiu Nežnej revolúcie*. [online], [cit. 31.01.2022]. Dostupné na internete: <<https://www.facebook.com/watch/?v=3276926189102559>>.

Príspevkom zo dňa 17.11.2020 potvrdila úctu k obetiam, ktoré si novembrové udalosti v roku 1989 vyžiadali i k dodržiavaniu protipandemických opatrení, ktoré v tom období platili.¹⁵

Milan Uhrík, ktorý bol v čase protestu súčasťou politickej strany Kotlebovci – Ľudová strana Naše Slovensko, v jednom zo svojich

¹⁴ Facebook Zuzany Čaputovej: *Príhovor prezidentky k 31. výročiu Nežnej revolúcie*. [online], [cit. 31.01.2022]. Dostupné na internete: <<https://www.facebook.com/watch/?v=3276926189102559>>.

¹⁵ Facebook Zuzany Čaputovej. [online], [cit. 31.01.2022]. Dostupné na internete: <https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=1582590798615565&id=857225904485395>.

príspevkov, ktorý publikoval 3 dni pred protestom, k účasti na proteste otvorene vyzýval.¹⁶

Vo večerných hodinách v deň protestu uverejnil príspevok s fotografiou, v ktorom deklaroval nadšenie z vysokého počtu účastníkov protestu a z ktorého je evidentné porušovanie protipandemických opatrení a zákazu zhromažďovania zo strany politika i mnohých protestujúcich.

Obrázok č. 5: Facebook Milana Uhríka – hnutie Republika

Zdroj: Facebook Milana Uhríka. [online], [cit. 31.01.2022]. Dostupné na internete:

<<https://www.facebook.com/photo?fbid=1300656893620753&set=pcb.1300660083620434>>.

¹⁶Bližšie pozri: <<https://blbec.online/post/1818626/summary>>.

Špecifickým príkladom bol spôsob komunikácie bývalého ministra spravodlivosti, expredsedu Najvyššieho súdu SR a neúspešného kandidáta na prezidenta SR Štefana Harabina. Rozširovaním dezinformácií podnecoval ľudí k porušovaniu protipandemických opatrení nenosením rúšok¹⁷, ale aj z dôvodu, že zavádzajúcim výkladom Ústavy SR, účelovo klamal o porušovaní LP.¹⁸ Nakoľko podobné vyhlásenia o protiústavnom konaní vlády SR zaznievali z úst viacerých politikov, považujeme za nevyhnutné zdôrazniť relevantné skutočnosti, ktoré potvrdia opak.

Protiústavná ústavnosť

Ústava SR síce garantuje právo pokojne sa zhromažďovať, no „podmienky výkonu tohto práva ustanoví zákon v prípadoch zhromažďovania na verejných miestach, ak ide o opatrenia v demokratickej spoločnosti nevyhnutné na ochranu práv a slobôd iných, ochranu verejného poriadku, zdravia a mravnosti, majetku alebo pre bezpečnosť štátu...“¹⁹ Reflektujúc Ústavu SR a príslušné legislatívne normy musíme pripomenúť, že NS bol vyhlásený na základe ústavného zákona č. 227/2002 Z.z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a NS. Vyhlásiť ho môže iba vláda SR za predpokladu, že dochádza alebo potenciálne môže dôjsť k bezprostrednému ohrozeniu života a zdravia osôb.²⁰

¹⁷Harabin – Rúška dole. In: *Youtube.com*. [online], [cit. 27.1.2022], Dostupné na internete: <https://www.youtube.com/watch?v=P6TYUT_0qro>.

¹⁸Facebook Štefana Harabina. [online], [cit. 31.01.2022]. Dostupné na internete: <https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=2944089715867854&id=1680731138870391>.

¹⁹ÚSTAVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Druhá hlava*. Tretí oddiel. Politické práva, čl. 28, ods. 2.

²⁰ Bližšie pozri: <<https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2002/227/>>.

Ústava SR následne akcentuje, že ak sa vyskytne niektorá z extrémnych situácií je možné ZPaS obmedziť v čase NS v nevyhnutnom rozsahu a na nevyhnutný čas podľa závažnosti ohrozenia.²¹

Ústavný súd SR, ktorý na podnet konkrétnych subjektov rozhodoval o súlade vyhlásenia NS s Ústavou SR, zaujal v tomto smere dňa 14.10.2020 jasné stanovisko.

Uznesenie vlády SR č. 587 z 30. 9. 2020 k návrhu na vyhlásenie NS podľa ústavného zákona č. 227/2002 Z. z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu **je v súlade** s Ústavou SR.²²Napriek viacerým legitímnym dôkazom o zákonnosti, ústavnosti a dôležitosti NS sa časť spoločnosti (cca 20 tisíc ľudí)²³rozhodla tento stav nerešpektovať a prísť dňa 17.11.2020 na protest.

Dôsledky

Následky politickej propagandy a účasti na protestných zhromaždeniach reflektujeme na niektorých grafoch. Z politického hľadiska zo vtedajšieho sociálneho chaosu do istej miery profitovali viaceré subjekty. Pri komparácii jednotlivých preferencií politických strán z obdobia pred protestom a po proteste, vidíme určité zmeny. Zatiaľ čo niektorým politickým subjektom, ktoré eskalovali občiansku

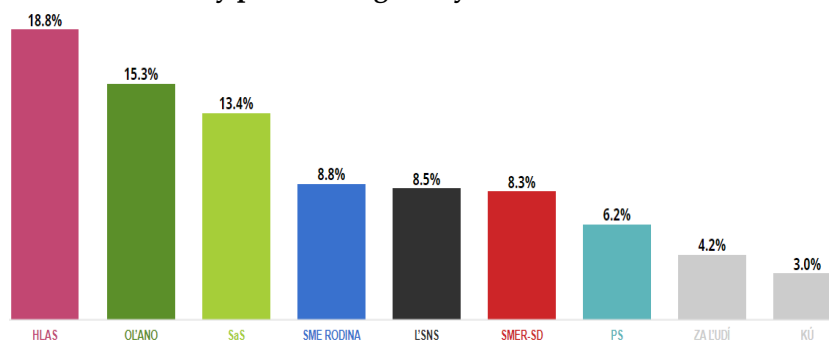
²¹SVÁK, J.: *Ústavnosť mimoriadnych zákonov pre boj s Covid-19*. [online], [cit. 27.1.2022], Dostupné na internete: <<https://www.pravniprostor.cz/clanky/ustavni-pravo/ustavnost-mimoriadnych-zakonov-covid19#link-note-1>>.

²²ROZHODNUTIE ÚSTAVNÉHO SÚDU SLOVENSKEJ REPUBLIKY. s. 2. [online], [cit. 27.1.2022], Dostupné na internete: <file:///C:/Users/42191/Downloads/Rozhodnutie%20-%20N%C3%A1lez%20PL.%20%C3%9A%202022_2020.pdf>.

²³TA3: *Pri úrade vlády lietali flaše, ťažkoodenci zadržali poslanca LSNS*. In: TA3.sk. [online], [cit. 20.1.2022], Dostupné na internete: <<https://www.ta3.com/clanok/188370/pri-urade-vlady-lietali-flase-tazkoodenci-zadrzali-poslanca-lsns>>.

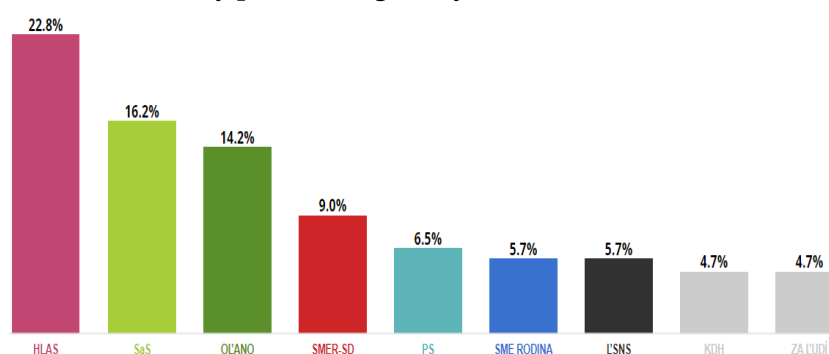
nespokojnosť a vo svojich vyhláseniach aj jednotlivých príspevkoch účelovo zavádzali o porušovaní LP, slovenskej Ústavy či dokonca podnecovali ľudí k nedodržiavaniu stanovených opatrení, preferenčné hlasy podľa agentúry AKO narastali, iným (OLANO), u ktorých podobné praktiky nevidujeme, preferencie klesali.

Graf č. 3: Volebný prieskum agentúry AKO – 14.10.2020

Zdroj: Volebný prieskum agentúry AKO, 14.10.2020. In: SME.sk. [online], [cit. 20.1.2022], Dostupné na internete: <<https://volby.sme.sk/pref/1/politicke-strany/p/ako/2021-10-14>>.

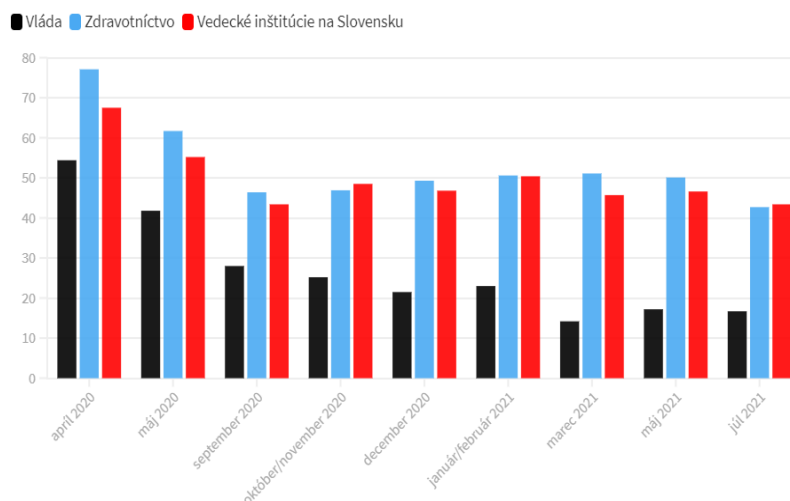
Graf č. 4: Volebný prieskum agentúry AKO – 21.12.2020

Zdroj: Volebný prieskum agentúry AKO, 21.12.2020. In: SME.sk. [online], [cit. 20.1.2022], Dostupné na internete: <<https://volby.sme.sk/pref/1/politicke-strany/p/ako/2020-12-21>>.

Najvýraznejší posun, o 4 percentuálne body, zaznamenala opozičná strana Petra Pellegriniho, ktorá, rovnako ako všetky ostatné politické zoskupenia, neniesla za zdravie a životy občanov SR takmer žiadnu zodpovednosť. Aj strana SMER-SD bola politickým subjektom, ktorý spoločenskú frustráciu, chaos a apatiu voči pandemickým opatreniam využil na posilnenie vlastného postavenia. Naopak, vládna strana pána Matoviča klesla o 1%, čím sa posunula až na tretiu pozíciu za stranu Sloboda a solidarita. Prepad hnutia OĽANO však nebol determinovaný výlučne využívaním manipulatívnych techník viacerých aktérov, vrátane opozičných síl, ale aj chaotickým vystupovaním vlastného predsedu, ktorý občas v krátkom čase menil svoje vyhlásenia, spochybňoval predstaviteľov konzília odborníkov i samotnú prezidentku SR. Neschopnosť efektívnej a systematickej komunikácie zo strany celej vlády SR pod vedením pána Matoviča znamenal v konečnom dôsledku značný prepád dôvery zo strany slovenského obyvateľstva.

Graf č. 5: Slovenská akadémia vied (SAV) – Prieskum: „Ako sa máte Slovensko?“

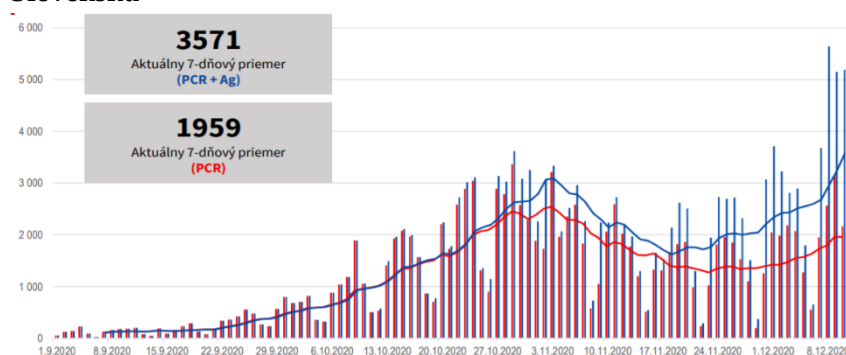
Zdroj: Slovenská akadémia vied: *Prieskum: „Ako sa máte Slovensko?“*. [online], [cit. 20.1.2022], Dostupné na internete: <http://sasd.sav.sk/_archiv/sasd_2020002/sasd_2020002_sk.xml>.

Zatiaľ čo v apríli 2020 vláde dôverovalo 54,4% občanov, v tom istom období o rok neskôr dôveryhodnosť občanov klesla o 40%.

Pokiaľ sa pozrieme na dátaodrážajúce šírenie ochorenia COVID-19 na začiatku 2. vlny koncom roka 2020, môžeme vidieť, že zatiaľ čo sprísnené opatrenia v podobe dvojkoľového testovania obyvateľstva SR v októbri a novembri, vrátane obmedzenia voľného pohybu osôb, priniesli spočiatku pokles denných pozitívnych osôb a stabilizovanie epidemiologickej situácie, po proteste sa situácia zmenila. Krivka počtu denných prípadov osôb pozitívne testovaných na COVID-19 začala stúpať smerom nahor približne týždeň po realizácii spomínaných protestov. Rovnako rástol i počet hospitalizovaných

pacientov, pacientov ktorí sa ocitli na pľúcnej ventilácii,²⁴ či zdravotníkov, ktorí sa buď vlastným pozitívnym testom alebo stykom s pozitívne testovanou osobou ocitli v karanténe.²⁵

Graf č. 6: Denný počet pozitívnych prípadov COVID-19 na Slovensku

Zdroj: Ministerstvo zdravotníctva Slovenskej republiky: Kritická epidemiologická situácia. s. 8. [online], [cit. 20.1.2022], Dostupné na internete:

<https://www.uvzsr.sk/docs/info/covid19/Epidemiologicka%20situacia_PKV_201211_TK.pdf>.

Napriek tomu, že nemožno explicitne posúdiť či mal spomínaný protest najväčší dopad na zrýchlené šírenie koronavírusu, podľa

²⁴KUZMÁNY, A.: Koronavírus: Vláda výrazne obmedzuje pohyb, zavrú sa kostoly aj lyžiarske strediská. In: *SME.sk*, [online], [cit. 20.1.2022], Dostupné na internete: <<https://domov.sme.sk/c/22564538/koronavirus-slovensko-pripady-vakcina-lockdown-covid-31-12.html>>.

²⁵MINISTERSTVO ZDRAVOTNÍCTVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY: Kritická epidemiologická situácia. s. 20. [online], [cit. 20.1.2022], Dostupné na internete: <https://www.uvzsr.sk/docs/info/covid19/Epidemiologicka%20situacia_PKV_201211_TK.pdf>.

predikcie uznávaných a relevantných inštitúcií bola realizácia každého hromadného podujatia vysokorizikovou udalosťou.

Záver

Reflexiou FB príspevkov konkrétnych politikov (pred i počas protestu) sme zistili, že šírenie politickej propagandy a rozmach dezinformácií, ktoré podporovali sociálnu nenávisť a odpor voči protipandemickým opatreniam mali vplyv na účasť protestujúcich, volebné preferencie, počty nakazených a dôveru vo vládu SR.

Uvedomujúc si ďalekosiahlosť preberanej problematiky, upriamime svoju pozornosť na niekoľko najpálčivejších problémov SR, ktoré majú súvis s negatívnou situáciou. Zatiaľ čo na jednej strane je problémom strata záujmu Slovákov o politiku, občianstvo či samotnú demokraciu, na druhej strane evidujeme čoraz zlyhávanie štátnej autority. Štátni predstavitelia musia zdôrazňovať vlastnú kredibilitu a legitimitu počas celého funkčného obdobia, no najmä počas šírenia vysoko nákazlivého a život ohrozujúceho ochorenia.

Keďže sa štát iba prizeral organizácii zakázaného protestu, mohol svoju reputáciu čiastočne napraviť udeľovaním finančných pokút za priestupky súvisiace s nerešpektovaním zákazu zhromažďovania či nosenia rúšok (existuje množstvo fotografií a videozáznamov), resp. podporu k účasti na zakázanom podujatí. V niektorých prípadoch mohol sankcionovať povzbudzovanie k účasti na proteste, ktoré môže byť definované ako trestný čin, resp. postihovať fyzickú alebo právnickú osobu, ktorú dokážeme identifikovať ako zvolávateľa zhromaždenia.²⁶

²⁶ŠKROBÁK, J.: *Rešpekt k právu a presadzovanie zákazu zhromaždenia*. In: *Comeniusblog.sk*. [online], [cit. 20.1.2022], Dostupné na internete: <https://comeniusblog.flaw.uniba.sk/2020/11/16/respekt-k-pravu-a-presadzovanie-zakazu-zhromazdovania/#_ftn>.

Naša kritika smeruje aj k administrátorom sociálnych sietí, resp. technologickým gigantom, ktorí pristupujú k riešeniu prejavov internetovej nenávisti len veľmi pomaly a umožňujú tak jej presahy do reálneho sveta. Zvýraznením viacerých demokratických nedostatkov zo strany konkrétnych aktérov bolo prípade údajného „boja“ za slobodu prijatie tvrdého lockdownu, čo v mnohých ľuďoch pocit neslobody len umocnilo.

Poukázaním na mnohé deformity vyjadrujeme presvedčenie, že boj za slobodu a demokraciu je nikdy nekončiaci proces vyžadujúci veľkú dávku odhodlania, vytrvalosti a uvedomelých občanov.

Literatúra:

Facebook Petra Pellegriniho: *Desiatky tisíc ľudí chcú koniec tejto vlády*. [online], [cit. 31.01.2022]. Dostupné na internete: <<https://www.facebook.com/pellegrini.peter/videos/1119572448512829>>.

Facebook Petra Pellegriniho: *Zrušte núdzový stav*. [online], [cit. 31.01.2022]. Dostupné na internete: <<https://www.facebook.com/watch/?v=1025751084602000>>.

Facebook Zuzany Čaputovej: *Príhovor prezidentky k 31. výročiu Nežnej revolúcie*. [online], [cit. 31.01.2022]. Dostupné na internete: <<https://www.facebook.com/watch/?v=3276926189102559>>.

Katedra Komunikácie: *Politika sa deje na Facebooku a hejt znova víťazí*. In: Katedrakomunikacie.sk. [online], [cit. 31.01.2022]. Dostupné na internete: <<https://katedrakomunikacie.sk/politika-sa-deje-na-facebooku-a-hejt-znova-vitazi/>>.

KUZMÁNY, A.: *Koronavírus: Vláda výrazne obmedzuje pohyb, zavrú sa kostoly aj lyžiarske strediská*. In: SME.sk, [online], [cit. 20.1.2022], Dostupné na internete: <<https://domov.sme.sk/c/22564538/koronavirus-slovensko-pripady-vakcina-lockdown-covid-31-12.html>>.

KYSEL, T.; SLIZ, M.: *Protesty v Bratislave: Pred prezidentský palác prišli tisíce ľudí, ťažkoodenci zasahovali pred Úradom vlády*. In: Aktuality.sk. [online], [cit. 31.01.2022]. Dostupné na internete: <<https://www.aktuality.sk/clanok/840836/bratislavu-cakaju-protesty-policia-je-pripravena/>>.

MESEŽNIKOV, G.; BARTOŠ, J.: *Infodémia na Slovensku 2020. Dezinformačno-konšpiračná scéna v období COVID-19*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2020. s. 5, 16, 26. [online], [cit. 31.01.2022]. Dostupné na internete: <https://www.ivo.sk/buxus/docs/publikacie/subory/Infodemia_na_Slovensku_2020.pdf>.

MINISTERSTVO ZDRAVOTNÍCTVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY: *Kritická epidemiologická situácia*. s. 20. [online], [cit. 20.1.2022], Dostupné na internete: <https://www.uvzsr.sk/docs/info/covid19/Epidemiologicka%20situacia_PKV_201211_TK.pdf>.

ROZHODNUTIE ÚSTAVNÉHO SÚDU SLOVENSKEJ REPUBLIKY. s. 2. [online], [cit. 27.1.2022], Dostupné na internete: <file:///C:/Users/42191/Downloads/Rozhodnutie%20-%20N%C3%A1lez%20PL.%20%C3%9AS%2022_2020.pdf>.

SVÁK, J.: *Ústavnosť mimoriadnych zákonov pre boj s Covid-19*. [online], [cit. 27.1.2022], Dostupné na internete: <<https://www.pravniprostor.cz/clanky/ustavni-pravo/ustavnost-mimoriadnych-zakonov-covid19#link-note-1>>.

ŠKROBÁK, J.: *Rešpekt k právu a presadzovanie zákazu zhromaždenia*. In: *Comeniusblog.sk*. [online], [cit. 20.1.2022], Dostupné na internete: <https://comeniusblog.flaw.uniba.sk/2020/11/16/respekt-k-pravu-a-presadzovanie-zakazu-zhromazdovania/#_ftn>.

TA3: *Pri úrade vlády lietali fľaše, ťažkoodenci zadržali poslanca ĽSNS*. In: *TA3.sk*. [online], [cit. 20.1.2022], Dostupné na internete: <<https://www.ta3.com/clanok/188370/pri-urade-vlady-lietali-flase-tazkoodenci-zadrzali-poslanca-lsns>>.

TÓTH, G.: *Kto je najúspešnejším slovenským politikom na Facebooku?*
In: *TREND.SK*. [online], [cit. 31.01.2022]. Dostupné na internete:
<<https://www.trend.sk/nazory-a-komentare/kto-je-najuspesnejsim-slovenskym-politikom-facebooku>>.

ÚSTAVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Druhá hlava*. Tretí oddiel.
Politické práva, čl. 28, ods. 2.

UZNESENIE VLÁDY SLOVENSKEJ REPUBLIKY č. 718. [online],
[cit. 31.01.2022]. Dostupné na internete: <https://korona.gov.sk/wp-content/uploads/2020/11/718_2020.pdf>. Ministerstvo zdravotníctva Slovenskej republiky. COVID-19: *Počet červených okresov na Slovensku sa vyšplhal na 41*. [online], [cit. 31.01.2022]. Dostupné na internete: <<https://www.health.gov.sk/Clanok?covid-10-02-10-2020-situacia>>.

NAPOLEONCAT: *Facebook users in Slovakia*, February 2021.
[online], [cit. 31.01.2022]. Dostupné na internete:
<<https://napoleoncat.com/stats/facebook-users-in-slovakia/2021/02/>>.

Harabin - Rúška dole. In: *Youtube.com*. [online], [cit. 27.1.2022],
Dostupné na internete:
<https://www.youtube.com/watch?v=P6TYUT_0qro>.

Facebook Igora Matoviča. [online], [cit. 31.01.2022]. Dostupné na
internet:
<<https://www.facebook.com/igor.matovic.7/posts/10220832440173281>>.

Facebook Igora Matoviča. [online], [cit. 31.01.2022]. Dostupné na
internet:
<<https://www.facebook.com/photo/?fbid=10220860349430995&set=a.10216351837281009>>.

Facebook Ľuboša Blahu. [online], [cit. 31.01.2022]. Dostupné na
internet:
<https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=2803136936591534&id=2047997592105476>.

Facebook Štefana Harabina. [online], [cit. 31.01.2022]. Dostupné na internete:

<https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=2944089715867854&id=1680731138870391>.

Facebook Zuzany Čaputovej. [online], [cit. 31.01.2022]. Dostupné na internete:

<https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=1582590798615565&id=857225904485395>.

Zlyhanie britskej vlády v reakcii na pandémie

Jana Gregová

Abstract: Pandemics have been encountered since time immemorial, and each state has gone through crisis management to deal with pandemics. But as technology advances and medical advances, humanity has become accustomed to solving similar problems. For the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, which is a multinational federal state consisting of four parts: England, Wales, Scotland and Northern Ireland, this was a key event. Overwhelmed by the effects of Brexit, a new challenge emerged that highlighted several weaknesses of this state system. Is the British government really strong and legitimate? Does it respect devolution? The Corona crisis has shown the strength of devolved parts of the United Kingdom in terms of their own status.

Úvod

Spojené kráľovstvo Veľkej Británie a Severného Írska je mnohonárodný zväzový štát pozostávajúci zo štyroch častí: Anglicka, Walesu, Škótska a Severného Írska. Úvodné mesiace roku 2020 boli svedkom vzniku silnej a všadeprítomného COVID-19 ako relatívne-alebo úplne bezprecedentnej krízy, s ktorou sa stretáva aj Spojené kráľovstvo. Takéto rámovanie sa konkretizovalo odkazmi na vznik kvalitatívne novej normality vyžadujúcej aklimatizáciu na bezprecedentné obmedzenia. Relatívne umiernené diskusie o pandémii ako o „ťažkom čase, alebo „znepokojujúcom čase“ boli čoraz viac nahrádzané oveľa dramatickejšími odkazmi na obdobie ako na „najhoršie časy“. Tiež to bolo nevyhnutné pre vytvorenie rétorického terénu pre následné úsilie vlády o riešenie pandémie - naplnenie tohto úsilia výnimočnosťou spojenou s týmto narastajúcim pocitom naliehavosti. Britská koronavírusová kríza znova spustila jednu z najtrpkejších politických diskusií v krajine: Môže Spojené kráľovstvo Veľkej Británie a Severného Írska prežiť ako únia štyroch národov?

Právomoci podľa decentralizácie

Mnohonárodnostná povaha štátu Spojeného kráľovstva sa prejavuje v odlišných a miestami si konkurujúcich chápaniach národa a štátnosti na územiach s decentralizovanou vládou (Škótsko, Wales a Severné Írsko). Každá z týchto častí má svoju vlastnú ústavnú a politickú identitu. Koncom 90. rokov 20. storočia bola v Škótsku, Walese a Severnom Írsku implementovaná vysoko asymetrická forma politickej decentralizácie, zatiaľ čo Anglicko sa napriek svojmu postaveniu najväčšieho konštitučného národa stalo ústavnou anomáliou. Dve desaťročia po zavedení decentralizácie sa „anglická otázka“ naďalej dostáva do povedomia diskusií, ale reformy anglického riadenia zostávajú obmedzené. Vláda Spojeného kráľovstva je v silnom a špecifickom postavení: ako vláda pre celé Spojené kráľovstvo aj ako vláda Anglicka. Spojené kráľovstvo bolo jednou z krajín, ktoré kríza COVID-19 v roku 2020 najviac zasiahla.¹

Napriek varovaniu Svetovej zdravotníckej organizácie (WHO) vláda Spojeného kráľovstva pomerne pomaly reagovala na hrozbu krízy a snažila sa oddialiť implementáciu opatrení týkajúcich sa sociálneho dištancovania, až kým to nebolo absolútne nevyhnutné. Zdravotnícky systém (NHS) je prenesenou záležitosťou od roku 1999, ale ešte predtým boli zdravotnícke služby v Severnom Írsku a Škótsku riadené príslušnými územnými úradmi vlády Spojeného kráľovstva. Škótsky parlament, waleský parlament a zhromaždenie Severného Írska sa riadia modelom prenesenia právomocí s vyhradenými právomocami, pričom zákonodarná právomoc je

¹ANDERSON, P.: *The COVID-19 PANDEMIC IN THE UNITED KINGDOM: A Tale Of Convergence And Divergence*. In: STEYTLER, N. (ed.): *Comparative Federalism and Covid-19: Combating the pandemic*. London: Routledge, 2021, p. 142-159.

udelená vo všetkých oblastiach, ktoré nie sú špecificky vyhradené v príslušných stanovách pre každý národ.²

Za dve desaťročia od začiatku decentralizácie je pandémia koronavírusu najväčším problémom verejného zdravia, ktorému čelia všetky úrovne vlády. V súlade s modelmi prenesenia právomocí na každom území sú dôležité jurisdikcie postihnuté pandémiou, zdravotná starostlivosť a školstvo, za ktoré zodpovedajú decentralizované vlády v Škótsku, Walesu a Severnom Írsku. V Anglicku absencia decentralizovanej inštitúcie znamená, že vláda Spojeného kráľovstva je zároveň anglickou vládou, a preto sa Ministerstvo zdravotníctva a sociálnej starostlivosti Spojeného kráľovstva vo veľkej miere zameriava na zdravotnú politiku v Anglicku, aj keď niektoré aspekty zdravotnej politiky zostávajú výhradne vláde Spojeného kráľovstva. Núdzové právomoci týkajúce sa infekcií, v oblasti verejného zdravia sú podrobne opísané v rôznych legislatívnych aktoch pre rôzne krajiny. Na riešenie civilných núdzových situácií v celom Spojenom kráľovstve existuje aj iná legislatíva v oblasti núdzových situácií. Tou je zákon o civilných nepredvídaných udalostiach z roku 2004, ktorý však bol vyvinutý tak, aby odrážal rôzne dohody o prenesení právomocí, ktoré zahŕňajú konkordáty dohodnutých rámcov spolupráce s každým decentralizovaným národom. V posledných rokoch bola politická decentralizácia posilnená prenesením ďalších kompetencií, ako aj fiškálnych nástrojov a zahŕňala aj procesy prenosu moci v podobe „devolution city deals“ v Anglicku.³

²ANDERSON, P.: *The COVID-19 PANDEMIC IN THE UNITED KINGDOM: A Tale Of Convergence And Divergence*. In: STEYTLER, N. (ed.): *Comparative Federalism and Covid-19: Combating the pandemic*. London: Routledge, 2021, p. 142-159.

³SANDFORD, M.: *Giving Power Away? The “De-Words” and the Downward Transfer of Power in Mid-2010s England*. In: *Regional and Federal Studies*, vol. 30/2020, p. 24-46.

Vláda Spojeného kráľovstva = anglickej vláde?

Všetky štyri národy v Spojenom kráľovstve majú existujúcu legislatívu na riadenie šírenia infekčných chorôb. Zatiaľ čo legislatíva sa v jednotlivých krajinách líši (okrem Anglicka a Walesu, na ktoré sa vzťahuje rovnaký zákon), zákony majú podobné právomoci na predchádzanie, ochranu a kontrolu závažného rizika pre ľudské zdravie. Oznámenie o implementácii opatrení v celom Spojenom kráľovstve dňa 23. marca 2020 podporili všetky hlavné politické strany v Spojenom kráľovstve. Opozičné strany vrátane labouristov, Škótskej národnej strany (SNP) a Demokratickej unionistickej strany, ktoré boli všetky vo vláde na územiach s prenesenými právomocami, podporili blokádu vlády Spojeného kráľovstva. Medzi verejnosťou bola takmer univerzálna podpora úplného lockdown-u, pričom 93 % verejnosti uviedlo, že je za takéto rozhodnutie.⁴Keď vláda Spojeného kráľovstva uvoľnila obmedzenia v Anglicku, najavo vyšli rozdiely v prístupoch v decentralizovaných krajinách, pričom medzi politickými stranami narastala kritika, že v Anglicku sa lockdown uvoľňuje príliš skoro. Hlavná opozičná strana labouristov sa snažila vyvážiť svoje obavy s časovým plánom uvoľňovania opatrení s dôslednou kritikou, že vládne plány boli vágne formulované a predstavovali zbytočné riziko pre pracovníkov, ktorí budú nútení vrátiť sa do práce. To malo podporu odborov, menších strán, ako sú Zelení, ako aj decentralizovaných vlád.⁵

Rozdiely v prístupe k zmierneniu lockdownu v máji 2020 posilnili postavenie prenesených správ ako aj autonómnych vlád. Na

⁴MCDONNELL, A.: *Public Support for a Two-week Lockdown Persists*. [online], [cit. 15/09/2021]. Dostupné na internete: <<https://yougov.co.uk/topics/politics/articles-reports/2020/10/30/public-support-two-week-lockdown-persists>>.

⁵Ref. 1.

prekvapenie niektorých politikov, waleská a severoírská vláda nenasledovali príklad pri rušení obmedzení, čo vyvolalo kritiku a obavy z cezhraničnej spolupráce a odhalilo nedostatok vedomostí o právomociach vlád s prenesenými právomocami vo veci stanovovania si svojich vlastných programov a postupov voči samotnému lockdownu. Vlády s prenesenými právomocami kritizovali prístup vlády Spojeného kráľovstva k zmierneniu lockdownu, ktorý sa uskutočnil bez výraznejšej konzultácie s vedúcimi predstaviteľmi s právomocami, a teda nezohľadnil vplyv, ktorý by zrušenie obmedzení malo na iné časti Spojeného kráľovstva.⁶

Spoločný akčný plán

Zapojenie decentralizovaných častí predznamenalo začiatok spoločného prístupu k riešeniu pandémie v celom Spojenom kráľovstve. Zahŕňalo to Akčný plán pre koronavírus, ktorý štyri vlády spoločne zverejnili 3. marca, prenesenie podpory vo forme Sewelovho dohovoru pre vlády Spojeného kráľovstva o koronavíruse (ktorý získal kráľovský súhlas 25. marca) a súbežné oznámenia kľúčových rozhodnutí, ako napr. lockdown ohlásený 23. marca. Toľko ohlasovaný prístup štyroch krajín znamenal bezprecedentnú úroveň spolupráce a doteraz neznámy stupeň jednotnosti medzi vládami. V súhlase s jasným rozdelením kompetencií voči politickým jurisdikciám, ako je zdravotná starostlivosť a vzdelávanie, išlo o decentralizovanú odpoveď, a to, že jednotnosť neznamenala centralizáciu.⁷

⁶SAVANTA Group: *Coronavirus Data Tracker*. [online], [cit. 16/09/2021]. Dostupné na internete: <<https://savanta.com/coronavirus-data-tracker/>>.

⁷RUSSELL, M.: *Scotland in a Post Brexit and Post Pandemic World*. [online], [cit. 15/09/2021]. Dostupné na internete: <<https://policyscotland.gla.ac.uk/scotland-in-a-post-brexit-and-post-pandemic-world/>>.

Analýza úlohy vlády Spojeného kráľovstva pri zvládaní pandémie koronavírusu si vyžaduje diskusiu o jej úlohe ako vlády Spojeného kráľovstva, ako aj Anglicka. Pred zavedením preventívnych opatrení, ako napríklad lockdown dňa 23. marca, hrala vláda Spojeného kráľovstva koordinačnú úlohu medzi všetkými štyrmi krajinami v reakcii na pandémiu. Na zmiernenie ekonomických škôd spôsobených pandemiou zohrala vláda, vedúcu úlohu pri podpore zamestnávateľov a zamestnancov postihnutých pandemiou. To zahŕňalo rôzne schémy uplatniteľné vo všetkých štyroch krajinách Spojeného kráľovstva.⁸

Priebeh a dôsledky COVID-19 naprieč štyrmi národmi sa často prejavili celkom rozdielne, ale v skutočnosti podobnosti vo väčšine hlavných ohľadov prevažujú nad rozdielmi. Keď sa vláda Spojeného kráľovstva konečne prebudila k potrebe vyhlásenia lockdownu, charakter a rozsah krízy boli také výrazné, že decentralizované štáty nasledovali tento príklad takmer do bodky, bez ohľadu na to, že uzamykanie právomoci, na ktoré sa spoliehali, boli v podstate záležitosťou samoregulácie. Hlavné fiškálne a ekonomické opatrenia boli v každom prípade z veľkej časti záležitosťou vlády Spojeného kráľovstva a urobila tak relatívne jednostranným spôsobom.⁹

Samostatné prístupy

Kľúčovým koordinačným mechanizmom pre núdzové situácie, ktoré sa týkajú celého Spojeného kráľovstva alebo majú široký význam, je COBRA, výbor pre riešenie krízových udalostí.¹⁰

⁸ Ref. 6.

⁹GRACE, C.: *Perfect Storm: The pandemic, Brexit, and devolved government in the UK*. In: CHATTOPADHYAY, R. (ed.): *Federalism and the response to COVID-19: A comparative Analysis*. London: Routledge, 2021, p. 229-239.

¹⁰*UK government coronavirus decision making: key phases*. [online], [cit. 18/09/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.instituteforgovernment.org.uk/printpdf/9819>>.

Národy s prenesenými právomocami mali prístup ku COBRA a to zohralo určitú úlohu. Napríklad waleská vláda vyhlásila, že pracuje v spolupráci s ostatnými vládami v Spojenom kráľovstve na zaujatí zosúladeného prístupu tam, kde to bolo prospešné, koordinovaného vládou Spojeného kráľovstva prostredníctvom stretnutí COBRA. Právomoc zaviesť lockdown vo Walese však mala waleskej vláde, ktorá rozhodla, ako by sa to malo vykonať, spolu so znášaním zodpovednosti za zdravotnú a sociálnu starostlivosť. Relatívny nedostatok koordinácie viedol k zbytočným rozdielom a zmätku, na ktoré v konečnom dôsledku najviac doplatili občania.¹¹

Rozdiely v prijímaných postupoch medzi štyrmi domácimi národmi Spojeného kráľovstva ukázali niektoré zo silných stránok decentralizovanej vlády, ako aj jej obmedzenia v krajine, ktorá zostáva z fiškálneho hľadiska vysoko centralizovanou. Národy s prenesenými právomocami čoraz viac využívali svoje právomoci, aby sa v priebehu pandémie odchýlili od prístupu vlády Spojeného kráľovstva, a to najmä v súvislosti s „kedy“ a „ako“ zmierniť lockdown. Celkovo však reakcia na pandémiu odrážala zásadne centralistický charakter vlády Spojeného kráľovstva spojený s jeho politickou kultúrou a históriou, čistou váhou a dominanciou Anglicka.¹²

Toto bolo posilnené a umocnené centralizačným politickým impulzom novej konzervatívnej vlády. Začiatkom júla zahájili prví ministri Škótska a Walesu koordinovaný útok na vládu Spojeného kráľovstva za to, že sa nezaujímal o decentralizované časti a neposkytla súdržné informácie od ministrov Spojeného kráľovstva o

¹¹SARGEANT, J.: *Co-ordination and Divergence: Devolution and Coronavirus*. London: Institute for Government, 2020. [online], [cit. 16/09/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.instituteforgovernment.org.uk/sites/default/files/publications/coordination-divergence-devolution-coronavirus.pdf>>.

¹² Ref. 9.

klúčových otázkach medzinárodného cestovania a karantény. Tvrdili, že konzultácie s decentralizovanými vládami boli považované za dodatočný nápad, aj keď všetky tri mali jasné zákonné povinnosti zabezpečiť, aby ich rozhodnutia boli zákonné a primerané. Ale aj keď sa v praxi cítili ako druhoradé národy s prenesenými právomocami spočiatku prijali stanovisko vlády Spojeného kráľovstva k tomu, ktoré krajiny by mali byť vyňaté z cestovných obmedzení a potom sa odklonili od vlády Spojeného kráľovstva a od seba navzájom. Naopak, v niektorých otázkach postupovali národy s prenesenými právomocami ako prvé a vláda Spojeného kráľovstva sa ocitla pod tlakom verejnosti, aby nasledovala ich príklad.¹³

Rastúce napätie

Rastúce rozdiely v prístupe spôsobujúce zmätok verejnosti sa odrážali v čoraz častejšej kritiky vlády Spojeného kráľovstva za to, že komunikácia nebola jasná, nevedelo sa kedy sa vydaní opatrenia týkali iba Anglicka. Obavy decentralizovaných národov z príliš centralizovaného prístupu boli ešte umocnené tým, čo sa považovalo za ďalšie centralizačné kroky vyplývajúce z Brexitu, ako je legislatíva na vytvorenie vnútorného jednotného trhu pre Spojené kráľovstvo ako celok. Okrem iného by to potenciálne uvalilo jednotné regulačné normy na národy s prenesenými právomocami vrátane záležitostí, v ktorých majú v súčasnosti prenesené právomoci. Zjavná neochota vlády Spojeného kráľovstva spolupracovať s decentralizovanými vládami, pokiaľ to nebude absolútne nevyhnutné, sa prejavila aj v nedostatku konzultácií o obchodných dohodách po Brexite a migračnej politike.¹⁴

Pandémia zhoršila medzivládne napätie v Spojenom kráľovstve.

¹³ Ref. 9.

¹⁴ Ref. 1.

Nestimulovala trvalejšiu spoluprácu, ale skôr podnietila nevôľu a rozhorčenie zo strany decentralizovaných národov. Rozdiely v politike a skúsenosti s pandémiou boli v skutočnosti relatívne malé, ale vyvolali neprimeraný zmätok a podráždenie, napriek tomu, že boli založené na skutočných rozdieloch v názoroch a skutočných rozdieloch v kontexte medzi štyrmi národmi. Najpozoruhodnejšie je, že pandémia zviditeľnila prenesenie právomocí oveľa silnejšie a výraznejšie. Mnohým ľuďom to prinieslo prenesenie právomocí do života, pretože si uvedomili, že veci sa v rôznych častiach Spojeného kráľovstva robia odlišne a že prechod z jednej jurisdikcie do druhej znamená, že platia rôzne pravidlá a prístupy.¹⁵

Charakter a história decentralizácie v každom národe s prenesenými právomocami a ich špecifické geografické oblasti výrazne ovplyvnili ich vzťahy s vládou Spojeného kráľovstva počas pandémie. Škótsko so svojou relatívne nepriepustnou pozemnou hranicou s Anglickom bolo schopné uvažovať o politickom prístupe „bez COVID-19“. Škótska ministerka dokonca pohrozila uzavretím škótsko-anglickej hranice, aby pomohla naplniť túto politiku (ale premiér Spojeného kráľovstva odmietol samotnú myšlienku, že takáto hranica vôbec existuje). Wales tiež zahrnul svoju hranicu s Anglickom ako súčasť svojich cestovných obmedzení COVID-19 v jednej fáze v menšom rozsahu, pričom bolo zjavné, že fyzická konektivita s veľkými anglickými aglomeráciami pozdĺž a za touto hranicou sa výrazne zhoršila. Takúto rozdielnosť politik je ťažké odôvodniť a udržať.¹⁶

Dôsledky pandémie

Realita bezprostredných dôsledkov pandémie nebola v praxi

¹⁵ Ref. 9.

¹⁶ Ref. 9.

medzi štyrmi národmi až taká odlišná, hoci údaje o úmrtiach Severného Írska vynikajú ako najlepšie a v niektorých iných meraniach si národy s prenesenými právomocami počínali porovnateľne lepšie ako Anglicko. Domovy opatrovateľskej starostlivosti boli veľkým problémom takmer všade, a najmä v Škótsku, čiastočne kvôli slabým zdrojom a kapacite v dôsledku rokov nedostatočného financovania a čiastočne kvôli chybám v politike. Posielanie správ a vedenie sa však výrazne líšilo a príslušná populácia ich tak aj vnímala.¹⁷

Širšie dôsledky pandémie na decentralizované vlády sú potenciálne závažné. Pričom dokonca prišla na scénu aj otázka možného rozpadu Únie. Škótska národná strana očakáva, že po škótskych národných voľbách v roku 2021 získa celkovú väčšinu na platforme ďalšieho referenda o nezávislosti, ktoré by mohlo tentoraz vyhrať. Vláda Spojeného kráľovstva už naznačila, že takýto návrh zamietne, nakoľko sa vyžaduje aj jej súhlas. Najmä pre zástancov Brexitu však nebude ľahké tvrdiť, že obyvatelia Škótska nemajú právo určovať svoju vlastnú nezávislosť od Únie v rámci Spojeného kráľovstva.¹⁸

Avšak zvraty v politike Spojeného kráľovstva za posledných päť rokov boli také násilné a pozoruhodné, dokonca aj bez jedinečného príspevku COVID-19, že takáto lineárna predpoveď sa zdá byť vo svojej podstate nebezpečná. Je možné, že udalosti naberú eliptickejšiu cestu. Silnejšie tlaky na nezávislosť môžu viesť k zmareniu túžby po okamžitom oddelení, no napriek tomu spúšťajú udeľovanie väčších prenesených právomocí v snahe zmierniť pocity nezávislosti. Alebo to môže dokonca viesť k ochote pozrieť sa zásadnejšie na štruktúru samotnej vlády Spojeného kráľovstva, možno dokonca uvažovať o

¹⁷ Ref. 1.

¹⁸ Ref. 11.

ústavnej rovnocennosti medzi štyrmi domácimi národmi. Ešte by sme mohli vidieť prípadný vznik systému, ktorý je oveľa viac podobný federalizovanej vláde.¹⁹

Záver

Napäté vzťahy medzi britskou vládou a decentralizovanými vládami za posledných niekoľko rokov zhoršila skutočnosť, že tieto štyri národy v súčasnosti riadia rôzne politické strany, ktoré majú odlišné ideológie a rôzne predstavy o budúcnosti Spojeného kráľovstva. Tento pohľad na úniu zameraný na anglickú zložku sa pochopiteľne líši od ostatných miest vo Veľkej Británii. Vo Walese je cítiť, že Westminster nerozumie alebo obzvlášť nerešpektuje decentralizáciu. Pokiaľ ide o vec, vnímajú prenesené vlády ako nevyhnutnú iritáciu. Koronavírus niečo z toho určite priniesol s väčším dôrazom.

Myšlienka únie zameraná na centralistickú prizmu Anglicka bola podporovaná ako súčasť koloniálnej Británie. Pravdou je, že stará myšlienka únie stratila pred desaťročiami zmysel. A v tom čase ostatné časti únie potvrdili svoju identitu (alebo identity v Severnom Írsku). Ak vláda skutočne chce, aby únia prežila, musí to byť partnerstvo medzi všetkými národmi.

Literatúra

ANDERSON, P.: *The COVID-19 PANDEMIC IN THE UNITED KINGDOM: A Tale Of Convergence And Divergence*. In: STEYTLER, N. (ed.): *Comparative Federalism and Covid-19: Combating the pandemic*. London: Routledge, 2021, p. 142-159. ISBN 978-0-367-76396-1.

GRACE, C.: *Perfect Storm: The pandemic, Brexit, and devolved government in the UK*. In: CHATTOPADHYAY, R. (ed.): *Federalism and*

¹⁹ Ref. 9.

the response to COVID-19: A comparative Analysis. London: Routledge, 2021, p. 229-239. ISBN 978-1-032-16987-3.

MCDONNELL, A. *Public Support for a Two-week Lockdown Persists*. [online], [cit. 15/09/2021]. Dostupné na internete: <<https://yougov.co.uk/topics/politics/articles-reports/2020/10/30/public-support-two-week-lockdown-persists>>.

RUSSELL, M.: *Scotland in a Post Brexit and Post Pandemic World*. [online], [cit. 15/09/2021]. Dostupné na internete: <<https://policyscotland.gla.ac.uk/scotland-in-a-post-brexit-and-post-pandemic-world/>>.

SANDFORD, M.: *Giving Power Away? The "De-Words" and the Downward Transfer of Power in Mid 2010s England*. In: *Regional and Federal Studies*, vol. 30/2020, p.24–46. ISSN 1743-9434.

SARGEANT, J.: *Co-ordination and Divergence: Devolution and Coronavirus*. London: Institute for Government, 2020. [online], [cit. 16/09/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.instituteforgovernment.org.uk/sites/default/files/publications/coordination-divergence-devolution-coronavirus.pdf>>.

SAVANTA Group: *Coronavirus Data Tracker*. [online], [cit. 16/09/2021]. Dostupné na internete: <<https://savanta.com/coronavirus-data-tracker/>>.

UK government coronavirus decision making: key phases. [online], [cit. 18/09/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.instituteforgovernment.org.uk/printpdf/9819>>.

Government overreach during the Covid-19 pandemic: Is the state of emergency a threat to democracy?

Daniel Kiss

Many countries have decided on activating a special rule of law, the so-called state of emergency in response to the Covid-19 pandemic to suspend certain political, economic, and social norms to increase executive efficiency, but these measures have resulted in the curtailing of civil liberties and human rights. Research shows that a state of emergency can accelerate democratic backsliding by allowing government overreach but is not in itself a threat to democratic order as long as checks and balances are present during its use.

Introduction

At the time of writing this paper unfortunately the end of the Covid-19 pandemic is still nowhere in sight, but after almost two years of time behind us in this extraordinary situation we have gained plenty of experience on many scopes of life including law and politics. In this paper I will present how governments have implemented special rules for combatting the spread of the pandemic with a special focus on the state of emergency, a legal mechanism found in many democratic systems designed to give extraordinary powers to the executive branch of government, effectively switching off or at least minimizing the effect of the regular checks and balances of power to streamline the response to a danger that requires swift action.

First, we will have to clear up the definition of this legal mechanism, understand what it means and look for historical precedent. Second, we will look at its implementation mainly in the case of Hungary, how it was used and what discussion it started in the legal and political communities. Lastly, we will see whether this so-called state of emergency poses a threat to liberty and democratic order, or if it is a natural part of the very democracy it is said to threaten.

What is the state of emergency?

There is no general definition nor universal name used for the state of emergency, but in order to examine it we have to paraphrase it. Generally speaking, a state of emergency is a collection of extraordinary powers outlined by law that are assumed by the government for a set amount of time to tackle a problem that requires urgent and immediate attention. This problem can be war, rebellion, a natural or industrial disaster, a financial crisis or in our case an epidemic.

It is alternatively described as a special legal regime of powers and rules that is brought into operation when a country is facing a grave threat, whereby normal laws are often circumvented, and special and extraordinary measures are enacted.¹

In practice, a state of emergency suspends normal functions of government, alerts citizens to alter their normal behaviour, authorizes government agencies to implement emergency preparedness plans and limits or suspends civil liberties and human rights. In a nutshell, it limits civil, economic, or political activity to combat the factor against which it was introduced.²

There is plenty of historical precedent to its usage, as the exercise of special powers in extreme situations of danger has been a compelling impulse of communities for self-preservation since ancient

¹MOLLOY, S.: *Emergency Law Responses to Covid-19 and the Impact on Peace and Transition Processes*. p. 10.

²*States of Emergency*. Geneva: DCAF Backgrounder: Security Sector Governance and Reform, 2005. p. 1.

times. Carl Schmitt³ even identified its enactment as the very source of sovereignty.⁴

Concrete historical roots for the state of emergency include the office of dictator in the ancient Roman Republic. Here whenever an emergency situation arose the senate appointed a dictator who was to handle the crisis with the help of exceptional political powers and step down afterward. The dictator had for example complete control over the military, but he also had limits placed against him in order to avoid descent into tyranny. State budget stayed in senate control and the dictator had a strict six-month tenure in office during which he was under heavy social pressure to fulfil the task he was given. After this tenure the dictator was held accountable for his decisions under the ordinary rule of law.

This legal system is still present in modern democracies in the form of the state of emergency. The list of its contemporary usage is quite long as well, there have been cases of instatement of special rule of law worldwide in at least one country almost every year even before the Covid-19 pandemic began.⁵ We can see an example as recently as 2011 in Slovakia, when the government declared a state of emergency after the mass resignation of doctors over low wages presented a healthcare crisis.⁶

³SCHMITT, C.: *German jurist and political theorist known for his writings on the effective wielding of political power and as major influence on subsequent political theory, legal theory, continental philosophy, and political theology.*

⁴DIAZ CREGO, M.; KOTANIDIS, S.: *States of emergency in response to the coronavirus crisis: Normative response and parliamentary oversight in EU Member States during the first wave of the pandemic.* Brussels: European Parliamentary Research Service, 2020. p. 4.

⁵State of emergency. Available at: <https://en.wikipedia.org/wiki/State_of_emergency>.

⁶*Slovakia in state of emergency after mass-resignation of doctors.* EU observer, 2011. 11. 30.

More notable cases of declarations of states of emergency were in response to the 1992 Los Angeles riots and the 1962 Cuban Missile Crisis, both in the United States, or the much more impactful 1933 Reichstag fire in Germany, that allowed chancellor Adolf Hitler to suspend basic civil liberties by enacting the 48th article of the German Constitution for the entire duration of his subsequent 12-year rule.

Usage in response to the pandemic

Aside from rebellions, war, or natural disasters, a public health emergency can grant the government emergency powers as well, but it is important to note that the constitutional basis for this varies by country and typically relates to specific historical experiences. For this very reason, some countries have not implemented extraordinary measures in the functioning of the government at all. At the time of writing (December 2021) there were 110 countries that have an active state of emergency according to data published by The International Center for Not-For-Profit Law (ICNL).⁷

The immediate action required by the pandemic situation to preserve the health of the citizens resulted in many cases in the instatement of the previously outlined special legal order, to enable the government to quickly and effectively implement strict confinements and quarantines, the monitoring of movement in relation to social distancing rules, keeping track of infections and closing international or regional borders for travellers. As much as these measures curtailed civic freedom, these actions were recommended by the scientific community and the World Health

⁷COVID-19 Civic Freedom Tracker: Keep civil space healthy. International Center for Not-For-Profit Law.

Organization as necessary to contain the virus and keep the pandemic under control.⁸

Implementation in Hungary

The Hungarian equivalent to the state of emergency is the Extraordinary Legal Order outlined by the Hungarian Fundamental Law (constitution). This Extraordinary Legal Order has several subcategories depending on the danger posed. In the case of the pandemic, the so-called State of Danger came into effect.

According to the 53rd article of the Hungarian Fundamental Law, a State of Danger can be declared in case of an elemental disaster or industrial accident endangering the safety of life and property. Such elemental disasters were floods in 2000, 2006, 2010, 2011 and 2013 and now the Covid-19 pandemic since 2020.^{9,10} The State of Danger allows governmental rule by decree for an indefinite amount of time, until the crisis is averted. Decrees made under such circumstances can suspend the application of existing laws, contradict them, or implement entirely new rules to follow. Such decrees are however only valid for 15 days unless the National Assembly (parliament) authorizes extensions, and the areas that are affected by the decrees are regulated by law.

The Disaster Prevention Act outlines the details of the extent to which government rules and regulations can influence the law, but in short, there is much room for manoeuvre. The government can

⁸TORBISCO-CASALS, N.: *Covid-19 and States of Emergency*. In: *Global Challenges*. Special issue, No.1, June 2020.

⁹It is important to note, that the states of emergency declared due to flooding were contained geographically within different regions of the country, therefore they were effective only in certain counties, or administrative areas of certain municipalities.

¹⁰RÁCZ, L.: *A veszélyhelyzet első kihirdetésének évfordulójára: 365 nap rövid veszélyhelyzet kronológiája*. TK Jogtudományi Intézet blog, 2021. 03. 11.

effectively do anything it wants as long as it can argue that it is necessary in combatting the emergency.¹¹

After the first confirmed cases of Covid-19 were identified in early March of last year, the Hungarian government declared a State of Danger on 11 March 2020, followed by a law proposal on 20 March that eventually became the Law on Protection Against the Coronavirus, declared on 30 March. The legislation declared parliament approval for all government decrees to be valid throughout the entire duration of the State of Danger, thereby eliminating the constitutional checks and balances of 15-day validity.¹²

The discussion of this law resulted in heavy political debate within the assembly. The Hungarian opposition criticised giving further power to prime minister Viktor Orbán, an already controversial figure within and outside of Hungary, regularly denounced as authoritarian, populist, and an enemy of liberal democracy, drawing almost constant attention from the European Union and around the globe.¹³

Some predicted the possible start of a de facto dictatorial rule, where the legislature was to be completely bypassed by the executive.¹⁴ The indefinite nature of the state of danger also drew heavy criticism, some going as far as comparing it to the rise of the national socialist totalitarian state under Hitler by describing the aforementioned law as “the Enabling Act”¹⁵

¹¹*Már megintveszélyhelyzet van. Miveljárez?* Telex.hu, 2020. 11. 05.

¹²2020. évi XII. törvény A koronavírus elleni védekezésről. In: *Magyar Közlöny*. 58/2020, p. 1634-1636.

¹³Orbán’s model of “illiberal democracy” has been described in numerous articles, not only in news, but in political science journals as well.

¹⁴*Diktatúrát Hoz vagy a járványellenvédekezés egyetlen eszköze a felhatalmazási törvény?* 24.hu, 2020. 03. 24.

¹⁵„GesetzzurBehebung der Not von Volk und Reich” effective 23 March 1933 to 20 September 1945.

Major figures like Csaba Tordai, constitutional lawyer and chief advisor to Budapest mayor Gergely Karácsony said that the Hungarian constitutional system itself was inadequate to tackle such a crisis and that the government therefore already had to cross legal boundaries to effectively handle the situation.¹⁶

The controversy therefore are not around the necessity for an extraordinary state of law, but around trust which the opposition lacked toward the governing Fidesz-KDNP coalition. All parties agreed that the Covid-19 outbreak in Hungary needed quicker reaction than normal procedure would allow, for example by the immediate closure of universities and subsequent closure of schools.

The notion itself, that the government is allowed to rule without the power balance of the legislature was however something that the opposition found fault with, although with questionable logic. The Hungarian parliamentary opposition said itself that the National Assembly is not a real obstruction toward government volition. The reason for this is that since the parliamentary elections of 2010, the governing Fidesz-KDNP coalition acquired a constant two-thirds majority in legislature, enabling them to draft an entirely new constitution¹⁷ without input from any of the opposition parties. At the time of declaring the state of danger, the ruling parties had 133 seats of the total of 199 in the legislature. This means that legislature has not been a barrier to the political power of Fidesz with or without special authorization granted by the state of danger implemented due to the public health emergency of the coronavirus pandemic.

¹⁶A közjog határai a járványveszély idején Átlátszó.hu, 2020. 03. 16.

¹⁷The Hungarian Fundamental Law, effective 1 January 2012.

Abuse of power

Until the termination of this first state of danger¹⁸ on 18 June 2020 a total of 127 governmental decrees were implemented in Hungary, including the reinstatement of border controls, the extraordinary pause on sentencing, partial or complete closure of restaurants, ban on social events and gatherings, and most severe of them all, a lockdown prohibiting the populace to leave their place of residence without an acceptable reason. The rules instated during the first wave of the pandemic therefore severely limited freedom of movement, the proper order of legal proceedings, the freedom of business and the freedom of assembly. By arguing that these measures were taken with the goal of combatting the spread of the coronavirus, these all had a legal basis, and in consensus with health experts' recommendations, the scientific basis as well.

The epidemic context has aggravated however a political regression in Hungary, whereby during the emergency situation parliament has approved further curbs on liberty that were not deemed necessary universally. One of such decisions was the modification of the Penal Code, whereby harsh prison sentences could be given as punishment for the spreading of fake news in relation to the pandemic. The main problem with this modification according to the Hungarian Helsinki Committee was not only the unjustified toughening of legal consequences, but the unsteady footing of the law.¹⁹ The amendment in question specified the consequences to the intentional spreading of rumours during a state of extraordinary legal order, where those who thereby could prevent effective defence

¹⁸A State of Danger was redeclared on 3 November 2020 and has been in effect ever since with periodic extensions ratified by the National Assembly even though this is not needed constitutionally.

¹⁹*Rémhírtérjesztés Újratöltve*. Magyar Helsinki Bizottság, 2020. 03. 27.

would be punished by up to five years in jail. The ambiguity of this “effective defence” sparked heavy legal debate.²⁰

This move has not gone unnoticed in the international sphere either, the Graduate Institute of Geneva’s articles on global political challenges in relation to the Covid-19 pandemic for example have named this mechanism of imposing prison sentences on journalists allegedly promoting false information related to the coronavirus a prime example of power abuse.²¹

Cases of abuse of power elsewhere

Similar cases of executive overreach have been reported last year in other countries, where the rule of law was formally respected, but human rights were not. One such case was Chile, where the “estado de catástrofe” declared without parliamentary approval resulted in derogations under the American Convention of Human Rights.²²

More concrete examples of abuse of power could be seen in Angola, where excessive use of force to apply extraordinary rules has resulted in the death of several citizens while imposing lockdown.²³ In Iran, security forces reportedly used live ammunition and tear gas to suppress protests over Covid-19 safety fears in prisons, causing multiple fatalities. In Kenya, at least seven people were killed and sixteen hospitalised as a result of police brutality while enforcing quarantine rules in the first five days of curfew alone.²⁴

²⁰BENCZE, M., FICSOR, K: *A koronavírus kihívásai és a jogtudomány: a rémhírterjesztés tény-állásának jogalkalmazási kérdései*. TK Jogtudományi Intézet blog, 2020. 04. 02.

²¹TORBISCO-CASALS, N. 2020.

²²TORBISCO-CASALS, N. 2020.

²³*The ‘Stomp Reflex’: When governments abuse emergency powers*. BBC, 2021. 04. 28.

²⁴*Governments and police must stop using pandemic as pretext for abuse*. Amnesty International, 2020. 12. 17.

Unfortunately, the list of human rights abuses done in the name of protecting public health is long. Amnesty International reported at the end of last year that mass arrests, unlawful deportations, forced evictions, and aggressive crackdowns on peaceful protests happened in several countries, along with cases of bias and discrimination toward marginalized groups like refugees, migrant workers, LGBTQ people, sex workers, and the homeless. These latter cases were reported to have happened within the European Union as well, for example in Slovakia and France where the aggressive application of Covid-19 restrictions impacted already marginalized groups like Roma, migrant, asylum-seeker, and refugee communities.²⁵

Governments were also reported to have curbed personal privacy by elevating state surveillance on the population, a phenomenon that is said to be a “go-to response when a disaster hits” according to Luke Kemp, a research associate at the Centre for the Study of Existential Risk at the University of Cambridge, for example in the case of anti-terrorism surveillance measures enacted following the 9/11 attacks in the United States (Patriot Act).²⁶

Vague provisions also made executive overreach possible in many cases. Legal chaos called for clear communication and legal certainty in Cameroon and Turkey apart from the already mentioned case of the Hungarian law on misinformation.²⁷

The state of emergency enacted in response to the coronavirus pandemic has therefore also resulted in cases of abuse of fundamental human rights, in increased government surveillance, suppression of freedoms of expression and assembly and a criminalization of the

²⁵Amnesty International, 2020.

²⁶BBC, 2021.

²⁷GROGAN, J.: *States of Emergency: Analysing Global Use of Emergency Powers in Response to COVID-19*. In: *European Journal of Law Reform* 4/2020, p. 338-354.

disobedient populace worldwide on top of the previously discussed measures curbing liberties such as that of free movement that were recommended by the scientific community.

Avoiding the abuse of power

Emergency powers are at a heightened risk of misuse or abuse as there is limited capacity for legislative scrutiny or oversight by their nature. There are certain safeguards however, that are meant to limit the possibility of these abuses while retaining the function of the state of emergency, efficiency, to the maximum extent that does not yet collide with human rights.

The essential principles that must be respected during emergency rule are as follows:

Measures need to be temporal. This means that a state of emergency must be exceptional, not a regular occurrence. A state of emergency has to react to an exceptional threat as well. This means that the crisis at hand must present a real, current, or at least an imminent danger to the community. The instatement of this emergency rule must also be declared. The state of emergency must be announced publicly to inform the population of the new legal situation. Communication is essential not only toward the people affected, but to other states and relevant treaty-monitoring bodies, an international transparency is needed. The measures also have to be proportional to the situation, including the area of application, the material content itself, and the duration as well. Those empowered are furthermore still bound by law during the state of emergency, both domestic and international. Human rights and fundamental freedoms are intangible.²⁸

²⁸DCAF Backgrounder: Security Sector Governance and Reform, 2005. p. 2.

Human rights that cannot be limited even in the event of a state of emergency include: The right to life, the prohibition of torture, freedom from slavery, freedom from post facto legislation the right to other judicial guarantees, the right to recognition before the law, and freedom of thought, conscience, and religion. All of these, along with the principles of the state of emergency are all outlined by international treaties like the International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR) and the European Convention of Human Rights (ECHR). The UN Human Rights Committee also recognized further humanitarian provisions that must remain inviolable during a state of emergency. These are: The humane treatment of all persons deprived of their liberty, prohibition against hostage-taking and unacknowledged incarceration, protection of the rights of persons belonging to minorities, prohibition of propaganda advocating war or national, racial, or religious hatred, and procedural guarantees and safeguards designed to ensure the integrity of the judicial system.²⁹

The misuse of power can be avoided generally (emergency or ordinary) by judicial review and the separation of powers, even if the legislative control hinders quick response by the executive, it is nevertheless essential to uphold democracy and the rule of law.³⁰

Does the problem stem from the state of emergency?

The unprecedented restrictions to basic freedoms during the Covid-19 pandemic not only threaten human rights, but also carry the danger of a “new normality”, where citizens may be ready to accept the permanence of such restrictions as inevitable.³¹

²⁹DCAF Backgrounder: Security Sector Governance and Reform, 2005. p. 2.

³⁰ GROGAN, J. 2020.

³¹TORBISCO-CASALS, N. 2020.

A reliance on ordinary legislation however does not eliminate this risk nor the abuse of power itself, as a number of countries have outright avoided declaring states of emergency such as Japan, Bangladesh, the United Kingdom, or Germany, either because of negative historical connotations, because of legal absence of such mechanisms, or lack of legal basis toward their instatement due to a pandemic situation not being classified as such form of emergency.³²

It is important to note however that we can talk about a *de facto* state of emergency even in its legal absence. A state of emergency can exist in three ways: A constitutional model, a legislative model, or on ambiguous legal groundings.³³ Hungary instated its own state of emergency (the State of Danger under the Extraordinary Legal Order) based on the constitutional model, whereby the constitution (the Hungarian Fundamental Law) defines the situations that trigger the legal state of emergency and the procedures that need to be followed. The legislative model relies on ordinary legislation to provide legal foundations for emergency measures, either alone or in combination with a constitutional state of emergency. Hungary followed this by parliament (the National Assembly) approving the state of danger with a law and endorsing all government decrees in advance to be valid throughout the state of emergency. Some countries have opted to exercise emergency powers without clear legislative or constitutional foundation, making the state of emergency *de facto* only. This was the case in countries such as the Central African Republic, Rwanda, Somalia, and Sri Lanka, where neither parliamentary approval nor formal allowance set out in the constitution supported these measures.³⁴

³²TORBISCO-CASALS, N. 2020.

³³MOLLOY, S. 2021. p. 10-13.

³⁴MOLLOY, S. 2021. p. 10-13.

A total of 14 member states of the European Union resorted to using ordinary legislation to adopt extraordinary steps of action against the first wave of the pandemic.³⁵ This does however not mean that sufficient deliberation or democratic scrutiny prevailed. In Denmark for example, public health legislation was amended in only 12 hours, which although means adequately swift action in the face of emergency, allowed very little time for meaningful review.³⁶

Emergency powers as a threat to democracy

From the previous examples we can see that there is no explicit need for a state of emergency to be declared for governments to abuse their power. This means that ordinary legislation can also lead to government overreach as was the case in Hungary, where the systematic checks and balances did not function adequately due to a parliamentary supermajority of the governing parties in the National Assembly. This eliminates the need for a state of emergency for democratic backsliding to become possible.

The main issue therefore is how to ensure that a state's legitimate aim to protect the health and life of its citizens in the face of the danger posed by the Covid-19 pandemic does not degenerate into arbitrariness and a disproportionate interference with the exercise of rights and freedoms inherent to democracy. Safeguards do exist, such as the multiple international treaties on respecting human rights during times of emergency. Other safety measures, such as continuous public engagement and consultation with legal and health advisors exist to prevent this democratic backsliding.

³⁵DIAZ CREGO, M.; KOTANIDIS, S. 2020. p. 28.

³⁶TORBISCO-CASALS, N. 2020.

We need to stress however, that democracies are not universal and the countries that are democratic may not be liberal in nature.³⁷ The potential abuse of emergency powers shows that such democracies and other weak rule of law systems leave their citizens vulnerable to government overreach. The pandemic struck at a time when illiberalism already spread by legal means with no need for exceptional legal mechanisms. Some examples are the regimes of Duterte's in the Philippines, Bolsonaro's in Brazil, or Orbán's in Hungary. The emergency powers granted by the necessity for swift and decisive action against the pandemic only aggravated this political regression.³⁸

Conclusion

Research shows a growing amount of government overreach in relation to handling the Covid-19 crisis, curbing liberties not only in a way that is reasonably necessary to contain the spread of the virus, but also the checks and balances to authority needed in the democratic system. The example of Hungary shows further democratic backsliding in a regime that was already criticized for its alternative interpretation of democracy, where illiberalism is lawful as long as the voters support it.

This problem does not stem from the existence of the state of emergency as a legal mechanism. Temporary extraordinary powers have been a part of the democratic system since ancient times and there is still consensus about their necessity today, forming an integral part of the constitutions of many countries around the globe.

³⁷This of course opens a completely different discussion, whether an illiberal democracy can be called a democracy at all.

³⁸TORBISCO-CASALS, N. 2020.

Scientific papers dealing with the question from a legal and political perspective underline the need for checks and balances to be present while these special legal orders are active, barring those exercising excess powers from abusing them. As long as these are present and respected, the state of emergency cannot constitute a threat to the democratic order and the rule of law.

There is a danger however in the very reason for the instatement of such mechanisms, for it may normalize extraordinary authority and measures curtailing human rights. We need to remember that not everything that is legally fine is also morally justified. Authority should always be questioned, even when it's trying to curb civil liberties in more conventional ways, not exclusively by emergency authorization. The general rise of illiberalism and authoritarianism worldwide shows that the problem lies not within the state of emergency, but within those that seek to abuse this political power.

In conclusion: The state of emergency as a legal mechanism does not threaten democracy as long as it is used within the rule of law, respecting basic principles outlined by international treaties and constitutions, and is in consensus with popular need and approval. It can and has already been used as a tool for the abuse of power, but government overreach can materialize without it.

Literature:

2020. évi XII. törvény A koronavírus elleni védekezésről. In: *Magyar Közlöny*. 58/2020, p. 1634-1636.

A közjoghatárai a járvány veszély idején. In: *Átlátszó.hu*, [online], [cit. 29/12/2021]. *Diktatúrához vagy a járványelleni védekezés egyetlen eszköze a felhatalmazásitörvény?* In: *24.hu*, [online], [cit. 29/12/2021]. Available at: <<https://24.hu/belfold/2020/03/24/koronavirus-veszelyhelyzet-felhatalmazasi-torveny-diktatura>>.

Az életünk megváltozik, mindenkinek ki kell lépnie a komfort zónájából. Magyar Nemzet, 2020. 03. 23. [online], [cit. 29/12/2021]. Available

at:<<https://magyarnemzet.hu/belfold/2020/03/a-tet-a-nemzeti-egysega>>.

BENCZE, M., FICSOR, K: *A koronavírus kihívásai és a jogtudomány: a rémhírterjesztés tény-állásának jogalkalmazási kérdései*. In: *TKJogtudományiIntézet blog*, 2020. 04. 02. [online], [cit. 29/12/2021]. Available at:<<https://jog.tk.hu/blog/2020/04/a-remhirterjesztes-tenyallasanak-jogalkalmazasi-kerdesei>>.

COVID-19 Civic Freedom Tracker: Keep civil space healthy. In: *The International Center for Not-For-Profit Law*. [online], [cit. 29/12/2021]. Available at: <<https://www.icnl.org/covid19tracker/?issue=5>>.

DIAZ CREGO, M.; KOTANIDIS, S.: *States of emergency in response to the coronavirus crisis: Normative response and parliamentary oversight in Challenges*. Special issue, No.1, June 2020. [online], [cit. 30/09/2021]. Available at: <https://globalchallenges.ch/issue/special_1/covid-19-and-states-of-emergency/>. *Governments and police must stop using pandemic as pretext for abuse*. In: *Amnesty International*, [online], [cit. 29/12/2021]. Available at: <<https://www.amnesty.org/en/latest/news/2020/12/governments-and-police-must-stop-using-pandemic-as-pretext-for-abuse/>>.

GROGAN, J.: *States of Emergency: Analysing Global Use of Emergency Powers in Response to COVID-19*. In: *European Journal of Law Reform*.4/2020, p. 338-354. Available at: <<https://igyirnankmi.atlatszo.hu/2020/03/16/a-kozjog-hatarai-a-jarvanyveszely-idejen/?fbclid=IwAR20oKWItLcpesim-0UyRt8SXIw06DkV3YKbaLCYaN6drgdhcYIT1mm-OyA>>.

EU Member States during the first wave of the pandemic. Brussels, European Parliamentary Research Service, [online], [cit. 29/12/2021]. Available at: <[https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_STU\(2020\)659385](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_STU(2020)659385)>. *Már megintveszélyhelyzet van. Miveljárez?* In: *Telex*, [online], [cit. 30/09/2021]. Available at:

<<https://telex.hu/belfold/2020/11/05/veszelyhelyzet-kulonleges-jogrend-2020-november-90-nap/>>.

MOLLOY, S.: *Emergency Law Responses to Covid-19 and the Impact on Peace and Transition Processes*. [online], [cit. 29/12/2021]. Available at: <<https://www.idea.int/publications/catalogue/emergency-law-responses-covid-19-and-impact-peace-and-transition-processes>>.

The 'Stomp Reflex': When governments abuse emergency powers. In: BBC, [online], [cit. 30/09/2021]. Available at: <<https://www.bbc.com/future/article/20210427-the-stomp-reflex-when-governments-abuse-emergency-powers>>.

Slovakia in state of emergency after mass-resignation of doctors. In: EUobserver, [online], [cit. 29/12/2021]. Available at: <<https://euobserver.com/tickers/114445>>.

States of Emergency. Geneva: DCAF Backgrounder: Security Sector Governance and Reform, 2005. [online], [cit. 30/09/2021]. Available at: <https://www.files.ethz.ch/isn/14131/backgrounder_02_states_emergency.pdf>.

Rémhírterjesztésújratöltve. Magyar Helsinki Bizottság, [online], [cit. 29/12/2021]. Available at: <<https://helsinki.hu/remhirterjesztes-ujratoltve/>>.

RÁCZ, L.: *A veszélyhelyzet első kihirdetésénekévfordulójára: 365 nap rövidveszélyhelyzetikronológiája*. In: TKJogtudományiIntézet blog, 2021. 03. 11. [online], [cit. 29/12/2021]. Available at: <https://jog.tk.hu/blog/2021/03/a-veszelyhelyzet-elso-kihirdetesenek-evfordulojara#_ftn1>.

State of emergency. [online], [cit. 30/09/2021]. Available at: <https://en.wikipedia.org/wiki/State_of_emergency>.

TORBISCO-CASALS, N.: *Covid-19 and States of Emergency*. In: *Global*

Globalizmus a liberálna demokracia v post-covidovej ére

Martin Šoman

Research focuses on globalism and liberal democracy in the post covid era. The topic consist of four main challenges, which world will face in the next decade. First part of paper include analysis of China rise and predictions in China-US relationships. The second part deals with possible further pandemics, how the world is prepared and how should be prepared. Third and fourth parts include analysis of climate change and current global social and economic model. The aim of the research is analyze all four challenges together and present proper solutions to these challenges.

Úvod

Pojem globalizmus má viacero významov, no vo svojom základnom význame referuje na ideu o nemožnosti odčlenenia udalostí v jednej krajine, od udalostí v krajine druhej a naopak.¹ Spoločne s liberálno-demokratickým zriadením, ktoré kombinuje prvky liberálnej ideológie s riadiacimi demokratickými inštitúciami,² sa globalizmus stal dominantným politickým prvkom 21. storočia. Jeho jednoznačné prvenstvo v systéme svetového poriadku však ohrozila pandémia koronavírusu. Pandémia, ktorá pravdepodobne navždy zmenila svet, je príznačná pre globalizovaný svet najmä v tom, že vírus, ktorý ju spôsobil, nepozná hranice rovnako, ako väčšina sociálnych a ekonomických aspektov globálneho sveta. Práve tieto aspekty môžu navždy zmeniť svoju podobu, čím by efektívne

¹Globalism. [online], [cit. 30/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/globalism>>.

²Liberal Democracy. [online], [cit. 30/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.encyclopedia.com/international/legal-and-political-magazines/liberal-democracy>>.

mohli spôsobiť pád globalizmu a návrat k izolovanejšiemu svetu, ktorý bol pre značnú časť ľudskej histórie typický.

Fareed Zakaria zaradil pandémiu spôsobenú COVIDom-19 medzi tri asymetrické šoky, ktoré po konci studenej vojny zasiahli svet, ktorý bol postavený na americkej geopolitickej sile, ekonomickej sile voľného trhu a technologickej sile zosobnenej v informačnej revolúcii.³ Prvým asymetrickým šokom boli útoky z 11. septembra 2001, ktoré navždy zmenili chod histórie, hlavne v oblasti zahraničnej politiky Spojených štátov Amerických, ktoré napadli Afganistan a Irak, čo neskôr v súvislosti s ďalšími udalosťami na Strednom východe viedlo napríklad aj k migračnej kríze. Druhým asymetrickým šokom bol finančný krach v roku 2008. Táto ekonomická kríza síce nebola ničím novým, keďže svetový ekonomický systém je predurčený k tomu, aby sa tieto krízy, spôsobené finančnými bublinami opakovali, avšak tentokrát ekonomická kríza zasiahla politiku na celom svete. Po roku 2008 došlo k výraznému presunu voličov, ktorí začali inklinovať ku krajnej pravici alebo k pravicovému populizmu. Strany alebo kandidáti, ktorí presadzovali politiku tohto typu, žali vo viacerých prípadoch úspech a tešili sa nevidanej popularite. Dostávame sa teda k tretiemu asymetrickému šoku, ktorý je zo všetkých najglobálnejší a vo viacerých aspektoch najvýraznejší. Ako dobrý príklad vplyvu, ktorý COVID-19 má na celý svet, je ekonomická stránka pandémie. Nútené zavretie ekonomík zo strany štátov spôsobilo, že už teraz pandémia spôsobila ekonomické škody na úrovni veľkej hospodárskej krízy.⁴ Vo svetle celosvetovej pandémie sa výrazne ukazuje potreba reformovať svetový systém, ktorý už dlhodobo vykazuje známky nedokonalosti alebo

³ZAKARIA, F.: *Desať ponaučení pre postpandemický svet*. Bratislava: N Press, 2021, s. 21.

⁴ZAKARIA, F.: *Desať ponaučení pre postpandemický svet*. Bratislava: N Press, 2021, s. 21-22.

nefunkčnosti. Ak chce globalizmus a liberálna demokracia prežiť najväčšiu spoločenskú krízu od druhej svetovej vojny, budú sa oba tieto systémy musieť vysporiadať s výzvami, ktoré ich čakajú v novom post pandemickom svete.

Nová svetová veľmoc – Spojené štáty americké verzus Čína

Prvou výzvou, ktorej bude globálny a liberálny svet čeliť je vzostup Číny. Súčasný svetový systém bol postavený na troch základných silách, ktoré z veľkej časti reprezentovali výlučne Spojené štáty americké. Keď vynecháme prvú silu v oblasti geopolitiky, ktorá sa týkala iba Spojených štátov amerických a zameriame sa na ostatné dva základy svetového poriadku je zrejmé, že primárnu úlohu zohrávali Spojené štáty americké aj v týchto oblastiach. Ekonomická sila voľného trhu bola vždy najvýraznejšie zosobňovaná v Spojených štátoch amerických, ktoré sú považované za kolísku kapitalizmu. Aj tretí základný kameň fungovania globálneho sveta, technologická sila, bola z veľkej časti pripisovaná hlavne Spojeným štátom americkým. Tento stav už neplatí. Časopis Nature zaradil na prvé miesto v rebríčku najvýznamnejších popredných výskumných inštitúcií Čínsku akadémiu vied, ktorá sa umiestnila pred druhou Harvardskou univerzitou.⁵V súvislosti s napredovaním Číny vo výskumnej oblasti je potrebné spomenúť jej ekonomický rozmach, ktorý môže mať pri správnom využití nadobudnutých financií vplyv aj na technologickú sféru.

Už pred finančnou krízou v roku 2008 sa Čína výrazne približovala ekonomickému gigantovi západu, Spojeným štátom americkým. Zároveň je potrebné uviesť, že schopnosť Číny požičovať Spojeným štátom americkým prispela k zaplaveniu hypotekárneho

⁵CREW., B; JIA, H.: *Leading research institutions 2020*. [online], [cit. 30/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.nature.com/articles/d41586-020-01230-x>>.

trhu hotovosťou.⁶ Podľa údajov Svetovej banky bol rok 1976 posledným, kedy bol rast hrubého domáceho produktu Spojených štátov amerických v lepších hodnotách, ako ten čínsky.⁷ Pri tejto štatistike je dôležité spomenúť, že nie je ničím prekvapujúca, keďže Čína so svojím systémom „*market-leninizmu*“⁸ je najrýchlejšie rastúcou ekonomikou v dejinách ľudstva. Tomuto ekonomickému úspechu Čína vďačí práve svojmu ekonomickému systému, ktorý kombinuje prvky kapitalistickej ekonomiky s plánovaným hospodárstvom a autoritárskym systémom riadenia krajiny. Ako sa ukazuje na konkrétnych číslach, tento systém funguje. Je pravdou, že väčšina exportov zo strany Číny smeruje do Spojených štátov amerických, konkrétne je to 17,5% celkového exportu Číny,⁹ avšak na rozdiel od Spojených štátov amerických, ktoré si v roku 2007 museli požičať celkovo 800 miliárd dolárov, Čína v tom istom roku disponovala prebytkom 262 miliárd dolárov.¹⁰ Ekonomický boj týchto dvoch gigantov môžeme teda označiť za patovú situáciu, keďže sa obe strany v oblasti ekonomiky držia dlhodobo v šachu.

Ak sa vrátíme späť k prvej sile, ktorá dominovala svetu v dobe pred pandemiou, teda geopolitike Spojených štátov amerických zistíme, že ani v tejto oblasti nie je západná veľmoc dominantná tak ako kedysi. Čína pod vedením Si Tin-pchinga prešla transformáciou v oblasti riadenia krajiny. Táto transformácia sa týkala najmä

⁶ FERGUSON, N.: *Vzostup peňazí. Finančné dejiny sveta*. Bratislava: Kalligram, 2011, s. 369.

⁷ GDP growth (annual %) - China, United States. [online], [cit. 30/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?contextual=default&end=2020&locations=CN-US&start=1961&view=chart>>.

⁸ ZAKARIA, F.: *Desaf ponaučení pre postpandemický svet*. Bratislava: N Press, 2021, s. 79.

⁹ WORKMAN, D.: *China's Top Trading Partners*. [online], [cit. 30/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.worldstopexports.com/chinas-top-import-partners/>>.

¹⁰ FERGUSON, N.: *Vzostup peňazí. Finančné dejiny sveta*. Bratislava: Kalligram, 2011, s. 367.

posilnenia úlohy komunistickej strany v ekonomike aj v spoločnosti a výraznejšej regulácie v oblasti informačného kapitálu. Poslednou zmenou trajektórie Číny bolo nastavenie asertívnejšej zahraničnej politiky. Či už spomenieme projekt Novej hodvábnej cesty, výstavbu umelých ostrovov alebo politiku Číny v Organizácii spojených národov, vďaka ktorej má na vedúcich pozíciách organizácie prevahu voči Spojeným štátom americkým štyri k jednej je jasné, že sa jedná o výraznú zmenu oproti čínskej zahraničnej politike z obdobia pred vládnutím Si Tin-pchinga.¹¹ Keďže predikcie na najbližšie obdobie hovoria o pokračovaní ekonomického rastu Číny¹² a zároveň vládla Čína pandémie v porovnaní so zvyškom sveta výrazne lepšie,¹³ je zrejmé, že svet v post covidovej ére bude zložený z dvoch svetových veľmocí, Spojených štátov amerických a Číny. Ak sa chceme vyhnúť globálnemu konfliktu, bude nevyhnutné, aby tieto dve veľmoci dokázali fungovať v rámci vzájomného porozumenia. A keďže sme spomenuli zvládnutie pandémie zo strany Číny, môžeme plynulo prejsť k ďalšej výzve post pandemickej éry, ktorou sú budúce pandémie.

Ďalšie pandémie

Hovoriť o post pandemickej ére je v súčasnosti veľmi zložité, pretože vo svete stále zúri prebiehajúca pandémia. Z počiatku sa javili ako základné pravidlá v boji proti pandémie nosenie rúšok, odstup, umývanie rúk a testovanie, ktoré mali pomôcť v dobe, kedy sa čakalo

¹¹ ZAKARIA, F.: *Desať ponaučení pre postpandemický svet*. Bratislava: N Press, 2021, s. 223.

¹² *Growth rate of real gross domestic product (GDP) in China from 2010 to 2020 with forecasts until 2026*. [online], [cit. 30/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.statista.com/statistics/263616/gross-domestic-product-gdp-growth-rate-in-china/>>.

¹³ *China: Coronavirus Pandemic Country Profile*. [online], [cit. 30/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://ourworldindata.org/coronavirus/country/china>>.

na schválenie vakcíny.¹⁴ Vývin vakcíny jednoznačne prispel k redukcii úmrtnosti na ochorenie COVID-19,¹⁵ avšak výskyt nových mutácií, ktoré znižujú účinnosť vakcín v niektorých prípadoch o 23%,¹⁶ spolu s vyjadreniami odborníkov, napríklad Doktora Guptu, ktorý tvrdí, že nakazenie sa vírusom po očkovaní bude novým normálom,¹⁷ jasne ukazujú, že vírusy spôsobujúce COVID-19, budú v našich životoch prítomné ešte dlhú dobu. Otázka teda znie, ako bojovať proti vírusom efektívne? Na prvý pohľad sa zdá byť jednoznačným riešením riadenie pandémie podľa rád odborníkov. Viaceré štáty, ktoré tak učinili, mohli v protipandemickom boji oslavovať úspechy. Ako skvelý príklad môže poslúžiť Taiwan, kde viceprezident, ktorý dohliadal na boj s pandemiou, je zároveň vyštudovaným epidemiológom.¹⁸ Výskum realizovaný v Spojených štátoch amerických však dospel k zisteniu, že ľudia rešpektujú protipandemické opatrenia nie na základe svojho veku alebo miesta bydliska, ale na základe politického presvedčenia.¹⁹ Zo súčasnej situácie jednoznačne vyplýva, že tento princíp môžeme aplikovať aj na ochotu sa zaočkovať. Ďalej je taktiež nutné poznamenať, že ak sa

¹⁴ ZAKARIA, F.: *Desafí ponaučení pre postpandemický svet*. Bratislava: N Press, 2021, s. 19.

¹⁵ MATHIEU, E.; ROSER M.: *How do death rates from COVID-19 differ between people who are vaccinated and those who are not?*. [online], [cit. 30/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://ourworldindata.org/covid-deaths-by-vaccination>>.

¹⁶ WINNING, A.; ROELF, W.: *Pfizer shot less effective in South Africa after Omicron emerges, study shows*. [online], [cit. 30/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.reuters.com/business/healthcare-pharmaceuticals/pfizer-vaccine-protecting-against-hospitalisation-during-omicron-wave-study-2021-12-14/>>.

¹⁷ MASSON, G.: *Fully vaccinated people getting COVID-19 will be 'new normal,' 1 expert says*. [online], [cit. 30/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.beckershospitalreview.com/public-health/fully-vaccinated-people-getting-covid-19-will-be-new-normal-1-expert-says.html>>.

¹⁸ ZAKARIA, F.: *Desafí ponaučení pre postpandemický svet*. Bratislava: N Press, 2021, s. 92.

¹⁹ ZAKARIA, F.: *Desafí ponaučení pre postpandemický svet*. Bratislava: N Press, 2021, s. 101.

Ľudia orientujú v oblasti dodržiavania pravidiel a ochoty zaočkovať sa podľa svojho politického názoru, riešenie pandémie nemôže súvisieť iba s odporúčaniami odborníkov.

Toto stanovisko môžeme potvrdiť aj faktami uvedenými v predošlej kapitole. Pandémia totiž nevytvára problém iba v zdravotníckej časti spoločnosti. Dôležitým aspektom pandémie sú aj ekonomické škody, ktoré spôsobuje a vysoká miera polarizácie v spoločenskom prostredí ovplyvnenom pandemiou. Nedávne prieskumy realizované v Európskej únii dospeli k zisteniam o tom, že najväčšiu nedôveru k protipandemickým opatreniam majú ľudia, ktorí sú ovplyvnení pandemiou ekonomicky.²⁰ Je samozrejmé, že spoločnosť musí zavádzať také opatrenia, ktoré zamedzia nárastu počtu mŕtvych obyvateľov. Ak však existujú ľudia, ktorí prišli o prácu práve vďaka opatreniam zo strany vlády, je pochopiteľné, že takéto opatrenia nebudú rešpektovať alebo v horšom prípade budú proti nim bojovať. Odborníci sú jednoznačne vitálnou zložkou v boji proti pandemiám, to je nespochybniteľné. Ľudia však trpia na následky pandémie aj inak, ako len priamo v súvislosti s COVIDom-19. Výskum, ktorý zverejnila Organizácia spojených národov hovorí o tom, že v súčasnej dobe ovplyvnenej pandemiou zažíva mentálne problémy až 80% Američanov. V období pred pandemiou to bola iba jedna pätina obyvateľov Spojených štátov amerických.²¹ Ako riešenie tejto komplikovanej situácie sa javí vzájomné rešpektovanie medzi

²⁰KRASTEV, I.; LEONARD, M.: *Europe's invisible divides: How covid-19 is polarising European politics*. [online], [cit. 30/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://ecfr.eu/publication/europes-invisible-divides-how-covid-19-is-polarising-european-politics/>>.

²¹NEALON, M.: *The Pandemic Accelerant: How COVID-19 Advanced Our Mental Health Priorities*. [online], [cit. 30/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.un.org/en/un-chronicle/pandemic-accelerant-how-covid-19-advanced-our-mental-health-priorities>>.

epidemiologickými odborníkmi a spoločnosťou, a zostavenie takých odborných komisií, ktoré nebudú pozostávať iba z odborníkov na epidemiológiu, ale aj z ekonómov alebo sociológov. Takéto zostavovanie komisie by výraznou mierou prispelo k zníženiu polarizácie v spoločnosti a k efektívnejšiemu riadeniu pandémie. Súčasná pandémia však určite nie je poslednou, ktorej čelíme a zároveň je to táto pandémia, ktorá vytvorila precedens celosvetového rozšírenia podobnej nákazy. Toto zistenie je znepokojujúce najmä v dvoch ohľadoch. Prvým je, že v najbližšej dobe môže dôjsť k oživeniu starých chorôb, ktoré driemu v zamrznutých ľadovcoch a už sme o nich nepočuli storočia, tisícročia a možno sa ešte neukázali nikdy v ľudskej histórii.²² Druhou znepokojujúcou správou v súvislosti s ďalšími pandémiami je, že niektorým súčasným chorobám, ako napríklad malárii, sa darí v horúcejších regiónoch. Svetová banka odhaduje, že následkom klimatickej zmeny bude musieť v roku 2030 tejto chorobe čeliť až 3,6 miliardy ľudí.²³ Obidve tieto hrozby majú jednu spoločnú vec. Súvisia s klimatickou zmenou, ktorá v súčasnej dobe vo svete prebieha. Práve klimatická zmena je ďalšou výzvou, ktorej bude post pandemický svet čeliť.

Klimatická zmena v post covidovej ére

Vedecký konsenzus na tom, že ľudia svojou činnosťou ovplyvňujú zmenu klímy panuje od začiatku 70. rokov 20. storočia. Od tohto obdobia môžeme viditeľne sledovať otepľovanie planéty,²⁴ korigujúce

²² WELLS, D. W.: *Neobývateľná zem*. Bratislava: Premedia, 2019, s. 100.

²³ WELLS, D. W.: *Neobývateľná zem*. Bratislava: Premedia, 2019, s. 102.

²⁴ *Average temperature anomaly, Global*. [online], [cit. 30/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://ourworldindata.org/grapher/temperature-anomaly?time=1970..latest&country=~Global>>.

s nárastom vypustených emisií do ovzdušia.²⁵ Napriek tomu emisie každoročne rastú.²⁶ Vplyv klimatickej zmeny nespočíva iba v šírení a oživení chorôb, ako sme to uviedli v predošlej kapitole. Viditeľné otepľovanie planéty sa nazýva aj globálnym otepľovaním. Už z názvu môžeme vyvodiť, aké iné vplyvy klimatická zmena bude v budúcnosti mať. Nejedná sa iba o zmeny, ktoré ešte len prídu. Smrteľné horúčavy, ktoré postihli Európu v roku 2003 mali za následok celkovo 35 000 mŕtvych Európanov. Tieto čísla by sa stali novým normálom pri celkovom oteplení planéty o štyri stupne.²⁷ Najpriateľnejšie prognózy Medzivládneho panelu o zmene klímy hovoria o oteplení o dva stupne. Naopak najhoršie prognózy uvádzajú celkové oteplenie planéty až o sedem stupňov. Taktiež sa pri týchto prognózach uvádza, že vo väčšine miest bude súčasná maximálna teplota predstavovať okolo roku 2090 minimálnu teplotu.²⁸ Ďalším nebezpečným aspektom, ktorý bude trápiť budúci svet je hlad. Už v súčasnosti trpí hladom celosvetovo 811 miliónov ľudí.²⁹ Jedným z hlavných zdrojov potravy stále zostáva pestovanie obilnín, ktoré bude taktiež ovplyvnené klimatickou zmenou. Pri

²⁵Annual CO₂ emissions. [online], [cit. 30/12/2021]. Dostupné na internete: <https://ourworldindata.org/grapher/annual-co2-emissions-per-country?tab=chart&time=1970..latest&country=~OWID_WRL>.

²⁶RITCHIE, H.; ROSER M.: CO₂ and Green house Gas Emissions. [online], [cit. 30/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://ourworldindata.org/co2-and-other-greenhouse-gas-emissions>>.

²⁷WELLS, D. W.: *Neobývateľná zem*. Bratislava: Premedia, 2019, s. 44.

²⁸MAEHL, G. A.; STOCKER, T., F.: *IPCC Global Climate Projections*. [online], [cit. 30/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/02/ar4-wg1-chapter10-1.pdf>>.

²⁹WORLD HUNGER: KEY FACTS AND STATISTICS 2021. [online], [cit. 30/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.actionagainsthunger.org/world-hunger-facts-statistics>>.

každým oteplením planéty o jeden stupeň dochádza k zníženiu výnosov z obilnín o desať percent.³⁰ Pri tomto aspekte klimatickej zmeny je takisto nutné uviesť, že podľa odhadov Organizácie spojených národov bude celková populácia planéty rásť až do roku 2100, kedy by sa mala zastabilizovať niekde okolo 11 miliárd obyvateľov.³¹ Stým súvisí aj nedostatok pitnej vody. Dopyt po pitnej vode už v roku 2030 má presiahnuť jej dostupnosť celkovo o 40%.³²

Samozrejme by sme mohli vo vymenovávaní hrozieb spôsobených klimatickou zmenou pokračovať cez uvoľňovanie metánu až po znečistenie ovzdušia, ktoré spôsobuje v súčasnosti niekoľko tisíc úmrtí denne.³³ Vymenovávaním týchto hrozieb však nedospejeme k riešeniu daného problému. Podobne je to aj s opatreniami, ktoré vykonávajú svetoví lídri v súčasnosti. Už sme boli svedkami viacerých celosvetových summitov, ktoré si kládli za cieľ znižovanie emisií, stanovenie maximálnej hranice oteplenia alebo iné opatrenia, ktoré mali zamedziť rozsahu a vplyvu klimatickej zmeny na celý svet. Výsledky sú mizivé, keďže ako sme už spomenuli vyššie, dodnes dochádza k zvyšovaniu celosvetových emisií. Problematika klimatickej zmeny totiž priamo súvisí s tým, ako funguje naša spoločnosť. Jej samotné základy, teda to čo robíme, ako sa stravujeme alebo aké šaty nosíme, prispievajú k zvyšovaniu počtu emisií. Toto tvrdenie je možné potvrdiť tým, že väčšie percento celosvetových emisií predstavuje vykurovanie a prevádzka elektriny v našich domoch, ako celkové množstvo emisií, spôsobené používaním áut na

³⁰WELLS, D. W.: *Neobývatelná zem*. Bratislava: Premedia, 2019, s. 51.

³¹*United Nations World Population Prospects 2019*. [online], [cit. 30/12/2021]. Dostupné na internete: <https://population.un.org/wpp/Publications/Files/WPP2019_Highlights.pdf>.

³²WELLS, D. W.: *Neobývatelná zem*. Bratislava: Premedia, 2019, s. 82.

³³WELLS, D. W.: *Neobývatelná zem*. Bratislava: Premedia, 2019, s. 94.

fosílny pohon.³⁴ Práve fosílna palivá sú podľa viacerých odborníkov dôvodom úspechu kapitalistickej ekonomiky.³⁵ Medzi týchto odborníkov sa radí aj historik Kenneth Pomeranz, ktorý sa venuje histórii obchodu.³⁶ K týmto tvrdeniam súvisiacim s ekonomickou stránkou klimatickej zmeny je potrebné uviesť ďalšie faktory. Jedným z nich je, že krajiny s vyšším percentom hrubého domáceho produktu jednoznačne produkujú väčšie množstvo emisií, ako chudobné krajiny.³⁷ Pritom ročné škody, ktoré môže klimatická zmena do roku 2100 spôsobiť, sa pohybujú v hornej hranici okolo 100 biliónov ročne, čo presahuje hodnotu súčasného svetového hrubého domáceho produktu.³⁸ Svetová banka uvádza, že existuje iba pár krajín, ktoré sú schopné oddeliť ekonomický rast od produkcie emisií a že je to v súčasnosti takmer nemožné. Jedinou cestou ako to doceliť je vývoj nových technológií a zmena ekonomického systému.³⁹ Toto tvrdenie nás posúva k ďalšiemu svetovému problému v post covidovej ére, sociálnemu a ekonomickému modelu spoločnosti.

Sociálny a ekonomický model

³⁴RITCHIE, H.; ROSER M.: *Emissions by sector*. [online], [cit. 30/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://ourworldindata.org/emissions-by-sector#sector-by-sector-where-do-global-greenhouse-gas-emissions-come-from>>.

³⁵WELLS, D. W.: *Neobývateľná zem*. Bratislava: Premedia, 2019, s. 145.

³⁶MERKEL-HESS, K.: *Kenneth Pomeranz Biography*. [online], [cit. 30/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.historians.org/about-aha-and-membership/aha-history-and-archives/presidential-addresses/kenneth-pomeranz/kenneth-pomeranz-biography>>.

³⁷CO₂ emissions per capita vs GDP per capita, 2018. [online], [cit. 30/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://ourworldindata.org/grapher/co2-emissions-vs-gdp>>.

³⁸WELLS, D. W.: *Neobývateľná zem*. Bratislava: Premedia, 2019, s. 61.

³⁹IPCC *Climate Change 2014*. [online], [cit. 30/12/2021]. Dostupné na internete: <https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/02/ipcc_wg3_ar5_full.pdf>.

Spočiatku je nutné uviesť, že kríza ekonomického modelu sa netýka len krízy neoliberálneho modelu, ktorý bol zavedený v globálnom merítku v 80. rokoch 20. storočia.⁴⁰ Súčasná alternatíva, ktorá by reagovala na neoliberálne nedostatky neexistuje. Problém v ľavicovom prístupe spočíva v návrate ku Keynesovej sociálnej demokracii a jej nemožnosti aplikovať ju na súčasnosť. Nemožnosť využívať Keynesov politicko-ekonomický prístup súvisí najmä s klimatickou zmenou, s ktorou tento princíp riadenia spoločnosti nie je kompatibilný. Keynesova teória totiž nazerá na ekonomický rast ako na primárny cieľ, rovnako ako ostatné ekonomické teórie.⁴¹ Zároveň je problematické chápanie súčasných politických subjektov, ktoré sa môžu zaradiť v politickom spektre naľavo, či napravo, no ich fungovanie závisí od podpory nadnárodných koncernov nachádzajúcich sa mimo dosahu lokálnej politiky.

Hľadať riešenia tejto problematiky sa javí ako nemožné. Ako dospieť k zmene celospoločenského zriadenia a pritom sa neriadiť zaužívanými politickými ideológiami a rozdeleniami? Odpoveď pravdepodobne leží v samotnom chápaní usporiadania spoločnosti. Je zrejmé, že ak niekto vytvoril hodnoty, mali by mu patriť. Zároveň je v súčasnej dobe nemožné si predstaviť spoločnosť, ktorá by fungovala bez štátu. Problém je však práve v tomto chápaní spoločnosti. Politické strany sa vo svojej podstate snažia o dve veci, jednou je posilnenie právomoci štátu, druhou to je oslabenie týchto právomocí v prospech voľného trhu. V tejto problematike úplne absentuje princíp komunity. Ako príklad nám môže poslúžiť park alebo prírodný zdroj, ktorý prispieva k prosperite jednej komunity, napríklad obce. Aký súvis má táto výhoda s vlastníctvom štátu? A prečo by takýto zdroj, ktorý prispieva k spoločnému blahu

⁴⁰MONBIOT, G.: *Ako z toho von*. Bratislava: Premedia, 2020, s. 37.

⁴¹MONBIOT, G.: *Ako z toho von*. Bratislava: Premedia, 2020, s. 46.

komunity nemohol byť ochránený pred súkromným vlastníctvom? Tieto otázky je nutné adresovať politickým predstaviteľom, ktorí tento chýbajúci aspekt našej spoločnosti prehliadajú.

Toto adresovanie je možné iba prostredníctvom výraznejšej demokratizácie našej spoločnosti. Jedným z vynikajúcich príkladov je democracy index, ktorý určuje mieru demokracie v jednotlivých štátoch. Spoločne so severskými štátmi, ktoré sa pravidelne umiestňujú na popredných priečkach,⁴² je medzi najdemokratickejšími štátmi aj Švajčiarsko. Obidva príklady môžu slúžiť západu, hlavnému predstaviteľovi globalizmu a liberálnej demokracie, ako indícia kam smerovať reformu súčasného systému. Sám Bernie Sanders, ktorý je považovaný v Spojených štátoch amerických za socialistu sa vyjadril, že jeho vzorom je Dánsko.⁴³ Švajčiarsko sa na druhej strane umiestnilo v prieskume, ktorý meral dôveru ľudí k vláde na prvom mieste, s dôverou 75%, čo bol nárast oproti poslednému globálnemu prieskumu o 12%. Príčinu môžeme hľadať vo vysokej miere kontroly Švajčiarov voči svojim verejným inštitúciám. Obyvatelia Švajčiarska volia priemerne v desiatich referendách ročne.⁴⁴

Polarizovaná doba si na riešenie vyžaduje celospoločenský konsenzus. V súčasnosti je náš život ovplyvňovaný viacerými psychologickými faktormi, ktoré si väčšina z nás ani neuvedomuje. Vynikajúcim príkladom je automobil, ktorý okrem toho, že uľahčuje a zrýchľuje presúvanie, taktiež narúša sociálne interakcie medzi ľuďmi, najmä v rozvinutých krajinách s veľkou premávkou. Podobným príkladom je televízia, ktorá rovnako narúša schopnosť sociálnej integrácie. U skúmanej vzorky ľudí, ktorí pravidelne sledujú

⁴²Global democracy has a very bad year. [online], [cit. 30/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.economist.com/graphic-detail/2021/02/02/global-democracy-has-a-very-bad-year>>.

⁴³ZAKARIA, F.: *Desať ponaučení pre postpandemický svet*. Bratislava: N Press, 2021, s. 74.

⁴⁴MONBIOT, G.: *Ako z toho von*. Bratislava: Premedia, 2020, s. 132.

televíziu a životy celebrit bolo zistené, že ich ochota a schopnosť začleniť sa do lokálnej organizácie je trikrát menšia ako u ľudí, ktorí sledujú televíziu menej.⁴⁵ Podobným spôsobom ovplyvňuje psychológia aj konanie chudobných ľudí. Tí sa väčšinou nepriznajú k tomu, že sú chudobní, keďže im to je z veľkej časti nepríjemné. Takéto rozhodnutie môže mať za následok konanie, ktoré je v konečnom dôsledku v rozpore so záujmami komunity, do ktorej tento človek patrí.⁴⁶ Ak chce ľudstvo prekonať problémy a výzvy post covidovej éry, je potrebné, aby bola spoločnosť silným celkom. Vytvorenie komunitnej zložky spoločnosti a demokratizácia pomerov by sa mohli stretnúť s celospoločenským súhlasom.

Záver

V nami realizovanom výskume globalizmu a liberálnej demokracie v post covidovej ére sme dospeli k zisteniam vo všetkých štyroch oblastiach spoločnosti, ktoré budú čeliť výzvam post covidovej éry. Ako sme uviedli v rámci našej práce, už v súčasnej dobe dochádza k zmene globálnej geopolitickej rovnováhy. Je takmer isté, že v post covidovej ére bude svet zložený z dvoch globálnych veľmocí, Číny a Spojených štátov amerických. Jediným možným riešením, ktoré vyvodzujeme v našom závere je kooperácia a spolupráca týchto dvoch svetových veľmocí. V oblasti problematiky ďalších pandémie sme dospeli na základe skúseností z tejto pandémie k záveru, že najefektívnejším spôsobom riadenia pandémie je vzájomné porozumenie medzi odborníkmi a spoločnosťou. Zároveň dodávame, že odborná komisia, ktorá sa zaoberá riešením pandemickej situácie, by mala pozostávať z odborníkov z viacerých oblastí, čím by sa

⁴⁵MONBIOT, G.: *Ako z toho von*. Bratislava: Premedia, 2020, s. 60.

⁴⁶DOBEŠ, M.: *Túžba po uznaní alebo prečo chudobní bojujú za práva bohatých*. In: TAKÁČ P.; RUMAN, J. (ed.): *Slavoj Žižek a kritika ideológie*. Košice: OZ POLE, 2019, s. 73.

zmiernila miera polarizácie v spoločnosti. Treťou najväčšou analyzovanou hrozbou post covidovej éry bola klimatická zmena. Ako sme poukázali, jej vplyv môže mať na ľudskú spoločnosť fatálne následky. V súčasnej dobe nedochádza k požadovaným riešeniam, ktoré sú pri vyriešení klimatickej zmeny nevyhnutné. Keďže je klimatická zmena ovplyvnená spôsobom života, ktorý vedieme už takmer 200 rokov, jej riešenie spočíva v zmene spoločenského a ekonomického systému planéty. Týmto riešením sa zaoberáme v poslednej časti našej práce. S ohľadom na súčasnú mieru polarizácie v spoločnosti a súčasný stav politickej scény všade vo svete, sme dospeli k tvrdeniu, že ako najefektívnejšie riešenie tejto problematiky sa javí demokratizácia spoločnosti a zavedenie komunity, ako jedného zo základných stavebných kameňov spoločnosti. Je potrebné taktiež uviesť, že toto riešenie je z nášho pohľadu najefektívnejšie hlavne preto, že zohľadňuje všetky najväčšie výzvy, ktoré sme v práci spomenuli.

Literatúra:

Annual CO₂emissions. [online], [cit. 30/12/2021]. Dostupné na internete: <https://ourworldindata.org/grapher/annual-co2-emissions-per-country?tab=chart&time=1970..latest&country=~OWID_WRL>.

Average temperature anomaly, Global. [online], [cit. 30/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://ourworldindata.org/grapher/temperature-anomaly?time=1970..latest&country=~Global>>.

CO₂ emissions per capitavs GDP per capita, 2018. [online], [cit. 30/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://ourworldindata.org/grapher/co2-emissions-vs-gdp>>.

CREW, B.; JIA, H.: *Leading research institutions 2020*. [online],[cit. 30/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.nature.com/articles/d41586-020-01230-x>>.

FERGUSON, N.: *Vzostup peňazí. Finančné dejiny sveta*. Bratislava: Kalligram, 2011, 492 s.

GDP growth (annual %) - China, United States. [online], [cit. 30/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?contextual=default&end=2020&locations=CN-US&start=1961&view=chart>>.

Global democracy has a very bad year. [online], [cit. 30/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.economist.com/graphic-detail/2021/02/02/global-democracy-has-a-very-bad-year>>.

Globalism. [online],[cit. 30/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/globalism>>.

Growth rate of real gross domestic product (GDP) in China from 2010 to 2020 with forecasts until 2026. [online], [cit. 30/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.statista.com/statistics/263616/gross-domestic-product-gdp-growth-rate-in-china/>>.

China: Coronavirus Pandemic Country Profile. [online], [cit. 30/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://ourworldindata.org/coronavirus/country/china>>.

IPCC Climate Change 2014. [online], [cit. 30/12/2021]. Dostupné na internete: <https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/02/ipcc_wg3_ar5_full.pdf>.

KRASTEV, I.; LEONARD, M.: *Europe's invisible divides: How covid-19 is polarising European politics*. [online], [cit. 30/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://ecfr.eu/publication/europes-invisible-divides-how-covid-19-is-polarising-european-politics/>>.

Liberal Democracy. [online], [cit. 30/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.encyclopedia.com/international/legal-and-political-magazines/liberal-democracy>>.

MAEHL, G. A.; STOCKER, T., F.: *IPCC Global Climate Projections*. [online], [cit. 30/12/2021].

MASSON, G.: *Fully vaccinated people getting COVID-19 will be 'new normal,' 1 expert says*. [online], [cit. 30/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.beckershospitalreview.com/public-health/fully-vaccinated-people-getting-covid-19-will-be-new-normal-1-expert-says.html>>.

MATHIEU, E.; ROSER M.: *How do death rates from COVID-19 differ between people who are vaccinated and those who are not?* [online],[cit. 30/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://ourworldindata.org/covid-deaths-by-vaccination>>.

MERKEL-HESS, K.: *Kenneth Pomeranz Biography*. [online], [cit. 30/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.historians.org/about-aha-and-membership/aha-history-and-archives/presidential-addresses/kenneth-pomeranz/kenneth-pomeranz-biography>>.

MONBIOT, G.: *Ako z toho von*. Bratislava: Premedia, 2020, 165 s.

NEALON, M.: *The Pandemic Accelerant: How COVID-19 Advanced Our Mental Health Priorities*. [online], [cit. 30/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.un.org/en/un-chronicle/pandemic-accelerator-how-covid-19-advanced-our-mental-health-priorities>>.

RITCHIE, H.; ROSER M.: *CO₂ and Green house Gas Emissions*. [online], [cit. 30/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://ourworldindata.org/co2-and-other-greenhouse-gas-emissions>>.

RITCHIE, H.; ROSER, M.: *Emissions by sector*. [online], [cit. 30/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://ourworldindata.org/emissions-by-sector#sector-by-sector-where-do-global-greenhouse-gas-emissions-come-from>>.

TAKÁČ, P.; RUMAN, J. (ed.): *Slavoj Žižek a kritika ideológie*. Košice: OZ POLE, 2019, 99 s.

United Nations World Population Prospects 2019. [online], [cit. 30/12/2021]. Dostupné na internete:

<https://population.un.org/wpp/Publications/Files/WPP2019_Highlights.pdf>.

WELLS, D., W.: *Neobývatel'ná zem*. Bratislava: Premedia, 2019,

WINNING, A. ; ROELF W.: *Pfizer shot less effective in South Africa after Omicron emerges, study shows*. [online], [cit. 30/12/2021].

Dostupné na internete:

<<https://www.reuters.com/business/healthcare-pharmaceuticals/pfizer-vaccine-protecting-against-hospitalisation-during-omicron-wave-study-2021-12-14/>>.

WORLD HUNGER: KEY FACTS AND STATISTICS 2021. [online], [cit. 30/12/2021]. Dostupné na internete:

<<https://www.actionagainsthunger.org/world-hunger-facts-statistics>>.

ZAKARIA, F.: *Desať ponaučení pre postpandemický svet*. Bratislava: N Press, 2021, 273 s.

Potrebuje volebný systém do Národnej rady Slovenskej republiky reformu?

Martina Hurčalová

An electoral system consists of the process in which citizens create the form of an elected body by delegating representatives, who have their trust. It is one of the basic characteristics of elections and significantly affects the form of voting in a particular state. According to the method of transferring voters' votes to mandates, an electoral system is divided into three main kinds, namely a majoritarian system, a proportional system, and a mixed system. In Slovakia, a proportional voting system is used for the elections to the National Council of the Slovak Republic. The subject matter of this article includes a deeper characterization of the electoral system in Slovakia and analysis of possible alternatives. It is generally known that there is no ideal electoral system and each system has some positives as well as negatives. Nevertheless, the aim of the article is to point out the possible and necessary changes which should be carried out in order to improve particular election indicators in Slovakia.

Úvod

„Volebný systém je súhrn legislatívno-technických a organizačných pravidiel a prostriedkov, ktorými sa premieňa politická vôľa voličov na poslanecké mandáty.“ Prostredníctvom volebného systému je kreované obsadenie jednotlivých verejných funkcií a občania tak delegujú svojich zástupcov do volených orgánov.

¹ Volebné systémy sa delia podľa metódy prevádzania hlasov voličov na mandáty na väčšinové, pomerné a zmiešané.²

Väčšinový volebný systém je starší ako proporcionálny. Zjednodušene ho môžeme charakterizovať ako systém kde „vítaz

¹DŘÍZOVÁ, E.; KRNO, S.; LYSÝ J. (et al): *Politológia*. Nitra: Enigma 2003, s. 220.

²Niektorí autori pridávajú ešte ďalšiu kategóriu a to semiproporciálne volebné systémy - na úrovni volebného obvodu využívajú väčšinovú techniku, ale všetky mandáty nemusia pripadnúť jednej strane.

berie všetko“, čo znamená, že mandát získava iba víťazný kandidát, príp. kandidáti v danom obvode. Hlasy, ktoré dostanú ďalší kandidáti prepadajú a viac sa na ne neprihliada.

Základné znaky väčšinového volebného systému:

- vytváranie jednomandátových volebných obvodov, ktorých počet sa rovná počtu miest vo volenom orgáne,
- volebné obvody sú menšie,
- volič volí konkrétneho kandidáta,
- hlasovania sa môžu zúčastniť aj nezávislí kandidáti
- mandát získa kandidát, ktorý mal v danom obvode najvyšší počet hlasov,
- zvyhodňuje veľké strany,
- vedie k stabilnému systému dvoch silných strán v parlamente, ktoré sa striedajú pri moci.

Pomerný, alebo proporčný volebný systém je mladší ako väčšinový. Jeho podstatou je, že počet hlasov získaných vo voľbách sa proporčne premietne do počtu mandátov vo volenom orgáne. Menšinový hlas sa teda nestráca v prospech veľkých strán, ale taktiež získava zastúpenie v parlamente.

Základné znaky pomerného volebného systému:

- existencia väčších viacmandátových volebných obvodov,
- počet volebných obvodov je menší,
- volič hlasuje za kandidátnu listinu politickej strany,
- volič má možnosť ovplyvniť poradie kandidátov na listine politickej strany preferenčnými hlasmi,
- mandáty sa rozdeľujú na základe pomeru hlasov voličov pre politické strany,
- mandáty získavajú kandidáti podľa poradia na kandidátnej listine politickej strany, prihliada sa aj na preferenčné hlasy,
- po voľbách zvyčajne vznikajú koalíčné vlády.

Zmiešané volebné systémy sa začali presadzovať po druhej svetovej vojne. Pokúšali sa spojiť kladné stránky väčšinového a proporcionálneho volebného systému a zároveň eliminovať ich nedostatky. V praxi to znamená, že volič disponuje dvomi hlasmi, jedným hlasuje za konkrétneho kandidáta v jednomandátovom volebnom obvode využitím väčšinového volebného systému, a druhým hlasuje za kandidátnu listinu politickej strany v pomernom volebnom systéme. V tomto systéme sa teda vytvárajú volebné obvody dvojakého druhu – malé jednomandátové obvody pre výber kandidátov podľa väčšinovej techniky a veľké volebné obvody pre pridelenie mandátov listinám podľa proporcionálnej techniky.¹

Volebný systém na Slovensku v minulosti

Po roku 1989 bol pre voľby do Slovenskej národnej rady zavedený listinný pomerný volebný systém. Uzatváracia klauzula bola stanovená vo výške 3% pre politickú stranu, pre koalíciu však už ďalej nebola upravená. Všetkých 150 poslancov bolo volených v štyroch volebných obvodoch – Bratislava, Západoslovenský, Stredoslovenský a Východoslovenský kraj. Počet mandátov pre jednotlivé kraje nebol presne stanovený, ale závisel od počtu odovzdaných hlasov. Pred voľbami v roku 1992 došlo k navýšeniu klauzuly z 3% na 5%, hranica pre dvoj- a troj- člennú koalíciu bola stanovená na 7% a pre štvor- a viac- člennú koalíciu na 10%. K ďalším zásadným zmenám nedošlo ani po vzniku samostatného štátu v roku 1993.

Zásadná zmena volebných pravidiel nastala až v roku 1998 len niekoľko mesiacov pred voľbami. Jej iniciátorkou bola najmä vládna strana HZDS, spolu s ďalšími koalíčnými stranami SNS a ZRS.

¹HORVÁTH, P.: *Voľby a volebné systémy*. [online], [cit. 7/12/2021]. Dostupné na internete: <http://sjps.fsvucm.sk/Articles/04_4_2.pdf>.

V marci 1998 bol prijatý zákon 187/1998 Zz., ktorý prinášal najmä tieto zásadné zmeny:

- 4 volebné kraje boli zrušené a nahradené iba jedným volebným obvodom, kde sa vyberalo všetkých 150 poslancov,
- 5% uzatváracia klauzula pre vstup politickej strany do parlamentu ostala zachovaná, no zároveň sa rozšírila aj pre každého člena koalície (koalícia s tromi stranami tak musela dosiahnuť 15%, so štyrmi stranami 20%),
- volebná kampaň mohla byť vedená iba vo verejnoprávnych médiách kde mala HZDS silný vplyv, súkromné médiá boli vylúčené,
- bola reorganizovaná štruktúra volebných orgánov s nadradeným postavením štátnej správy na úkor samosprávy.

Z týchto bodov je zrejmé, že zmena volebného zákona, navyše prijatá iba niekoľko mesiacov pred voľbami, bola účelová a reagovala na vtedajšiu politickú situáciu, resp. na zjednocovacie snahy opozície. Opozícia však dokázala splniť všetky novoprijaté podmienky, a ako päťčlenná koalícia pod názvom Slovenská demokratická koalícia (SDK), prekročila požadovanú 25% hranicu. HZDS síce voľby tesne vyhralo, no vládu skladalo SDK a zo ziskom 26,33% hlasov. Po nástupe novej vlády boli takmer všetky sporné body spomínaného zákona odstránené a pre koalície boli opäť zavedené hranice 7% a 10%. Jeden volebný obvod však zostal zachovaný a v tejto podobe pretrval až do súčasnosti.²

²SPÁČ, P.: *Priama a zastupiteľská demokracia na Slovensku. Volebné reformy a referendá po roku 1989*. Brno: Centrum pro studie demokracie a kultury, 2010, s. 46-49.

Súčasný slovenský volebný systém do NR SR

Slovenský volebný systém pre parlamentné voľby sa podobne ako väčšina v kontinentálnej Európe radí k listinným pomerným volebným systémom. Na Slovensku ho charakterizujú štyri hlavné prvky:

- celé územie Slovenska predstavuje jeden volebný obvod, v ktorom sa volí všetkých 150 poslancov,
- uzatváracia klauzula je na úrovni 5% pre politickú stranu, resp. 7% pre dvojčlenné a trojčlenné koalície a 10% pre štvor- a viacčlenné koalície,
- volieb sa môžu zúčastniť iba politické strany alebo koalície a existencia viazanej kandidátnej listiny umožňuje voličovi udeliť maximálne štyri preferenčné hlasy,
- na prepočet mandátov sa používa Hagenbach-Bischoffova kvóta a metóda najvyššieho zbytku.

V súčasnom slovenskom volebnom systéme sa stále hlasuje len v jednom volebnom obvode. Existujú dva pravdepodobné dôvody, prečo k úprave dosiaľ nedošlo. Prvým je, že v žiadnej z doterajších vlád sa nenašla zhoda, akým spôsobom by sa mal volebný systém reformovať. Časti politických strán súčasná situácia vyhovuje a zvyšné by so zmenou súhlasili, ale zatiaľ nedošlo k zhode na jej podobe. Druhým dôvodom je veľký počet tzv. „charizmatických strán,“ teda strán, ktoré sú závislé na popularite lídra. Tým, že meno známeho lídra figuruje na celoštátnej, nielen lokálnej kandidátke, zvyšuje sa pravdepodobnosť zisku väčšieho množstva hlasov.

Personálne zloženie slovenského parlamentu je ovplyvnené najmä podobou volebného systému. Listinný pomerný volebný systém znamená, že za výber konkrétnych ľudí do voleného orgánu sú zodpovedné hlavne politické strany, ktoré vytvárajú kandidátne listiny. Voliči môžu poradie kandidátov upraviť iba prostredníctvom preferenčných hlasov. Tie sa používajú už od roku 1990, v prvých rokoch však mali len malý vplyv. K zmene došlo v roku 2006, keď sa

zvýšila váha preferenčných hlasov znížením dovtedajšej hranice z 10% na 3%. Pre posun kandidáta na listine politickej strany je potrebné dosiahnuť 3% z celkového počtu hlasov odovzdaných strane. Možnosť voličov ovplyvniť poradie kandidátov sa tak zvýšila, ale váha prednostných hlasov naďalej nie je rozhodujúca.³

Možné alternatívy k súčasnému volebnému systému

Hlasy o potrebe reformovať volebný systém do Národnej rady Slovenskej republiky sa sporadicky objavujú už niekoľko rokov najmä v odbornej, ale čoraz viac aj v politickej sfére. Súčasný volebný systém je jednoduchý a zrozumiteľný pre voličov, ale aj politické strany, keďže jednotná kandidátka zabezpečuje, že lídri strany budú poznateľní na celom Slovensku. Úvahy o možnej zmene sa tak nespájajú s nefunkčnosťou systému, ale najmä so slabým prepojením voliča a kandidáta. Nezávislí kandidáti sa volieb zúčastniť nemôžu, a tak môže volič bojovať proti vôli politických strán iba udelením preferenčných hlasov. Môže sa stať, že lojalita kandidáta strane prevažuje nad odbornosťou. Ďalšími dôvodmi, prečo sa nad reformou volebného systému uvažuje, sú prienik radikálnych strán do parlamentu, veľké štiepenie a nestabilné koalície.

Alternatívou, o ktorej sa na Slovensku hovorí najmenej, je zavedenie **väčšinového volebného systému**. Ako prvé s touto myšlienkou prišlo HZDS v polovici 90-tych rokov, pre odpor koaličných partnerov aj opozície sa mu tento krok nepodarilo presadiť. K nápadu sa strana vrátila v roku 2005, kedy bol dokonca podaný návrh zákona, avšak opäť neúspešne. Kladné postoje v určitom období prezentoval aj predseda SMERU-SD Róbert Fico. V súčasnosti však takúto zmenu nenavrhuje žiadna zo strán. Návrh

³SPÁČ, P.: *Priama a zastupiteľská demokracia na Slovensku. Volebné reformy a referendá po roku 1989*. Brno: Centrum pro studie demokracie a kultury, 2010, s. 51-52, 68-69.

by nesporne viedol k lepšej reprezentácii regiónov v parlamente, v súčasnej situácii je však nepravdepodobný. Väčšinový volebný systém totiž vyhovuje hlavne veľkým stranám so silnou a stabilnou podporou, ktorých máme na Slovensku minimum. Strany oscilujúce medzi 5%-10% podporou by zavedením väčšinového systému mohli stratiť. Nie každý volebný systém je vhodný pre akýkoľvek typ verejnosti. Väčšinový volebný systém sa najlepšie uplatňuje v štátoch, ktoré sú rozdelené iba podľa jednej štiepnej línie, pričom na Slovensku máme takýchto línií viac. Navyše je optimálne, ak aj početne menšie skupiny občanov majú svoje zastúpenie v parlamente, adekvátne ich podielu v spoločnosti. Nesmieme zabúdať ani na fakt, že voliči by tento spôsob pravdepodobne nepochopili a neprijali.

Druhou alternatívou je modifikácia už využívaného **pomerného systému**, ktorý má na našom území dlhodobú tradíciu. Volebnou reformou môže byť zmena výšky klauzuly, metódy prepočítania hlasov na mandáty, úprava hraníc volebných obvodov či sily preferenčných hlasov. Spôsobov je viacero a každý z nich môže mať rozdielny dopad. Všetky by však mali zahŕňať zrušenie jedného 150-mandátového obvodu a rozdelenie územia do väčšieho počtu celkov. Bez tejto zmeny budú mať akékoľvek iné úpravy iba slabý efekt. Existencia len jedného volebného obvodu významným spôsobom ovplyvňuje aj inštitút preferenčného hlasovania, pričom akékoľvek zvýšenie počtu obvodov by viedlo k jeho posilneniu. Pri otázke, koľko volebných obvodov zaviesť, prichádzajú do úvahy štyri pravdepodobné možnosti. Prvá z nich je návrat k štyrom volebným obvodom používaným v minulosti – Bratislava, Západoslovenský, Stredoslovenský a Východoslovenský kraj. Druhou pravdepodobnou alternatívou je aktuálne samosprávne členenie Slovenska na 8 krajov, resp. vyšších územných celkov. Všetky politické subjekty, ktoré hovoria o potrebe reformy pomerného volebného systému, pracujú s jednou z týchto alternatív. Zvyšné dve možnosti sa objavili v minulosti ako návrhy zákonov, momentálne sa o nich už veľmi

nehovorí. Ide o pokusy zaviesť 12, resp. 16 vyšších územných celkov.⁴ Návrhy na zmenu počtu volebných obvodov sa objavili aj v programoch viacerých politických strán pred voľbami 2020. Strana OĽANO síce presadzuje zmiešaný systém ako ideálny model, no ako reálnu alternatívu by prijali aj zvýšenie počtu volebných obvodov v pomernom systéme na osem. Návrh v tejto podobe, malo vo svojom volebnom programe aj KDĽ. Strana Za ľudí presadzovala štyri volebné obvody – Východné, Stredné, Západné Slovensko a hlavné mesto Bratislava. Strany bývalej vládnej koalície SMER-SD, SNS a Most-Híd, rovnako ako strana Sme Rodina, zmenu volebného systému vo svojom programe nemali. Viaceré z nich však naznačili, že diskusii sa nebránia.⁵ Naopak, za zachovanie jedného volebného obvodu je strana SaS. Svoj návrh zdôvodňuje tým, že sa nenájde osobnosť, ktorá bude zastupovať všetkých v danom obvode. Ďalej preferujú dodržanie 5% klauzuly, zabránenie triešteniu politických síl v parlamente a volebný obvod zhodný s platnosťou noriem. *„Veľkosť volebného obvodu by mala byť presne taká, aké je územie, na ktorom budú platiť normy schválené volenými poslancami. A ak Národnou radou prijaté zákony platia na území celého Slovenska, tak je správne, aby celé Slovensko bolo jedným volebným obvodom. Práve preto by mal mať každý volič možnosť voliť ktoréhokoľvek kandidáta. Jeden volebný obvod garantuje maximálne možné pomerné zastúpenie a čím viac volebných obvodov*

⁴SPÁČ, P.: *Priama a zastupiteľská demokracia na Slovensku. Volebné reformy a referendá po roku 1989*. Brno: Centrum po studie demokracie a kultury, 2010, s. 88,92,106-111.

⁵ *Na Slovensku by sa podľa politológa mohol zmeniť volebný systém, opozičné strany chcú viac obvodov.* [online], [cit. 7/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.webnoviny.sk/na-slovensku-by-sa-podla-politologa-mohol-zmenit-volebny-system-opozicne-strany-chcu-viac-obvodov/>>.

*vytvoríme, tým viac sa pomerné zastúpenie mení na väčšinové.*⁶ Zároveň presadzujú posilnenie preferenčných hlasov.

Rolu pri výbere jedného z návrhov bude pravdepodobne zohrávať fakt, do akej miery budú politické strany ochotné narušiť súčasnú mieru proporcionality. Uzatváracia klauzula nebola na Slovensku spochybňovaná a jej výška je primeraná slovenskej politickej situácii, pričom v mnohých okolitých štátoch je na rovnakej úrovni. O zmene metódy prepočítavania hlasov sa takisto nevedú žiadne debaty, tento krok by však stál za úvahu v kombinácii so zvýšením počtu volebných obvodov. Zmena systému preferenčného hlasovania by sa mohla týkať odstránenia hranice potrebnej na to, aby sa vôbec brali do úvahy. Pravdepodobnejšou možnosťou je ďalšie znižovanie 3% hranice alebo zvýšenie počtu preferenčných hlasov. Za úvahu by stála aj možnosť prispôsobiť počet preferenčných hlasov veľkosti príslušného volebného obvodu.

Ďalšou možnou alternatívou je **zmiešaný systém**. Ten sa síce na území Slovenska nepoužíval, no prijali ho mnohé štáty niekdajšieho východného bloku (aj keď niektoré len dočasne) a v špecifickej podobe sa používa napríklad aj v Maďarsku. Zmiešaný systém bol dokonca oficiálne uvedený vo volebnom programe strany SMER-SD pre voľby 2002, proti nebola ani strana SDKÚ-DS.⁷ Zo súčasných strán chce presadiť zmiešaný volebný systém OĽANO. Ich program pred voľbami v roku 2020 obsahoval návrh, aby sa minimálne polovica poslancov volila priamo občanmi v jednomandátových volebných obvodov približne kopírujúcich dnešné okresy systémom s absolútnou väčšinou, a zvyšná polovica na celoslovenskej

⁶SULÍK, R.: *Jeden volebný obvod stačí*. [online], [cit. 7/12/2021]. Dostupné na internete: <https://sulik.sk/jeden-volebny-obvod-staci/?doing_wp_cron=1639481504.6826539039611816406250>.

⁷SPÁČ, P.: *Priama a zastupiteľská demokracia na Slovensku Volebné reformy a referendá po roku 1989*. Brno: Centrum po studie demokracie a kultury, 2010, s. 113-114, 133, 135.

kandidátnej listine. Argumentovali tým, že ľudia si vyberú lepších poslancov, najmä z regiónu, ktorých prácu poznajú a ktorí budú lepšie hájiť ich záujmy. Politické strany by zavedením systému stratili monopol na nomináciu a ľudia by mohli poslancov lepšie kontrolovať.⁸ Zavedenie zmiešaného volebného systému je zaujímavá alternatíva, ktorá by mohla viesť k zachovaniu terajších pozitív pomernej časti, a na druhej strane by sa pridala aj lepšia identifikácia voličov s kandidátmi.

S pomerne zaujímavým návrhom na reformu volebného systému prišla pred voľbami 2020 koalícia strán Progresívne Slovensko a Spolu. Ich návrh okrem zníženia počtu poslancov na 120, zrušenia vyšších územných celkov, či dokonca ministerstva hospodárstva obsahoval aj alternatívu, o ktorej sa veľmi nehovorilo. Koalícia navrhovala zriadiť druhú komoru parlamentu, teda Senát, ktorý by mal pôsobiť ako poistka pre zachovanie demokratického ústavného systému a zároveň by mal pomôcť posilniť regionálne zastúpenie v parlamente. Senátori a senátorky by boli volení v priamych voľbách, podobne, ako to poznáme z Českej republiky.⁹

To, že sa o úprave volebného systému na Slovensku začína diskutovať, vnímame ako pozitívum. Na druhej strane existuje veľké množstvo rôznorodých návrhov, preto panuje obava, že nedôjde k zhode. Akákoľvek zmena by mala prispieť k posilneniu regionálnych štruktúr politických strán a dať viac priestoru regionálnym osobnostiam. Zmena volebného systému je témou,

⁸2020 *Úprimne, odvážne a pre ľudí*. [online], [cit. 7/12/2021]. Dostupné na internete: <https://www.obycajniludia.sk/wp-content/uploads/2020/02/OLANO_program_2020_FINAL_online.pdf>.

⁹*Bod zlomu*. [online], [cit. 7/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://progresivnespolu.sk/bod-zlomu/>>.

o ktorej musí spoločnosť ešte veľa diskutovať, a malo by dôjsť k širšiemu celospoločenskému konsenzu.

Prínosy a rizika volieb cez internet

Internetové hlasovanie vo voľbách je téma, ktorá sa na Slovensku sporadicky objavuje už niekoľko rokov. Súčasná globálna pandémia túto tému otvorila opäť, pretože vo viacerých štátoch, kde sa voľby posledný rok a pol konali, sa objavila otázka, akým spôsobom by mohli hlasovať ľudia, ktorí sú v karanténe.

Otázka reflektujúca možnosť zúčastniť sa volieb cez internet pre každého, kto má slovenský občiansky preukaz s čipom, sa stala súčasťou online hlasovania o „riešeniach pre Slovensko“, s ktorým prišlo OĽANO krátko pred voľbami 2020. Túto možnosť mali mať všetci Slováci, čo bolo uvedené aj v predvolebnom programe strany. Formulácia v programovom vyhlásení vlády však už je iná: „*Vláda SR po zvážení bezpečnostných rizík zavedie popri klasickom hlasovaní aj elektronické hlasovanie vo voľbách, aby tak mohli slobodne hlasovať všetci občania SR bez ohľadu na to, kde v zahraničí sa v deň volieb nachádzajú.*“ Tu sa teda už hovorí len o zahraničí, odkiaľ sa momentálne dá hlasovať iba prostredníctvom pošty.¹⁰

Je viacero dôvodov, prečo sa táto otázka vôbec otvára. Slovensko má dlhodobý problém s nízkou volebnou účasťou a tento problém by sa čiastočne mohol odstrániť elektronickým hlasovaním, aj keď len v prípade voličov zo zahraničia. Ďalšími dôvodmi sú zjednodušenie procesu a úspora nákladov, ktoré by boli vysoké len v úvodnej fáze, zvýšený komfort voličov, rýchlejšie spracovanie výsledkov a menšia

¹⁰HUDÁČKOVÁ, S.: *Žiadne internetové voľby nebudú.* [online], [cit.8/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://dennikn.sk/blog/1860919/ziadne-internetove-hlasovanie-zavedene-nebude/>>.

pravdepodobnosť chýb pri sčítavaní hlasov.¹¹ Tiež by nedochádzalo k pochybeniam pri voľbe poštou zo zahraničia, ako to bolo v minulosti, kedy sa voliči sťažovali na meškajúce, či chýbajúce hlasovacie lístky. Voči tomuto nedostatku sa pred voľbami 2020 ohradili aj viaceré politické strany.¹²

Napriek všetkým týmto vymenovaným výhodám elektronické hlasovanie ako také, sa v súčasnosti využíva iba v Estónsku, pričom ani tam nie je zaistenie bezpečnosti dostatočné. Veľká Británia, Nórsko, Fínsko či Holandsko takýto systém hlasovania testovali, po zaznamenaní viacerých rizík sa vrátili ku klasickému spôsobu. Aj z toho vyplýva, že bezpečnostné riziká spojené so zavedením elektronického hlasovania prevažujú jeho výhody. Jedna skupina možných rizík sa týka dodržania hlavných princípov volieb – tajnosti a priamosti hlasovania, ktoré by boli ťažko kontrolovateľné. Ďalšou veľkou skupinou sú najmä riziká hackerských útokov, kybernetické útoky zo strany zahraničných mocností, alebo vedomá či nevedomá chyba človeka, ktorý má prístup k centrálnemu serveru. V neposlednom rade by sa zvýšila možnosť nátlaku, zastrašovania, kupovania hlasov a volebnej korupcie. Musíme spomenúť aj vysoké počiatkové náklady a nedoriešený spôsob sčítavania hlasov.¹³

Zo stretnutia medzirezortnej expertnej pracovnej skupiny na ministerstve vnútra, ktorá vznikla za účelom posúdenia a analýzy

¹¹JANOVIČ, L.: *Online voľby na Slovensku: nádeje, sľuby a realita*. [online], [cit. 8/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://cybersec.sk/analyzy-a-komentare/kyberneticka-bezpecnost/online-volby-na-slovensku-nadeje-deklaracie-a-realita/>>.

¹²Niektorí voliči v zahraničí dostali chybné zásielky s hlasovacími lístkami. [online], [cit. 8/12/2020]. Dostupné na internete: <<https://spravy.pravda.sk/volby-2020/clanok/540082-niektori-volici-v-zahranici-dostali-chybne-zasielky-s-hlasovacimi-listkami/>>.

¹³JANOVIČ, L.: *Online voľby na Slovensku: nádeje, sľuby a realita*. [online], [cit. 8/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://cybersec.sk/analyzy-a-komentare/kyberneticka-bezpecnost/online-volby-na-slovensku-nadeje-deklaracie-a-realita/>>.

bezpečnostných rizík pre elektronické hlasovanie vyplýva, že stále existuje veľké bezpečnostné riziko. Aj ministerka pre informatizáciu Veronika Remišová deklarovala, že voľby cez internet nepatria medzi priority. Členovia pracovnej skupiny však pracujú na vypracovaní nových námetov, pokiaľ ide o bezpečnostné riziká, zjednodušenie a zlepšenie hlasovania zo zahraničia.¹⁴ Aj z dôvodu negatívnych skúseností zo zahraničia a z obavy o bezpečnosť takéhoto systému na Slovensku, by zavedenie elektronického hlasovania nebolo zodpovedné. Štát by sa však mal zaoberať úpravou hlasovania zo zahraničia poštou a rozšírením tejto možnosti aj na iné typy volieb okrem parlamentných. Taktiež by sa malo pracovať na odstránení chýb, ktoré sa pri posledných voľbách vyskytli a vymyslieť spôsob ako odľahčiť mestá a obce, ktoré žiadosti o hlasovanie poštou doteraz vybavovali. V súčasnej dobe globálnej pandémie by bolo potrebné vypracovať návrh, akým spôsobom by mohli hlasovať občania, ktorí musia byť počas konania volieb v karanténe.

Literatúra:

2020 *Úprimne, odvážne a pre ľudí*. [online], [cit. 7/12/2021]. Dostupné na internete: <https://www.obycajniludia.sk/wp-content/uploads/2020/02/OLANO_program_2020_FINAL_online.pdf>.

Bod zlomu. [online], [cit. 7/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://progresivnespolu.sk/bod-zlomu/>>.

DŘÍZOVÁ, E.; KRNO, S.; LYSÝ J. (et al): *Politológia*. Nitra: Enigma 2003, str. 220-221,223-224.

¹⁴KOSNO, L.: *Plán zaviesť voľby cez internet sa možno stopne. Sú viac rizikové a drahé, hodnotí štátna expertízna skupina*. [online], [cit. 8/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://cybersec.sk/analyzy-a-komentare/kyberneticka-bezpecnost/online-volby-na-slovensku-nadeje-deklaracie-a-realita/>>.

HORVÁTH, P.: *Volby a volebné systémy*. [online], [cit. 7/12/2021]. Dostupné na internete: <http://sjps.fsvucm.sk/Articles/04_4_2.pdf>.

HUDÁČKOVÁ, S.: *Žiadne internetové voľby nebudú*. [online], [cit. 8/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://dennikn.sk/blog/1860919/ziadne-internetove-hlasovanie-zavedene-nebude/>>.

JANOVIČ, L.: *Online voľby na Slovensku: nádeje, sľuby a realita*. [online], [cit. 8/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://cybersec.sk/analyzy-a-komentare/kyberneticka-bezpecnost/online-volby-na-slovensku-nadeje-deklaracie-a-realita/>>.

KOSNO, L.: *Plán zaviesť voľby cez internet sa možno stopne. Sú viac rizikové a drahé, hodnotí štátna expertízna skupina*. [online], [cit. 8/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://cybersec.sk/analyzy-a-komentare/kyberneticka-bezpecnost/online-volby-na-slovensku-nadeje-deklaracie-a-realita/>>.

Na Slovensku by sa podľa politológa mohol zmeniť volebný systém, opozičné strany chcú viac obvodov. [online], [cit. 7/12/2021]. Dostupné na internete: <<https://www.webnoviny.sk/na-slovensku-by-sa-podla-politologa-mohol-zmenit-volebny-system-opozicne-strany-chcu-viac-obvodov/>>.

Niektorí voliči v zahraničí dostali chybné zásielky s hlasovacími lístkami. [online], [cit. 8/12/2020]. Dostupné na internete: <<https://spravy.pravda.sk/volby-2020/clanok/540082-niektori-volici-v-zahranici-dostali-chybne-zasielky-s-hlasovacimi-listkami/>>

SPÁČ, P.: *Priama a zastupiteľská demokracia na Slovensku. Volebné reformy a referendá po roku 1989*. Brno: Centrum po studie demokracie a kultury, 2010, str. 46-49, 51-52, 68-69, 88,92,106-114,131,133,135.

SULÍK, R.: *Jeden volebný obvod stačí*. [online], [cit. 7/12/2021]. Dostupné na internete: <https://sulik.sk/jeden-volebny-obvod-staci/?doing_wp_cron=1639481504.6826539039611816406250>.

Názov: **Pandémia & demokracia**
**Budúcnosť demokracie v post-
covidovej dobe**
Zborník príspevkov

Editori: Mgr. Barbora Linhartová
Mgr. Peter Dubóczy
Mgr. Dávid Gajdoščík

Výkonný redaktor: Mgr. Barbora Linhartová
Technický redaktor: Mgr. Barbora Linhartová

Vydavateľ: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika
v Košiciach
Vydavateľstvo ŠafárikPress

Rok vydania: 2022
Počet strán: 312
Rozsah: 15,41 AH
Vydanie: prvé

ISBN 978-80-574-0102-5(e-publikácia)